**Ioan Haţegan**

# FILIPPO SCOLARI

**Un condotier italian pe meleaguri dunărene**

**CUPRINS**

## CAPITOLUL I
## LA RĂSCRUCE DE VEACURI

Poarta de pătrundere spre Europa, prin existenţa Imperiului Bizantin ale cărui graniţe se extindeau atît pe continentul nostru cît şi în Asia Mică, fusese zăvorîtă pentru multe seminţii estice atîta vreme cît împăraţii de la Constantinopol mai dispuneau cît de cît de armate conduse de generali pricepuţi în arta războiului. Dar, cu timpul, aceşti militari de carieră devin tot mai rari în Bizanţ, numele unui general cum fusese Narse (c. 478–568) sau rivalul său politic Belizarie (c. 504–565) rămînînd doar în legendele ce vorbeau despre vremurile de glorie. Deja, pe la finele secolului al XI-lea, aproape întreaga Asie Mică ieşise de sub stăpînirea bizantină şi intrase în stăpînirea noilor pretendenţi la hegemonie în sud-vestul asiatic, turcii selgiucizi (triburi turce, originare din Asia Centrală, conduse de către Selgiuk). Speranţele curţii imperiale constantinopolitane de a recîştiga în viitor posesiunile din Asia Mică, n-au prins viaţă nici după ce s-a încercat să se apeleze la ajutorul Europei apusene, sprijin ce se concretiza în organizarea de oşti care să lupte pentru biruinţa crucii asupra semilunei – expediţiile cruciaţilor. Ba dimpotrivă, cea de-a patra cruciadă iniţiată de către papa Inocenţiu al III-lea (Giovanni Lotario, conte de Segni – 1198–1216) a avut efect dezastruos asupra imperiului. Oastea cruciată, condusă de contele de Flandra, Balduin şi Ludovic de Blois, a ajuns, în urma unor abile manevre diplomatice ale dogelui Veneţiei, Eugene Dondolo, nu în Egipt, aşa cum s-a plănuit iniţial, ci pe meleagurile bosforene, amestecîndu-se în lupta pentru tronul imperial. După ce îl repun, pentru scurtă vreme, pe tronul basileilor pe Isaac al II-lea Anghelos, în 12–13 aprilie 1204, Balduin se înscăunează împărat şi întemeiază Imperiul Latin de Răsărit. De abia în anul 1261 împăratul de la Niceea, Mihail al VIII-lea Paleolog (1258–1261 împărat al Niceei şi 1261–1282 împărat al Bizanţului) restaurează puterea imperială la Constantinopol.

În tot acest timp al rivalităţii slujitorilor crucii, puterea turcilor se află într-o înceată, dar necontenită ascensiune. Prin venirea în zona estică a Asiei Mici a turcilor oguzi, eveniment petrecut în prima parte a sec. XIII-lea, pericolul asupra Imperiului bizantin se accentua. Oguzii, sub conducerea emirului Osman (1259–1326) personaj de la al cărui nume supuşii săi fuseseră denumiţi generic osmanlîi sau otomani – au creat împreună cu triburile turce venite anterior în peninsula microasiatică, o alianţă în fruntea căreia se situa tribul Kaia. Oştile lui Osman începuseră deja să deţină supremaţia şi să cucerească ţinut după ţinut din teritoriul împăraţilor dinastiei Paleolog.

Situaţia militară devenise de-a dreptul dezastruoasă pentru imperiu cînd turcii, sub emirul Orhan (1326–1359) reuşesc să supună întreaga Asie Mică. Fără să izbutească a cuceri Constantinopolul, otomanii îşi îndreaptă atenţia şi spre teritoriile bizantine de pe continentul european, urmărind astfel să prefacă oraşul împărătesc bizantin într-o insulă în „marea turcilor otomani”.

Deja în timpul lui Murad I (1360–1389), care s-a proclamat sultan, titlu echivalent cu acela de *imperator*, ceea ce păruse un conflict armat microasiatic, relativ îndepărtat de Europa, mai mult o chestiune politico-militară a Imperiului Bizantin, începea să primească o nouă turnură internaţională. Devenea limpede că puterea otomană nu se limita la hărţuirea împăraţilor Constantinopolului, ci viza punerea în aplicare a unor cuceriri de proporţii pe continentul european.

Erau oare statele Europei în stare să înţeleagă în adevăratele-i proporţii pericolul grav ce se contura tot mai pregnant?

Întîiul pas în Europa încununat cu succes de oastea otomană fusese făcut în 1356, prin cucerirea micii peninsule şi a principalei cetăţi a acesteia Gallipoli (actualmente Galibolu, în Turcia Europeană). Orientarea politică a sultanilor către continentul european, trecînd oarecum pe planul secundar al intereselor ţinuturile asiatice, apare şi mai vizibilă odată cu supunerea cetăţii Adrianopolu, în anul 1362, succes militar urmat de o extraordinară măsură politico-administrativă, şi anume mutarea reşedinţei sultanale din oraşul microastic Bursa (Brusa), oraş ce din 1326 fusese capitala statului otoman, la Adrianopol, în anul 1365. Mutarea capitalei din Asia Mică în Europa, la numai trei ani după cucerirea Adrianopolului şi doar la 11 ani după întîia victorie militară turcească la vestul Mării Marmara, era un semn clar că sultanul îşi dădea perfect seama că pe continentul european nu exista o forţă armată care să le zădărnicească planurile de viitor, ale sale şi ale urmaşilor săi: cucerirea treptată a întregii Europe. şi, într-adevăr, Europa nu era în acel mijloc de veac XIV capabilă să sesizeze însemnătatea nefastă pentru ea a stabilirii capitalei sultanilor în Peninsula Balcanică şi nici să îşi unească forţa militară care să îi poată alunga pe turci înapoi, peste Marmara. Principalele regate europene, Franţa şi Anglia erau prinse în „Războiul de o sută de ani” (1337–1453), în cursul căreia

armatele franceze erau înfrînte succesiv la Crécy (1346), Poitiers (1356) şi Azincourt (1415). La rîndul lor, Germania şi Italia, din cauza fărîmiţării excesive în zeci de stătuleţe feudale care se luptau pentru hegemonie, îşi iroseau forţele militare în numeroase confruntări interne.

Nici înaltul pontif, papa, n-a reuşit să devină un punct de concentrare a forţelor militare de pe continetului european deoarece s-a implicat în conflicte cel Frumos (1285–1314), asperităţile imperialo-regalo-papale s-au acutizat, culminînd cu arestarea papei Bonifaciu al VIII-lea (1294–1303) în oraşul italian Anagno (1303). Iar prin mutarea silită a scaunului pontifical de la Roma în oraşul Avignon (între anii 1309–1376, cu o întrerupere între anii 1367–1370) situat în sud-estul Franţei, rolul militar al papei pe continent a fost cu totul anihilat. Existenţa în paralel a doi deţinători ai scaunului pontifical, la Roma şi Avignon a generat o serie de conflicte ce au dus la dezbinarea lumii catolice, fapt cu consecinţe grave pentru organizarea unei riposte eficiente pe care să o poată da creştinitatea „Semilunei".

La rîndul lor, „republicile", ducatele şi principatele din peninsula Italică îşi duceau fiecare în parte propria politică. Cele mai multe dintre acestea îşi iroseau forţele militare şi financiare în îndelungatul conflict social-politic moştenit încă din secolul XIII, purtat între guelfi şi ghibelini (categorii sociale-partide – care luptau pentru supremaţia politică). Situaţia materială grea a populaţiei a dus la declanşarea unor mişcări de masă soldate cu lupte interne, cum a fost răscoala ţărănească condusă de Dolcino, care a cuprins între anii 1304–1307 întreg nordul Italiei, insurecţia plebei Romei, intrată în istorie sub numele de „Răscoala lui Cola di Rienzo" din anul 1347, la care se adaugă revolta lucrătorilor ţesători din Florenţa (1378) cunoscută ca „răscoala ciompilor".

Nici cele două puteri maritime negustoreşti „republicile" Veneţia şi Genova nu fac excepţie de la regula urmăririi în exclusivitate a unor interese proprii şi de moment, disputîndu-şi întîietatea în regatul mediteranean şi acelui din Marea Neagră. Pe măsură ce puterea sultanilor devenea tot mai extinsă în sud-estul Europei, ambele republici comerciale" vor fi silite la felurite concesii materiale, politice şi militare în favorul turcilor otomani. Mai mult chiar, Veneţia se va pune cu flota sa în slujba sultanilor de la care percepeau pentru respectivele servicii sume considerabile, într-atît de mult încît nu rareori ajuta cu navele sale la înfrîngerea unor armate creştine.

Statul papal, Regatul Neapoleului (1282–1442) şi Ducatul de Milano (începînd cu c. 1395–1499) se antrenează în mărunte, dar epuizante războaie locale, secătuindu-se şi aşa modestele resurse financiare şi umane.

În pofida situaţiei sale de relativă inferioritate pe plan militar, mai ales faţă de „Sfîntul Imperiu" şi faţă de Franţa, pontifii de la Roma au încercat să organizeze un front european antiotoman. Însă apelurile repetate ale papalităţii adresate statelor catolice în special, şi lumii creştine în general, în vederea declanşării unei energice şi hotărîtoare acţiuni armate care să se soldeze cu scoaterea otomanilor din Europa, şi implicit cu salvarea de la pieire a ceea ce mai rămăsese din Imperiul Bizantin nu şi-au aflat audienţa necesară. Cu greutate s-a reuşit ca sub conducerea lui Sigismund I de Luxemburg (1387–1437, rege al Ungariei, din 1410 rege şi apoi, din 1433 împărat al Imperiului Roman de Naţiune Germană, 1420–1437 rege al Boemiei) să se adune o oştire în stare să pornească la luptă împotriva sultanului Baiazid I Ildirim (1389–1402). Dar, din nefericire pentru lumea creştină, destul de modesta armată cruciată a fost înfrîntă în bătălia din 25 septembrie 1396, confruntare ce a avut loc lîngă oraşul Nicopol, Bulgaria de astăzi (la bătălie a luat parte alături de cruciaţii catolici şi un corp de oaste din Ţara Românească sub comanda voievodului Mircea cel Bătrîn (1386–1418). În ciuda acestui eşec militar, care chiar dacă nu s-ar fi petrecut nu ar fi dus la scoaterea otomanilor din teritoriile ocupate intrate în imperiul sultanilor, papalitatea a fost singura autoritate politică ce şi-a dat seama de gravitatea pericolului otoman pentru destinul Europei.

Imperiul romano-german se află şi el într-o situaţie dificilă întrucît coroana îi era disputată de mai mulţi pretendenţi. Tratativele diplomatice dificile şi acţiunile militare macină slabele forţe imperiale. Lupta pentru purpura imperială oferă marilor feudali germani prilejul întăririi puterii lor. Situaţia rămîne neschimbată şi după anul 1410 cînd Sigismund de Luxemburg este ales rege roman şi se antrenează într-o îndelungată luptă pentru investitura sa ca împărat. Nici nu poate fi vorba despre vreo acţiune imperială antiotomană cu atît mai mult cu cît forţele imperiale sînt angrenate în lungile războaie antihusite.

Ducii Austriei încep să-şi consolideze poziţiile în estul imperiului, printr-un calculat sistem de alianţe politice şi matrimoniale. Căsătoria lui Albrecht de Habsburg cu Elisabeta de Luxemburg îi va permite acestuia să emită pretenţii atît la tronul imperial cît şi la coroana Ungariei.

Cele două mari regate ale Europei estice, Ungaria şi Polonia, cunosc în acest veac XIV evoluţii oarecum identice. Uniunea dinastică ungaro-polonă de pe vremea regelui Ludovic de Anjou (1370–

1382) se destrăma la moartea suveranului, în beneficiului celor două fete: Hedwiga şi Maria. Prima se căsătoreşte cu ducele lituanian Vladislav Jagello, punînd bazele lungii alianţe polono-lituaniene. Noul stat nu va fi prezent în lupta antiotomană decît la sfîrşitul sec. XV, pînă atunci Polonia va avea de înfruntat puternicul ordin teuton, pe care-l va înfrînge în urma unui şir de victorii. Între timp se vor produce şi mici conflicte militare cu Ungaria, pentru lichidarea vechii moşteniri angevine.

Ungaria angevină se prezenta la mijlocul sec. XIV-lea, ca unul dintre cele la puternice state ale centrului şi sud-estului Europei. Domniile îndelungate ale lui Carol Robert de Anjou (1310–1342) şi ale fiului său, Ludovic I de Anjou (1342–1382) oferă regatului o perioadă de maximă înflorire şi mai ales, stabilitate. Moartea ultimului rege angevin declanşează un război civil între anii 1382–1387. Logodna Mariei de Anjou cu Sigismund de Luxemburg nu este privită favorabil de către nobilimea care doreşte un alt rege din dinastia angevină, în persoana Carol cel Mic de Durazzo. Venit în Ungaria, Carol va domni doar doi ani (1383–1385) şi va cădea pradă intrigilor nobiliare. Sorţii îl favorizează în cele din urmă pe tînărul Sigismund, fiul împăratului Karl IV de Luxemburg. Cu ajutorul forţelor interne din Ungaria, favorabile lui, şi a trupelor cehe ale fratelui său, Vaclav IV al Boemiei, noul suveran încearcă să pacifice regatul. Împotrivirea vechii nobilimi se materializează în rezistenţa armată condusă de fraţii Horvath; acesteia i se pune capăt abia în anul 1387, inaugurîndu-se una din cele mai lungi domnii (1387–1437). Însă nici Sigismund nu va fi scutit în timp, de revolte nobiliare cum a fost cea desfăşurată între anii 1401–1403. Pe plan extern, regatul Ungariei va fi confruntat cu numeroase probleme politice şi militare la toate frontierele, iar pretenţiile regalităţii apostolice ungare de suzeranitate asupra statelor învecinate, mai mici, vor crea inepuizabile surse de conflicte armate nu întotdeauna favorabile regatului sau cauzei creştine în general. Forţele sale armate se vor consuma în aceste conflicte sterile, în loc să acţioneze pe frontul antiotoman.

Politica antiotomană a lui Sigismund de Luxemburg urmăreşte să impună suzeranitatea regatului său asupra statelor riverane Dunării de Jos, pentru realizarea vechilor planuri ale regalităţii apostolice ungare: convertirea la catolicism a popoarelor ortodoxe, asigurarea ieşirii la Marea Neagră şi reluarea vechiului drum comercial cu Orientul. Numeroasele ezitări ale regelui Sigismund, grefate pe lipsa unei orientări realiste şi pe multiplele preocupări dinastice (la 1410 este ales rege roman, la 1419 rege a Cehiei, iar la 1433 se încoronează şi împărat romano-german) contribuie la eşecul acestei politici.

La întretăierea celor două veacuri, XIV şi XV, se reliefează în cadrul regatului rolul activ al populaţiei româneşti. Voievodatul autonom al Transilvaniei, Maramureşul, Bihorul şi Banatul progresează în formele lor specifice, atît pe plan economico-social cît şi politico-militar. Situate în părţile sud-estice ale regatului, ţinuturile româneşti vor avea de înfruntat încă din ultimul deceniu al sec. XIV primejdia otomană. Participarea masivă a românilor la campaniile regale s-a concretizat prin diverse forme, contribuind substanţial la stăvilirea invaziei pe linia Dunării.

Începînd cu lunile imediat următoare luptei de la Kosopolje (1385) Banatul s-a confruntat aproape an de an cu această primejdie. Poziţia sa de bastion strategic a însemnat şi un plus de suferinţă pentru populaţia românească de aici.

Formele specifice de organizare românească – obştile săteşti, cnezatele şi districtele – se manifestă pregnant în zonă, deşi li se suprapune instituţia feudală a comitatului. Atestarea documentară certă a peste 30 de districte, pe o arie geografică ce cuprinde toate formele de relief, a satelor cneziale şi a mai multor sute de cnezi în perioada veacurilor XIV şi XV este completată de apariţia unei numeroase pături de oşteni regali, remarcaţi în luptele antiotomane. Donaţiile regale pentru asemenea fapte apar imediat după anul 1390 şi contribuie la închegarea unor puternice familii cneziale, asimilate mai tîrziu nobilimii: Mîtnic, Măcicaş, Bizere, Temeşel, Duboz, Macedonia, Gherteniş, Marga, Racoviţa, Girleşteanu, etc.

Asistăm acum la accentuarea procesului de diferenţiere socială a cnezilor din zonele de impact militar; dacă cei ce se afirmă pe plan militar sînt răsplătiţi prin donaţii regale şi intră în rîndul nobilimii, ceilalţi decad din vechile drepturi, ca urmare a ofensivei relaţiilor de producţie feudale sfîrşind prin a fi asimilaţi ţărănimii libere, apoi celei iobage. Privilegiile de care se bucură cele opt districte bănăţene – Caransebeş, Lugoj, Mehadia, Almaj, Ilidia, Bîrzava, Caraşova, Comeat – atestă persistenţa vechiului drept românesc, numit în izvoarele timpului „jus valachicum", dar şi evoluţia lui spre forme clasice de manifestare. Printr-un efort militar continuu şi generos, populaţia românească din părţile estice şi sudice ale regatului feudal al Ungariei şi-a asigurat continuitatea în formele specifice de viaţă, contribuind totodată la stoparea ofensivei otomane în Europa.

În aceste secole, Ţara Românească şi Moldova îşi apără independenţa statală, înlăturînd pretenţiile de suzeranitate ale marilor puteri creştine din jurul lor. Dacă Moldova beneficiază de mai

multe decenii de linişte, Ţara Românească va fi confruntată de timpuriu cu grave primejdii, la început din partea Ungariei şi mai apoi a turcilor otomani. Urcarea lui Mircea cel Bătrîn pe tronul Ţării Româneşti (1386–1418) corespunde pe plan extern cu perioada în care otomanii ajung la Dunăre şi încearcă să pătrundă spre centrul Europei. Dacă primele contacte sînt semnalate încă din vremea lui Basarab I şi Vladislav Vlaicu, perioada lui Mircea cel Bătrîn consfinţeşte începutul luptelor de apărare duse de poporul român împotriva primejdiei otomane în veacurile XIV–XVI. Mircea este primul domn român care poartă bătălii decisive pentru soarta ţării sale. Victoriile obţinute pe cîmpul de luptă consolidează poziţia internaţională a ţării, iar criza internă otomană din anii 1402–1413 îl ridică la rangul de arbitru a zonei balcanice. Dispariţia lui duce la deteriorarea situaţiei interne a Ţării Româneşti, prin apariţia celor două partide boiereşti: Dăneştii şi Drăculeştii, în lupta pentru putere. Abia la mijlocul veacului, urmaşii lui Mircea vor reuşi să redea ţării libertarea de acţiune anterioară.

Situaţia statelor şi a formaţiunilor politice statale din Peninsula Balcanică la mijlocul sec. XIV-lea este deosebit de complexă, acţionînd cu mare virulenţă forţele centrifuge localnice. Formaţiune politică de tradiţie Imperiul Bizantin este confruntat în interior cu grave probleme economice şi mai ales sociale, iar în exterior nu poate respinge atacurile energice ale turcilor selgiucizi şi otomani. Într-un timp relativ scurt, aceştia vor reuşi să cucerească aproape toată partea asiatică a Bizanţului. Acţiunile trădătoare ale marii nobilimi bizantine limitează posibilitatea bazileilor de la Constantinopol de a riposta cu eficienţă. Mai mult chiar, înşişi bazileii dau dovadă de o gravă miopie politică, chemînd trupele beilor otomani în Europa pentru a-i ajuta la stingerea unor războaie civile sau răscoale populare. Mai tîrziu, în perioadele de criză ale tînărului stat otoman, basileii depun eforturi notabile pentru consolidarea internă a acestuia, salvîndu-l practic de la destrămare. În acest fel îşi semnează propria pieire. Cele şapte asedii ale Constantinopolului întreprinse în timp de către otomani, sfîrşesc la 29 mai 1453 prin cucerirea acestuia şi desfiinţarea puterii imperiale bizantine pentru totodeauna.

În prima jumătate a secolului al XIV-lea, statele slave de pe cuprinsul Peninsulei Balcanice cunosc evoluţii diferite. Ţaratul bulgar devine o mare putere zonală în vremea lui Alexandru, dar împărţirea sa la 1364 între Sisman şi Sracimir constituie una dintre cele mai mari greşeli politice ale timpului. Cei doi ţari bulgari vor constitui o pradă uşoară pentru forţele otomane, iar Bulgaria va fi ştearsă de pe harta Europei, la sfîrşitul anului 1393 pentru o perioadă de jumătate de mileniu.

Serbia lui Ştefan Duşan se întinde pînă la Marea Adriatică, Marea Egee şi culmile sudice ale Balcanilor, dar necurmatele lupte cu bulgarii şi bizantinii, moartea regelui şi anarhia internă contribuie la prăbuşirea ei. Eforturile cneazului Lazăr, pînă la 1389, continuate de fiul său Ştefan Lazarević, pînă la 1426, nu pot împiedica subordonarea statului sîrb faţă de puterea otomană, deşi cucerirea deplină a Serbiei va fi consemnată abia la 1459.

Stătuleţele greceşti, aflate sub influenţa Bizanţului sau a urmaşilor latinilor din 1204, nu formează o unitate politică şi sfîrşesc rapid sub loviturile otomane. Cnezatele şi jupînatele din Macedonia, Zeta şi comunităţile albaneze se află în faza constituirii unor state feudale, dar violenţa presiunii exercitate de către otomani le transformă în paşalîcuri. După o scurtă perioadă de ocupaţie, poporul albanez începe lupta de eliberare, care continuă pînă spre sfîrşitul sec. al XV-lea. Formaţiunile slave stabilite încă din sec. al VII-lea în nord-vestul Balcanilor au intrat în sfera preocupărilor Porţii otomane odat

gice, modului de organizare dar şi desfăşurării operaţiunilor militare. Prima luptă cu urmăriri mai importante se desfăşoară în anul 1371 la Cirmen (Sirf Sindrughi) şi este cîştigată de otomani, care întreprind în anii următori pustiitoare expediţii de pradă asupra Bulgariei sud-estice, Serbiei şi Macedoniei. Repetate aceste incursiuni – realizate cu forţe militare neregulate – sfîrşesc prin a macina rezistenţele creştine din zonă. Ultimele două decenii ale sec. al XIV-lea, marchează etapa acţiunilor militare organizate de sultanii Murad I şi Baiazid I pentru cucerirea Balcanilor. În 1382 sînt cucerite cetăţile Tîrnovo şi Sofia, în 1383 Seres, în 1385 se desfăşoară campania victorioasă din nord-estul Bulgariei şi Dobrogea. Numeroase lupte au loc în Pind, Macedonia şi Albania. În acest context militar defavorabil creştinilor, victoria forţelor coalizate bulgaro-sîrbo-bosniece de la Pločnik, din anul 1387 nu are practic consecinţe întrucît campania otomană din 1388, îndreptată asupra Bulgariei şi Dobrogei schimbă configuraţia politică a zonei.

Ultima încercare notabilă de realizare a coeziunii creştine balcanice o constituie alianţa statelor ameninţate de turcii otomani, la 15 iunie 1389, la Kossovopolje, în Serbia. Urcarea pe tron a sultanului Baiazid I coincide cu aservirea parţială a Serbiei şi începuturile campaniilor de supunere a Bulgariei. Pînă la 1402 despotul sîrb rămîne credincios turcilor şi abia după dispariţia lui Baiazid I revine la proiectele de alianţă cu ţările creştine.

Cînd otomanii ating linia Dunării şi se pregătesc s-o treacă, întîmpină rezistenţa dîrză a poporului român din arcul carpato-danubian. Pe mai bine de două secole se întinde perioada luptelor antiotomane ale poporului român; acestea vor fi singurele formaţiuni politice sud-est europene care-şi păstrează formele specifice de viaţă şi organizare statală.

Primul ţinut românesc care suferă impactul otoman este Dobrogea, întrucît incursiunile de pradă ale turcilor selgiucizi din 1335, 1339–1340, conduse de Umurbeg din Aydin, şi cele de după 1347, conduse de emir selgiucizi şi otomani, au ales-o drept ţinta preferată. Era perioada contactelor întîmplătoare. După anul 1385, cînd otomanii ocupă malul bulgăresc al Dunării şi litoralul sudic al Mării Negre, au loc luptele decisive cu Dobrotici şi Ivanco. După dispariţia acestora, Mircea cel Bătrîn intervine în Dobrogea şi o alipeşte Ţării Româneşti, consolidîndu-i frontierele sud-estice.

Conflictele sporadice ale Ţării Româneşti şi Banatului cu turcii otomani datează din vremea lui Basarab I şi a urmaşului său, Vladislav-Vlaicu. Dacă primele incursiuni ale turcilor au avut drept scop, doar jaful, în cea de-a doua etapă – luptele de lîngă Vidin – otomanii acţionează ca forţă de sprijin pe lîngă o putere creştină (pe lîngă Şişman de Tîrnovo, care luptă împotriva fratelui său Stracimir de Vidin).

Lupta de la Kossovopolje marchează cea de-a treia etapă a acţiunilor otomanilor împotriva românilor, şi anume cucerirea liniei Dunării. De acum înainte conflictele turco-române şi turco-maghiaro-române intră în faza decisivă, acţiunile militare urmărind un scop politic precis. Timp de un secol şi jumătate, popoarele creştine de la Dunărea de jos şi cea mijlocie s-au opus cu arma în mîna avansării otomanilor spre centrul Europei. Prin jertfele acestor popoare, Europa a putut să-şi continue nestînjenită dezvoltarea istorică.

Revenind la primele lupte dunărene, trebuie să menţionăm faptul că în luna noiembrie 1389 trupele regale – în rîndul cărora luptau mulţi români transilvăneni şi bănăţeni – au fost concentrate în Banat. De aici au trecut Dunărea în Serbia, angajînd lupte cu trupe otomane şi sîrbeşti în zona Branicevo. Cu acest prilej sînt cucerite şi cîteva cetăţi din zonă, dar venirea iernii opreşte operaţiunile militare. Intensificarea acţiunilor otomane în 1390 în Serbia, Bulgaria şi Bosnia atrage după sine şi participarea replică a Ţării Româneşti şi a Ungariei. Mircea cel Bătrîn îl ajută pe Sracimir de Vidin să respingă trupele turceşti ce asediau cetatea Vidin.

Sigismund de Luxemburg, cu trupe concentrate în Banat, trece din nou Dunărea în Serbia şi obţine succese militare fără a reuşi să oprească înaintarea otomană. În toamnă trupele bănăţene, aflate sub comanda banului de Severin, luptă din nou în Serbia împotriva turcilor şi a aliatului lor, Ştefan Lazarević.

În anul 1391 se desfăşoară prima incursiune otomană la nordul Dunării, sub comanda lui Firuz-bei, respinsă de domnul muntean Mircea cel Bătrîn. În cursul anului 1392 se desfăşoară lupte pe linia Dunării bănăţene, în mai multe etape: primele în ianuarie-februarie şi următoarele în iunie-iulie. În acest interval regele traversează fluviul în ţinutul Braničevo, unde se întîlneşte cu trupele conduse de sultanul Baiazid I. Din motive necunoscute, sultanul refuză lupta şi se retrage aşa încît acţiunile lui Sigismund de Luxemburg se desfăşoară aproape nestînjenite. Campania lui Baiazid I din Bulgaria anului 1393 duce la transformarea ţaratului de Tîrnovo în provincie musulmană. În acelaşi an, sultanul începe acţiunea de organizare temeinică a noilor sale provincii europene, concomitent cu colonizarea timarioţilor anatolieni în această parte, care se va numi – pentru cinci veacuri – Rumelia. Sînt organizate cu acest prilej şi corpurile de armată de tipul achîngiilor şi azapilor, al căror singur cîştig este prada adunată din teritoriile duşmane. Bazele lor de plecare sînt stabilite în Grecia şi Bulgaria, iar mai tîrziu chiar pe malul sudic al Dunării. Prima acţiune creştină îndreptată împotriva acestor corpuri de oaste, extrem de primejdioase, este întreprinsă de Mircea cel Bătrîn în anul 1393, reuşind să spulbere achîngii din Karnobat (Bulgaria).

Între anii 1391 şi 1393 Banatul este ţinta mai multor incursiuni otomane de pradă, ultima, cea din 1394, anunţînd reluarea ofensivei otomane pe Dunăre. Victoria trupelor muntene la Rovine îndepărtează pentru moment pericolul din Ţara Românească, confruntată cu disensiuni interne generate de apariţia a două fracţiuni boiereşti. La 7 martie 1395, Mircea cel Bătrîn şi Sigismund de Luxemburg semnează la Braşov tratatul de alianţă între ţările lor, consemnînd în fapt încheierea procesului de apropiere a forţelor creştine nord-dunărene. Expediţia comună din 1395 în Ţara Românească marchează debutul acestei colaborări militare.

O nouă incursiune otomană este înfrîntă în centrul Banatului la mijlocul lunii septembrie. Dar încercarea Europei de a înfrînge puterea din ce în ce mai ameninţătoare a Semilunei eşuează lamentabil în anul 1396, pe platoul din faţa cetăţii Nicopole. După această dată continuă să se semnaleze alte lupte în Ţara Românească şi în Banat. În acelaşi timp cad toate cetăţile bulgăreşti de pe

Dunăre, iar ţaratul de la Vidin devine provincie otomană. Noua încercare a lui Baiazid din 1397 de a supune Ţara Românească se izbeşte de rezistenţa domnului muntean.

În acelaşi an se desfăşoară la Timişoara lucrările dietei regatului Ungariei, care stabileşte introducerea serviciului militar obligatoriu şi alocarea unor importante sume de bani pentru organizarea sistemului defensiv dunărean. Elementul de maximă însemnătate l-a constituit lărgirea cadrului de participare la luptele antiotomane. Popoarele sînt direct interesate în sprijinirea acestui efort, sporind substanţial gradul de eficacitate al trupelor regale.

Conflictele din anii următori sînt de mai mică amploare, datorită concentrării forţelor otomane împotriva hanului turcoman al Persiei, Timur Lenk. Ca urmare, între anii 1398 şi 1402, asistăm doar la acţiuni de pradă ale beilor dunăreni, respinse în cea mai mare parte de forţele muntene şi bănăţene. Menţinerea alianţei dintre Ţara Românească şi Ungaria asigură stabilitatea politică şi militară a zonei Dunării. Înfrîngerea lui Baiazid I la Ankara (1402) marchează începutul crizei politice a statului otoman (1402–1413). În această perioadă se fac şi primele încercări de apropiere ale Serbiei de Ungaria şi Ţara Românească, iar acordurile încheiate cu acestea, în anii 1404 şi 1406, consolidează alianţa creştină dunăreană.

Rolul politic preponderent jucat de Mircea cel Bătrîn în anii crizei politice otomane se materializează în sprijinirea mai multor pretendenţi la tron, ca Musa sau Mustafa, concomitent cu susţinerea mişcărilor bedreddiniste şi a celor ţărăneşti din Rumelia, domnul muntean asigurîndu-şi astfel rolul de arbitru al situaţiei din Europa sud-estică. Urcarea pe tron a sultanului Mahomed I (1413–1421) consolidează situaţia politică şi militară a statului otoman şi readuce în ofensivă forţele Semilunei. Prin campanii energice şi tratative diplomatice favorabile, sultanul îşi plasează forţele pe linia Dunării. Aflat la sfîrşitul unei lungi domnii, Mircea cel Bătrîn are de înfruntat o nouă campanie otomană, în urma căreia este obligat la plata unui tribut.

Despotul sîrb Ştefan Lazarević oscilează între cele două forţe, în timp ce turcii reuşesc să-şi creeze solide baze de atac pînă în nord-vestul Balcanilor. Instabilitatea politică a Ţării Româneşti în timpul lui Mihail I (1418–1420) şi a domniilor alternative ale lui Dan al II-lea şi Radu Praznaglava (1420–1431) este o consecinţă a luptelor dintre cele două partide boiereşti: Dăneştii şi Drăculeştii, care slăbesc mult capacitatea defensivă a ţării. Sînt necesare eforturi conjugate din partea lui Dan al II-lea şi a lui Sigismund de Luxemburg pentru a redresa situaţia. Deşi beneficiază de comandanţi pricepuţi, regele Ungariei se vede pînă la urmă nevoit să se mulţumească cu succese minore, în comparaţie cu ceea ce putea să realizeze. Victoriile militare obţinute vor aparţine mai ales trupelor şi comandanţilor, şi mai puţin regelui. Înfrîngerea de la Golubac (1428) marchează eşecul politicii orientale a lui Sigismund de Luxemburg, care este nevoit să se limiteze, de acum înainte, la defensiva strictă pe linia Dunării. Doar apariţia lui Iancu de Hunedoara va schimba soarta conflictelor turco-creştine de la Dunăre, iar victoriile sale oferind Europei linişte timp de aproape un secol. Luptele desfăşurate pe Dunăre în primele decenii ale secolului al XV-lea constituie prologul acestor mari încleştări.

## CAPITOLUL II
## ÎNCEPUT DE DRUM

Descendent al familiei de nobili Scolari, ale cărei domenii fuseseră însă pierdute de către aceştia în decursul timpului, Fillippo s-a născut în anul 1369, cînd în apusul Europei regele Carol al V-lea (1364–1380) din dinastia Valois relua ofensiva franceză împotriva Angliei. Dacă în privinţa anului venirii pe lume a lui Fillippo Scolari, cele menţionate de biograful său, erudit al cărui nume nu ni s-a transmis, sînt certe, în stabilirea locului naşterii lui Fillippo nu sînt îndeajuns de clare. Anonimul biograf face trimitere la localitatea Antelia[1], din vecinătatea Florenţei, dar spre deosebire de acesta un alt izvor desemnează ca loc de naştere a viitorului condontier orăşelul Tizzano. Iaccopo Bracciolinii[2] şi Domenico Mellini[3] pledează tot pentru Tizzano, ambii făcînd şi precizarea expresă că respectiva localitate era situată doar la şase mile distanţă de centrul de reşedinţă a Toscanei, „oraşul florilor” de pe rîul Arno.

În ceea ce priveşte sorgintea, mai îndepărtată în ani, a familiei Scolari-lor, e de admis că aceasta a fost una din ramurile renumitei familii Buondelmonti[4], al cărei membrii jucaseră rolul principal în luptele politico-sociale purtate de către ghibelini (seniori feudali grupaţi într-o partidă care acordă sprijin împăraţilor romano-germani în diferendumul acestora cu papalitatea) şi guelfi (alianţă a negustorilor şi meşteşugarilor în sprijinul scaunului pontifical roman). Se admite, pe temeiul mărturiilor documentare, ca pe la anul 1135, familia princiară De Saluzzo îşi stabileşte reşedinţa în

cetatea florentină, deţinînd în perimetrul administrativ al acesteia mai multe terenuri agricole şi cîteva locuri întărite. Între acestea din urmă întîietatea o deţinuse castelul Monte Buoni, fortăreaţa a cărei denumire se suprapune pe vechiul nume al familiei stăpînitoare, pînă într-atît încît îl înlocuieşte definitiv cu acela de Buondelmonti, apelativ sub care familia este consemnată în istoria florentină. Unitatea acestei stirpe nobiliare toscane ia sfîrşit în anul 1215, cînd se săvîrşeşte din viaţa cel mai reprezentativ membru al său, Buondelmonte Buondelmonti. Din motivaţii de ordin politic, la care e de adăugat, se presupune, rivalităţile generate de vizarea locului de „cap al familiei" rămas „vacant" prin moartea lui Buondelmonti, unii dintre urmaşii acestuia se vor orienta către partida ghibelinilor, iar alţii se vor alătura guelfilor. Astfel, s-au înfruntat membrii aceluiaşi neam al Buondelmonţilor, circa un secol şi jumătate, fiecare din cele două ramuri adverse înregistrînd succese sau suferind înfrîngeri după cum evoluase conflictul guelfo-ghibelin. Scollarii, cei ce îi sprijiniseră pe ghibelini, odată cu înfrîngerea partidei nobiliare de orientare antipapală, în anul 1267, îşi văd năruite speranţele şi în acelaşi timp, pierd majoritatea posesiunilor. Lucrurile s-au precipitat în anii ce au urmat, datorită intensificării presiunilor de ordin politic şi a sancţiunilor economice exercitate asupra partidei pro-germane, culminînd cu exilarea din Florenţa, în 1280, a principalilor exponenţi ghibelini aparţinînd familiilor Uberti şi Buondelmonti. Cei alungaţi din Florenţa s-au stabilit în Latium, într-un perimetru cuprins între Civitavecchia şi Roma, fiind obligaţi să vieţuiască într-un ţinut aflat sub nemijlocita jurisdicţie a înaltului pontif care, foarte probabil, îi ţine sub o strictă supraveghere. De remarcat amănuntul că unul dintre cei cinci exilaţi aparţinători familiei Buondelmonti se numea „Scolaro di meser Sinibaldo". Cu toate că biografii lui Fillippo Scolari nu fac nici o trimitere la eventualitatea că prin acest personaj să se fi efectuat tranziţia de la numele de Buondelmonti la cel de Scolari, presupunem că acel Scolaro ar fi determinat trecerea de la vechiul la noul nume. Conform obiceiului acelor timpuri, urmaşilor unei persoane nu li se spun
oadă de reabilitare socială şi de reviriment economic. În anul 1355, împăratul Carol al IV-lea de Luxemburg (1347–1378) se adresase Signoriei florentine în sensul de a schimba atitudinea acesteia faţă de cei ce au adus cîndva servicii familiei regale. În urma înaltei intervenţii împărăteşti Scolari-lor li s-a restituit o parte din posesiunile confiscate anterior, familia redobîndind şi un loc elevat în viaţa cetăţii de pe Arno. O parte dintre „Scolari" se orientează spre activităţi negustoreşti iar alţi membri ai acestei familii îmbrăţişează cariera militară, ambele „îndeletniciri" oferind, deopotrivă, şanse de sporire a avuţiei. Pentru cei ce „optaseră" în favorul negustoriei, comerţul oraşului Florenţa era prosper, mărfurile manufacturilor florentine avînd deosebita căutare în întregul bazin maritim mediteraneano-pontic[6], mai cu seamă stofele şi produsele de marochinărie. Cît priveşte succesele celor ce se îndeletniceau cu „meseria armelor", necurmatele neînţelegeri dintre principii italieni, adesea degenerate în războaie locale, ofereau posibilităţi „de afirmare" celor ce îşi riscau viaţa în bătălii ai căror combatanţi erau bine renumeraţi de către marii seniori.

Unul dintre acei Scolari „militari" fusese şi tatăl lui Fillippo pe numele de botez, Stefanoj? Singurul reper cronologic al vieţii acestuia din urmă este data morţii, anul 1406 sau 1407. Sfîrşitul şi-l aflase în Ungaria, în capitala acesteia la Buda, în împrejurări rămase necunoscute. Cît priveşte vîrsta pe care a putut să o aibă la data decesului Stefano Scolari e posibil a fi dedusă prin următorul raţionament: Fillippo se născuse în anul 1369, ceea ce admite presupunerea ca tatăl copilului putea avea 19–20 ani, deci Stefano s-a născut cu puţin anterior anului 1350, iar la moarte e admisă vîrsta aproximativă de 55–60 de ani, Windecke, cronicarul oficial al regelui Sigismund de Luxemburg, spune că Fillippo era fiul unui cizmar florentin[8], afirmaţia pare mai degrabă o denigrare decît o realitate. În orice caz, Stefano, deşi nu joacă un rol politic sau militar deosebit în istoria Florenţei din vremea sa, totuşi n-a aparţinut tagmei meşteşugarilor.

Mama lui Filippo, pe nume Antonia, despre care se cunosc doar lucruri foarte sumare, a mai avut un fiu, Matteo. Pippo, apelativul care va fi cunoscut Filippo Scolari contemporanilor şi urmaşilor, se datoreşte în primul rînd mamei sale, dar este în acelaşi timp şi diminutivul tipic italian pentru prenumele de Filippo[9].

Primele noţiuni de gramatică le va dobîndi tînărul Pippo de la unul dintre preoţii angajaţi în acest scop de către mama sa; va fi iniţiat mai apoi în matematică şi, auxiliara acesteia, contabilitatea, vizîndu-se implicarea tînărului Filippo într-o activitate comercială. Aceste studii le-a urmat pînă la vîrsta de 13 ani, cînd se poate spune că deţinea deja cunoştinţe de contabilitate, anunţîndu-se un viitor om de afaceri prin uşurinţa cu care opera în conturile bancare.

Calea pe care a urmat-o Pippo între vîrsta de 13 şi 18 ani a generat destule comentarii, datorită lipsei de claritate a izvoarelor. Înainte de a părăsi oraşul şi casa-i natală, a lucrat cu certitudine cîtva timp ca practicant într-una din numeroasele prăvălii sau bănci florentine. Promiţătoarele rezultate în

domeniu explică şi intenţia familiei de a-i completa cunoştinţele şi practica în materie de negoţ şi operaţiuni financiare, de a-l trimite în afara Italiei.

Cronicarul anonim afirmă că la 13 ani Pippo a fost încredinţat de către părinţi, unor negustori care mergeau cu mărfurile lor în Germania[10]. Tînărul Scolari i-ar fi cucerit pe noii săi protectori şi iniţiatori în meserie prin sprinteneala minţii, corectitudine şi înfăţişare, devenind ucenicul cel mai simpatizat. Apoi, nevoiţi să plece în Flandra, respectivii negustori l-ar fi încredinţat pe tînărul florentin arhiepiscopului de Trever, la care îl va găsi mai tîrziu regele Sigismund de Luxemburg. De acum încolo, consemnările cronicarului anonim concordă cu relatările celorlalţi biografi ai lui Pippo Scolari.

Deşi apare în scrierea unui contemporan, această călătorie în compania negustorilor este singulară în ansamblul mărturiilor despre primii ani ai tinereţii lui Filippo. Faptul că, după însuşi recunoaşterea autorului ei, cronica are lacune mari în descrierea vieţii şi faptelor lui Pippo, ne impune să o reconsiderăm critic. Trebuie să admitem strecurarea confuziei nu numai între Germania şi Ungaria, ci şi dintre arhiepiscopul de Trever (Trier) şi cel de Esztergom. Ne mai îngăduim să punem sub semn de întrebare şi faptul că Filippo ar fi fost la frageda vîrstă de 13 ani în momentul în care a început călătoria sa în afara peninsulei italice. Se pare că admiterea faptului că tînărul Scolari nu trecuse de 13 ani, situaţie acceptată în genere de biografii acestuia nu reprezintă în realitate decît un mod comod de a înfăţişa lucrurile, dar comitîndu-se o abatere de la adevăr. Argumentele care îndreptăţesc mărirea cu cîţiva ani a cifrei iniţiale privind vîrsta fragedă a copilului Filippo părăsind cetatea de pe Arno sînt sugerate de rapiditatea cu care Pippo îşi părăsise atît companionii în ale negustoriei cît şi pe arhiepiscopul de Esztergom, punîndu-se în slujba regelui Sigismund. Aceste grabnice mutaţii în ierarhia socială denotă o oarecare independenţă personală a personajului în cauză, atitudine total nefirească la un copil de numai 13 ani. E de admis, după aprecierea noastră, că o atare hotărîre personală a trece de la un protector la altul este potrivită unui tînăr de 17–18 ani, nicidecum unui nevîrstnic care nici n-a ieşit din copilărie. Cunoscîndu-se cu exactitate că trezorierul regal, frate al arhiepiscopului, cel care mijlocise trecerea lui Pippo în serviciile înaltului prelat, deţinuse funcţia trezoreriatului începînd din anul 1387, părăsirea Italiei de către tînărul Scolari trebuie situată cel mai devreme în anul 1385. Relaţia dintre rege şi Pippo avusese loc la curtea arhiepiscopală din Esztergom, unde Sigismund se află pentru a obţine mijloace financiare necesare echipării unei armate de cavalerie, destinate să apere hotarul dunărean de atacurile otomane.[11]

Contactele oştilor sultanului cu ţinuturile nord-dunărene reliefează cu pregnanţă faptul că primele incursiuni de pradă efectuate în Ţările Române şi în Ungaria se desfăşuraseră într-o perioadă cuprinsă între anii 1389 şi 1392. Regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, este nevoit să-şi îndrepte privirile spre paza liniei Dunării, mai ales că după 1389 Serbia a căzut sub otomani. Raidurile turceşti asupra Banatului, Voivodinei şi teritoriului panonic debutau în acest interval de timp din Bulgaria sud-dunăreană, traversau fluviul pe la Porţile de Fier şi prin culoarul Cerna-Timiş pătrundeau în adîncul ţinuturilor ghiaurilor. Prezenţa regelui la Esztergom, cel mai devreme în anul 1391 şi cel mai tîrziu în anul 1394[12], se datorează celor două campanii, antiotomane şi antisîrbeşti, din anii 1391–1392 desfăşurate sub comanda sa în Serbia dunăreană; acestea au relevat necesitatea creării unui corp permanent şi mobil de armată pe Dunăre. Într-un asemenea context, susţinem ideea prezenţei lui Filippo Scolari în regatul Ungariei la o vîrstă ceva mai mare de 13 ani, aşa cum am opinat mai sus. Acceptînd această concluzie, evenimentele ulterioare sosirii sale în Buda se desfăşoară cronologic, anulînd fantezia biografilor, cărora o perioadă „albă” de 5–8 ani se pare că nu le spunea nimic.

Concret, faptele în urma cărora Filippo Scolari a ajuns în Ungaria au avut desfăşurarea de mai jos:

Apariţia în negoţul oraşului medieval Buda a florentinului Lucca della Pecchia şi implicit, a casei sale de comerţ, n-a fost deloc întîmplătoare: dimpotrivă, era o firească consecinţa a intensei influenţe a oraşelor italice asupra regatului Ungariei care reprezenta o excelentă piaţă de desfacere a produselor meşteşugăreşti din Peninsula Italiană. Reîntors în Florenţa dintr-una din călătoriile de afaceri din Ungaria, puternicul comerciant Lucca acceptă să îl ia cu sine pe fiul cel mai mic al familiei Scolari, Fillippo. Odată ajuns în centrul urban de pe Dunărea mijlocie, stimulat de situaţia financiară înfloritoare şi largul credit de care se bucurase compania comercială a protectorului său, Pippo depune un zel deosebit în noua sa meserie, dînd dovezi de reale aptitudini în rezolvarea chestiunilor de contabilitate. Astfel, în scurtă vreme el a ajuns omul de încredere al negustorului şi se părea a fi predestinat unei cariere comerciale strălucite.

Cu ocazia încheierii unor tranzacţii legate de aprovizionarea curţi regale, trezorierul regelui Sigismund, Nicolae Kanizsai, (atestat documentar între anii 1388–1398), rămîne impresionat de calităţile tînărului şi doreşte neapărat să-l ia în slujba sa[13]. Strădinţele pe lîngă Pecchia sfîrşesc prin a-

l îndupleca şi, ca urmare, Pippo părăseşte colonia florentină. Însă în final, Pippo n-a intrat în slujba celui care îl solicitase, ci în suita arhiepiscopului de Esztergom, Ioan Kanizsai, fratele trezorierului. De atunci, de la admiterea lui Pippo în slujba înaltului cleric, timpul petrecut de junele Scolari la Esztergom şi apoi la Buda este în general bine cunoscut.

Fapta în urma căreia veneticul italian îşi schimbase statutul de slujitor în acela de protejat al arhiepiscopului s-a petrecut pe la anul 1390. Prezentarea unei balanţe financiare negative de către funcţionarii cancelariei episcopale a stîrnit în înaltul personaj bisericesc bănuiala că ar fi înşelat, fără ca el să aibă capacitatea de a dovedi prin acte necinstea subalternilor săi. În cursul unei dintre altercaţiile dintre arhiepiscop şi administrator, Pippo Scolari, care era ocazional de faţă la penibila scenă, se amestecă în discuţii şi îl acuză de rea credinţă pe diriguitorul averilor episcopale. Arhiepiscopul, surprins de îndrăzneala tînărului italian, îi cere acestuia să dovedească faptele de necinste. După o atentă verificare a conturilor reuşeşte să prezinte dovezile înşelăciunii[14]; credinţa dovedită cu atîta competenţă îl face pe arhiepiscop să vegheze cu mai multă atenţie asupra viitorului acestui florentin, şi, ca urmare, Pippo devine adminstratorul domeniilor şi a veniturilor arhiepiscopale. Mulţumit de serviciul adus, în urma căruia îşi redresase situaţia financiară, arhiepiscopul îi încredinţează administrarea domeniului propriu, Simontornya, importantă cetate cu multe posesiuni în jur. Acest lucru aruncă o lumină nouă asupra relaţiilor dintre cei doi, întrucît cetatea era posesiunea comună a fraţilor Kanizsai; ca urmare, Pippo este direct implicat şi în administrarea proprietăţilor funciare ale familiei respective.

Evident că surprinzătoarea perspicacitate a tînărului florentin, prin care acesta putuse face mărturia înşelăciunii pusă la cale de funcţionari necinstiţi ai arhiepiscopului, îi crease lui Fillippo o binemeritată popularitate. O seamă de persoane din anturajul înaltului cleric se interesasesă de acest isteţ slujbaş, căutînd să îl cunoască personal. Nu este deloc exclusă posibilitatea ca în acea vreme să fi fost prezentat şi importantului senior feudal Andrei de Ozora, viitorul socru al lui Pippo Scolari, fără să existe indicii că ar fi putut să o cunoască şi pe Barbara, fiica marelui proprietar din Ozora.

La Esztergom, Filippo, a avut prilejul să îl cunoască şi pe regele Sigismund – aproximativ în intervalul lunilor mai-iunie ale anului 1394 – pe cînd suveranul şi arhiepiscopul discutau despre organizarea militară a zonei[15]. S-a ajuns la stabilirea unui plan de acţiune a cărui punere în aplicare necesită mari sume de bani ce urmau să fie repartizate, după necesităţi, diverselor compartimente ale armatei care se crea. Nici regele, nici arhiepiscopul, nu puteau efectua calculele în toată complexitatea detaliilor şi spre rezolvarea impasului în care se aflau căutau o persoană capabilă să efectueze asemenea operaţiuni matematice. Deşi izvoarele literare privind viaţa lui Pippo Scolari afirmă că acesta intrase întîmplător în atenţia arhiepiscopului Kanizsai, pe cînd tînărul italian asista la masa de dimineaţă a regelui, propunîndu-i lui Sigismund să îi încredinţeze lui Filippo efectuarea dificilelor calcule, apreciem că înaltul prelat se gîndise din vreme la credinciosul său slujbaş. E verosimil ca scena cu participarea lui Filippo la masa regească să fi fost pusă deliberat la cale de către Kanizsai, încît suveranului să i se pară alegerea florentinului o simplă întîmplare, nicidecum o acceptare a părerii arhiepiscopului ale cărui idei erau mai presus decît ale monarhului. Chemat în faţa lui Sigismund, tînărul florentin estimează cu precizie şi rapiditate, suma necesară înzestrării şi întreţinerii acestui corp de armată. Mai mult decît atît, Filippo reuşeşte să ofere soluţii care să scadă cheltuielile sub prevederile iniţiale. Promptitudinea efectuării complicatelor calcule atrage nu numai laudele celor prezenţi, ci şi simpatia regelui.

Dorind să aibă în juru-i oameni capabili şi loiali, Sigismund de Luxemburg îl ia în serviciul său. Faptul era în deplină concordanţă cu scopul regalităţii de a slăbi poziţiile deţinute la curte de către nobilimea arpadiană şi angevină, conservatoare şi retrogradă. Filippo Scolari a debutat în slujba regelui ca om de finanţe, a devenit apoi comitele minelor de aur şi argint ale regatului, a îndeplinit funcţia de comite în aproape zece comitate, remarcîndu-se în acelaşi timp ca un diplomat şi un militar de excepţie. Această trecere de la o funcţie la alta nu s-a făcut în detrimentul calităţii serviciilor prestate, deşi a deţinut în marea majoritate a cazurilor, concomitent mai multe funcţii. Tocmai deosebita sa capacitate de a îndeplini cu succes mai multe atribuţii deodată l-a ridicat deasupra celorlalţi curteni contemporani.

Considerîndu-i sosirea la curtea regală în primii ani din ultima decadă a sec. al XIV-lea, ascensiunea sa a durat aproximativ un deceniu, dată după care Filippo devenise unul dintre principalii sfetnici ai regelui. Lipsesc însă consemnările privitoare la această perioadă.

O opinie singulară apreciază data primelor contacte ale tînărului florentin cu turcii încă din anul 1395, plasîndu-l ŕ
ash afirmaţia ca Pippo ar fi participat la această campanie rămîne plauzibilă.

Ancorarea lui Scolari în problemele financiare ale curţii lui Sigismund nu putea să nu-l implice în pregătirea şi desfăşurarea cruciadei din 1396, în care forţele Occidentului au dat penultima bătălie împotriva turcilor otomani.

Avîndu-se în vedere rolul său în activităţile financiare, acela de om de finanţe – ştiută fiind importanţa mijloacelor băneşti în organizarea oricărei campanii militare – e verosimil ca Filippo Scolari să fi participat la lucrările Dietei regatului din anul 1397, for politic ce a avut loc în cetatea Timişoarei. Dar ceea ce este pe deplin sigur[17], Pippo Scolari a luat parte la intervenţia militară regală, din vara anului 1398, expediţie îndreptată împotriva despotului sîrb Stefan Lazarević (1389–1427), vasal al turcilor otomani.

Tot în acest timp, delimitat între a doua jumătate a anului 1397 şi primele trei-patru luni ale anului următor, avusese loc în viaţa lui Filippo evenimentul prin care se lega definitiv de această parte a Peninsulei Balcanice, şi anume căsătoria sa cu Barbara, fiica lui Andrei de Ozora. Data exactă a actului marital nu a putut fi stabilit, din cauza lipsei documentelor. Un jalon cronologic exista totuşi într-un act de danie emis la 25 mai 1398. Sigismund de Luxemburg, prin acel act de cancelarie donează lui Scolari şi soţiei sale 3/4 din posesiunea Ozora, în urma morţii lui Andrei[18]. Cea de-a patra parte a feudei îi revine lui Nicolae, fiul defunctului. Apoi, la 7 iunie, acelaşi an, regele îi cere conventului bisericii din Szekszard să-l introducă pe „Piponis Gallici fili Stephani de Scolari de Florencia” în părţile posesiunilor sale[19]. Aceste hrisoave de danie reprezintă cele mai vechi menţiuni documentare referitoare la Filippo Scolari. De la acest simplu Pippo „Galul” (italianul) fiul lui Stefano de Scolari pînă la epitetele cu care va fi însoţit numele său este încă o cale lungă. În data de 25 iunie 1398, conventul anunţă introducerea lui Pippo şi a Barbarei în posesia moşiilor primite.

Ascensiunea ierarhică a lui Filippo Scolari a continuat, la 5 noiembrie 1399 fiind amintit în calitate de comite a urbarariilor din Kremnica[20], funcţie deţinută încă din prima parte a aceluiaşi an şi care îi conferă o poziţie privilegiată în cadrul administraţiei şi finanţelor regale.

Alături de regiunea aurifero-argintiferă transilvană, munţii Slovaciei cu centru minier Kremnica constituise unica sursă de metale nobile din regatul Ungariei. Din aceste motive, regii iau măsuri drastice pentru păstrarea respectivelor zăcăminte – monopol al coroanei – aducătoare de venituri însemnate: încredinţarea unei asemenea surse de venituri florentinului Scolari în anul 1399, confirmă în mod evident poziţia pe care o deţinuse pe lîngă curtea regală.

Tot din anul 1399, din ziua de 5 noiembrie datează alte două documente[21] care, în afara menţionatei funcţii, conferă posesorului însemnate privilegii: primul confirmă dreptul de a ţine tîrg săptămînal la Ozora, în ziua de joi a fiecărei săptămîni, iar al doilea îi acordă dreptul sabiei – jus gladii – asupra supuşilor care trăiau pe domeniile sale. Privilegiile de mai sus îl situează pe Scolari în rîndul nobilimii mijlocii, ca răsplată pentru înaltele sale servicii.

Din anul 1400 există încă două ştiri referitoare la Filippo Scolari, ambele de natură familială[22]: Prima se referea la prezenţa lui Matteo Scolari, lîngă fratele său. Acest de-al doilea Scolari era în calitate de coproprietar al tuturor posesiunilor lui Filippo; cel de-al doilea act consemnează închiderea procesului pentru moştenire purtat între Nicolae de Ozora şi Scolari. De fapt procesul se desfăşoară între Barbara, fiica lui Nicolae, alta decît soţia lui Scolari, şi Pippo, pentru acel „jus quartalium” – sfertul filial – acordat fiicelor de către legislaţia feudală. În schimbul sumei de 400 florini aur, aceasta renunţă la partea ei şi astfel Ozora aparţine în întregime lui Filippo, Matteo şi Barbara Scolari.

Evenimentele militare ale anului 1400 implică aproape toate forţele armatei lui Sigismund în lunile ianuarie-martie în Bosnia şi Slavonia, pentru combaterea noilor incursiuni de pradă turceşti; mai apoi, în vară, pentru apărarea frontierelor sudice şi în iarnă, împotriva markgrafului de Moravia. Cu certitudine, Pippo participă la unele dintre aceste acţiuni, în fruntea luptătorilor adunaţi de pe domeniile sale.

O nouă Incursiune turcească în anul 1401 este zdrobită de către Mircea cel Bătrîn (1386–1418), domnul Ţării Româneşti. Din acel an datează şi primele – două la număr – documente care-l arată pe tînărul florentin ca deţinător al uneia dintre cele mai importante funcţii economice ale regatului: comite al camarii sarii regale.

Primul dintre aceste docomente, emis la 21 ianuarie 1401[23], în Bratislava, de regele Sigismund de Luxemburg şi care menţionează: „*… relacio Piponis comitis camararum salium regalium”*. Acest *„relacio Piponis”* va însoţi de acum înainte zeci şi zeci de documente regale emise între anii 1401–1426, de la cele mai simple la cele mai importante şi ample acţiuni; Pippo mediază diverse afaceri, procese, donaţii, etc., devenind astfel omul de încredere al regelui într-un şir întreg de probleme şi domenii.

Celălalt document care-l atestă în noua sa funcţie este emis la 1 februarie[24] tot la Bratislava. Obţinem astfel o altă confirmare a faptului că proaspătul demnitar regal îşi însoţeşte suveranul aproape în toate călătoriile acestuia.

Vechile nemulţumiri ale nobilimii angevine faţă de politica dusă de Sigismund de Luxemburg duc din nou la o serie de tulburări interne[25]. Ridicarea unei noi nobilimi şi a străinilor în funcţii de conducere precum şi politica imprudentă a regelui faţă de papa Bonifaciu al IX-lea (1389–1404) au îndepărtat de tron atît vechea nobilime cît şi clerul. Papa solicitase clerului din regat să ridice mulţimile împotriva regelui Sigismund; acest ordin se conjuga cu complotul nobilier care, în linii mari urmărea înlocuirea regelui Sigismund de Luxemburg cu Ladislau de Neapole, fiul lui Carol al III-lea cel Mic (1385–1386). Şi astfel, regatul este aruncat într-un nou război civil. Participarea lui Fillipo Scolari la evenimentele anilor 1401–1403 marchează etapa consolidării poziţiilor sale şi a deplinei afirmări. Evenimentele desfăşurate în aceşti ani se împletesc strîns cu acţiunile lui Pippo în favoarea lui Sigismund de Luxemburg. Cum era de aşteptat, ascensiunea rapidă a florentinului Scolari a creat nemulţumiri în rîndul marilor magnaţi autohtoni, dar intrigile acestora vizînd înlăturarea intrusului, deşi nu o dată au ajuns la urechile regelui, nu sînt luate în seamă. Pare foarte posibil ca Pippo să-şi fi creat un sistem propriu de informare, pentru a nu cădea victima adversarilor.

La 28 aprilie 1401 forţele militare ale nobilimii răsculate se apropiau de Buda, apoi de castelul regal pe care pun stăpînire. Capii răscoalei intră în sala tronului unde se refugiase regele cu însoţitorii săi. În fruntea conjuraţilor se afla palatinul Dietrich Bebek, voievozii Transilvaniei Nicolae Csáky şi Nicolae Marczali, marele vistiernic Ştefan Debröi, comitele secuilor George Csáky, arhiepiscopul de Esztergom, Ioan Kanizsai şi cel de Kalocsa Ioan Szepesi, episcopii Luca de Oradea, Ioan Laki de Srem, Ştefan Upor de Alba Iulia, ş.a. Intenţia lor era de a-l prinde şi detrona pe Sigismund de Luxemburg. În încăierarea ce se produce, datorită impulsivităţii regelui, care îl loveşte cu pumnalul pe primul dintre conjuraţii din imediata sa apropiere, viaţa îi este în pericol. Rezistenţa celor apropiaţi prelungeşte lupta salvînd în cele din urmă viaţa suveranului. Luat prizonier, Sigismund este închis în castelul Siklos, aparţinînd fraţilor Gara, loc în care rămîne aproape şase luni. Scapă abia în toamnă, cîştigîndu-i de partea sa pe cei doi fraţi. Scolari, care se lupta cu arma în mînă alături de Sigismund, este salvat datorită protecţiei oferite de fostul său stăpîn, arhiepiscopul de Esztergom. Rămîne cîteva luni prizonier pe domeniile acestuia, apoi se reîntoarce la Ozora, unde pregăteşte trupe în sprijinul regelui Sigismund, detronat.

Ieşit din captivitate, Sigismund pleacă la sfîrşitul lunii august 1401 în Stiria, pe domeniile familiei Cilli. Mai apoi, se îndreaptă spre Cehia, unde spera în ajutorul fratelui să, regele Wenzel (Vaclav al IV-lea al Cehiei) (1378–1419). În vara anului 1402 Sigismund se logodeşte cu Barbara de Cilli, cîştigînd importantul sprijin al magnatului, iar o lună mai tîrziu, în august 1402, încheie un acord cu cei trei arhiduci austrieci: Albrecht, Wilhelm şi Ernst privitor la succesiunea la tronul Ungariei. Cu ajutoare cehe, austriece şi cele oferite de Cilli, poate reîncepe lupta pentru tronul regal. Pe tot parcursul anului 1402 şi parţial 1403, luptă împotriva markgrafului morav, Jöbst.

La recomandarea curţii papale, Angelo Acciaiuoli, legatul apostolic pentru regatele Ungariei, Poloniei, Cehiei şi pentru Ţara Românească, se menţine de partea răsculaţilor, întărind astfel starea de confuzie din regat. Candidatura lui Ladislau de Neapole la tron este sprijinită şi de papalitate. În luna ianuarie 1403, conducătorii răscoalei se adună la Oradea, în catedrala romano-catolică şi jură pe mormîntul regelui Ladislau cel Sfînt să-l înscăuneze ca rege al Ungariei pe Ladislau de Neapole. Delegaţiile nobiliare sosite din Italia îi cer acestuia să debarce în Dalmaţia, pentru a le impulsiona lupta. Pe de altă parte, lipsa prelungită din ţară a lui Sigismund de Luxemburg favorizează această stare de lucruri.

Planurile operaţionale ale rebelilor prevăd acţiuni combinate ale trupelor comandate pe Dunăre de Kanizsai şi Banffy, în sud-vest de Bebek şi Debröi, iar în Transilvania şi Banat de Csáky şi Marczali. Evenimentele decisive sînt declanşate în primăvara anului 1403, atunci cînd Sigismund de Luxemburg, speriat de amploarea pregătirilor militare adverse, încheie armistiţiu cu magnatul morav şi se întoarce spre Ungaria. De partea sa acţionează Nicolae şi Ioan Gara, Hermann Cilli, Stibor de Stiboricz, Petru Pereny, Filippo Scolari şi alţii.

Într-o perioadă cuprinsă între cea de-a doua jumătate a anului 1402 şi primăvara anului 1403, Scolari răscoală comitatele vestice ale Ungariei, înlătură partida adversă şi pregăteşte contigente armate credincioase lui Sigismund. Cu o trupă de circa şase sute de călăreţi, el reuşeşte în primăvara lui 1403 să elibereze cîteva cetăţi şi oraşe importante din aceste comitate. Creşterea continuă a numărului oştenilor îi permite să întreprindă acţiuni decisive în comitatele din împrejurimi, cea mai cunoscută fiind cucerirea cetăţii Veszprém din mîna arhiepiscopului de aici[26]. În urma victoriilor sale

şi ale celorlalţi partizani ai lui Sigismund de Luxemburg, comitatele dintre Dunăre, Balaton şi Austria au trecut de partea suveranului legitim.

Cert este faptul că Pippo continuă să-şi însoţească suveranul şi după încheierea acţiunilor militare, chiar şi la Viena, capitala ducatului de Austria, cu ai căror arhiduci, Sigismund se va înrudi.

La 9 iulie 1403 Ladislau de Neapole debarcă la Zara (Zadar) pe litoralul dalmaţian al Adriaticii, sprijinit de trupele italiene, fiind întîmpinat atît de către nobilii locali cît şi de cei trimişi de răsculaţii din Ungaria. S-a încoronat la Split (Spalato) ca rege al Ungariei în ziua de 5 august al aceluiaşi an. Îşi trimite trupele prin Dalmaţia şi Bosnia spre Buda, dar el rămîne pe loc, neuitînd păţania tatălui său, Carol ce Mic de Durazzo, care s-a aventurat pînă în capitală, unde a domnit doar doi ani, sfîrşind prin a fi asasinat.

Trupele fidele lui Sigismund, grupate în partea nordică a regatului au fost puse sub comanda lui Nicolae Gara şi obţin cîteva victorii. Recuceresc, printre altele, oraşele Komarom, Szekesfehervár, Visegrad, revin chiar la Buda şi înaintează spre sud-vest, unde se aflau oştile adverse. Scolari a participat la aceste bătălii, atît în centrul regatului cît şi în Bosnia şi în Croaţia, pînă către sfîrşitul anului 1403.

Biografii lui Filippo Scolari consemnează rolul decisiv al florentinului exagerînd fireşte; în fruntea armatei regale se îndreaptă împotriva trupelor napolitane comandate de senesalul de Neapole, care chipurile, aflînd această veste, nu a îndrăznit să primească luptă[27]. Aceleaşi surse cronicăreşti menţionează cruzimea de care dau dovadă trupele regale faţă de rebeli, precum şi încercările acestora de a obţine iertarea lui Sigismund prin intermediul lui Pippo, a cărui influenţă asupra suveranului era binecunoscută. În fapt, Pippo era doar unul dintre comandaţi coptat în statul major al acestei armate; comanda suprema aparţinea însă lui Nicolae Gara. Uneori, Pippo a putut acţiona şi independent, pe perioade mai scurte sau mai lungi.

Înfrîngerea nobililor răsculaţi pe majoritatea cîmpurilor de bătălie, nefiind decisivă, îl determină pe Sigismund de Luxemburg să recurgă la diplomaţie, emiţînd la 8 octombrie 1403, decretul de amnistie generală. Un rol important în adoptarea acestei decizii pare să-i fi revenit lui Pippo, a cărui intervenţie în favoarea iertării celor răsculaţi e certă: greu de spus însă dacă a fost rugat de către aceştia sau a acţionat conform previziunilor sale politice, speculînd momentul dat. Oricum, deşi bătuţi, răsculaţii continuă luptele aproape încă un an în Dalmaţia şi Croaţia, unde forţele napolitane beneficiază de sprijinul unei mari părţi din nobilimea localnică.

În ţinuturile româneşti, în Transilvania şi Banat, forţele locale s-au împărţit şi ele în tabere opuse. Voievozii Transilvaniei, Nicolae Marczali şi Nicolae Csáky, au trecut de partea suveranului încoronat la Split. Ori, cei doi fiind, pînă la anul 1402 şi comiţi de Timiş, este normal ca şi în Banat să întîlnim aceleaşi manifestări ostile lui Sigismund. În plus, acţiunea lor urmărea slăbirea legăturilor dintre Transilvania şi coroană, în vederea redobîndirii independenţei sau măcar a largii autonomii a voievodului Ladislau. Prezenţa celor doi voievozi în preajma Timişoarei, în primăvara anului 1403, trebuie pusă în legătură cu declanşarea luptelor pe întreg cuprinsul regatului. Dintre bănăţenii trecuţi de parte
războiului civil. S-au păstrat cîteva documente emise de rege prin acelaşi „relacio Piponis" care-i certifica atît prezenţa cît şi importanţa acţiunilor din acele luni. Între 26 octombrie oi 8 noiembrie amîndoi sînt la Székesfehérvár, atestaşi ca atare de 14 documente[29], prin care răsplătesc diverşi participanţi la luptele din vară şi rezolvă probleme economice, financiare, politice chiar, generate de revenirea la normal a regatului. Pentru Filippo şi fratele său urmau vremuri bune, suveranul răsplătindu-le fidelitatea.

La 8 noiembrie Sigismund donează lui Filippo şi lui Matteo Scolari posesiunile Szokol şi Endred, din comitatul Tolna, pentru merite faţă de persoana regală[30], faptele concrete vor fi amintite în cuprinsul unor documente ceva mai tîrziu şi ele definesc rolul benefic al celor doi fraţi. Sigismund de Luxemburg recunoaşte serviciile credincioase prestate de Pippo în acest timp, în care aproape toţi magnaţii şi preoţii localnici au trecut de partea lui Ladislau de Neapole. Actele de cancelarie reliefează fidelitatea nestrămutată a lui Scolari, care a rămas pe lîngă Sigismund şi l-a susţinut cu toate mijloacele sale materiale şi umane. Dintre acţiuni, regele menţionează cucerirea şi menţinerea cetăţii Veszprem – un timp îndelungat – pe seama sa şi înlăturarea tuturor încercărilor de a o recuceri; Pippo participă alături de slujitorii săi la pacificarea mai multor comitate răzvrătite, pe care le aduce de partea suveranului legitim. Sfaturile înţelepte ale lui Scolari au fost bine primite de către rege, inclusiv mediaţia acestuia pentru amnistia generală. Toate aceste detalii constituiesc mărturia directă a rolului diplomatic jucat de Pippo în aplanarea conflictului dintre cele două tabere, întotdeauna însă în favoarea suveranului său.

Drept răsplată pentru devotamentul său poate fi interpretată şi participarea lui Filippo Scolari la lucrările dietei regale desfăşurate în februarie 1404 la Buda, loc şi timp în care Sigismund de Luxemburg confirmă amnistia anunţată în octombrie anul trecut, ca primă măsură pentru consolidarea situaţiei regatului. Confruntat din nou cu primejdii externe, suveranul caută, de asemenea, înlăturarea conflinctului cu Moravia, generat de pretenţii teritoriale şi de hegemonie, precum şi oprirea noilor incursiuni de pradă ale turcilor otomani. La rezolvarea ambelor probleme participă cu succes şi Filippo Scolari, care intrase acum în perioada deplinei sale maturităţi şi ascensiuni sociale. Prin acordarea, probabil pe la finele anului 1404, a titlului de „comite de Timiş” viaţa acestui controversat personaj, originar din Florenţa, se va lega şi mai strîns de ţinutul bănăţean.

NOTE CAPITOLUL AL II-LEA

[1] Cronicarul anonim, *La vita di meser Filippo Scolari*, în *A.S.I.*, p. 151. Polidori, editorul acestei cronici o considera a fi scrisă în deceniul al IV-lea al sec. al XV-lea, pe baza informaţiilor din curpinsul ei care arată că Sigismund de Luxemburg trăia încă la data scrierii cronicii; cf. Filippo Polidori, *Due vite di Filippo Scolari*, în A.S.I., p. 119–127.

[2] Jacopo Bracciolini, *Vita di Messer Fillippo Scolari citadino fiorentino per sopranome chiamato Spano*, composta e fata da Jacopo di messer Poggio, e di latina in fiorentina tradotta da Bastiano Fortini, in *A.S.I.*, p. 163–184.

[3] Domenico Mellini, *Vita di Filippo Scolari volgaramente chiamato Pippo Spano*, Firenze, 1570; p. 12; *Idem, Appendice alla vita di Filippo Scolari* Firenze, 1606.

[4] Afirmaţie întîlnită la Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 163; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 11–12; Wenczel Gusztáv, *Ozorai Pipó, magyar történelmi jellemrajz Zsigmond király korából*, Pesta, 1863, p. 7; G. Canestrini, *Discorso sopra alcune relazioni della Republica Fiorentina col Re d’Ungheria e con Filippo Scolari*, in *A.S.I.*, p. 185–215.

[5] G. Canestrini, *op. cit.*, p. 186. Curzio Ugurgieri della Berardegna, *Avventuriei alla conquista di feudi e di corone (1356–1429)*, parte seconda: *Filippo degli Scolari fiorentino, detto Pippo Spano, condottiero, statista, pioniere della cultura rinascimentale in Ungheria*, Florenţa, 1963, p. 119–245; la pag. 119 aduce următoarele completări: în jurul anului 1080 o ramură a familiei Buondelmonti începe să poarte numele de Scolari, în 1150 apare un Scolajo şi în 1250 un altul. G. Canestrini, *op. cit.*, p. 185 indică la 1280 un Scolaro di messer Sinibaldo care este contemporan deci cu cel din 1250 amintit de Curzio Ugurgieri; nu ştim dacă cei doi sînt o singură persoană sau două persoane complet diferite. În cazul în care este vorba despre o singură persoană atunci arborele genealogic al familiei poate fi completat cu încă 3–4 generaţii.

Ţinem să mulţumim pe această cale dr. Enrico Stumpo de la Archivio di Stato din Milano, prin a cărui amabilitate şi colegialitate am avut posibilitatea de a consulta lucrarea lui Curzio Ugurgieri, de un real folos în problemele italiene ale vieţii şi activităţii lui Filippo Scolari.

[6] Poziţie explicată pe larg de G. Canestrini, *op. cit.*, p. 187–192 şi Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 123.

[7] Probabil văr cu Lippi şi Nardo, nepoţii acelui Giovanni; este însă sigur descendentul acelui Scolajo (Scolari) din anul 1267. Detalii vezi la cap. III.

[8] Eberhard Windecke, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Sigmunds*, ediţie de W. Altmann, Berlin, 1895, cap. XXVII; o altă ediţie *Historia vitae imperatoris Sigismundi*, ediţie von Hagen, Leipzig, 1886.

[9] Primul care-l aminteşte astfel este cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 151. Agostino Sagredo, *Nota apologetica intorno a Pippo Spano*, în *A.S.I.*, p. 129–130 menţionează ca Pipo (Pipus) este nume de origine latină. Tot el constată derivarea lui Pipo (sau Pippo) din Flilppo. Sub numele de *Pipo de Ozora Themesiensis et Camararum salium regalium Comes* va apare Filippo Scolari în documentele oficiale ale regatului. În istoriografia maghiară este cunoscut drept *Ozorai Pipo* (Pipo de Ozora), iar în cea italiană, română şi sîrbă drept Pipo sau Pippo Spano. Pentru lucrarea de faţă am adoptat termenul de *Pippo*, considerînd că respectă corect derivaţia din cuvîntul Filippo.

[10] Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 152; Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 124 soluţionează dilema în modul cel mai simplu: le unifică şi astfel în drumul sau spre Ungaria, Lucca della Pecchia face împreună cu Pippo o scurtă escală în Germania. Rezolvarea este destul de facilă şi nu poate servi scopului propus.

[11] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 165 şi Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 16

[12] Ráth Károly, *A magyar királyok hadjáratai, utazási és tartózkodási helyei*, Györ, 1861, p. 96; completarea lucrării publicată la Györ în 1866 sub titlul *A magyar királyok és Erdélyi fejedelmek*

*hadjárati, utazási és tartózkodási helyei*; vom cita în continuarea doar p. 96/89, prima cifră reprezentînd pagina ediţiei din 1861, iar următoarea a celei din 1866.

*Idem*, p. 99/92.

[13] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 164; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 14.

[14] Cronicatul anonim, *op. cit.*, p. 152–153.

[15] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 165; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 16; Curzio Ugurcieri, *op. cit.*, p. 142 susţine că momentul s-a produs în 1389.

[16] Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 146.

[17] Stanoje Stanojevic, *Pipo Spano. Prilog srpskog istorij pocetkom XV veka* Belgrad, 1901, p. 6 considera că luptele s-au desfăşurat între anii 1397–1398, Ráth K., op. cit., p. 103/96 indică participarea trupelor regale la aceste lupte în intervalul lunilor iunie-august 1398.

[18] Wenczel G., *Okmánytár, Ozorai Pipó történetéhez, în Történeti Tár, Budapesta, 1884*, p. 5–6, ceea ce înseamnă că Andrei de Ozora a murit înainte de anul 1398.

[19] *Ibidem*.

[20] *Idem*, p. 6–7.

[21] *Idem*, p. 7.

[22] *Idem*, p. 9.

[23] Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár*, vol. II/1, Budapesta, 1958, p. 98, doc. nr. 831.

[24] *Idem*, p. 101–102, doc. nr. 805, pentru detalii vezi cap. VII.

[25] Pentru cadrul general al războiului civil Homan Bîlint, *Gli Algioini di Napoli in Ungheria*, Roma, 1938; Schönherr Gyula, *Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai*, in *E T T K*, vol. XVII, fasc. 4, Budapesta, 1889; G. Cutulo, *Durazzói László nápolyi király*, in *Századok*, Budapesta, 1923; pentru participarea transilvanenilor vezi şi Konrad G. Gündisch, *Siebenbürgen und der Aufruhr von 1403 gegen Sigismund von Luxemburg*, in *R R H*, tome XV, no. 3, Bucureşti, 1976, p. 399–420.

[26] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 168; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 25 Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 160 aminteşte lupta pe rîul Raab cîştigată şi ea de trupele comandate de Pippo, care devine astfel un comandant experimentat.

[27] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 168; Domenico Mellini, *op. cit.,*, p. 25.

[28] Ortvay, *op. cit.,*, p. 331; *idem*, p. 334, localitatea se afla în comitatul Cenad; Pesty, *Krassó*, III, p. 242–244.

[29] Mályusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 312–317

[30] Wenczel G., *Okmánytár*, p. 10.

## CAPITOLUL III
## COMITELE DE TIMIŞ

Reconstituirea poziţiei politice interne a lui Sigismund de Luxemburg s-a produs într-un moment în care Peninsula Balcanică se află oarecum eliberată de presiunea armată a turcilor otomani, ştiut fiind că sultanul Baiazid I Ildirim (Fulgerul) (1389–1402) angajase grosul oştirilor sale în războiul din Asia, purtat împotriva mongolilor în fruntea cărora se află hanul Timur Lenk (Tamerlan) (1370–1405). Cu toate că în bătălia de la *Angora* (Ankara), din data de 22 iulie 1402 sultanul infrant rămîne captiv al învingătorului Timur, în *Rumeli hisar* (partea europeană romană = rumeli a imperiului otoman) au rămas suficiente trupe turceşti. Fără o autoritate supremă, paşalele şi beii din aria balcanică instauraseră în sudul Dunării o politică militară a bunului lor plac, dedîndu-se la felurite incursiuni de pradă îndreptate asupra ţinuturilor locuite de „ghiauri” (necredincioşi). Sînt frecvente mai ales pătrunderea trupelor de achingii (formaţii de călăreţi a căror existenţă era asigurată din prada de război), ale căror raiduri pustiau ţinuturi întregi. O asemenea pătrundere cu scopuri de jaf şi luare de robi creştini le fusese facilitată turcilor otomani de tulburările armate declanşate în vederea înlocuirii de pe tron a lui Sigismund de Luxemburg cu Ladislau de Neapole. În această situaţie politică-militară confuză, pe la finele verii anului 1403, trupe turceşti devastaseră Bosnia. Regele Sigismund de Luxemburg nu poate antrena în lupte armata sa, dar formează totuşi o aripă de contraatac a cărei comandă o încredinţează lui Pippo Scolari[1]. Acesta se implică în urmărirea scingiilor, care s-au retras din Bosnia pierzînd cîteva bătălii locale. Este pentru prima oară cînd lui Pippo Scolari i s-a încredinţat comanda unor forţe militare antrenate într-un conflict militar antiotoman. Victoria obţinută, chiar dacă nu s-a soldat decît cu alungarea trupelor turce dincolo de hotarul Bosniei, fără a fi urmată de eliberări de teritorii creştine aflate sub stăpînirea otomană, îi aduce lui Scolari titulatura de „cavaler aurat”

precum şi încredinţarea misiunii de a păzi hotarul de regatului spre Serbia şi zona Dunării[2]. Legăturile stabilite cu despotul sîrb Lazarević nu pot fi amicale, în ciuda unor afirmaţii, întrucît acesta participă, alături de turci, la expediţia din Bosnia. Între anii 1389 şi 1403 Stefan Lazarević a acţionat ca un aliat fidel al turcilor, influenţînd sfîrşitul bătăliei de la Nicopole (1396). În plus, pretenţiile de suzeranitate ale Ungariei au menţinut Serbia departe de o alianţă cu aceasta. Abia în situaţia tulbure creată în teritoriile otomane după dispariţia lui Baiazid I, Serbia găseşte prilejul realipirii la tabăra creştină. Respingerea trupelor turceşti l-a făcut pe Lazarević să vadă cu claritate întărirea puterii lui Sigismund şi să înceapă demersurile în vederea apropierii de Ungaria. Afirmaţia unor istorici sîrbi, potrivit căreia acest fapt s-ar fi petrecut în anul 1403, nu poate fi acceptată decît eventual pentru ultimele luni ale anului[3]. Este o certitudine participarea lui Filippo Scolari la tratativele dintre cele două ţări, desfăşurate în iarna 1403–1404, precum şi rolul sau de mediator în depăşirea punctelor divergente[4]. După cîţiva ani de incertitudini, primăvara anului 1404 este fructoasă pentru Sigismund de Luxemburg: Serbia acceptă vasalitatea, iar exemplu acesteia a fost urmat şi de regele Ostoja al Bosniei; acesta va fi însă înlăturat de Hervoje, ducele de Split (Spalato) care-l înscăunează pe Stefan Tvrtko I (1353–1391) cel ce se încoronase în anul 1377 rege al Bosniei şi Serbiei.

Aceeaşi perioadă de timp s-a caracterizat printr-o serie de atacuri comune asupra Serbiei, Bosniei, Ţării Româneşti şi Ungariei, incursiuni pe care Sigismund le detaliază într-o scrisoare adresată regelui F
t devastate şi regiuni dintre Sava şi Drava, cunoscută sub denumirea de Srem (sau Sirmium). Contraatacurile susţinute ale trupelor regale determină grăbirea retragerii otomanilor. În momentul declanşării atacurilor turceşti, despotul Serbiei, Stefan Lazarević, era deja vasal Ungariei (primind în 1403 Belgradul) şi participă la lupte în această calitate; astfel trebuie înţeles şi afirmaţiile istoricilor sîrbi citaţi mai înainte.

Filippo Scolari este prezent la bătăliile din primăvara anului 1404 în rîndul trupelor regale. Dacă a luat parte la campania din Ţara Românească sau numai la luptele din sudul Ungariei nu putem şti datorită laconismului izvoarelor literare.

Pe parcursul acestei perioade de război a anului 1403 nu apare cu titlul de comite de Timiş, documentele certificînd alţi titulari ai funcţiei[6].

Mărturiile nu prea exacte ale biografilor, situează desemnarea sa în funcţia de comite de Timiş în două momente diferite şi distanţate în timp unul de celălalt. Primul dintre izvoarele citate face trimitere la momentul reîntoarcerii regelui Sigismund spre Ungaria, în vara anului 1403[7]. În cursul acestui drum, cu prilejul unui popas la Viena, regele l-ar fi chemat la sine pe Pippo şi i-ar fi dăruit castelul Timişorii precum şi numele de Spano(Ispan), adică de comite al acestui ţinut. Faptul relatat este imposibil să fi fost real, pentru că la acea dată sînt atestaţi alţi deţinători ai respectivei funcţii, şi mai mult, în intervalul de timp vizat nu este amintită prin nici o mărturie scrisă prezenţa lui Sigismund de Luxemburg la Viena.

Cel de-al doilea moment invocat pentru această pretinsă numire urmează bătăliei victorioare împotriva turcilor din toamna anului 1403, sau din primăvara anului 1404[8], regele încredinţîndu-i şi paza hotarelor dunărene. Această pază putea fi îndeplinită doar avînd în subordine comitatele bănăţene; întrepătrunderea misiunilor amintite este vizibilă şi ca urmare ele trebuie încredinţate împreună unui singur om. Dar acest moment nu este nicidecum cel amintit pînă acum.

Filippo Scolari participă din vară pînă în toamnă (1404) la campania moravă a regelui. Prin mijlocirea sa regele răsplăteşte la 12 august 1404 cu posesiuni pe unul dintre credincioşi săi[9]; nici aici Pippo nu este atestat cu funcţia de comite de Timiş.

Iată însă că la 12 noiembrie 1404 apare ca vicecomite de Timiş George Parvus (cel Mic)[10], care nu deţinuse pînă acum această funcţie; ea trebuie deci pusă în directă legătură cu schimbarea comitelui. În acest context, numirea lui Filippo Scolari trebuie situată în intervalul septembrie-noiembrie 1404, după terminarea campaniei morave. Motivele care au determinat alegerea sa trebuie căutată în accentuarea presiunii otomane pe Dunăre şi în necesitatea unirii tuturor forţelor creştine din zonă pentru respingerea acestora. Bazîndu-se pe certele calităţi militare şi diplomatice dovedite de Scolari ca şi pe fidelitatea recunoscută a acestuia faţă de rege, Sigismund de Luxemburg îi încredinţează noua funcţie. Dacă în privinţa datei numirii în scaunul de comite există două prezumţii, în legătură cu noua sa funcţie nu se cunosc aproape deloc atribuţiile proaspătului comite din acel sfîrşit de an 1404. Documentele nu atestă dacă a fost doar comite de Timiş sau a îndeplinit încă de la data numirii şi funcţia de comite în celelalte comitate bănăţene. Ştiut fiind faptul că Scolari a avut sub control linia Dunării pe traseul cuprins între Belgrad şi Severin, pare firesc ca autoritatea să-i fi fost extinsă asupra Cuvinului, Caraşului şi Timişului. Dacă mai precizăm că este în mod repetat atestat în

documente drept comite de Cuvin, Caraş, Cenad, Arad, etc., considerăm anul 1404 ca debut în funcţia de comite al întregului Banat.

Cel mai vechi act de cancelarie în care Scolari apare în noua sa calitatea comitatensă datează de la îngemănarea anilor 1404–1405 şi se referă la reconfirmarea dreptului său de judecată asupra răufăcătorilor prinşi pe posesiunile sale[11], este o urmare directă a ordonanţei regale referitoare la reînoirea tuturor privilegiilor din cuprinsul regatului ca urmare a pierderii vechilor sigilii. Alături de alţi nobili, Pippo se prezintă în faţa regelui la sfîrşitul lunii decembrie 1404 şi obţine reconfirmarea unor vechi privilegii. Acesta este deci primul document cunoscut care-l atestă pe Filippo drept mare diriguitor al Banatului, funcţie în care se distinge prin şirul luptelor purtate cu turcii otomani.

Cronologia intervenţiilor militare sub comanda lui Filippo Scolari împotriva otomanilor în calitatea sa de comite de Timiş nu poate oferi indicii certe asupra numărului real al conflictelor. Autorii indică între 18 şi 24 lupte[12], însă doar zece dintre acestea pot fi precizate în timp. Sîntem în faţa unei situaţii, generale de fapt, pentru această perioadă de început a conflictelor militare între turcii otomani şi popoarele nord-dunărene, în care doar analiza atentă a ştirilor ajunse pînă la noi şi coroborarea lor cu unele amănunte izolate mai poate să lumineze unele aspecte.

Unul dintre izvoarele literare se referă la întîia campanie antiotomană condusă de către noul comite de Timiş, aceea din anul 1405. Intervenţia militară bănăţeană fusese în bună parte determinată de situaţia confuză creată în sudul Dunării de o ridicare la luptă a bulgarilor, în anul anterior, (1404), răscoala condusă de către Constantin şi Frujin, mişcare ce cuprinse zona Provadiei. Totodată, Imperiul Otoman nu îşi revenise pe deplin după dispariţia lui Baiazid I, mai mulţi urmaşi disputîndu-şi tronul sultanal, printre care emirii din Edirne (Adrianopol) Suleiman şi Anatolia, Mehmed Celebi. În decursul acelui *interegn*, prelungit pînă în anul 1413 oştile turceşti din aria sud-est europeană deveniseră suficient de vulnerabile.

Teritoriul desfăşurării operaţiunilor armate condusă de Pippo Spano era zona Dunării bănăţene şi sîrbeşti, inclusiv zona cetăţii Golubac. Nu pot fi aproximate nici timpul şi nici durata luptelor, după cum nu sînt cunoscute nici efectivele angrenate în luptă. Din studierea desfăşurării conflictelor militare de graniţă în aceşti ani, reiese că numărul oştenilor nu depăşeşte cifra de zece mii de oameni.

Cauza acestei expediţii în sudul fluviului trebuie căutată în incursiunile anuale de pradă ale achingiilor în nordul Dunării. Pare probabil că noul atac al acestora în 1405, să se fi desfăşurat asupra Serbiei dunărene şi, eventual, a Banatului. În virtutea recentului tratat de alianţă dintre Ungaria şi Serbia, Sigismund este obligat să trimită ajutor militar vasalului său, despotul Lazarević. În consecinţă, comitele de Timiş, cel mai apropiat comandant militar din zona beligerantă, vine în ajutorul vasalului lui Sigismund.

La 15 aprilie 1405 încep la Buda lucrările dietei regale, una dintre cele mai importante, prin măsurile adoptate. Decretul emis la 17 mai certifică măsurile adoptate de dietă cu referire la politica economică şi obligaţiile iobagilor. Apare acum statuată obligativitatea oraşelor de a se înconjura cu ziduri[13], măsura luată ca urmare a frecvenţei incursiunilor otomane. Pippo Spano, participînd la lucrările dietei, întorcîndu-se apoi în Banat, iniţiase transpunerea în practică unele dintre aceste prevederi[14].

În luna mai încep pregătirile de război împotriva Bosniei, unde rivalităţile politice şi religioase dintre dinaşti locali ca Hrvoje, Ostoja, Sandalj Hranic sau Stefan Tvrtko facilitează amestecul extern.

Urmărind să îşi menţină sau chiar să-şi extindă controlul asupra situaţiei din zonă, Sigismund de Luxemburg pregăteşte trupele regatului pentru o intervenţie militară. Acestea intră în Bosnia prin trei părţi: prin Ozora (a nu se confunda cu localitatea similară din comitatul Tolna), pe valea Unnei şi pe hotarul cu Slavonia şi Croaţia. Declanşarea luptelor fusese motivată de alianţa lui Hrvoje cu Veneţia, Raguza şi Neapole. Succesele militare se conturaseră greu, abia spre toamna au fost cucerite cîteva importante cetăţi bosniece ca Bihać, Srebernik, Uzora şi Dobor.

Participarea comitelui şi trupelor bănăţene la luptele din Bosnia nu depăşeşte realizările generale ale trupelor regale. În fruntea banderiului său, Pippo înaintează, asediază şi cucereşte diferite localităţi, fără ca victoriile sale să influenţeze pozitiv mersul războiului.

Cea de-a doua parte a anului 1405 este deosebit de bogată în evenimente pentru comitele de Timiş. Asistăm la emiterea unui şir întreg de documente cu prilejul congregaţiilor comitatense care certifică integrarea lui Pippo Spano în problemele zonei bănăţene.

Venit în Banat la sfîrşitul anului 1404, Pippo a reuşit să cunoască într-un timp relativ scurt regiunea, iar hotărîrile adoptate în toamna anului 1405 certifică aceste fapte. Este interesant de urmărit, concomitent, şi atestarea sa în funcţiile de comite al diferitelor comitate sudice, în special bănăţene şi învecinată cu acesta. Dar apariţiile sale documentare în funcţia de comite de Arad, Zarand,

Cenad, Caraş, Cuvin, Csongrad, etc, sînt destul de puţin numeroase şi generate, în cea mai mare parte, doar de evenimente în desfăşurarea cărora comitele intervine direct. În mod obişnuit, Filippo Scolari semnează doar cu titlul de comite de Timiş şi al cămării sarii regale.

Reîntors în Banat, în vara lui 1405, comitele este prezent la 30 iunie lîngă cetatea Şemlac. De aici se adresează vicecomiţilor săi de Timiş, solicitîndu-le rezolvarea unei neînţelegeri survenite între cîţiva nobili din comitat[15]; considerăm că este vorba despre un prolog epistolar al iniţiativelor administrative de mare amploare iniţiate de către Filippo în Banat în toamna anului 1405, măsuri care sînt anunţate şi vor fi aplicate cu prilejul congregaţiilor comitatelor bănăţene.

În prezenţa comitelui, la 22 iulie încep lucrările congregaţiei comitatului Caraş[16], care se desfăşoară în aer liber (ca mai toate aceste adunări) lîngă cetatea Şemlacul Mare. (Lucrările unei congregaţii durează în mod obişnuit între 1–2 săptămîni şi aici se rezolvă cele mai multe dintre problemele curente).

Comitele se antrenează în partea a doua a anului 1405 în conducerea mai multor adunări comitatense: în 24 august ia parte la întrunirile congregaţiei comitatului Timiş[17], iar în decada secundă a lunii septembrie la Cenad impunea adunării comitatense stabilirea unor aspre sancţiuni pentru cei ce se făceau vinovaţi de încălcarea posesiunilor şi jefuirea acestora, încercare de a se opune anarhiei feudalilor locali.

Urmează la scurtă vreme lucrările congregaţiei comitatului Arad. Pentru modul de desfăşurare şi natura hotărîrilor adoptate la aceste congregaţii comitatense, sînt semnificative documentele care consemnează deciziile lui Pippo Spano. Pe 1 octombrie comitele confirmă sosirea unui trimis al curţii regale în persoana lui Iacob, fiul voievodului (nu se ştie dacă acesta este fiul vreunuia dintre voievozii Transilvaniei sau un urmaş al vreunui voievod român din zonă); la 4 octombrie se adresează juzilor din comitatul Bodrog în favoarea unuia dintre familiarii săi, Pelbart de Varda; peste numai o zi la 5 octombrie rezolvă solicitarea fiilor lui Posa de Zer, legată de fuga unor iobagi din Seceani; peste 3 zile, la solicitatea aceloraşi nobili, decide într-o pricină de atragere a iobagilor pe posesiunile acestora pe cele ale altui nobil[18].

În afara acestor probleme curente de administraţie, Pippo Spano are de comunicat comitatelor bănăţene noile planuri regale, data desfăşurării campaniilor şi a contribuţiei Banatului la aceste concentrări militare.

Spre sfîrşitul lunii octombreie 1405, comitele Pippo este din nou în Caraş, mai precis la Varădia (Er-somlyo) pentru întărirea sistemului defensiv bănăţean, anunţînd scutirea regală de dări a lui Benedict de Iersig.

Numărul mare de documente păstrate despre activitatea de comite a lui Filippo Scolari, mai mare decît a oricărui alt comite bănăţean, reflectă rolul deosebit pe care l-a avut în comitatele bănăţene. Nu trebuie uitat nici un moment că Pippo nu era localnic şi nici nu îşi avea majoritatea posesiunilor în acest comitat. Participarea sa activă la soluţionarea diverselor probleme ale vieţii economice, sociale, politice, militare, culturale, relevă spiritul de dreptate şi temenicia actului juridic emanat din partea comitelui.

Fuga iobagilor de pe o posesiune pe alta reprezintă un fenomen de masă, mai ales după perioade mai tulburi – cum a fost şi cea de la începutul secolului – deşi regele Sigismund de Luxemburg reînoieşte chiar în anul 1405 dreptul de liberă strămutare a acestora după plata obligaţiilor către stăpînul feudal; piedicile puse de nobilime îngreunează aplicarea unitară a acestui decret. Un astfel de caz este ilustrat de documente în primăvara anului 1405, cînd unul din iobagii lui Petru, fiul lui Posa de Zer, fuge pe posesiunile lui Stefan de Remetea; proprietarul îl reclamă, beneficiind şi de o împuternicire din partea comitelui de Timiş[20]. Fenomen de masă, fuga iobagilor îl determină pe Pippo să privească şi să aprecieze în mod personal, în unele cazuri, prevederile decretului regal, aşa cum face în 1405. Pippo Spano le interizice castelanilor de Caraşova să-i aducă înapoi oe iobagii fugiţi înainte de 1404 de pe posesiunile regale pe cele ale nobilului Stefan de Remetea[21], considerînd că reluarea unor diferendumuri deja trecute şi intrate pe un anume făgaş de stabilitate se dovedea dăunătoare.

Donaţiile regale îl favorizează pe comitele de Timiş: trei documente regale din ianuarie 1406 îi aduc în stăpînire mai multe zeci de sate şi cîteva oraşe[22]. În acest fel, el devine unul dintre cei mai mari beneficiari ai graţiei regale, intrînd în rîndul marilor posesori funciari, alăturîndu-se ligii Gara-Cilli. La 4 ianuarie primeşte dreptul de patronat asupra bisericilor aflate pe propriile posesiuni[23] faptul ca atare fiind o recunoaştere a grijii sale pentru reconstrucţia şi înfrumuseţarea lăcaşurilor de cult, a preocupărilor sale culturale.

Talentul diplomatic al florentinului Scolari este folosit de către rege de mai multe ori în acel an. Primul prilej este oferit de discuţiile cu Bizanţul, referitoare la închegarea unui plan comun de luptă

antiotomană. Discuţii asemănătoare se desfăşoară în timpul verii şi cu despotul Ştefan Lazarević. Locul acestor tratative a fost c
r celor două state şi de menţinerea a atmosferei propice a discuţiilor. Un astfel de talent diplomatic la începutul unui veac frămîntat, reprezintă se poate cel mai preţios sprijin pentru impulsivul Sigismund de Luxemburg.

Pippo Spano era prezent în continuare în Banat şi în lunile mai-iunie un document referitor la judecarea unei pricini cauzată de răpirile de animale[24], atestîndu-l la acel proces pe comitele de Timiş. Actul respectiv apare ca deosebit de semnificativ întrucît autorul şi beneficiarul raptului nu fusese altul decît Ştefan de Remetea, bunul prieten al comitelui. Cu toate acestea, Scolari nu pregetă să-i ceară acestuia respectarea legalităţii şi restituirea animalelor răpite.

Funcţia de comite al cămării regale a sarii îi prilejuieşte lui Pippo cîteva drumuri în oraşele Transilvaniei. Prim atestate a unei asemenea călătorii datează din august 1406. Hotărîrile luate de către comite priveau îndeosebi modalităţile de transport a sării pe Someşuri şi Tisa spre centrul Europei[25].

Prezenţa comitelui şi a contingentelor bănăţene la luptele desfăşurate în vara-toamna acestui an este remarcată mai ales la asediul cetăţii „Babouch”[26] din Bosnia. Alături de Pippo sînt consemnate trei steaguri (banderii) alcătuite din nobili, oşteni şi familiari de-ai săi, cu care reuşeşte să păstreze cetatea în ciuda contraatacurilor repetate ale duşmanilor. La această campanie participă şi trupele despotului sîrb, fără ca sporirea efectivelor regale să decidă în favoarea lor soarta războiului. Regele Tvrtko rămîne pe mai departe aliat al turcilor şi a republicilor adriatice.

În toamna aceluiaşi an, 1406, se ajunge la o înţelegere între Mircea cel Bătrîn şi Ştefan Lazarević, despre care se poate bănui că ar fi fost mediată prin intermediul comitelui de Timiş[27]. Antecedentele diplomatice ale lui Filippo Scolari, funcţia sa de comite şi vecinătatea cu ambii domnitori, permit avansarea unei ipoteze referitoare  la o acţiune de apropiere între ei, cu atît mai mult cu cît Ungaria, Ţara Românească şi Serbia doreau realizarea unirii forţelor dunărene creştine în lupta antiotomană.

Dacă mijlocirea realizării alianţei dintre Mircea-vodă şi despotul Lazarević este ipotetică, apare certă contribuţia comitelui de Timiş la stingerea neînţelegerilor dintre Ţara Românească şi Ungaria, nepotriviri de vederi politice generate de acelaşi vechi pretenţii de suzeranitate ungară asupra sud-estului european. Înţelegerea intervenită a fost poate cel mai important act politic din acel timp, întrucît alianţa celor două state permitea refacerea unităţii de acţiune şi întrajutorarea militară reciprocă începută în 1395 cu acordul de la Braşov şi întreruptă după Nicopole a ţărilor creştine dunărene în condiţiile adîncirii crizei interne a Imperiului otoman.

Apropierea de Ungaria se situează la începutul politicii de arbitru a lui Mircea în probleme otomane, în momentul în care emirii anatolieni îşi trimiseră mesagerii la domnul Ţării Româneşti pentru a-l cîştiga de partea lor în lupta pentru tronul sultanului. Atacurile pustiitoare ale trupelor de achingii la nordul Dunării reprezentaseră şi în vremea interegnului sultanilor o primejdie care nu poate fi neglijată, iar înlăturarea acelor focare de război putea fi făcută cu mai multă uşurinţă prin coordonarea expediţiilor militare creştine.

Întrevederea a fost solicititată de către domnul Ţării Româneşti cu intenţia de a sonda părerea regelui şi a-l obliga la definirea politicii sale orientale. Ofensiva se dovedea singura alternativă pentru înlăturarea presiunii otomane de pe linia Dunării, dar spre a fi eficientă, se impunea unirea forţelor statelor ameninţate de turci. La aceste tratative, desfăşurate la Severin, în ultima săptămînă a lunii noiembreie şi prima din decembrie 1406, Mircea a avansat chiar planul concret al unor cuceriri teritoriale în Balcani în folosul regelui Sigismund. Venind la masa discuţiilor cu acest argument, domnul muntean s-a dovedit încă o dată un mare diplomat, cunoscute fiind vechile pretenţii teritoriale ale coroanei ungare, soluţia prezentată a fost acceptată fără rezerve. Astfel, alianţa politică şi militară dintre Ţara Românească şi Ungaria constituie o garanţie fermă pentru viitoarele acţiuni militare antiotomane.

Deşi Filippo Scolari a fost mijlocitorul acestor tratative şi unul dintre principalii sfetnici ai regelui, activitatea sa concretă rămîne în umbră. Se poate face totuşi o apreciere globală a opiniilor sale despre colaborarea celor două state. Însuşi aderenţa lui Sigismund la planurile lui Mircea cel Bătrîn este o consecinţă a sfaturilor realiste ale comitetului, confruntat din plin în ultimii ani cu primejdia otomană, cunoscător avizat al situaţiei politice şi militare din zona Dunării. Putem remarca consensul opiniilor domnului muntean şi ale comitelui de Timiş, apropiere rezultată din experienţa comună de luptă. Ca urmare, comitele influenţează decisiv şi pozitiv părerile lui Sigismund, modelîndu-le în direcţia acceptării acordului cu Ţara Românească.

Evenimentele anului 1407 vor dovedi eficacitatea înţelegerilor încheiate. Începuse răscoala de eliberare a poporului albanez împotriva jugului otoman şi veneţian. Sigismund de Luxemburg trimite o solie la Veneţia pentru a obţine acordul pentru o expediţie comună care să-i alunge pe turci din Europa. În luna iulie, delegaţia regală alcătuită din episcopii de Pécs şi Zagreb soseşte în cetatea dogilor dar nu reuşeşte să obţină mult rîvnitul acord deoarece „Serenissima republica" era strîns legată prin interese economice de Imperiul sultanilor. Solii lui Sigismund ajung la Roma unde încheie cu papa Grigore al XII-lea (1406–1415), la 9 noiembrie 1407, un acord de luptă antiotomană; actul rămîne însă fără nici o finalitate practică datorită schismei religioase (marea Schisma începută în 1378 continuă încă) şi imposibilităţii papei de a aduna oştile necesare.

Preocupările administrative şi pregătirile militare îl aduc pe Pippo la congregaţia care a avut loc în ultima săptămînă a lunii ianuarie 1407, lîngă Szeged[28]. Aici rezolvă şi cîteva dintre obişnuitele procese funciare. La 3 februarie 1407 Filippo Scolari este atestat în funcţia de comite de Timiş, Arad, Cenad, Caraş, Cuvin şi Csongrad[29]. La 24 martie Pippo era prezent la Buda de unde se adresează în scris cămărasului său din Alba Iulia, într-o chestiune legată de transportul unei cantităţi de sare pînă la Székesfehérvár.[30]

Mai vechile preocupări financiare ale lui Pippo sînt încununate în acest an de acordarea titlului de „sumpmi nostru Thesaurarii" – mare vistiernic – funcţie pe care o va îndeplini cîţiva ani la rînd[31]. În acest fel Scolari concentrează în mîna sa principalele surse de venituri ale regatului: metalele preţioase şi sarea, deţinînd în plus şi controlul asupra comitatelor bănăţene, inclusiv funcţia de comandant de oşti. Este un prim moment de bilanţ al activităţii sale de pînă acum, moment pe care regele îl întăreşte prin acordarea cîtorva noi donaţii[32].

Aprecierile regelui asupra faptelor săvîrşite de către comitele de Timiş între anii 1404–1406 sînt de o amplitudine neîntîlnită în majoritatea documentelor emise de rege[33], iar superlativele de „servicii ale serviciilor" sau „acte ale actelor" pentru faptele lui Pippo, implică devotamentul pentru suveran. Sînt enumerate în primul rînd înţelepciunea, străduinţele continue şi prudenţa acţiunilor care i-au permis comitelui acestor comitate sudice, ţinta unor crude invazii şi jafuri din partea turcilor soldate cu devastarea şi depopularea lor, să oprească aceste jafuri şi să aducă populaţiei liniştea necesară. În acelaşi timp, străduinţele comitelui s-au întins asupra întregii zone sudice tulburate de turci şi a altor popoare „schismatice". Acţiunile întreprinse au vizat şi readucerea Serbiei, a despotului Lazarević la vechea supunere faţă de coroană. Datorită sfaturilor înţelepte şi sănătoase, astăzi între cele două ţări este linişte şi pace.

Chiar anul trecut, mărturiseşte în continuare documentul, comitele a participat la luptele împotriva bosniecilor şi a ereticilor patareni în fruntea unui corp de călăreţi şi pedestri cu care a obţinut victorii importante. Prin vitejie a reuşit, între alte fapte, să cucerească două cetăţi duşmane mai importante pe care le-a şi menţinut. Aceste servicii credincioase sînt recunoscute şi răsplătite prin posesiuni şi funcţiile amintite mai sus.

Fapte asemănătoare săvîrşeşte comitele de Timiş şi în anul 1407, cu ocazia noii campanii din Bosnia, desfăşurată în intervalul august-noiembrie. Comandată de rege, armata coboară pe Dunăre spre Serbia, unde i se alătură despotul Lazarević cu trupele sale, intrînd apoi în partea răsăriteană a Bosniei. Sînt repetate în mare operaţiunile militare ale anilor trecuţi, prin cucerirea cetăţilor şi oraşelor bosniece. Cu toate acestea, Bosnia, deşi împărţită între Ostoja şi Tvrtko I, nu poate fi supusă şi armata regală se retrage odată cu sosirea iernii. Spre sfîrşitul lunii noiembrie 1407, Pippo Spano îl însoţeşte pe Sigismund la Buda, rămînînd o vreme în capitală. La 9 noiembrie, papa Grigore al XII-lea predicase deja cruciada antiotomană întrucît turcii devastaseră ţările creştine din sud-estul Europei, din păcate iniţiativa papală va rămîne fără efect, ţările apusene preocupîndu-se de propriile interese. Incursiunea militară declanşată de Ungaria în Bosnia va primi epitetul de „cruciadă" întrucît regele lupta pentru stîrpirea *ereziei patarene*.

Din acest sfîrşit de campanie a anului 1407 datează donaţiile regale pentru singurele posesiuni bănăţene aparţinînd lui Filippo Scolari districtul Berini din Timiş cu 19 sate şi 4 predii, districtul Bay din Caraş şi posesiunea Zederyes cu pămîntul Sf. Andrei de asemenea din Caraş[34]. Cu acest prilej sînt atestate două noi districte româneşti, necunoscute pînă acum, a căror drepturi vechi sînt încălcate de rege, din moment ce sînt donate unui nobil. Numărul localităţilor districtului Berini este menţionat în document, dar nu şi cel al districtului următor, Bay sau al posesiunii Zederyes; stilul lapidar uneori nu împiedică o estimare a acestora la aproximativ 30. În preambulul documentului sînt specificate meritele militare ale comitelui, care-i asigură graţia şi bunăvoinţa regală.

Unul dintre lucrurile devenite obişnuite pentru comitele Pippo îl reprezintă călătoriile sale de-a lungul şi de-a latul regatului, mai ales între Timişoara şi Ozora – cele două reşedinţe – ca şi între

acestea şi Buda; dacă mai adăugăm şi drumurile datorate campaniilor militare avem imaginea completă a deplasărilor comitelui de Timiş. Chiar şi pentru un om al epocii moderne drumurile sînt lungi; cu atît mai mult pentru un om al evului mediu. Multe dintre deplasările lui Filippo Scolari au rămas fără ecou în documentele timpului; despre altele aflăm doar indirect cîtva palide consemnări. Doar o parte a acestora poate fi urmărită detaliat în cuprinsul unor documente oficiale.

În luna ianuarie 1408 Pippo se află la Buda, unde împreună cu regele pregăteşte lucrările dietei. De aici mijloaceşte împăcarea dintre banul de Mačva, Ioan Marothi şi oraşul Szeged[35]. În luna februarie îl găsim în comitatul Körös, unde se desfăşoară lucrările dietei anuale a regatului. După încheierea acestora, se îndreaptă spre Banat şi apoi spre Transilvania, unde vizitează cămările sării de pe Mureş şi Someşuri. 20 martie îl găseşte la Turda, iar la 1 aprilie, participă în calitatea sa de comite al cămării regale a sării, la deschiderea lucrărilor congregaţiei nobiliare a voievodatului Transilvaniei, alături de cei doi voievozi[36].

Şi în acest an, 1408 Sigismund de Luxemburg trimite o nouă solie la Veneţia pentru proiectarea cooperării antiotomane, solul regal, Wilhelm de Prata, ajunge în vară în faţa senatului[37] dar dorinţa regelui Ungariei de a-şi transporta trupele de la Chilia la Galipolli cu galerele veneţiene nu stîrneşte deloc interesul republicii. În acelaşi timp, fără a se baza pe un ipotetic ajutor extern, Mircea cel Bătrîn reuşeşte să înfrîngă forţele otomane sub zidurile Silistrei[38], pe malul de miazăzi al Dunării, consolidînd independenţa Ţării Româneşti.

Dorind să soluţioneze conflictul bosniac, în vara lui 1408, Sigismund întreprinde acţiunea militară decisivă. Operaţiunile militare încep în luna mai şi armata regală înaintează prin munţi spre principalele puncte de rezistenţă ale regelui Ştefan Trvtko I. Prima luptă importantă se desfăşoară la Ozora şi este deosebit de sîngeroasă. Deşi rezultatul bătăliei fusese indecis totuşi, Tvrtko se retrage spre Dobor; în apropierea acestei cetăţi se desfăşoară bătălia decisivă. Cetate puternică, aşezată pe rîul Bosna, Dobor a fost refăcută de regii Bosniei, solicitînd din plin trupele lui Sigismund. Asediul, început în mai, se prelungeşte pînă în iunie, dar garnizoana capitulează în cele din urmă. Printre prizonieri se află mulţi nobili şi chiar regele Stefan Tvrtko I. Sigismund îi acordă iertarea şi viaţa în schimb cei 120 de nobili sînt cusuţi în piele de bivol şi aruncaţi de pe zidurile cetăţii în apele învolburate ale Bosnei.

Participarea contingentelor bănăţene la aceste operaţiuni este o certitudine pentru tot intervalul 1405–1408, diferite fiind doar modalităţile: ca obligaţie a locuitorilor comitatelor bănăţene (inclusiv a districtelor româneşti) faţă de rege al cărui reprezentant este din zonă. Ambele situaţii au dus pe cîmpurile de luptă din Bosnia o mulţime de luptători dintre care s-au remarcat în aceşti ani: Dionise, fiul lui Ciuca; Nicolae, fiul lui Toma Voievodul; Nicolae, fiul lui Ştefan, zis Garazda de Keresztur şi Ladislau, fiul lui Nicolae de Zylagh. Unii au luptat direct sub comanda lui Pippo (în banderiile acestuia) sau a altor nobili; Printre primii se numără şi contingentele aduse de către prietenul comitelui, Ştefan de Remetea[39]. Rolul lui Scolari, de principal sfetnic al regelui, se relevă şi în acest interval deşi izvoarele nu mărturisesc tribuirea titlului de mare trezorier al regatului[40], funcţie care, adăugată celei de comite al sării, concentrează în mîna lui Scolari principalele funcţii economice ale regatului. Regele organizează la Buda în luna decembrie 1408, mari serbări cu ocazia victoriei din Bosnia.

Cu acest prilej, Sigismund de Luxemburg decretează înfiinţarea ordinului dragonului[41], distincţie care se acordă celor mai apropiaţi colaboratori ai regelui. Prin conferirea acestui onorant titlu sînt atraşi de partea regelui şi vechii duşmani, uniţi de acum înainte cu sprijinitorii săi într-un corp de elită fidel coroanei. Aceasta a fost rezolvarea lui Sigismund în ceea ce priveşte mişcările antidinastice dintre anii 1387–1403. De acum înainte, prin conciliere, faţă de adversari regele va fi stăpîn deplin pe situaţia internă.

Printre membrii fondatori ai acestui ordin cavaleresc figurează şi Filippo Scolari, care-şi vede încă o dată răsplătită neştirbita-i credinţă. El apare între cei decoraţi pe unul dintre primele locuri, după despotul Serbiei Ştefan Lazarević, fraţii Hermann şi Friedrich Cilli, Nicolae Gara, Stibor de Stiboricz, Ioan Marothi, voievozii Transilvaniei, etc.

Cu această ocazie comitele de Timiş îşi adaugă funcţiilor deţinute una nouă; acela de ban al Severinului, pe care o va deţine şi la începutul lui 1409[42]. Dar, din analiza situaţiei politice şi militare a vremii rezultă cu claritate faptul că Severinul aparţine lui Mircea cel Bătrîn şi semnalarea lui Pippo ca ban era singulară. Ea se vrea o răsplată a serviciilor prestate regelui, mai mult decît un fapt real. Reală este însă grija lui Scolari pentru apărarea regiunilor dunărene şi cooperarea, deocamdată timidă, cu forţele Ţării Româneşti. În acelaşi timp, aceste menţiuni ca ban al Severinului indică şi gîndurile

regelui Sigismund faţă de zona dunăreană, inclusiv dorinţa sa de a redobîndi importantul punct strategic care era cetatea lui „Severus”.

Pippo rămîne la Buda în tot cursul lunii decembreie 1408, iniţiind diferite planuri de politică externă vizînd statele din apusul Europei proiecte contrasemnate de Sigismund; ele au ca numitor comun încercările Curţii de la Buda de a obţine un sprijin militar eficient din partea Apusului. Ca urmare a rapidei deteriorări a situaţiei militare de la Dunăre, comitele de Timiş va pleca la Timişoara chiar în primele zile ale noului an, 1409.

Situaţia internaţională cunoaşte în acel început de an însemnate prefaceri. În interiorul statului otoman, luptele dintre pretendenţii la tronul sultanului Baiazid I au ajuns la un moment de răscruce, datorită intervenţiei împăratului Bizanţului, Manuel al II-lea Paleolog, (1391–1425); această inaugurare politică nefastă de menţinere a lui Suleiman I (1402–1411) pe tronul din Adrianopol, contribuie la supravieţuirea în Europa a statului otoman – duşmanul de moarte al Imperiului Bizantin (care a şi căzut sub stăpînire otomană în mai 1453 prin cucerirea Constantinopolului de către Mehmed al II-lea „el Fatih” – 1451–1481). Ba mai mult decît atît, lumea creştină asistă şi la un episod incredibil: găsind la Constantinopol un pretendent la tronul Ţării Româneşti, Manuel Paleologul îi pune la dispoziţie uzurpatorului trupe turco-bizantine, trimiţîndu-l împotriva lui Mircea cel Bătrîn[42]. Au luptat coalizaţi greco-bizantini şi turci împotriva românilor spre a face un joc favorabil exclusiv turcilor. Domnul muntean cîştigă bătălia (1409) şi cu aceasta îşi consolidează poziţia de arbitru al situaţiei politico-militare balcanice.

Spre deosebire de Mircea, care era partizanul ideii ofensivei antiotomane imediate, Sigismund, tergiversînd lucrurile, îşi îndreaptă din nou privirile spre Veneţia, pe care şi-o dorea – cu puternica sa flotă – să devină un partener activ în luptele antiotomane. Oraşul lagună era solicitat să intervină cu vasele de luptă pentru a opri trecerea trupelor otomane din Asia în Europa; solii regale bat drumurile republici Veneţiene atît în februarie cît şi în toamnă.

Evenimentele militare ce se desfăşoară aproximativ în a doua jumătate a lui ianuarie şi februarie 1409, încheindu-se prin victoria despotului şi a comitelui. Dintre bănăţeni se remarcă Ştefan de Remetea Martin, fiul lui Ioan de Apacha; Andrei, fiul lui Nicolae de Orozapati; Ioan, fiul lui Ladislau de Sama, etc[44].

La sfîrştiul lunii februarie Filippo Scolari este din nou la Buda în anturajul regelui[45] cu care discută evoluţia planurilor dunărene. Sigismund intenţionează să coboare prin Banat spre Serbia pentru a limpezi situaţia despotului sîrb. Într-adevăr la mijlocul lunii mai 1409 regele este în Banat, avansînd spre Dunăre, unde se întîlneşte cu despotul; Pippo era mereu în preajma suveranului, mijlocind se pare şi această întrevedere. Noua acţiune diplomatică se situează între 22 mai şi 9 iunie[46], dată după care regele s-a întors în cetatea Timişorii. Zăboveşte aici aproape două săptămîni, discutînd cu Pippo măsurile pentru stabilizarea situaţiei de la Dunărea Mijlocie; Mircea cel Bătrîn cu respectabila-i poziţie de netîrnare politică făcea inutilă orice discuţie privitoare la extinderea influenţei lui Sigismund asupra zonei Dunării de Jos.

Plecarea lui Sigismund de Luxemburg la Buda îi oferă comitelui de Timiş un oarecare răgaz de a se ocupa mai pe larg de problemele curente ale comitatelor bănăţene. În plus, la 19 iulie încep lucrările congregaţiei comitatului Zarand, al cărui comite era tot Pippo. În a cincea zi a acestor lucrări se judecă o pricină pentru răpiri de animale din posesiunea Pancota[47], unul dintre numeroasele procese de acest gen rezolvate de Pippo în îndelungata sa activitate. Peste exact o lună, la 19 august au început lucrările congregaţiei nobiliare a comitatului Caraş. Mai mult ca sigur că înainte de această dată s-au desfăşurat şi lucrările congregaţiilor din Arad, Cenad şi Timiş, dar lipsesc documentele care să confirme. Adunarea congregaţiei din Caraş se desfăşurase, ca şi în alţi ani, lîngă cetatea şi oraşul Şemlacul Mare. Comitele Pippo trebuise să soluţioneze alături de alte cazuri, şi împăcarea dintre Dumitru, fiul lui Dan de Duboz şi Jacob zis Chep de Gherteniş care se aflau de mai mulţi ani de duşmănie[48]. Timp de aproape un an de zile comitele de Timiş fusese prezent continuu în Banat, soluţionînd o serie de diferendum-uri locale, inclusiv chestiuni militare; prezenţa sa se răsfrînge pozitiv şi asupra dezvoltării regiunii.

Nu ne sînt cunoscute acţiunile desfăşurate de Filippo Scolari în toamna şi iarna anului 1409, cînd la curtea regelui au avut loc intense tratative; putem însă presupune prezenţa sa pe lîngă rege în ultimele 2–3 luni ale anului. La 5 august, Sigismund de Luxemburg se întîlnise la Buda cu electorul de Brandenburg, la 30 septembrie, semnase un tratat cu Habsburgii austrieci referitor la succesiunea pe tronul Bosniei, iar la 20 decembrie încheiase o alianţă cu cavalerii teutoni împotriva Poloniei. Cît anume din aceste hotărîri reprezintă contribuţia lui Scolari este o întrebare deocamdată fără răspuns.

Doar ultimele două, şi poate mai precis ultimei hotărîri regale li se poate alătura prezenţa comitelui de Timiş.

La Dunăre şi în peninsula Balcanică situaţia era în general favorabilă domnului Ţării Româneşti. La sfîrşitul lui 1409 soseşte la curtea din Tîrgovişte Musa, fiul lui Baiazid şi al Oliverei, sora lui Ştefan Lazarević, spre a-i obţine sprijinul pentru răsturnarea fratelui său, Suleiman I. În luna februarie 1410 trupele muntene, sîrbeşti – ale despotului Lazarević şi cele ale feudalilor turci rumeiloţi – încep operaţiunile militare în partea europeană a Imperiului Otoman, reuşind să se apropie de Adrianopol. După o serie de victorii în Balcani, Musa se proclamă sultan, dar domneşte puţină vreme întrucît în vară este înfrînt de Suleiman. Se retrage spre Dunăre, de unde revine în Balcani la sfîrşitul acestui an şi reuşeşte să recîştige tronul în 1411, după aproape un an de lupte. Este demn de remarcat prezenţa trupelor muntene, care ating acum ţărmurile Mării Marmara, reuşind să-şi impună pretendentul; prin aceasta, Mircea reuşeşte să obţină scăderea presiunii otomane pe Dunăre şi să ferească ţara de incursiunile achingiilor.

Confruntarea cu noi şi complicate probleme politice în centrul Europei, în anul 1410 Sigismund de Luxemburg nu va întreprinde nici o acţiune politico-militară la Dunăre; pierde astfel unul dintre cele mai nimerite prilejuri de a degaja hotarele sudice ale regatului sau de primejdia otomană.

În luna februarie, a aceluiaşi an de la finele deceniului I, în concordanţă cu prevederile acordului cu teutonii, declară război Poloniei dar operaţiunile militare se desfăşoară abia în toamnă, după înfrîngerea aliaţilor săi la Tannenberg (25 iulie). Victoria polonezilor din vară ca şi eşecurile sale din toamnă îl lămuresc pe Sigismund asupra realului raport de forţe pe continent, deşi el mai zăboveşte în Slovacia, neglijînd în continuare linia dunăreană. Alături de el se află şi comitele de Timiş. Într-un document din 11 mai 1410, îl aflăm pe comitele Pippo ca participant la o judecată a consiliului regal[49].

Prezenţa lui Filippo alături de marii demnitari ai regatului şi angrenarea sa la rezolvarea unor probleme politice, economice şi militare delicate sînt mărturie decisivă a rolului de prim ordin pe care-l joacă Filippo Scolari la curtea regală în acel deceniu de debut al secolului al XV-lea.

Prezenţa îndelungată la Buda, intervenţia activă în treburile cele mai stringente ale regatului sînt relevate şi de cîteva documente ale acestui timp. Printre cele mai de seamă şi cu adînci semnificaţii participări la strîngerea raporturilor sale cu românii se situează şi acel „relatio Piponis” de Ozora comitis Temesionsis” pe confirmarea diplomei de înnobilare a Huniazilor emisă de Sigismund la 10 februarie 1410[50], şi se continuă prin seria celor zece documente emise între 11 februarie – 29 martie 1410, care-l au ca mijlocitor pe acela – şi Pippo[51]. Din păcate, acestea sînt doar palide fragmente ajunse pînă la noi din ceea ce a fost în realitate activitatea comitelui de Timiş, atît pe lîngă rege cît şi în comitatele aflate sub directa-i juridiscţie.

Evenimentele politice şi militare care se vor desfăşura în viitorii ani îl vor îndepărta temporar pe Scolari de zonele în care a acţionat pînă acum şi-l vor face cunoscut întregii Europe ca o figură de prim plan, un viteaz conducător de oşti, dar şi un abil diplomat la curţi papale şi princiare. La sfîrşitul acestor acţiuni, Scolari va reveni din nou în ţinuturile dunărene, aureolat de succesele dobîndite.

NOTE

[1] Fac excepţie istoricii J. C. Schwicker, *Geschichte des Temeser Banats*, Becicherecul Mare, 1861, p. 76 şi Johann Cristian Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs und seine Nebenländer*, vol. II, Viena, 1813, care îl amintesc drept comite de Timiş doar între anii 1407–1424. Lor li se adaugă cîţiva cercetătorii locali, mai puţin informaţi asupra bibliografiei de bază.

[2] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 173; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 32.

[3] Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 9, stabileşte primele contacte ale lui Pippo cu Stefan Lazarević, în anul 1403, deşi alianţa încă nu s-a încheiat; abia în 1404 cei doi vor putea să lupte împreună.

[4] Wenczel Gustav, *Okmanytar*, p. 22, document din 27 mai 1407 în care regele confirmă numeroasele demersuri ale lui Pippo Spano pentru realizarea şi păstrarea alianţei dintre Ungaria şi Serbia.

[5] Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. I, partea a II-a, Bucureşti, 1891, p. 430–432, un document din 16 aprilie 1404.

[6] La 22 noiembreie 1403 titular era Ioan Gara, cf. Pesty-*op. cit.*, p. 332–333, iar la 17 iunie 1404 comiţi erau Filip Koroghy şi Ioan Alsan, cf. Pesty, *Krasso*, III, p. 246–247; la 25 august 1404 cei doi mai erau încă în funcţie, cf. *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, Bucureşti, 1956, planşa 6. La această dată, Pippo era tocmai în Slovacia, la Trnovo, cf. Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 400, doc. nr. 3371 „relacio Piponis de Ozora”; îşi însoţeşte suveranul în campania împotriva marcgrafului morav.

[7] Jacopo Braccilini, *op. cit.*, p. 170; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 26

[8] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 173; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 33

[9] Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 37–38; regele şi Pippo se aflau în Moravia lîngă localitatea Podyvydin, iar comiţi de Timiş erau tot cei doi amintiţi mai înainte. În directă legătură cu posibilitatea numirii sale în această funcţie, acelaşi Malyusz, *op. cit.*, p. 317, doc. 2715, citează un document emis la 5 noiembrie 1403 prin *„relacio Pippo comitis Themesiensis"* în timp ce în alte documente, cu nr. 2716 şi 2722 la p. 317 şi p. 318, emise în aceeaşi dată şi tot prin *„relatio Piponis de Ozora"* nu amintesc nimic de un posibil *„Comitis Themesiensis"*. Din simplă analiză a celor 3 documente citate reies cu claritate deosebirile; documentul din 5 noiembrie cu nr. 2715 nu respectă titulatura consacrată cu care Pippo semna acest tip de acte „relacio Piponis de Ozora" ci de o altă denumire „Pypo"; analiza actelor de pînă acum ca şi cea ulterioară arată că numele Pypo nu apare în cuprinsul acestui tip de document. Elementul principal îl constituie atestarea certă, la datele respective, a altor comiţi de Timiş, fapt care impune concluzia logică: avem de-a face cu o transcripţie greşită a editorului sau traducătorului documentului din 5 noiembrie 1403.

[10] Pesty, *op. cit.*, p. 339, unde aceasta aduce la îndeplinire prevederile decretului regal din 26 august (p. 337–342), referitor la posesiunile Ancăi, fiica lui Neagul de Recaş.

[11] *„fidelis noster di*
*, vol. I, Bucureºti, 1956, p. 452–454, unde la p. 460–461, este datã calcularea datei dupã calendarul roman, conform cãruia calendele se socotesc dupã urmãtorul calcul: 31+2–4=? avem astfel data de 29 decembrie 1404 ºi nu vreo zi din ianuarie 1405.*

[12] Antonio Bonfini, *Rerum Hungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Basel, 1568, p. 433 şi Nebojzsai Bogma Istvan, *Magyarország nemes Családai*, vol. IV, p. 236 (manuscris în 6 volume la Muzeul Banatului Timişoara) indică 20 lupte; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 64 şi Aliprando Caprioli, *Ritratti di cento capitani illustri colli loro fatti in guerra…*, Roma, 1596 susţin că au fost 23 lupte; Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, Pécs, 1930, p. 9 urcă cifra pînă la 24. Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 20 discută părerile cunoscute lui şi enumeră cîţiva autori fără a le nominaliza operele; cifrele date de el sînt între 18–23 lupte.

[13] Werböczi Istvan, *Corpus Juris Hungaris*, tom I, Buda, 1822, p. 171–177.

[14] Malyusz Elemér, *op. cit.*„ II/1, p. 458, doc. nr. 3810, p. 464 doc. nr. 3856 şi p. 485 doc. nr. 3982 pentru datele de 10 aprilie, 6 mai şi 19 iunie cînd Pippo este la Buda; este exact perioada pregătirii, desfăşurării şi încheierii lucrărilor dietei regale.

[15] *Idem*, p. 496, doc. nr. 4771, dată la care Pippo este deja comite de Timiş, Caraş, Cenad, Arad şi Cuvin; este prima atestare în aceste 5 funcţii de comite.

[16] Pesty, *Krasso*, III, p. 249–250; lucrările încep pe 22 şi continuă şi pe 29 iulie, cînd este emis documentul.

[17] Pesty, *op. cit.*, p. 357: „feria secunda videlicet in festo Beati Bartholomei apostoli"; lucrările durează mai mult de o săptămînă cf. Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 503, doc. nr. 4124, emis lîngă Timişoara la 30 august; tot aici, unul emis la 4 septembrie, p. 506.

[18] *Zichy Cs. oklt.*, vol. V, Budapesta, 1884, p. 412–413; publică primul document emis de Pippo la Arad.

[19] Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 516, doc. nr. 4210.

[20] Pesty, *op.cit.*, p. 360, document din 13 iulie 1405.

[21] Stefan Pascu, *Răscoalele ţărăneşti în Transilvania I, Epoca voievodatului*, Cluj, 1947, p. 19–20.

[22] *Monumenta Hungariae Historica*, Diplomataria, vol. XXVIII, Budapesta 1898, p. 213–215.

[23] Wenczel Gusztav, *Okmanytar*, p. 12–15.

[24] *Idem*, p. 19.

[25] *Ibidem*, doc. nr. 12.

[26] *Idem*, p. 25–27 amintita „Babbonch" este în realitate cetatea Babonc din Bosnia.

[27] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 305–306.

[28] Wenczel Gusztav, *Okmanytar*, p. 24.

[29] Borovszky Samu, *Csanád vármegye története*, vol. I, Budapesta, 1896, p. 383.

[30] Wenczel Gustav, *Ozorai*, p. 84; prezenţa lui Pippo la Budapesta atestată de Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/2, doc. nr. 5335, 5384, 5528 şi 5529.

[31] Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 19–24; la 24 mai 1407 este pentru prima dată atestat în funcţie; la fel apare şi în 01.XII.1407, p. 25 şi 5.I.1408, p. 29–30. Detalii la cap. VIII.

[32] *Idem*, p. 19–24, şi 24–25 pentru zilele de 2 iunie şi 8 iulie.

[33] Aprecierile sînt cuprinse în documentul citat din 2 iunie 1407.

[34] *Idem*, p. 25–27.

[35] Varga Ferenc, *Szeged város története*, vol. I, Szeged, 1877, p. 206–208, indică doar anul pentru această „relacio Piponis de Ozora Comity Themesiensis" în timp ce Reizner János, *Szeged története*, vol. IV, Szeged, 1900, p. 16–18 dă corect data: 9 ianuarie 1408.

[36] Barabás Samu, *A római szent birodalom gr. széki Teleki család oklevéltára*, vol. I, Budapesta, 1895, p. 331–332 şi 335–337. Juhász Kálmán, *Hajdani monostorok a Csanádi Egyházmegyében*, Budapesta, 1926, p. 41, arată însă că Pippo era şi „guvernator", adică îndrumător sau tutore al abatiei.

[37] Gustav Beckmann, *Der Kampf Sigmunds gegen die werdende Weltmacht der Osmanen 1392–1437. Eine historische Grundlegung*, Gotha, 1902, p. 12.

[38] Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane în Dobrogea* în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, Bucureşti, 1974, p. 74.

[39] Pesty, *op. cit.*, p. 393–394; o scrisoare regală din 16 august în care Pippo este desemnat drept omul capabil să ofere toate detaliile despre campania în curs de desfăşurare.

[40] Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/2, p. 179, doc. nr. 6389 din 30.X.1407.

[41] Fejer Georg, *Codex diplomaticum Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, vol. X, tom V, Buda, 1844, p. 682–684 reproduce actul de înfiinţare. Despre acest ordin vezi şi Boehm, *De ordine Draconis instituto a Sigismundo Imperatore*, Leipzig, 1764; Baranyai Béla, *Zsigmond király úgynevezett Sárkány rendje*, Budapesta, 1926. Descrierea heraldică a celor două clase a acestui ordin la Bárczay Oszkár, *A Heraldika kézikönyve*, Budapesta, 1887, p. 336–340.

[42] Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 684, Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 220 şi 223–225 pt. 29 decembrie 1408 şi 2 ianuarie 1409.

[43] Barbu T. Cîmpina, *op. cit.*, p. 335; *Istoria României*, II, p. 379.

[44] *Idem*, p. 226 şi 227; Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 841–842.

[45] Fejerpataki László, *Magyar Czimeres Emlékek*, vol. I, Budapesta, 1901, p. 32.

[46] Rátk K. *op. cit.*, p. 111/108.

[47] Pesty, *op. cit.*, p. 419–420.

[48] Eudoxiu Hurmuzaki, op. cit., I/2, p. 465–466.

[49] Wenczel Gusztav, *Okmanytár*, p. 228.

[50] Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/2, p. 321, doc. nr. 7336, vezi şi cap. VIII.

[51] Barabas Samu, *Teleki cs. oklt.*, p. 355.

## CAPITOLUL AL IV-LEA
## CAMPANIILE ITALIENE

Pînă în anul 1409 Filippo Scolari se ocupase îndeosebi de problematica multiplă a funcţiilor sale şi reuşise să obţină succese remarcabile în zona Dunării. După anul 1410, activitatea sa se extinde spre centrul Europei; Pippo devenise, în aceşti ani, un diplomat de talie europeană şi în acelaşi timp comandantul armatelor expediţionare regale. Şirul de succese îl vor face cunoscut Italiei, Germaniei, Elveţiei, Austriei, Boemiei şi Poloniei ca un personaj politic şi militar de prim ordin. Acesta a fost momentul „exploziei", care i-a conferit o dimensiune europeană.

Cu începe din anul 1410, Europa apuseană cunoaşte schimbări importante. Prima dintre ele, determinată de moartea împăratului romano-german Ruprecht von der Pfalz (1400–1410) la 18 mai, eveniment care marchează începerea luptei pentru putere între diverşii pretendenţi. În competiţia pentru tronul împărătesc intră şi regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg. Acesta se detaşează cu rapiditate de restul concurenţilor, reuşind să fie ales rege roman la 20 septembrie 1410, fapt recunoscut de către dieta imperiului la 21 iulie 1411; încoronarea ca împărat urma să fie făcută la Roma. În perioada scursă de la alegere pînă la confirmare, activitatea politică a lui Sigismund a fost deosebit de intensă.

Pe plan ecleziastic situaţia în Europa centrală şi apuseană nu se arăta mai bună în comparaţie cu starea politică de pe continent. La începutul lunii mai, anul 1410, încetase din viaţă papa (în fapt antipapa) Alexandru al V-lea, înscăunat la Pisa, eveniment după care, tot la Pisa era declarat papă Ioan al XXIII-lea (1410–1415). În tot acest timp la Avignon, Benedict al XII-lea (1394–1423) şi la Roma, Grigore al XII-lea (1406–1415) îşi ocupaseră scaunele papale anatemizîndu-se reciproc. Sigismund de Luxemburg, care avea nevoie şi de acordul divin în recunoaşterea sa ca împărat îşi orientase atenţia spre bunăvoinţa lui Ioan al XXIII-lea, papa ce avea la rîndul său nevoia unui protector politic puternic. Această reciprocă întrajutorare împărat-papă fusese precedată de o serie de tatonări diplomatice

indirecte. Personajul desemnat de către suveran să îi expună papei orientările politice viitoare ale pretendentului la tronul imperial creştin nu fusese altul decît Filippo Scolari.

Misiunea era deosebit de dificilă întrucît trebuia să apropie două poziţii considerate ca ireconciliabile: cea papală şi cea imperială, cunoscută fiind îndelungata rivalitate dintre puterea ecclesiastică şi cea laică. În acest păienjeniş de interese, Scolari trebuia să găsească modalitatea optimă de a supune papalităţii pretenţiile şi intenţiile lui Sigismund de Luxemburg; în plus trebuie să obţină şi acordul papei la aceste proiecte de viitor. Principalele puncte ale misiunii sale se referă la recunoaşterea alegerii lui Sigismund ca rege roman; plecarea sa la scaunul Sfîntului Părinte pentru încoronarea ca împărat; sprijinul papei la aplanarea diferendelor dintre Ungaria şi Veneţia referitoare la posesiunile dalmatine; proiectul de uniune religioasă între catolicism şi ortodoxism; proclamarea cruciadei antiotomane de către papalitate, precum şi recunoaşterea de către suveranul pontif a schimbărilor făcute de regele Sigismund în ierarhia eclesiastică a regatului[1].

Plecarea lui Filippo Scolari spre Bologna, reşedinţa noului papă, avusese loc la începutul lunii iunie 1410; era însoţit de o numeroasă suită, estimată la 250–300 călăreţi, gardă alcătuită din nobili, familiari şi oşteni. În jurul datei de 20 iunie Pippo ajunge la curtea papală[2] dar trebuie să aştepte cîteva săptămîni pînă să fie primit în audienţă. În legătură cu destinatarul iniţial al acestei solii există la un moment dat[3] un semn de întrebare: a fost Alexandru al V-lea sau Ioan al XXIII-lea? Evaluarea critică a izvoarelor duce la concluzia că Ioan al XXIII-lea era destinatarul soliei.

Filippo Scolari ajunge la Ferrara pe 21 iunie 1410 în drumul său spre Bologna. Cu o zi înainte, o grupă formată din circa 150 de călăreţi ai suitei sale, trecuse prin oraş, anunţîndu-i sosirea. Trimisul regelui roman discută cu ducele Nicolo d'Este al Ferrarei diverse detalii ale încoronării lui Sigismund de către papă, precum şi poziţia Ferrarei faţă de situaţia internă a Italiei; se caută realizarea unei neutralităţi a acesteia, dacă nu a unei alianţe cu Imperiul german. Convorbirile se termină cu succes. Pippo obţinînd de la ducele ferarez cele solicitate. Misiuni asemănătoare îndeplineşte Scolari pe tot parcursul drumului său, aflînd aceiaşi înţelegere la curţile princiare sau „republicane" italiene, mai puţin la Veneţia. Delimitarea precisă a acestor discuţii cu principii şi statele italiene este mult îngreunată de absenţa unor detalieri în documentele vremii ajunse pînă la noi.

Profitînd de timpul care-i rămîne pînă la audienţa papală şi urmărind să discute cu Signoria florentină aceleaşi probleme ale raporturilor bilaterale, Filippo Scolaro îşi vizitează oraşul natal. A fost prima şi ultima vizită a lui Pippo în Florenţa de la plecarea sa spre Ungaria pînă la moarte.

Plecat din oraş la o vîrstă fragedă, Pippo are de luptat în primii ani pentru ascensiunea socială; se căsătoreşte şi îşi aduce tatăl, fratele, verii şi nepoţii la el; acestora li se adaugă mai tîrziu cunoştinţe, prieteni şi artişti florentini. În permanenţă comitele de Timiş are lîngă sine o mică Florenţă, este la curent cu tot ceea ce se petrece în oraşul natal. Mai tîrziu, amplitudinea funcţiilor îndeplinite îl împiedică să mai vină la Florenţa; renunţă la „călătorii de plăcere", ocupîndu-se de rezolvarea spinoaselor probleme ale regatului. Sufleteşte, Pippo a rămas legat de cetatea de pe Arno, fiind cel mai activ promotor al intereselor florentine peste Alpi.

La 23 iunie 1410 Filippo Scolari, cu suita sa de 250–300 călăreţi, ajunge la Florenţa şi trage la palatul familiei situat lîngă Borgo degli Albizzi şi casa Giraldi din vecinătatea palatului Pazzi[5]. Rămîne în oraş aproximativ 11 zile, revăzîndu-şi rudele şi prietenii, bucurîndu-se de stima concetăţenilor. Ţine casa deschisă tuturor celor ce doresc să-i vorbească şi stabileşte legături trainice cu artiştii şi oamenii de afaceri florentini, relevîndu-le avantajele unei deplasări spre ţinuturile dunărene.

Sosirea unui comandant militar cunoscut cu o suită impunătoare, provoacă îngrijorarea Signoriei care vede în Pippo un posibil candidat la conducerea oraşului. Exemplele condotierilor angajaţi pentru apărarea unui oraş care,profitînd de forţa armată avută la dispoziţie, se impun ca stăpîni, nu sînt rare în Italia acestor vremuri, iar grija conducătorilor florentini nu era gratuită. Dezbaterile aprinse din senatul florentin durează mai multe zile şi duc în final la o soluţie de compromis: Bartolomeo Valori, cunoscut din copilărie al comitelui Pippo, este trimis să-i sondeze opiniile politice şi intenţiile faţă de Florenţa. Lipsa oricăror dorinţe de mărire în dauna oraşului natal şi sufletul deschis cu care a purtat discuţiile în cauză, conving Signoria florentină şi astfel restul zilelor se scurg în linişte. În acest interval au avut loc °
ectiv cererile regale au avut cîştig de cauză aproape în întregime, chiar dacă micşorau puţin prestigiul papal. Sigismund cere papei să-i confirme dreptul de a alege persoanele care îndeplinesc funcţii ecclesiastice înalte, papalităţii revenindu-i doar sarcina de confirmare a alegerii; acceptarea acesteia a dus la schimbarea unora dintre marii prelaţi ai regatului. Papa acordă dispensă regelui şi partizanilor săi, care au confiscat posesiuni ecclesiastice, cu condiţia că aceştia să rămînă catolici fideli. Pe viitor,

papalitatea îşi rezervă dreptul de a numi singur prelaţii, fără amestec din partea regalităţii; toate străduinţele lui Pippo de a schimba această părere au rămas fără ecou. Ioan al XXIII-lea recunoaşte alegerea lui Sigismund ca rege roman şi acceptă sprijinul reciproc, precum şi acţiunea de mediere între Ungaria şi Veneţia. Eforturile depuse de papă în intervalul vara anului 1410 – primăvara anului 1411, nu reuşesc să aplaneze neînţelegerile care vor culmina cu operaţiuni militare.

Mult discutata problemă a unităţii lumii creştine, prin unirea catolicismului şi ortodoxismului, a stat şi pe masa tratativelor de la Bologna. Visului de secole al papalităţii, Sigismund de Luxemburg îi adaugă un plan nou care vizează convocarea unui sinod ecumenic al bisericii creştine pentru realizarea acestei uniuni. Solicitarea regală pentru proclamarea unei noi cruciade împotriva turcilor se bucură de adeziunea papei, dar eforturile pontificale, vor rămîne fără nici un efect.

Talentul diplomatic al florentinului Scolari a reuşit să apropie puncte de vedere diferite, momentan angrenate pe acelaşi drum al consolidării puterii noi dobîndite. Ca urmare a înţelegerilor survenite, încă în luna iulie papa îl trimite ca legat apostolic în Ungaria pe cardinalul Branda Castiglione[7]. Acesta este primit în audienţă de Sigismund de Luxemburg la 3 august 1410. La 30 iunie plecase spre Constantinopol solul bizantin Ioan Chrysolaros ducînd cu el îndemnurile papale la rezistenţă antiotomană şi la uniune religioasă. Tot în urma discuţiilor cu Scolari, papa Ioan al XXIII-lea emite la 13 august două bule pentru regatul Ungariei.

Desfăşurarea tratativelor şi meritele comitetului de Timiş în înlăturarea piedicilor ivite sînt cuprinse într-o scrisoare a papei din 3 august 1410 adresată regelui Sigismund[8]. În cuprinsul ei, Pippo este amintit ca purtător de cuvînt (*orator*) şi comisar regal pe lîngă papă, fiind remarcate străduinţele sale în explicarea punctelor de vedere regale.

Pippo îşi continuă misiunea de sondare a poziţiilor statelor din centrul şi nordul Italiei şi obţine adeziunile acestora la planurile noului rege roman. Face excepţie Veneţia, care reactualizează vechile pricini de discordie dintre cele două state. În a doua jumătate a lunii august ajunge şi Pippo la Buda expunînd regelui rezultatele definitive ale soliei.

Intensa activitate diplomatică declanşată, duce la schimbarea, a nu mai puţin de 5 solii între rege şi papă, dintre care 3 regale şi 2 papale în intervalul august 1410 – martie 1411. Una dintre ele îl are din nou ca protagonist pe Filippo Scolari. Lupta pentru investitura imperială intră într-o nouă fază după moartea contracandidatului Jobst de Moravia la 8 ianuarie 1411. Ca urmare a noii situaţii, comitele de Timiş, însoţit de două persoane ale căror nume au rămas necunoscute, pleacă din nou spre curtea papală de la Bologna în luna ianuarie. Ajungînd la începutul lunii februarie[9], în faţa pontifului solii discută cu acesta atît situaţia tronului imperial, cît şi pretenţiile veneţiene asupra Dalmaţiei. Poziţiile diferite nu pot fi apropiate şi Pippo se reîntoarce la Buda fără rezultate practice; ajunge aici pe la mijlocul lunii martie şi primeşte de la rege noi posesiuni pentru credinţa manifestată în ultimele misiuni diplomatice[10].

În intervalul septembrie-decembrie 1410, comitele de Timiş participă, în fruntea contingentelor sale, la noile conflicte militare declanşate în Bosnia şi Dalmaţia. Răscoala regelui Ostoja prilejuieşte intervenţia trupelor regale care pacifică regiunea, înaintînd pe văile Drinei şi Bosnei. Alături de rege participă şi detaşamentele sîrbeşti ale lui Ştefan Lazarević care primeşte ca răsplată cîteva teritorii la sud de Zvornik şi cetatea Srebernik. Scolari beneficiază şi acum de graţia regală, manifestată prin donarea unor posesiuni[11].

O privire asupra situaţiei sud-estice şi central-europene la începutul anului 1411 este în măsură să explice precipitarea evenimentelor în cursul acestui an. În ceea ce priveşte situaţia Imperiului otoman, Musa, înscăunat ca sultan la 17 februarie 1411, se menţine în Balcani în iarnă şi primăvară cu sprijinul feudalilor rumelioţi şi a lui Mircea cel Bătrîn; în luna martie reuşeşte să ocupe Adrianopolul, urcîndu-se din nou pe tronul sultanilor. Iarna întreprinde o incursiune de pradă în Serbia, de unde ia o mulţime de robi, distrugînd în acelaşi timp mai multe oraşe[12]. Mircea îşi postase oştirea pe linia Dunării urmărind fără să intervină evoluţia evenimentelor din Balcani. Încearcă să se asigure împotriva pretenţiilor de suzeranitate pe care le manifestă din nou Sigismund de Luxemburg, prin încheierea unui nou tratat cu Polonia, prin care confirmă privilegiile comerciale în Ţara Românească ale negustorilor din Polonia şi Lituania.

Regele Sigismund coboară spre părţile transilvane şi bănăţene în vara anului 1411, fiind întîmpinat la Timişoara de către comitele de Timiş[13]. Rămîne aici aproape două săptămîni, răstimp în care sînt finalizate noile tratative cu despotul sîrb pentru reînnoirea alianţei dintre ei; acestea erau iniţiate şi conduse de către Filippo Scolari. Nu se cunosc amănunte asupra desfăşurării concrete şi nici asupra întîlnirii celor doi conducători, dar la sosirea regelui în Banat tratativele se află în stadiul final; recunoaşterea suzeranităţii de către Lazarević la 3 iulie confirmă aceste supoziţii. În schimbul acestui

act despotul primeşte numeroase posesiuni în comitatele bănăţene, îndeosebi Torontal, Cuvin şi Caraş. Din perioada vizitei regale datează şi cîteva documente care consemnează soluţionarea unor probleme funciare de către comitele de Timiş, ele fiind confirmate de către rege[14].

Liniştit în privinţa situaţiei politice dunărene, Sigismund de Luxemburg se îndreaptă către capitala ungară şi apoi spre Germania, unde se deschide dieta imperială, la mijlocul lunii iulie. Lupta pentru confirmarea alegerii din 1410 s-a simplificat după moartea marcgrafului morav şi mai ales după tratatul din 4 iulie încheiat între Sigismund şi fratele său Vaclav al IV-lea al Boemiei (1378–1419)[15]. La 21 iulie 1411, Sigismund este recunoscut rege al romanilor, urmînd să se încoroneze la Roma cu coroana de fier a vechilor împăraţi germani.

Comitele de Timiş, îl însoţeşte pe rege la Buda, unde rămîne pînă spre sfîrşitul lunii iulie, dată de la care ştirile despre faptele sale încetează. O nouă incursiune de jaf a turcilor asupra Serbiei contribuie la reizbucnirea luptelor în zonă şi impune trimiterea unor ajutoare militare regale. Cu acest ajutor Ştefan Lazarević reuşeşte să recucerească, la 1 august cetatea Golubac din mîna turcilor[16]. Izvoarele literare n-au consemnat decît faptul că trupele regale luptă alături de sîrbi, fără să li se precizeze efectivele şi numele comandatului. Putem presupune cu destul temei, că în rîndurile lor au luptat şi bănăţenii, nelipsiţi în acest secol din campaniile sud-dunărene. Cu referire la Pippo, considerăm că el a rămas la Buda, sau în alte zone ale regatului, nespecificate ca atare, ocupat cu cîteva probleme majore: asigurarea hotarului dunărean împotriva turcilor, cauză în care a trimis, sau a participat direct la luptele din iulie-august din Serbia, fără a-l putea individualiza. A urmărit raporturile politice ungaro-veneţiene şi contracararea deteriorării acestora prin concentrarea trupelor regale la graniţele vestice pentru acţiuni militare de amploare.

Conflictul armat cu Veneţia era previzibil încă din primăvară, odată cu degradarea continuă şi rapidă a situaţiei din Dalmaţia. În iarna dintre anii 1410 şi 1411 Sandalj Hranić, voievodul bosniac, vinde veneţienilor cetatea Ostrovica pentru 5.000 galbeni, obligînd în aprilie, trupele regale din zonă să intervină pentru recucerirea ei. Doar sorţii armelor mai pot soluţiona problema dalmatină. Ambele state doresc să obţină controlul deplin asupra litoralului dalmatin, obiect de dispută încă din perioada angevină. Greşelile săvîrşite de Sigismund de Luxemburg după 1387, generate iniţial de partida internă duşmănoasă şi intervenţia regatului de Neapole, se amplifică după 1408, cînd el cedează o mare parte a acestui litoral lui Hervoja, în contextul persistenţei neînţelegerilor între aceasta, Ostoja, Sandalj şi Tvrtko I. În momentele de apogeu ale puterii regale aceştia sînt vasali fideli, dar odată cu slăbirea acesteia, fiecare revendică pentru sine posesiunile în cauză.

Politica veneţiană, urmărind întinderea stăpînirii sale asupra întregului litoral, uzează cînd de bunăvoinţă, cînd de făţărnicia faţă de micii despoţi locali sau faţă de Sigismund, căruia îi promite multe dar nu realizează nimic. Conflictul militar dintre ele a fost precedat de o intensă activitate diplomatică. Regele Ungariei trimite scrisori suveranului Franţei, Carol al VI-lea de Valois (1380–1422), ducelui Burgundiei, principilor şi electorilor germani, Florenţei şi papalităţii, explicîndu-le motivele care-l determină să declanşeze ostilităţile. Florentinii, ameninţaţi şi ei de planurile expansioniste ale Veneţiei, sînt aliaţii fireşti ai lui Sigismund, iar încercările papei, inclusiv trimiterea nepotului său contele Orsini la Buda, în speranţa de a amîna ofensiva trupelor regale eşuează rînd pe rînd.

Operaţiunile militare dintre Veneţia şi Ungaria se desfăşoară pe două fronturi de luptă: Dalmaţia şi nordul Italiei, în zona Udine-Friuli-Veneţia. Episcopul de Zagreb, Eberhard şi banul Petru Medvei întăresc cîteva cetăţi de pe litoral ca Sibenik şi Brebin, iar luptele desfăşurate aici au un caracter local, de hărţuială.

Principalul teatru de operaţiuni a fost zona de nord-est a Italiei, spre care se îndreaptă trupele regale, la mijlocul lunii septembrie 1411. Ele ajung la Cividale pe 24 septembrie şi declanşează ofensiva. Timp de două luni ostilităţile se desfăşoară doar în zona de frontieră, fără succese spectaculoase de partea cuiva. Reţinut în octombrie de lucrările dietei regatului desfăşurate la Bratislava, Sigismund nu i-a parte la război trimiţînd doar noi întăriri trupelor ce luptau pe frontul din Italia.

Oştile veneţiene erau comandate de vestitul condotier Carlo Malatesta. Au loc ample acţiuni genistice defensive, sub conducerea unor comandanţi locali. De-a lungul rîului Livenza, între Treviso şi Friuli, pe o lungime de 10 mile, a fost săpat un şanţ foarte larg, întărit din loc în loc cu turnuri de apărare şi maşini de război[17] care era apărat de trupele din zon. Armata de condotieri şi lucrările genistice îi fac pe veneţieni să aştepte liniştiţi desfăşurarea evenimentelor militare.

La 8 noiembrie 1411, regele emite un document care schimbă evoluţia situaţiei, militare pe frontul italian[17] îl numeşte pe contele Friedrich de Ortemburg (Cilli) vicar general al provinciei

Aquileia, iar pe comitele de Timiş consilier pentru toate problemele din această zonă. Cei doi au mandat regal pentru exercitarea puterii în toate prerogativele ei, inclusiv de a lega sau desface alianţe cu forţele locale. Sigismund se obligă să confirme toate măsurile luate de cei doi legaţi ai săi. Aceştia au drept jurisdicţionar asupra tuturor locuitorilor, inclusiv asupra principilor laici şi eclesiastici, fiind singurii în măsură să judece ofensele aduse puterii regale; pot pedepsi sau ierta, după caz. Vor putea administra zonele cucerite după criterii personale. Într-un cuvînt au libertate deplină în toate acţiunile pe care le intreprind. Despre rolului lui Friedrich documentele ulterioare nu consemnează nimic, ceea ce înseamnă că implicaţia acestuia fusese de mică însemnătate.[8]

Principalul autor al succeselor regale era Filippo Scolari, numit cu această ocazie comandant al armatei regale din nordul Italiei. Asistăm la un fapt cu profunde semnificaţii, repertabil şi cu alte ocazii: cînd se află sub comanda personală a regelui, armata nu reuşeşte să intreprindă acţiuni decisive şi pierde majoritatea campaniilor; dar cînd este comandată de Pippo, succesele sînt urmarea acţiunilor decisive iniţiate şi conduse de către comitele de Timiş care-şi valorifică nestînjenit aptitudinile sale strategico-tactice. Pentru prima dată acest aspect se relevă la reala valoare cu prilejul campaniei antiveneţiene din noiembrie 1411 – februarie 1412. Acelaşi aspect va fi vizibil ulterior şi-n marile sale campanii antiotomane.

Filippo Scolari se află la 11 noiembrie 1411 în tabăra trupelor din Italia de nord, pregătind cu mare atenţie operaţiunile. 28 noiembrie îl găseşte la Cividale[19] şi această dată poate fi considerată ca începutul adevăratelor operaţiuni militare. Efectivele de care dispunea Pippo se cifrează la aproximativ 20.000 oameni, călăreţi şi pedestraşi[20], în rîndurile cărora se află oşteni de seamă, ca voievodul transilvan Ştibor de Stiboricz şi fostul voievod Nicolae Marczali.

Într-un interval de 78 zile, mai precis între 28 noiembrie şi 14 februarie, Filippo Scolari se dovedeşte unul dintre cei mai mari comandanţi militari ai vremii sale, egalul condotierilor şi omul capabil să spulbere puterea militară terestră a republicii veneţiene. În aceste două luni şi jumătate cucereşte Istria, Friuli, marca Trevigiană, deci toată partea nord-estică a peninsulei italice şi ajunge cu trupele sale pînă în suburbiile Veneţiei. Desfăşurate pe timp de iarnă şi pe teren duşman, luptele din 1411–1412 constituie cea mai puternică lovitură primită de Veneţia în acest început de secol.

La începutul lunii decembrie oastea regală reuşeşte să facă o breşă în frontul veneţienilor, lungă de 22 mile şi foarte lată, prin care se revarsă spre cîmpia Padului. În faţa lor stătea condotierul Scalabrino, unul dintre comandanţii avangărzii veneţiene, cu o formaţie compusă din vreo 500 călăreţi. În spatele acestuia, Teddeo del Verme b
s22 ind fluviul Po (Padul). Contraatacul veneţian declanşat pe la mijlocul lunii decembrie forţează linia frontului pînă la castelul Brugneja din Friuli, la 20 ale lunii, şi mai departe pînă la Sacile. Republica primeşte ajutoare din partea oraşelor satelit sau a celor supuse: Vincenza oferă 600 cai şi 100 ostaşi[22], Padova 100 lăncieri, iar Bertolino din Verona vine însoţit de 1.000 lăncieri. Forţele veneţiene se menţin în ofensivă pînă după 20 decembrie, dar repurtează doar succese locale, fără mare importanţă. Cronicile veneţiene narează o astfel de luptă, cum este cea de lîngă Porzedengoan[23] unde un corp veneţian se ciocneşte cu aproximativ 400 călăreţi regali. Lupta desfăşurată pe 22 decembrie se încheie cu victoria trupelor republicii. În acelaşi interval sînt întărite garnizoanele cetăţilor Serravalle, Conegliano, Castelfranco, etc; sînt trimişi spioni în tabăra regală, iar un nou ajutor soseşte de la Ferrara, în număr de 300 lăncieri. Sînt mobilizaţi în plus 2.000 lăncieri. Comandantul general al armatei republicii, Carlo Malatesta, beneficiază de un salariu lunar de 1.000 ducaţi de aur, sumă cu care Veneţia demonstrează teama sa în faţa repetatelor insuccese ale armatei sale de uscat.

Ofensiva condusă de Filippo Spono a început în preajma Crăciunului şi se soldează cu cucerirea unor cetăţi. La 25 decembrie Pippo ajunge la Feltre, Belluno, şi Serravale, cetate apărată de Tommaso Barbarigo. După cîteva asalturi cucereşte oraşul şi cetatea, lăsîndu-le pradă soldaţilor[24]. Se opreşte aici pentru sărbătorirea anului nou şi la 3 ianuarie un document prin care răsplăteşte credinţa unui cetăţean din Belluno faţă de forţele regale[25]. În continuarea războiului, sînt forţate poziţiile veneţiene dintre Sacile şi Conegliano, în zonă desfăşurîndu-se şi lupta de pe rîul Livenza. La 5 ianuarie ajung la Buda cele nouăsprezece steaguri veneţiene cucerite de către comitele de Timiş, spre bucuria regelui, care ordonă oficierea mai multor servicii religioase ca mulţumire pentru victoriile obţinute[26]. Cam în acelaşi timp, ajunge la rege şi o solie veneţiană pentru încheierea păcii, dar pretenţiile exagerate ale lui Sigismund: 600.000 ducaţi şi cedarea unor importante teritorii, aduc Veneţia la disperare, obligînd-o să continue cu orice preţ luptele. Ca urmare, în toate oraşele şi localităţile aflate sub puterea republcii, sînt strînse noi contingente armate pentru întărirea defensivei.

Pippo Spano nu poate fi însă oprit. Cu aproximativ 6.000 călăreţi, efectivul de bază aflat sub comanda sa, declanşează ultima fază a campaniei. Avansează la început spre Padova, apoi coteşte spre

Legnaja şi se îndreaptă în continuare spre est, atingînd malurile Adriaticii lîngă insula Bassanem între gura rîului Brento şi a fluviului Pad. La 8 ianuarie, se desfăşoară o mare bătălie la Oderzo, nedecisă; comitele de Timiş îşi continuă însă înaintarea. Semnificativ pentru starea de derută a senatului veneţian este cuantumul extraordinar de mare plătit pentru serviciile lui Carlo Malatesta: în afara celor 1.000 ducaţi soldă, acesta primeşte cîte 13 ducaţi pentru fiecare din cei 600 lăncieri aduşi cu sine, cîte 21.000 pentru plata soldaţilor.

La 25 ianuarie 1412, Filippo Scolari ajunge lîngă Borgo di San Tommasso, dar rezistenţa îndîrjită a veneţienilor îl determină să se retragă[27]. După data de 28 ianuarie începe retragerea trupelor regale la est de Treviso; ele sînt urmărite îndeaproape de veneţieni, care recuceresc localităţile părăsite de Pippo.

În timpul campaniei din noiembrie 1411 şi pînă în februarie 1412, Scolari a reuşit să cucerească mai multe zeci de localităţi italiene, atingînd fluviul Pad şi laguna Veneţiei; dintre aceste localităţi izvoarele amintesc doar vreo 70–72[28].

Oboseala lunilor grele de campanie începe să submineze mai ales moralul trupelor, care, îmbogăţite în urma succeselor repetate, nu mai vor să lupte cu aceeaşi ardoare. Acest fapt îl determină pe Pippo să ordone retragerea spre nord-est; măsurile militare adoptate de Veneţia prin sporirea continuă a efectivelor sale, putînd să declanşeze efecte dezastruoase asupra unei armate cu moralul scăzut. Începutul lunii februarie înseamnă în fapt şi sfîrşitul campaniei, chiar dacă retragerea decisivă se petrece abia spre mijlocul lunii. Apatia şi apoi precipitarea retragerii trupelor regale sînt cauzate şi de îmbolnăvirea comandantului, Filippo Scolari, suferinţă care-i face incapabil de a mai conduce trupele[29].

La o dată situată de izvoare între 13 şi 15 februarie 1412[30], campania victorioasă a comitelui de Timiş se încheie, trupele sale retrăgîndu-se la iernat prin patru direcţii: prin Sacile, Brugnera, Friuli şi pe malul Adriaticii. Purtat într-o trăsură spre Buda, Pippo vede încheindu-se cea mai spectaculoasă dintre campaniile sale din centrul Europei, însemnată pricină de discuţii între cronicari şi, mai apoi, istorici. Garnizoane regale sînt lăsate în cetăţile mai importante, fără a putea opri contraofensiva veneţiană care le ocupă rînd pe rînd. La 28 martie este reocupat Udine, punctul estic al posesiunilor veneţiene.

În istoriografia italiană s-a desfăşurat, timp de cîteva veacuri, o adevărată dispută referitoare la motivele acestei retrageri[31]. Au fost emise o serie de supoziţii, de la acuzaţii de genul că ar fi fost cumpărat cu aur veneţian şi pînă la dovedirea bolii adevărate a lui Pippo. Au existat exagerări mai mari decît insinuarea simplei corupţii şi anume susţinerea faptului că Filippo Scolari ar fi fost ucis de către rege, la reîntoarcerea din campanie, pentru „trădarea sa”. Pînă la urmă, lucrurile au fost limpezite şi Filippo Scolari a fost dezvinovăţit de orice defăimare, restabilindu-se adevărul istoric al retragerii, datorită bolii pe care a contractat-o în timpul acestei campanii.

Oprirea ostitilităţilor pe frontul veneto-ungar în perioada primăvară-toamnă, este suplinită de o intensă activitate diplomatică care să încheie pacea atît de mult dorită. În acest scop, papa Ioan al XXIII-lea convoacă la Roma un congres cu participarea celor două părţi implicate în conflict[32]. Pretenţiile exagerate ale lui Sigismund împiedică orice apropiere a celor două poziţii, iar iniţiativa papală se încheie printr-un eşec.

În iarna-primăvara anului 1412 Sigismund poartă tratative cu Polonia, în dorinţa de a aplana mai vechile şi noile neînţelegeri dintre cele două state. Ele vor fi finalizate în luna martie 1412 prin întîlnirea dintre cei doi regi: Sigismund de Luxemburg şi Vladislav al II-lea Jagello, (1386–1434) desfăşurată la Lublau în data de 15 martie.

Discuţiile şi tratatul semnat aici au o deosebită importanţă pentru viitorul politicii orientale a lui Sigismund de Luxemburg, transpunerea în practică a acestor prevederi asigurîndu-i certe avantaje politice, militare şi economice în sud-estul Europei. În urma concursului favorabil de împrejurări creat de criza internă a statului otoman, aplanarea diferendelor cu Polonia elibera nordul regatului de însemnate forţe armate, care puteau fi deplasate în alte zone de conflict. În acelaşi timp forţele polone şi moldovene în Moldvoa domnea Alexandru cel Bun – (1400–1432) erau agrenate în acţiuni de cooperare cu trupele regale.

Regele se gîndeşte din ce în ce mai serios la reluarea unor campanii antiotomane, lucru pe care se grăbeşte să-l anunţe împăratului bizantin şi apoi principilor germani. Problema Chiliei, ca punct nodal al politici orientale a Ungariei, în contextul comerţului cu Orientul, îl preocupă îndeosebi pe Sigismund. Solii săi iau legătura cu coloniile genoveze din Marea Neagră pentru realizarea unui drum comercial peste Carpaţi, Marea Neagră, Marea Caspică pînă în China. Reuşita acţiunii ar fi smuls Veneţiei, care deţine monopolul drumului comercial cu Orientul, însemnate avantaje. Asasinarea

hanului tătar, aflat în legătură cu regele şi răsturnarea de la putere a partidei ghibeline din Genova, amînă planurile ambiţioase ale regelui; apoi conciliul de la Constanţa din 11 noiembrie 1417 şi călătoria în apusul Europei stopează orice iniţiativă în această problemă. Abia din 1418, Sigismund de Luxemburg reia planurile sale orientale.

La discuţiile şi semnarea tratatului de la Lublau participă şi comitele de Timiş, reîntors de cîteva săptămîni din campanie, însănătoşit după boala contractată pe cîmpurile de luptă. Nici de data aceasta nu pot fi detaliate acţiunile sale în contextul general al apropierii ungaro-polone, dar avînd în vedere poziţia cheie deţinută de Pippo la Dunărea de Jos şi evenimentele militare recente el a militat pentru semnarea acestui tratat şi colaborarea cu forţele polone. Semnătura sa figurează pe tratatul de la Lublau[33]. Încheierea acestuia îi oferă regelui prilejul de a conteni războiul cu Veneţia.

O nouă solie veneţiană soseşte la 21 mai 1412 la Buda[34], propunînd semnarea unui armistiţiu şi începerea convorbirilor de pace, dar se izbeşte de aceeaşi binecunoscută trufie şi lipsă de clarviziune politică a regelui, care nu sesizează acum prilejul optim de a ieşi onorabil din conflict. Cert este însă faptul că refuzul lui Sigismund s-a bazat în bună parte şi pe victoriile fulgerătoare realizate în iarna precedentă de comitele de Timiş ca şi pe posibilitatea reeditării lor. Prezent la primirea soliilor, Filippo Scolari visează în continuare la cîştigarea gloriei militare şi, aproape cert, este împotriva propunerilor veneţiene.

Pippo rămîne la Buda, pe parcursul lunilor iunie şi iulie 1412, cînd se desfăşoară aici mari serbări organizate de Sigismund, în cinstea regilor şi principilor Europei centrale şi răsăritene. Aceste serbări au ca scop întărirea legăturilor dintre Ungaria şi ţările limitrofe pe poziţii de prietenie, alianţă şi vasalitate, sau în atenţia planurilor regale viitoare. Participă regele Poloniei, Vladislav Jagello, regele Bosniei, Ostoja; despotul Serbiei, Ştefan Lazarević; ducele de Split, Hervoje; arhiducii austrieci Albrecht şi Ernst; zeci de principi, duci, marchizi, conţi şi baroni din Germania, Polonia, Boemia, Bosnia, Serbia, Ungaria, etc.[35].

Printre participanţi se numără şi o delegaţie munteană, care sondează terenul în vederea unor viitoare colaborări antiotomane[36]. Cu prilejul serbărilor se desfăşoară, printre alte multe manifestări, turnire cavalereşti la care participă peste 100 cavaleri, timp de 2 zile. Printre ei sînt italieni, francezi, polonezi, bulgari, sîrbi, români, greci, etc.

Între aceste serbări comitele de Timiş nu-şi neglijează îndatoririle curente preocupîndu-se de administrarea comitatelor, al căror titular era, de bunul mers al extragerii şi comercializătii sării, ca şi de pregătirea unei noi expediţii[37]. La 12 iulie 1412 se deschid la Turda lucrările congregaţiei nobiliare a voievodatului Transilvaniei, (voievodul transilvan era Stibor de Stiboricz – 1410–1414) iar comitele participă la lucrările sale[38]. Peste o lună este preocupat de problemele sării căci la 12 august ia măsuri pentru curmarea unor abuzuri ale cămăraşilor din Dej[39].

La 6 septembrie 1412, prin intermediul aceluiaşi comite, regele permite oraşului Szeged să-şi aleagă singur judecători[40]. Peste cîteva zile, la 9 septembrie, Sigismund reînoieşte donaţia cîtorva posesiuni pe seama fidelului său slujitor, pentru ca la 14 septembrie să accepte rugămintea lui Filippo şi Matteo Scolari, a vărului acestora Leonardo de Altovito, pentru ca posesiunile primului să revină, în caz de moarte, celor doi[41].

În toamnă, cu începere din septembrie, Scolari este din nou lîngă Sigismund de Luxemburg, terminînd pregătirile pentru noua campanie antiveneţiană. Campania este pe deplin realizabilă întrucît criza statului otoman continuă; noul sultan, Musa, reprimă cu cruzime în acest an răscoala bulgarilor din zona Provadia şi intră apoi în conflict cu despotul sîrb, căruia îi promisese mai multe ţinuturi. În a doua parte a anului, asediază cetatea Salonic, unde se adăpostise unul dintre fii lui Suleiman I. Peste puţin timp, Musa va fi confruntat cu un nou pretendent la tron, viitorul Mahomed I, chemat în Europa de către Ştefan Lazarević. Iată continuarea unei politici greşite a dinaştilor balcanici care, profitînd de perioadele de criză ale statului otoman, susţin diferiţi pretendenţi la tron, în loc să fi realizat alianţe pentru a slăbi şi distruge puterea otomană din Europa. Odată ajunşi sultani, pretendenţii vor fi cei mai aprigi duşmani ai foştilor susţinători, provocîndu-le foarte mari daune. Astfel de acţiuni nefaste pentru cauză creştină oferă turcilor posibilitatea de a se salva din profunda criză internă.

În luna octombrie 1412 reîncep operaţiunile militare ale armatelor regale pe frontul din Italia, desfăşurate pe patru planuri paralele: în Friaul şi Treviso acţionează însuşi regele Sigismund, avîndu-l alături pe comitele de Timiş; în Lombardia se declanşează acţiunea unor feudali locali pentru recucerirea vechilor fiefuri; în Moreea se desfăşoară lupte aprige între Veneţia şi Bizanţ, iar în Marea Egee conflictele se complică prin intrarea în luptă a genovezilor şi bizantinilor. În faţa acestor primejdii se părea că Veneţia îşi va pierde definitiv puterea.

Preambulul luptelor purtate în toamnă pe pămînt veneţian l-a constituit bătălia de la Motta din 24 august 1412, între veneţienii conduşi de Carlo Malatesta şi cei aproximativ 3.000 călăreţi comandaţi de Nicolae Marczali şi Ladislau Blagay[42]. Cu toată victoria veneţiană, pierderile sînt mari de ambele părţi; printre morţi se află şi Marczali, iar Malatesta şi Blagay sînt răniţi. Comanda trupelor veneţiene este preluată de Pandolfo, fratele lui Carlo, care staţionează la frontierele estice ale republicii.

În fruntea cîtorva zeci de mii de oameni, soseşte regele Sigismund, care se opreşte pentru iernat la Udine, trimiţîndu-l în interior doar pe Pippo Spano. Primele lupte se dau pentru recucerirea localităţilor de la frontieră. În continuarea acţiunii favorabilă comitelui de Timiş, trupele acestuia se întîlnesc cu detaşamentele foştilor conducători din Verona şi Padova, Marsilio Carrara şi Brunoro della Scala, care după încercarea nereuşită de a pune mîna pe cele două oraşe se retrag spre trupele regale, urmărite îndeaproape de veneţieni; cei doi par
şi Scala, alungaţi de veneţieni. Înăbuşită încă din faşă de trupele republicii, mişcarea nu poate ajuta cu nimic de trupele regale. Riposta din ce în ce mai puternică a veneţienilor duce la prelungirea campaniei. Cu toate aceste elemente ostile, Pippo reuşeşte să împingă, într-un interval cuprins între sfîrşitul lunii decembrie 1412 şi mijlocul lunii ianuarie 1413, trupele lui Pandolfo Maltesta spre vest, asediind în decembrie oraşul Vicenza. Prelungit aproximativ o lună, fără a cuceri cetatea, asediul subminează moralul trupelor. Pe la mijlocul lunii februarie 1413 începe retragerea lentă spre nord, nord-est. Se repetă acţiunea anului trecut: cucerite rapid, cetăţile şi oraşele nu pot fi păstrate după retragerea trupelor regale, cu toate garnizoanele lăsate aici.

Din ultima parte a acestei campanii a comitelui de Timiş cronicile veneţiene păstrează cîteva detalii, în general nefavorabile. Sînt amintite cruzimile la care s-ar fi dedat trupele regale faţă de prizonieri şi faţă de populaţia, care a suportat deasemenea abuzurile şi violenţele soldaţilor. Unele păstrează chiar şi un moment inedit: căderea lui Pippo în prizonierat şi evadarea sa înainte de a fi recunoscut de veneţieni[43]. Ştirea este amplificată şi detaliată de o altă cronică care indică prinderea a 6 cavaleri de frunte ai duşmanilor, inclusiv a comandantului şi fuga acestuia spre Udine[44]. Aceasta ne îndreptăţeşte să plasăm evenimentul în perioada retragerii, sfîrşitul lunii februarie şi începutul lunii martie, cînd trupele regale se îndreptau spre Udine unde se afla suveranul. Ajuns în tabăra proprie, Scolari comite noi acte de cruzime faţă de prizonerii aflaţi acolo, ordonînd să li se taie nasurile, urechile şi mîna dreaptă la 40 soldaţi[45]. Pentru aceste acte de cruzime gratuite senatul veneţian hotărăşte să-l pedepsească, în contumacie, cu tăierea capului, lucru care i se aduce la cunoştinţă[46]; în cazul în care ar fi prins Pippo cunoaşte soarta pe care i-o pregătiseră adversarii.

Nararea unei întîmplări de pe la mijlocul lunii martie 1413 îl localizează, împreună cu trupele de sub comanda sa în mica localitate Arsignan unde, nemulţumit de felul în care populaţia răspunde la solicitările sale paşnice, Pippo pedepseşte cu asprime mai mulţi locuitori[47]. Este ultima localitate italiană în care Filippo Scolari este amintit cu funcţia de comandant al armatei regale, întrucît în zilele imediat următoare operaţiunile militare iau sfîrşit şi lasă loc tratativelor.

Desfăşurate în zonă, între martie şi aprilie, propunerile de pace, sînt pecetluite prin armistiţiul pe 5 ani semnat la Castelleto, la 17 aprilie 1413. Poziţia lui Filippo Scolari faţă de aceste evenimente este relevată indirect în instrucţiunile senatului veneţian adresate celor doi soli la masa discuţiilor: Tommasso Mocenigo şi Antonio Contarini[48]. Cei doi soli sînt lăudaţi pentru zelul depus şi încheierea armistiţiului, în ciuda opoziţiei comitelui de Timiş, care insista pe lîngă rege pentru continuarea operaţiunilor militare. În cea de-a doua fază a acelor discuţii, Scolari se lasă convins amînînd ideea unei campanii militare de anvergură care să convingă Italia asupra calităţilor sale militare. La masa tratativelor ia loc şi legatul apostolic, cardinalul Branda Castiglione. În concluzie, armistiţiul de la Castelleto pune capăt conflictelor militare veneto-ungare, dar nu duce la încheierea păcii datorită opoziţiei lui Sigismund de Luxemburg. Se pierde ocazia de a lichida controversele, iar Sigismund avea să regrete acest lucru în anii 1418–1421, cînd întreg litoralul dalmatin va fi cucerit de veneţieni fără ca el să poată opune o rezistenţă notabilă.

Regele Sigismund rămîne în zona Istriei în cursul lunilor aprilie-mai 1412, interesat fiind de evoluţia situaţiei italiene, de soarta conflictelor în curs de desfăşurare în centrul peninsulei, purtate de regele Neapolelui ca şi de cele din Lombardia iniţiate de Visconti, ducele de Milano.

Filippo Scolari rămîne şi el alături de Sigismund, sfătuindu-l asupra multiplelor obligaţii care-i revin în calitate de rege roman. Se îngrijeşte în acelaşi timp de răsplata datorată celor mai credincioşi şi viteji dintre ostaşii care au luptat sub comanda sa. Prin intermediul său sînt răsplătiţi, încă în cursul lunii aprilie, nobilii din Gherteniş, iar spre sfîrşitul lunii mai Nicolae de Bachka, Nicolae Chapy şi Ştefan de Zantho[49]. Deşi lipsesc informaţii asupra activităţii comitelui pentru luna iunie, considerăm că

el nu a părăsit cartierul general al regelui, cu atît mai mult cu cît în iulie este prezent în jurul Alpilor italici, ocupat cu pregătirea expediţiei care trebuia să-l impună definitiv Italiei ca pe unul dintre marii condotieri.

Cucerirea statului papal de către Ladislau de Neapole (eveniment petrecut în octombrie 1413) şi dorinţa sa de a ataca Florenţa ameninţă echilibrul politic al peninsulei italice; aliaţi fireşti ai papalităţii florentinii, ameninţaţi la nord de ducele Milanului iar la sud de regele Neapolelui, pizmuiţi de veneţieni pentru prosperitatea comercială, sînt nevoiţi să recurgă la sprijinul lui Sigismund de Luxemburg, recent alesul rege roman, care aşteaptă la hotarele Italiei posibilitatea încoronării ca împărat romano-german. Prin intermediul unei solii compusă din Marsilio Vecchietti şi Cristofano degli Spini, Florenţa încearcă să transforme armistiţiul de la Castelleto într-o pace durabilă şi să atragă Veneţia şi Ungaria de partea sa.

În cursul anului 1413 se desfăşoară trei runde de convorbiri între Florenţa şi Sigismund de Luxemburg. Prima dintre ele se desfăşoară la 23 iunie la Trento şi regele acceptă propunerile florentine de mediere a păcii cu Veneţia, fără să se ajungă la vreun acord concret; suveranul nu se grăbeşte de loc cu aceste tratative. Cea mai importantă dintre aceste întîlniri este cea de-a doua, desfăşurată la 28 iulie la Bolzano. La ea participă şi comitele de Timiş, Filippo Scolari[50]. Se confruntă cu acest prilej două opinii diametral opuse asupra politicii italiene: cea florentină şi cea papală, regelui revenindu-i rolul de intermediar. Primii aduc din nou în discuţie problema păcii dintre Veneţia şi Ungaria dar sînt surprinşi de riposta regelui care deplasează centrul discuţiilor spre un plan de acţiune în Italia, plan propus de către Pippo. Despre ce este vorba: în dorinţa de a-şi redobîndi posesiunile ocupate de regatul de Neapole, Ioan al XXIII-lea trimite doi cardinali la Sigismund să solicite intrarea trupelor regale în Italia. Comandant al acesteia a fost numit Filippo Scolari care doreşte să ridice sub arme 15.000 oameni. În acelaşi timp prezintă regelui dorinţa sa ca pe un lucru realizat cu acordul tuturor părţilor. Mai mult, el ia legătura cu ducii de Bavaria şi Austria, solicitîndu-le şi obţinînd 12.000 călăreţi care urmau să fie plătiţi de papă şi de către florentini. Surpriza solilor florentini se concretizează într-o intervenţie care arată că Scolari nu avea nici o împuternicire pentru a trata aceste chestiuni. Sigismund răspunde că Pippo şi Filippo del Bene, cunoscut diplomat florentin intrat şi el în slujba regelui, i-au vorbit despre intervenţia militară în Italia ca despre un fapt acceptat în unanimitate. Întrucît nu aveau mandat pentru a discuta asemenea probleme, solii se reîntorc la Florenţa.

Asistăm practic la o confruntare între cele două tabere florentine, una ca reprezentantă a cetăţii iar cealaltă, intrată în serviciul lui Sigismund de Luxemburg, doritoare de afirmare pe scena politică. Una se gîndeşte la binele cetăţii şi al Italiei, iar cealaltă la gloria şi avantaje economice. Filippo Scolari întreprinde mai mult decît simple pregătiri. Întocmeşte planul unui amplu atac concentric, terestru şi marin, asupra regatului de Neapole. Erau prevăzute acţiuni terestre ale trupelor florentine şi papale pe direcţia sud, între Apenini şi Mediterana, cu eliberarea Romei şi asedierea Neapolelui, în timp ce de pe mare escadre imperiale şi genoveze pornite din Dalmaţia şi Genova urmau să blocheze porturile italice din Adriatica. Planul, măreţ fără îndoială, arunca însă Italia în flăcările războiului civil şi ameninţa prin amploare să depăşească toate conflictele anterioare.

Ca stare în faţa Florenţei, care dobîndise prin acţiunile diplomatice întreprinse pînă acum preponderenţa în faţa celorlalte state din peninsulă, se pune problema spinoasă a acceptării sau nu a planurilor regale, iniţiate şi susţinute de un florentin. Discuţiile furtunoase din Signorie concretizează poziţia pacifistă a cetăţii şi respingerea planului lui Sigismund de intervenţie străină, dorind ca problemele italiene să fie rezolvate prin eforturi proprii. Măsură deosebit de înţeleaptă care a salvat Italia de mari dezastre; exemplul de referinţă pentru urmările nefaste ale unei intervenţii străine îl constituie intervenţia franceză din ultimul deceniu al secolului al XV-lea.

Cu această hotărîre, Filippo Scolari îşi vede spulberat visul, chiar de către concetăţenii săi, al cuceririi Italiei. Întrucît în anul 1414 se rezolvă majoritatea problemelor militare şi politice de la sine, focarul de tensiune dispare.

Cea de-a treia conferinţă dintre florentini şi Sigismund de Luxemburg se desfăşoară la Lodi în decembrie 1413 şi are ca subiect proiectul regal de intervenţie în Italia. Ca urmare a refuzului Florenţei, regele nu mai acceptă mediaţia ei în problema tratatului de pace cu Veneţia. Atras în continuare de ideea convocării marelui conciliu ecumenic, Sigismund lasă în suspensie toate problemele italiene, iar comitele de Timiş se reîntoarce în zona Dunării.

Prezenţa lui Pippo în Banat se datoreşte schimbărilor de fond petrecute în sînul statului otoman în cursul acestui an 1413. Chemat în Europa de Lazarević, Mahomed este învins iniţial de Musa la Verbiţa, în Bulgaria, dar revine cu forţe sporite şi-l învinge pe Musa la 5 iulie 1413; ultimul fuge dar

este prins şi ucis. Cu aceste evenimente criza internă ia sfîrşit şi noul sultan Mahomed I dă chiar în acest an dovada calităţilor personale prin expediţiile declanşate împotriva „ghiaurilor".

În luna septembrie comitele de Timiş întreprinde o inspecţie prin cetăţile din Banatul dunărean dorind să aprecieze starea sistemului defensiv şi a forţelor care-l deservesc. Răsplăteşte în acelaşi timp cîţiva cnezi români din zona districtelor bănăţene sudice. Atestat la întoarcere la Mehadia, Caransebeş şi Timişoara, Filippo Scolari a făcut în fapt un tur de forţă, întrucît călătoria sa a cuprins la început fortificaţiile din centrul şi apoi sudul Banatului, după care se reîntoarce prin culoarul Cerna-Timiş. Cu certitudine călătoria a durat mai multe săptămîni, iar rezultatele par a fi fost de o remarcabilă însemnătate pentru viitoarea apărare a ţinutului bănăţean.

NOTE CAPTIOLUL IV

[1] Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 2; Szilagyi Sándor, *A magyar nemzet története*, vol. III, Budapesta, 1895, p. 498.

[2] Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 30. Misiunea diplomatică intreprinsă de Pippo la curtea papală este relatată de acelaşi autor în ultima parte a lucrării, intitulată *Exkurs. Kritische Erörterungen über die Gesandschaft Pippo Spano's an die Kurie Johannes XXIII*, p. 108–118.

[3] *Idem*, p. 111.

[4] *Diario Ferrarese*, în L.A. Muratori, *Rerum Scriptores Italicarum*, vol. XXIV, Milano, 1733, p. 176 (col. 1096); Gustav Beckamann, *op. cit.*, p. 36 şi 109 indică ziua de 20 iunie, la fel ca şi Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 180.

[5] Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 34; azi se numeşte palatul Quaratesi.

[6] *Ibidem*; Diario Ferrarese citat mai sus spune însă că Scolari pleacă din Florenţa pe 16 august, trece din nou prin Bologna, Ferrara şi Veneţia. Dacă acordăm credit acestei afirmaţii, avem de-a face cu două vizite ale lui Pippo în oraşul natal: prima cuprinsă aproximativ între 23.VI–3.VII şi a doua în primele două săptămîni ale lunii august. Deşi atestată doar de Diario Ferrarese, cea de-a doua vizită poate fi reală, dar nu pînă la data respectivă, ci anterioară cu cîteva zile.

[7] Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 31.

[8] Pesty, *op. cit.*, p. 431–435.

[9] Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 37–39.

[10] Pesty, *op. cit.*, p. 229–230, document din 20 februarie 1411.

[11] Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 44–46;

[12] Ducas, *Istoria turco-bizantină 1347–1462*, ediţie de Vasile Grecu, Bucureşti, 1958, p. 126.

[13] Ráth Károly, *op. cit.*, p. 113/110.

[14] Pesty, *op. cit.*, p. 450; la 4 iunie Pippo atribuie familiei de Măcicaş posesiunile disputate; la 17 iunie regele confirmă actul cf. Pesty, *Krassó*, III, p. 271. Peste numai o zi, la 18 iunie regele rezolvă o altă pricină a aceleiaşi familii, cf. p. 269–270.

[15] Szilagyi Sándor, *op. cit.*, III, p. 494; este probabil o greşeală, mai degrabă fiind vorba despre 4 iulie, dată la care regele şi Pippo se aflau la Buda, cf. Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 220–221.

[16] Ilie Minea, *Principatele Române şi politica orientală a împăratului Sigismund*, Bucureşti, 1919, p. 115.

[17] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 173–174; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 38.

[18] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 230–232.

[19] Szilagyi Sándor, *op. cit.*, III, p. 507.

[20] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 174 spune că erau 20.000 călăreţi şi pedestraşi; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 38 susţine că erau 12.000 călăreţi şi 12.000 pedestraşi.

[21] Marino Sanudo, *veneþianã, capãtã proporþii nebãnuite; unul este detaliat de Agostino Sagredo, op. cit.*, p. 177.

[25] Pesty *op. cit.*, p. 459–460. Pippo Spano apare cu titlurile de consilier, căpitan şi procurator regal în marca Trevigiană şi în toată Lombardia, în conformitate cu decretul din 8.XI.1411. Actul pentru Giovanni Doyano din Belluno este confirmat de rege la 12 mai.

[26] Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 75.

[27] Marino Sanudo, *op. cit.*, col. 861.

[28] J. Aschbach, *Geschichte Kaiser's Sigmunds*, vol. I. Hamburg, 1838, p. 443–446; Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 248–250.

[29] Boala de care suferă Pippo este menţionată de majoritatea cronicarilor, fără a oferi explicaţii reale asupra naturii sale. Nu se poate şti dacă a fost cauzată de lupte, sau de alte situaţii. Cert este faptul că la scurt timp după reîntoarcere, Pippo este valid şi participă la diverse acţiuni diplomatice.

[30] Marino Sanudo, *op. cit.*, col. 861 susţine data de 15 februarie; Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 35 susţine 14 februarie; celelalte cronici susţin şi ele date apropiate de acestea, la mijlocul lunii februarie.

[31] Discuţia prezentată şi la Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 129–149.

[32] Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 27.

[33] Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 281–282.

[34] Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 51.

[35] Ortvay, *op. cit.*, p. 471–472 enumeră principalii invitaţi şi suita acestora, compusă din 1–50 oameni.

[36] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, Bucureşti, 1976, p. 83.

[37] *Zichy cs. oklt.* VIII, Budapesta, 1895, p. 178–179, la 12 iunie 1412.

[38] Barabas Samu, *Teleki cs. oklt*, I, p. 384–386.

[39] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 236.

[40] Varga E., *op. cit.*, p. 216–217.

[41] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 234 şi 235.

[42] Lupta de la Motta este descrisă într-un document regal din 7 iulie 1427, cf. Thálloczi Lajos, *A Blagay család oklevéltára*, Budapesta, 1897, p. 283–289.

[43] Fapt amintit de o cronică veneţiană contemporană, cf. Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 142.

[44] *Idem*, p. 143.

[45] *Ibidem*. Alte cronici indică cifra de 180, dar faptul este cert, indiferent de numărul real.

[46] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 242, publică o hotărîre a senatului veneţian prin care Pippo este indezirabil pe posesiunile veneţiene; prin extensiune au ajuns să fie prigoniţi toţi florentinii, care nu aveau nici o legătură directă cu Pippo.

[47] Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 143–144; data la care Veneţia află despre aceste fapte este 17 martie, ceea ce denotă că se petrecuseră cu cel puţin cîteva zile înainte.

[48] Instrucţiuni cuprinse în registrul secret nr. V, carte 126, tergo, al Senatului veneţian, cf. Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 146–147.

[49] Ortvay, *op. cit.*, p. 475–476; Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 239 şi 239–240.

[50] Desfăşurarea discuţiilor la G. Canestrini, *op. cit.*, p. 194–199.

## CAPITOLUL AL V-LEA
## OMUL DE STAT ŞI OŞTEANUL

Acţiunile politico-administrativ şi militare întreprinse de comitele de Timiş între anii 1414 şi 1418 vizează cu precădere trei planuri: administrativ, militar şi diplomatic. În ansamblu, această perioadă poate fi considerată ca una dintre cele mai liniştite din viaţa lui Filippo Scolari, deşi nici acum nu lipsesc evenimente cu răsturnări spectaculoase de situaţii. Îşi îndeplineşte atribuţiile ce decurg din funcţiile deţinute în cadrul administraţiei regale, în timp ce, ca militar, luptă în principal împotriva turcilor şi bosniecilor, iar ca diplomat, participă la lucrările conciliului ecumenic de la Constanţa, în Elveţia apoi este membru al locotenenţei regale, organism care guvernează regatul pe timpul călătoriei lui Sigismund de Luxemburg în statele din apusul Europei.

Pregătirile militare împotriva turcilor sînt reluate de comite încă în a doua parte a anului 1413; ca de obicei, prima grijă o constituie apărarea comitatelor sudice, apoi intervine preocuparea pentru acţiuni ofensive, lucru pe care Pippo îl face pînă spre primăvara anului 1414. Aproape în tot decursul acestor luni comitele a fost prezent în Banat, plecînd abia spre vară la Buda. Cu această plecare reîncep călătoriile sale pe itinerariul „de bază”: Timişoara-Ozora-Buda, cu modificări cauzate de evoluţia evenimentelor interne şi internaţionale.

Exercitîndu-şi îndatoririle obişnuite în calitate de comite, rezolvă şi probleme mai puţin frecvente, oarecum laterale faţă de sfera sa de preocupări[1]. Pe 29 iunie se află la Buda, unde pregăteşte o nouă intervenţie militară în Bosnia.

Intervenţia este cauzată de recenta incursiune otomană aici şi de faptul că Ostoja este nevoit să se închine porţii otomane. Pretenţiile Ungariei faţă de această ţară se reactualizează în noul context politic şi militar şi o nouă campanie este iminentă. În calitatea sa de comandant al armatelor regale, Filippo Scolari acţionează acum pentru concentrarea trupelor la hotarele sud-vestice ale regatului. La 17 august, solicită amînarea proceselor unuia dintre familiarii săi, care se afla în tabără şi urma să plece în Bosnia împotriva turcilor[2].

Anul 1414 marchează reînceperea ofensivei otomane atît asupra ţărilor dunărene, cît şi a celor din nord-vestul Peninsulei Balcanice. Este vorba de campaniile întreprinse de sultani sau viziri, ca şi

de incursiunile de pradă ale trupelor neregulate, după „tehnica” akinului. Scopul final îl reprezintă cucerirea şi transformarea ţărilor atacate în provincii otomane, iar ca etapă intermediară, acceptarea plăţii tributului sau haraciului pentru răscumpărarea păcii cu sultanul. În campania din vara lui 1414, trupele Semilunii atacă întîi Serbia, devastînd-o cumplit, spre a intra apoi în Bosnia.

În luna august, trupele regale aflate sub comanda lui Pippo sosesc în Bosnia cu pretendentul la tron Ştefan Tvrtko II, încercînd să-l impună ca despot. Luptau pentru domnie principii Ostoja şi Tvrtko al II-lea susţinuţi de Turcia şi Ungaria. Confruntările armate se desfăşoară pînă tîrziu, în iarnă, iar Pippo participă aproape la toate[3] însă nu deţinem detalii.

În mod cert, bătăliile s-au desfăşurat în munţii Bosniei, în condiţii dificile, lăsînd ţara împărţită în două tabere: filoturcă şi filoungară.

Deosebit de semnificativă pentru situaţia din timpul acela, perioada imediat următoare evenimentelor militare osmano-creştine la Dunărea de Jos, cu participarea comitelui şi a forţelor militare bănăţene, ni se pare starea generală a armatei regatului, reliefată în două prezentări similare. Prima dintre ele are în vedere o notă despre numărul luptătorilor destinaţi pentru apărarea Dunării în perioada anilor 1414–1423, intitulată semnificativ „*Nota pro defensione regni Hungariae a parte partium Transalpinarum, Bulgariae, Rascye sînt, per regiam maiestatem disposite ut prehabitur est*”[4] Sînt prezentate diferenţiat forţele care trebuiau să asigure securitatea acestor zone: marii demnitari transilvăneni veneau cu 550 de lăncii, dintre care 225 erau ale voievodului Nicolae Csaky, 125 ale lui Mihail, fiul lui Solomon, şi 150 ale episcopului de Alba Iulia; în acelaşi timp, „Pipo comes” trebuia să întreţină 1200 de lăncii. Lor li se adaugă, la mare nevoie, Nicolae Gara junior (fiul palatinului) şi Sigismund de Losonch (cel ce va fi în 1419–1420 castelan al cetăţilor sud-est bănăţene) cu cîte 250 de lăncii; totalul este de 2200, la care mai trebuie adăugaţi palatinul Nicolae Gara cu 250, Petru Pereni şi Ioan Rozgony fiecare cu cîte o sută, ceea ce ridică numărul lănciilor la 2700. Din acest total, Banatul oferea – prin cele cinci comitate – 1200 lăncii, adică 45,28%, iar dacă scădem numărul forţelor ultimilor trei demnitari, proporţia creşte la 54,54%, deci mai bine de jumătate din total.

Apoi în regulamentul militar al aceluiaşi rege Sigismund de Luxemburg, din anul 1430, forţele bănăţene au următoarele efective: comitatul Cenad 300, Timiş 200, Cuvin, Arad şi Torontal cîte o sută fiecare; li se adaugă banderiul episcopului de Cenad format din 200 de călăreţi şi forţele românilor, filistenilor şi cumanilor evaluate la 200[5]. Obţinem un total de 1400, din care doar comitatele dau o mie (nu se specifică dacă sînt oameni sau lăncii). Aici vine introdus şi banderiul regal cu un efectiv de o mie de călăreţi, banderiile arhiepiscopului de Kalocsa şi al episcopului de Oradea cu efectivul fiecăruia în jurul a două sute de oameni, forţele comitatelor Zarand (300) şi Csongrad (200) şi despotul Serbiei care oferea atît cît putea la momentul respectiv. Deşi totalul general este mai substanţial decît în primul caz, trebuie să ţinem seama că între cele două documente informaţionale se interpun douăzeci de ani, că acest din urmă număr de luptători nu mai beneficia de prestaţia unui comandant militar de talia lui Filippo Scolari, capabil să folosească eficient forţele în cursul luptelor şi să obţină succese remarcabile şi comparabile cu cele de pînă la anul 1426 inclusiv. Doar ridicarea lui Iancu de Hunedoara, în acel deceniu IV, va reuşi să transforme cantitatea în calitate, în decursul primelor sale campanii şi victorii antiotomane.

Utilă ar fi şi o prezentare a componenţei celor 1200 de lăncii aduse pe frontul luptei antiotomane de către comitele de Timiş, Pippo Spano; aceasta în cadrul sistemului de recrutare, instruire şi luptă al armatei regale a lui Sigismund de Luxemburg.

Unitatea de bază poate fi considerată banderiul, sau steagul nobiliar, recrutat, instruit şi condus în luptă de către nobilul respectiv, compus de obicei din totalitatea celor ce intrau, într-o formă sau alta, în relaţii de vasalitate cu seniorul: nobili mai mici, familiari, servitori, oameni liberi de diverse profesii şi categorii sociale.

Banderiul trebuia să fie prezent la data şi locul convocării armatei regale, cu întregul efectiv, armament şi provizii pentru cîteva săptămîni. Nerespectarea acestor prevederi ducea la pedepse administrative, financiare şi, în cazuri foarte grave, chiar la pierderea dreptului de banderiu propriu sau la înlocuirea la comanda acestuia, uneori chiar pierderea posesiunilor. Numărul oamenilor cuprinşi într-o astfel de formaţie nu era fix, ci varia în funcţie de poziţia socială a nobilului, de mărimea posesiunilor şi a persoanelor mature ce locuiau şi lucrau, denumărul vecinilor, familiarilor, scutierilor şi a celorlalţi clienţi care formau curtea nobilului posesor de banderiu. În acelaşi timp diferea şi natura corpului: cavalerie, pedestraşi sau mixt, după cum diferite erau şi armele, aşa încît în acelaşi banderiu erau călăreţi greu înarmaţi (catafracţi, în documente) cavalerie uşoară (mai apoi numiţi husari), infanterie grea dar şi trupe auxiliare cu armament rudimentar. În mod identic era recrutat, instruit şi

lupta un banderiul condus de către un prelat (arhiepiscop, episcop, abate, etc., care trebuia să posede şi calităţi militare certe).

De asemenea, participă la campaniile armatei regale nobilimea mică şi mijlocie, alta decît cea care intra în banderiul nobiliar, venind la luptă cu mica suită de pînă cîteva zeci de bărbaţi de pe posesiunile proprii, de multe ori rude apropiate sau colaterale şi nu de puţine oir ţărani liberi.

O situaţie similară cu nobilimea mică o are pătura cnezilor români, aflată acum în plin proces de diferenţiere socială. Se pot observa cele trei categorii: cnezii-nobili, ale căror posesiuni strămoşeşti sînt confirmate prin diplomă regală, ce vor sfîrşi prin a fi asimilaţi nobilimii; cnezii de castre, care asigură întreţinerea şi apărarea cetăţii avansînd şi ei în două direcţii contrare: unii vor reuşi să intre în categoria nobililor, iar ceilalţi vor îngroşa rîndurile „cnezilor comuni” sau ale ţărănimii; în sfîrşit, a treia categorie, cea a cnezilor comuni, nu se deosebeşte în prea multe privinţe de ţărănimea liberă şi va sfîrşi prin a fi încorporată acesteia. În cursul secolelor XIV–XVI, cnezii români au constituit o forţă militară considerabilă în ansamblul armatei regale, remarcabilă prin număr, pregătire militară, omogenitate, disciplină şi îndîrjită rezistenţă antiotomană; numeroasele donaţii regale pe seama lor denotă caracterul larg al acestei situaţii[6]. Pentru daniile acordate de regalitate, sau cele strămoşeşti ce erau reconfirmate prin diplome fiecare familie de cnezi, datora suveranului, în timp de război, o „lance”[7].

Alte categorii ale armatei comitelui de Timiş le compun oamenii liberi şi mercenarii. Primul lot dintre acestea se compunea în principal din ţărănimea liberă, servind sub ordinele unui cneaz sau nobil din împrejurimi, dar şi din unele elemente orăşăneşti, destul de puţin numeroase încă. Mercenarii reprezintă aproape o noutate, instituţia mercenariatului aflîndu-se la începuturile ei. Din străinătate se apela la anumite elemente specializate în mînuirea unui armament oarecum sofisticat. De preferinţă erau recrutate loturi de mercenari din rîndurile italienilor, cărora Pippo le asigurase o soldă bună şi victorii facile urmate de prăzi bogate. Dispariţia protectorului atrăsese după sine şi descreşterea rapidă a numărului lor. În sfîrşit, o altă categorie, de luptători care va oferi mari dovezi de vitejie şi dîrzenie, o constituie ţărănimea dependentă; iobagii încep să-şi facă apariţia în cadrul trupelor regale, dar rolul acestora, va deveni preponde
feiei româneşti, aceasta fiind întotdeauna elementul etnic majoritar în aria Banatului istoric.

Vor fi însă prezenţi şi oşteni din alte comitate, parte din ei familari ai comitelui sau apropiaţi ai acestuia, parte în virtutea obligaţiilor militare ale vremii, dar numărul lor era destul de redus, ridicîndu-se cel mult pînă la cîteva sute de oameni. În acest context se poate vorbi acum, pentru prima dată, de o luptă antiotomană comună a popoarelor român, maghiar şi sîrb, care locuiesc în aceeaşi zonă geografică – valea Dunării – şi erau ameninţate de o primejdie comună; îndeosebi alianţa primelor două etnii cu sîrbii a lipsit în campaniile întreprinse pînă la 1400 de către Sigismund de Luxemburg. Şi tot acum asistăm la un alt fenomen: pătrunderea unor grupuri de populaţie sîrbă în nordul Dunării, mai ales în Banat, Bač, Bodrog, ca urmare a intensificării necontenite a ofensivei şi jafurilor otomane în Serbia; faptul a fost favorizat şi de cele trei acorduri încheiate între 1404–1426, între Ungaria şi Serbia, toate mijlocite de către Filippo Scolari.

Problema care se ridică privind cifra de 1200 de lăncii şi amintitele opinii ale biografiilor, referitoare la crearea unei armate de aproximativ 10–12000 călăreţi, îşi află o rezolvare simplă dacă acceptăm pentru „lance” un număr de circa zece oameni. În această situaţie totalul concordă sau se apropie foarte mult de datele biografilor. Numărul nu este fix, cum nu rămîne neschimbată nici componenţa socială, geografică, deosebindu-se de la o campanie la alta.

Sfîrşitul anului 1414 îl află pe Filippo Scolari departe de teatrul de operaţiuni, călătorind spre Germania, unde se desfăşura ceremonia de încoronare ca rege roman a lui Sigismund de Luxemburg şi Elveţia, unde începuseră lucrările conciliului bisericii creştine.

După unele informaţii, Filippo Scolari a participat la ceremonia încoronării regelui desfăşurată la Aachen[8]. Într-adevăr acţiunile militare şi diplomatice iniţiate şi conduse de comitele de Timiş imediat după investirea lui Sigismund ca împărat german, între anii 1410–1414, îi creau avantaje morale importante, inclusiv posibilitatea participării sale la ceremonia încoronării. Dar cert este doar faptul că Pippo nu pleacă în Germania împreună cu suita regelui, fiind ocupat cu luptele din Bosnia; va merge ceva mai tîrziu. În rest, trebuie să-i privim activitatea din lunile noiembrie-decembrie 1414, cu destulă circumspecţie, datorită sărăciei de informaţii, care nu permite detalierea tuturor acţiunilor sale.

De la Aachen, Sigismund de Luxemburg, însoţit de o suită numeroasă, coboară spre sudul Germaniei, pe la curţile princiare, ajungînd la Constanţa (Konstanz), în Elveţia, pe la mijlocul lunii decembrie. La 5 noiembrie 1414 se deschid aici lucrările unuia dintre cele mai lungi concilii ecumenice ale bisericii creştine, dacă avem în vedere faptul că se închide abia la 22 aprilie 1418.

Trei mari probleme au stat în atenţia participanţilor: lichidarea schismei din sînul bisericii catolice, prin depunerea celor trei papi şi alegerea unuia singur; unirea catolicismului cu ortodoxismul şi întărirea creştinismului prin condamnarea ereziilor lui Wyclif şi Hus; introducerea unor reforme în sînul bisericii. La lucrării participă Sigismund de Luxemburg, principii, marchizii, ducii, conţii şi baronii imperiului, soli ai regilor din Europa, ai Bizanţului şi Rusiei, ai bisericii ortodoxe, o mare mulţime de nobili cu suitele. Numărul persoanelor eclesiastice se ridică, după unele aprecieri[9], la 19105, dintre care: un papă – Ioan al XXIII-lea, soli ai celorlalţi doi papi, trei patriarhi, 33 cardinali, 47 arhiepiscopi, 145 episcopi, 124 egumeni, 750 de doctori în teologie, 18000 de preoţi şi călugări. Numărul total al participanţilor este estimat la aproximativ 100000 de persoane, găzduite atît în oraş cît şi în localităţile din jur. O asemenea desfăşurare de forţe teologice nu se văzuse de multă vreme în Europa. Dezbaterile decurg lent, cu întortochieri şi dispute filosofo-teologice aprinse. Nu lipsesc nici momentele tragicomice, cum a fost cazul încăierării în plin conciliu dintre arhiepiscopii de Pisa şi de Mainz, care căutau să se sugrume unul pe celălalt. Un lucru nu a fost însă tărăgănat, ci dimpotrivă, cu acordul participanţilor, a fost dus la îndeplinire cu toată promptitudinea: judecarea, condamnarea şi executarea lui Jan Hus. Pe baza salvconductului emis de Sigismund de Luxemburg, Hus pleacă din Cehia la 11 octombrie şi ajunge la Constanţa la 3 noiembrie acelaşi an. Peste numai trei zile, este aruncat în închisoarea mănăstirii dominicane. Încălcarea cuvîntului imperial a fost urmată de montarea procesului, de torturile de rigoare şi de acuzaţia de erezie. Hus apare în faţa judecătorilor la 5,7 şi 8 iunie 1415, este declarat vinovat de erezie, iar la 6 iulie 1415 piere în flăcările rugului. Ca o completare a acestei sentinţe, la 30 mai 1416 cade victimă aceloraşi judecători Ieronim de Praga; agitaţia stîrnită în Cehia de cele două execuţii va izbucni peste trei ani într-o serie de conflicte militare, cunoscute sub numele de războaiele husite.

Documentele amintesc şi de o participare românească la lucrările acestui conciliu[10] din partea Moldovei, este amintit un Chirilă – a cărui funcţie eclesiastică nu este cunoscută – şi o delegaţie de boieri condusă de George „Samusinis” şi Stanislav Rotompan. În ce-l priveşte pe discutatul Grigore Ţamblac, (1364–1419–20?), care acţionase pînă în anul 1414 în Moldova, el participă la conciliu ca trimis al ducelui Vitold al Lituaniei (1392–1430), în slujba căruia intrase cu puţin timp înainte. Din Ţara Românească participă un cavaler Tugomid sau Dobromir şi un anume „Haidmäcz” din Cîmpulung Muscel. Din partea Transilvaniei participarea este mai numeroasă: voievodul Ştibor de Stiborcz, episcopul de Oradea, delegaţii mai multor oraşe transilvane, printre care Clujul şi Braşovul. Alăturîndu-le cel puţin cîţiva oameni în suită, ajungem la cîteva sute de participanţi din Ţările Române.

Prezenţa comitelui de Timiş la lucrările conciliului de la Constanţa se explică prin calităţile sale de subtil diplomat şi cunoscător avizat al problemelor central-europene[11]. Regele îl implică pe Filippo Scolari în întreprinderi de mare importanţă, întrucît mizează pe capacitatea comitelui de a rezolva multiplele şi încurcatele planuri menite să-i deschidă drumul spre încoronare şi calitatea de arbitru al situaţiei europene. Acţiunile de pînă acum l-au angrenat în jocul diplomatic al curţilor europene, laice sau eclesiastice. Însă data sosirii la Constanţa poate isca discuţii, întrucît poate fi plasată în noiembrie sau în ianuarie[12]. În cazul primei variante sosirea sa este legată de cea a lui Sigismund, iar în cea de-a doua Pippo vine direct din Ungaria. Apreciem totuşi că ajunge odată cu suita regelui.

Discuţii se iscă şi cu privire la suita sa, cifrele avansate oscilînd între 60 şi 150 de călăreţi[13]. Stema-i figurează printre cele 1145 de blazoane afişate în oraş[14] ca semn al prezenţei la lucrări.

Pe timpul şederii sale la Constanţa, Pippo locuieşte la mănăstirea Peterhausen, din apropierea oraşului[15]; se pare că aceasta era rezervată mai multor participanţi din regat, întrucît aici stătea şi arhiepiscopul de Esztergom.

Printre cele mai importante misiuni încredinţate aici de rege s-a numărat şi supravegherea domiciliului forţat al papei Ioan al XXIII-lea, refractar dorinţei delegaţilor de a abdica. Misiunea a fost îndeplinită aproximativ între lunile ianuarie-martie 1415[16]. Era dificilă, întrucît trebuiau respectate anumite conveniente, Ioan deţinînd calitatea de înalt pontif. În acest interval au avut loc discuţiile lui Pippo cu umanistul italian Poggio Bracciolini (1380–1459), florentin ca şi Pippo, secretarul papei. La 20 martie, Ioan al XXIII-lea reuşeşte să scape de sub supravegherea lui Scolari, beneficiind de sprijinul unui slujitor al prinţului Friedrich al Austriei[17]; scena este demnă de comedia italiană, întrucît, la obişnuita vizită zilnică a comitelui, slujitorul – îmbrăcat în hainele papei – se preface că doarme, în timp ce adevăratul pontif fuge spre Schaffhausen sub protecţia austriacă. Reacţia regelui este promptă, dar urmărirea în care se lansează Pippo şi oamenii săi rămîne fără rezultat. Cei ce profită de conjunctura creată au fost elveţienii, care primesc cu această ocazie toate posesiunile Casei de Austria de pe teritoriul helvetic, confiscate drept represalii din partea lui Sigismund.

Episodul evadării papei Ioan, nu are urmări asupra comitelui. Dimpotrivă, se bucură în continuare de stima regelui, apărînd mereu ca mijlocitor între intenţiile acestuia şi problemele interne ale regatului, lucru dovedit şi de un document dat în Constanţa la 16 aprilie 1415[18]. Este totodată şi ultima menţiune certă a prezenţei sale aici, întrucît la scurtă vreme va pleca înapoi, spre Dunăre, unde se precipită evenimentele politice şi mai ales cele militare.

Situaţia ţărilor balcanice şi a celor dunărene cunoaşte modificări substanţiale în defavorul creştinităţii odată cu urcarea pe tron a lui Mahomed I, (5 iulie 1413) care, prin acţiuni energice armate pe Dunăre şi în nord-vestul Balcanilor, încearcă nu doar să-şi consolideze tronul ci inaugurează o politică de cuceriri şi supuneri de popoare. Relaţiile încordate cu Ţara Românească generează cîteva confruntări militare, încheiate cu o campanie personală a sultanului la nordul Dunării, în urma căreia Mircea cel Bătrîn este nevoit să accepte plata unui tribut de 3000 de galbeni; obţine în schimb garanţia independenţei şi neamestecului otoman în problemele interne ale ţării.

Se agravează în acest timp şi situaţia Bosniei; facţiunile nobiliare precum şi prezenţa a două mari puteri, la nord şi sud, determină redeschiderea luptelor. Intervenţia otomană din vară şi a trupelor regale din toamna anului 1414 au marcat acest eveniment, iar în primăvara şi vara anului următor, noile incursiuni deteriorează rapid stabilitatea acestei ţări. La noua intervenţie otomană, din primăvară, Hervoja se aliază cu turcii, inversînd raportul de forţe. Înaintarea detaşamentelor de achîngii spre sudul Ungariei alertează toate forţele regatului, inclusiv pe regele împărat aflat la Constanţa.

Ca urmare, Filippo Scolari se întoarce degrabă în regat şi îndreaptă oastea-i împotriva duşmanului, pe care-l respinge; luptele au loc în comitatele din zona străbătută de Drava, Sava şi Dunăre, fără a putea detalia desfăşurarea lor. În orice caz, ca durată în timp nu au depăşit sfîrşitul lunii mai. Ca urmare, se impunea concentrarea forţelor regale pentru o intervenţie hotărîtă în Bosnia, menită să redreseze situaţia; pregătirile se desfăşoară în paralel cu respingerea atacurilor din mai şi se încheie abia pe la mijlocul lunii iunie.[19]

Comandanţi ai trupelor expediţionare regale sînt Ioan Gara, Ioan Maroth şi Paul Csupor. Filippo Scolari nu apare în nici un document. Cauza n-o cunoaştem dar omisiunea certifică absenţa lui de pe cîmpurile de luptă din Bosnia. A plecat Pippo spre Banat sau, mai degrabă, a rămas în centrul regatului, să gireze funcţiile de conducere în lipsa principalilor demnitari? Înclinăm spre ultima ipoteză. După o serie de ciocniri locale, trupele regale se întîlnesc cu cle turco-bosniece pe rîul Bosna, în dreptul cetăţii Doboj, în ultima decadă a lunii iulie 1415. Pe 28 iulie se desfăşoară aici lupta decisivă, şi victoria aparţine trupelor comandate de Isac beiul de Vrbosna (Sarajevo). Numărul mare al morţilor şi prizonierilor, printre care se aflau chiar Marothi şi Csupor (primul se va răscumpăra abia în 1419, iar cel de-al doilea va fi cusut într-o piele de bivol şi aruncat în rîul Bosna) ca şi pierderea controlului asupra ţării indică dezastrul acestei campanii.

Filippo Scolari figurează însă în calitate de comandant al noilor forţe regale care intră în Bosnia în lunile septembrie-octombrie 1415, în încercarea de a remonta prestigiul regal. Nu sînt cunoscute nici acum detalii ale luptelor desfăşurate, dar lipsa unor succese majore indică caracterul de hărţuială al campaniei.

Faptul că Pippo a rămas, la Buda în timpul lunilor de vară-toamnă este atestat şi de cîteva documente, în care el figurează printre mereu prezenţii membri ai acelui consiliu regal. La 29 august era la Esztergom,[20] alături de arhiepiscop, în încercarea de a soluţiona greutăţile trezoreriei, ameninţată de continua scădere a extracţiei metalelor preţioase din munţii Slovaciei. Aproximativ în acelaşi timp, Pippo are de rezolvat şi solicitarea regală referitoare la transportul unei mari cantităţi de sare din Transilvania spre apusul Europei, necesară regelui în călătoria pe care se pregătea s-o întreprindă.[21]

În legătură cu situaţia militară a anilor 1415–1416 trebuie discutată şi incursiunea otomană asupra Banatului, condusă de Isac paşa. Problemele care se ridică faţă de acest eveniment vizează două aspecte: anul desfăşurării şi stabilirea autorului real al victoriei în persoana vicecomitelui de Timiş. Ele s-au născut ca urmare a unor interpretări diferite, furnizate de istoricii care au studiat această perioadă.

Indicarea unor ani diferiţi pentru această expediţie – 1415[22], 1416[23], chiar şi 1418[24] îngreunează stabilirea anului şi a perioadei în care s-a desfăşurat. Ne pronunţăm pentru anul 1415, bazaţi pe analiza situaţiei generale a acestor conflicte şi pe cîteva mărturii mai puţin cunoscute, respectiv folosite de istoricii anteriori.

Trebuie remarcată în primul rînd absenţa mai îndelungată a comitelui de Timiş din zona bănăţeană, explicabilă prin călătoria sa în Elveţia, apoi prin luptele din Bosnia în primăvara şi toamna anului 1415 şi prin activitatea administrativă desfăşurată în vară în capitală şi în regiunile centrale ale regatului. Aşa cum am văzut, Pippo nu se întoarce în Banat după lupta de la Doboj, ci rămîne la Buda

şi apoi Esztergom. Pentru anul 1416 există documente care-l atestă la Timişoara şi alte localităţi bănăţene aproape lună de lună, fapt care ar fi determinat prezenţa sa în fruntea trupelor locale în luptă cu turcii otomani pe ajung în Banat poate fi estimată ca fiind lunile august-septembrie, iar anul este 1415. Direcţia atacului este sud-vest, nord-est şi el se desfăşoară, după trecerea Dunării, printr-un loc imposibil de precizat dar în orice caz situat în zona de confluenţă a Tisei cu Dunărea şi apoi în amonte pe cele două Timişuri (Timişul şi Bega, n.n.).

Cel de-al doilea aspect care necesită precizări se referă la numele acelui vicecomite de Timiş care i-a întîmpinat pe turci. Părerile exprimate pînă acum indică acest vicecomite în persoana lui Nicolae fiul lui Petru de Macedonia. Numele său a fost preluat de la un autor la altul fără a căuta raportarea sa la documentele timpului. În acest fel s-a perpetuat o regretabilă eroare care atribuie unui alt personaj victoria repurtată de trupele bănăţene.

Confuzia poate fi atribuită şi unei apropieri şi respectiv inversări de nume. Odată autorul victoriei apare drept Nicolae fiul lui Petru, altă dată Petru fiul lui Nicolae; în plus traducerea numelor în maghiară, germană, sîrbă a provcat o serie de neînţelegeri, iar necunoaşterea la perfecţie a acestor limbi de unii dintre istorii ce au încercat să elucideze faptele a adîncit greşeala.

În realitate avem de-a face cu două persoane diferite. Unul este *Nicolae, fiul lui Petru de Macedonia* care nu a fost niciodată vicecomite de Timiş[26] iar celălalt este *Petru, fiul lui Nicolae de Derechke* vicecomite de Timiş între anii 1410–1421[27]. Atestarea ultimului în această funcţie, continuu între anii amintiţi, exclude orice dubiu asupra persoanei sale. Mai mult chiar, Nicolae de Macedonia nu mai apare consemnat documentar după anul 1411 şi nici una dintre atestările cunoscute nu-i atribuie funcţia de vicecomite. Ca atare „vicecomitele de Timiş” care i-a înfruntat cu armele pe turcii pătrunşi în Banat în vara-toamna lui 1415 a fost Petru, fiul lui Nicolae de Derechke, vicecomitele de Timiş.

După cîteva zile, timp în care achingii s-au răspîndit după pradă, trupele otomane au fost atrase în luptă – într-un loc neidentificabil – de vicecomite în fruntea oamenilor săi. Bătălia s-a desfăşurat într-o notă de echilibru şi nici una dintre tabere nu reuşise să obţină avantajul decisiv. Pentru a opri vărsarera de sînge şi a scuti forţele proprii de eforturi suplimentare, Petru îl provoacă personal la luptă pe comandantul otoman.

În privinţa numelui acestui comandant trebuie să existe o doză de circumspecţie întrucît deja amintitul Isac paşa continuă a fi atestat documentar şi după acest atac; ca atare el nu putea fi cel uci de către Petru. Există două variante: ori Isac paşa de Vrbosna a condus acest atac în Banat dar nu a participat la lupta citată, ori este vorba despre un alt comandant otoman care întreprinde incursiunea din 1415 şi care este confundat – fie datorită aceluiaşi nume, fie datorită necunoaşterii numelui său real de către istorici – cu învingătorul de la Doboj.

Provocarea la luptă în doi a comandantului duşman este în deplină concordanţă cu obiceiurile cavalereşti ale vremii, dar reflectă şi adîncirea lor la curtea comitelui de Timiş, recunoscut reprezentant şi propagator al tradiţiilor cavalereşti apusene. „Turnirul” celor doi comandanţi se desfăşoară în mijlocul cîmpului de luptă. Beiul otoman încearcă să-l ucidă prin vicleşug pe vicecomite, dar nu reuşeşte şi acţiunea sa îi permite lui Petru de Derechke să-şi imobilizeze adversarul, pe care-l aruncă la pămînt şi-l ucide. Turcii sînt puşi pe fugă şi prada acestora a fost recuperată aproape integral. Avem de-a face cu o obişnuită incursiune de pradă a turcilor în aceste ţinuturi, desfăşurată după tipicul akinului şi doar sfîrşitul este deosebit, prin acţiunea insolită a vicecomitelui.

În cursul anilor următori, 1416–1417, diferite izvoare literare conţin referiri despre o nouă incursiune otomană de jaf asupra Banatului[28], în care rolul principal de apărător îi revine aceluiaşi vicecomite. Şi această campanie s-a desfăşurat într-o perioadă în care Filippo Scolari nu era prezent în Banat. Numărul mare al achingiilor, tăria atacului şi surpriza creată le-au facilitat turcilor pătrunderea în preajma văii Mureşului. În fruntea aceloraşi trupe bănăţene, Petru de Derechke, îi urmăreşte şi-i ajunge din urmă la cîţiva km sud de Mureş. Pentru a contrabalansa numărul şi ascendentul moral al otomanilor, vicecomitele apelează la un original atac de noapte, rămas celebru în analele războaielor Banatului.

La miezul nopţii, trupele sale se năpustesc asupra duşmanului adormit cu strigătul „Dumnezeu şi Sf. Mihail”, folosit şi ca strigăt de luptă, dar şi ca parolă de recunoaştere în întuneric. Neobişnuiţi cu acest gen de atacuri, buimăciţi de somn şi neputînd distinge numărul duşmanilor, turcii sînt înfrînţi în cîteva ore. Acţiunea aceasta prefigurează parcă celebrul atac de noapte din 1462 condus de Vlad Ţepeş; ea reprezintă în fond acumularea unei bogate experienţe de luptă şi, implicit, folosirea unor diverse tactici de luptă de către poporul român ca şi de celelalte popoare din jur: maghiar, sîrb, etc.

Tradiţia populară, reluată apoi de istoricii amintiţi, consemnează faptul că pe cîmpul de luptă s-a ridicat o capelă şi mai tîrziu, în jurul acesteia s-a dezvoltat o localitate numită, cînd Sînmihai, cînd Sînnicolau. Indiferent dacă este vorba despre Sînmihaiul de lîngă Timişoara, lucru mai puţin probabil, sau de oraşul Sînnicolaul Mare situat la cîţiva km sud de Mureş, tradiţia respectă un fapt real consumat în acest timp. Înclinăm a crede că este totuşi vorba despre localitatea Sînmihai, alta decît cea omonimă de lîngă Timişoara zona amintittă a luptei şi atestată documentar în prima trăime a acestui secol, la E de Sînnicolau-Mare.

Despre activitatea lui Pippo în Banat în aceşti ani există însă cîteva indicii importante. Unul dintre cele mai curioase dintre acestea se referă la reţinerea unui sol la Timişoara sub pretextul de spionaj. Cum s-au desfăşurat lucrurile? În anul 1415, sultanul Mahomed I trimite soli la Vladislav Jagello pentru a încheia un armistiţiu cu Polonia şi Ungaria în ale cărui prevederi urmau să fie cuprinse şi ţările dunărene. Vladislav îi solicitase acordul lui Sigismund de Luxemburg, aflat în Elveţia, la Constanţa, după care trimite la rîndu-i o solie la Adrianopol. La întoarcere spre Polonia, solii regelui sînt însoţiţi de soli turci. Şi fapt curios, solia mixtă se divide în două cete care urmează drumuri diferite: un polonez şi un turc trec prin Ţara Românească, Moldova spre Polonia, iar celălalt polonez şi cu cel de-al doilea sol otoman iau calea prin Banat. Neavînd salvconduct, turcul rămîne la graniţă, dar solul polon, Grigore Armeanul, şi-a continuat călătoria. Ajuns la Timişoara este arestat şi aruncat în închisoare de către Pippo, fiind bănuit că ar avea şi alte instrucţiuni în afara soliei cunoscute. I se confiscă hainele şi cizmele, toate fiind minuţios dezmembrate în căutarea unor inscrisuri tăinuite, iar el rămîne la închisoare mai multe luni, cu toate intervenţiile lui Vladislav Jagello de a-l elibera. De abia după ce insistenţele regelui polon ajung în apus la Sigismund şi acesta ordonă eliberarea solului, comitele de Timiş binevoieşte a-l lăsa să ia drumul spre ţara-i de baştină. Faptul indică prestigiul şi puterea deosebită pe plan politic a acestui comite în regat, din moment ce îşi permite asemenea acţiuni cu posibile repercursiuni asupra relaţiilor interstatale.

La începutul anului 1416 conflictul din Bosnia se reaprinde, fiind declanşat după moartea lui Hrvoje, la 6 aprilie. Intervenţia otomană este promptă şi duce la cucerirea celei mai mari părţi a Bosniei. Sînt create în teritoriul ocupat de către turci baze puternice de lansare a incursiunilor de jaf asupra extremelor nordice ale Balcanilor şi asupra ţinuturilor germane, prin instalarea mai multor garnizoane otomane, în Bosnia. Acelaşi început de an 1416 aduce cu sine şi lupte înverşunate între turci şi veneţieni în Marea de Marmara, soldate cu spectaculoasa victorie navală veneţiană din 29 iunie de la Gallipoli. În aceiaşi lună se încheie şi un tratat de pace între cele două părţi, consfinţind momentul de răgaz obţinut de Mahomed I.

Profitînd de conjunctura politică favorabilă, Mircea cel Bătrîn începe operaţiunile militare în vederea înlăturării tributului. În Ţara Românească se află un nou pretendent la tronul sultanilor, Mustafa, care, cu ajutor muntean, trece Dunărea şi înaintează prin Balcani spre Tesalia, pustiind totul în cale. Învins de Mahomed I lîngă Salonic, se refugiază în cetatea Tessalonia pe care sultanul o asediază. Deşi încercarea de lovitură de stat eşuează, Ţara Românească s-a eliberat de obligaţia tributului.

În acest context, de relativă acalmie militară, comitele de Timiş este prezent în 1416 în diferite zone ale regatului, atît în calitate de comandant de oşti cît şi în cea de om de stat. La începutul anului se află în Banat, unde face obişnuita vizită de recunoaştere a situaţiei oştirii şi a stării sociale, a zonei, după absenţele sale mai îndelungate. Pe 1 februarie era la Timişoara, unde soluţionează una dintre obişnuitele plîngeri aduse în faţa sa, abuzurile nobilimii faţă de ţărani. Nu uită de faptul că este la rîndu-i un mare feudal, cerîndu-i regelui Sigismund, aflat în continuare în apusul continentului, dispensă pentru a construi pe posesiunile sale fortificaţii din lemn şi piatră, lucru pe care regele i-l acordă la 16 aprilie[29]. Într-o perioadă în care regalitatea caută să distrugă bazele politice şi armate a nobilimii, dispensa acordată comitelui de Timiş se justifică doar prin fidelitatea exemplară a acestuia faţă de persoana regelui.

Aflat în drum spre Buda, comitele se adresează la 16 mai vicecomiţilor săi din Timiş, Caraş şi Cenad, cerîndu-le să nu-i silească pe iobagii nobililor care au pierit anul trecut în Bosnia să se mute pe alte posesiunii; este cazul concret al poseiunilor celor doi fraţi de Gherteniş, Jacob şi Nicolae, daţi dispăruţi în aceste lupte[30]. În mai şi iunie, Pippo participă la activităţi adminsitrativ-organizatorice, militare şi civile, în capitală şi centrul regatului. Unele dintre acestea vizaseră întărirea contingentelor armate ale regelui în vederea unei noi intervenţii militare în Bosnia. În aceiaşi lună iunie se întoarce în Banat, la Lipova unde se odihneşte cîtva timp. De aici pleacă la Timişoara, atras de evoluţia evenimentelor militare dunărene în care Mircea îl susţinuse pe pretendentul la tronul de sultan, Mustafa.

În august s-au desfăşurat la Buda lucrările dietei care evaluase stadiul pregătirilor militare şi soluţionase problema răscumpărării prizonierilor războiului din 1415. Ca urmare a iniţiativei unui grup de nobili, printre care şi Filippo Scolari, o solie este trimisă în Serbia, la Ştefan Lazarević, spre a-l determina să mijlocească răscumpărarea acestor prizonieri. Grupul, inclusiv Pippo, aşteaptă răspunsul la Pécs, dar enormitatea sumelor pretinse de turci nu permite efectuarea tranzacţiei ci s-a procedat la lansarea unei colecte generale. Sînt trimişi emisari în toate comitatele, dar sumele necesare se strîng încet şi iniţiativa se stinge fără a se reuşi să elibereze decît o mică parte dintre prizonieri.

Lipsa oricărei riposte regale permite turcilor să-şi consolideze poziţiile ocupate în vară în munţii Bosniei şi apoi să treacă la cucerirea deplină a acestui stat. În faţa unei astfel de alternative, comitele de Timiş pleacă cu oastea în toamna anului 1416 spre Bosnia, în încercarea de a distruge bazele puterii otomane de acolo. Succesele n-au fost însă de natură să încurajeze această dorinţă, iar luptele se prelungiră pînă în noiembrie, lună în care Pippo este încă pe frontul bosniac.[31]

Anul 1417 este mai sumar în menţiuni asupra faptelor lui Pippo, care beneficiază, se pare, de o perioadă mai liniştită, petrecîndu-şi timpul între Timişoara, Lipova, Ozora şi Buda, rezolvînd îndeosebi afacerile familiei, apoi cele ale comitatelor avute în grijă. În 2 ianuarie 1417 el se află la Lipova; sosirea comitelui în acest loc pe care îl îndrăgise se întîmpla după aproape fiecare campanie sau deplasare mai lungă. Intrat în cel de-al 5-lea deceniu de viaţă, Filippo începe să resimtă urmările unei vieţi tumultoase şi caută să îşi amelioreze starea fizică prin refaceri, mai lungi sau mai scurte, în această localitate. Nu scapă însă prilejul de a rezolva unele procese între locuitori, ca şi unele dintre pricinile în care era implicat direct, aşa cum este cazul procesului, redeschis, pentru păduri[32].

O menţiune singulară aminteşte participarea sa la respingerea unei noi incursiuni otomane în Banat[33]. Trupe de achingii fac „obişnuita incursiune de primăvară” în nordul Dunării, pradă sudul Banatului şi apoi se îndreaptă spre Timişoara. În jurul Ciacovei se lovesc de rezistenţa garnizoanei cetăţii şi încearcă să cucerească fortificaţia. Prelungirea luptelor în preajma zidurilor Ciacovei, permite trupelor locale să se adune, să ajungă în preajma celor asediate şi în final să înfrîngă trupele invadatoare. Acţiunea continuă apoi, prin urmărirea resturilor achingiilor în sudul fluviului. Lipsa altor ştiri referitoare la acel episod militar ne obligă să privim cu circumspecţie atît datarea luptei cît şi extensiunea ei în zona arătată de izvorul literar. Deasemenea, citata participare a lui Filippo Scolari în fruntea trupelor pare a fi puţin forţată. Lupta ca atare se prea poate să fi avut loc, dar lipsa de coinciziune a izvoarelor vremii şi apoi a istoricilor lasă loc liber confuziilor.

Pippo călătoreşte în a doua parte a anului şi de-a latul regatului, amintit fiind în luna iunie în comitatul Fejer, la 10 august la Buda şi peste exact o lună, în septembrie, la Timişoara. Din ultimul loc citat se adresează vicecomiţilor săi din Timiş şi Caraş, amintindu-le faptul că a acordat protecţia văduvei lui Jacob Chep de Gherteniş. În luna noiembrie se îndreaptă spre Buda unde, printre alte fapte, participă şi la stabilirea cuantumului veniturilor datorate de rege arhiepiscopului de Esztergom[34].

Începutul de an 1418 îl află din nou la Timişoara, 36. Pentru rîvna cu care construieşte şi înzestrează lăcaşuri de cult, este suplicat de către papalitate.

La expirarea armistiţiului din 1413, încheiat pe o perioadă de 5 ani, în primăvara anului 1418 reîncep luptele dintre Veneţia şi Ungaria. Întrate în Dalmaţia trupele veneţiene vor desăvîrşi opera de cucerire deplină a zonei, timp în care Sigismund de Luxemburg se întoarce din lungul, dar sterilul, periplu vest-european. Mediaţia încercată de ducii de Hohenzollern şi regele Poloniei nu reuşeşte să stingă războiul şi trupele regale suferă repetate înfrîngeri.

După o călătorie lungă în centrul şi apusul continentului, începută de fapt în toamna anului 1412, odată cu campania italiană, continuată în anul 1413 cu discuţiile italiene în anul 1414, cu călătoria în Germania şi Elveţia şi între anii 1415–1418 cu călătoriile întreprinse în Spania, Franţa şi Anglia, Sigismund de Luxemburg ajunge la Buda la mijlocul verii anului 1418. Sînt reluate imediat mai vechile planuri privitoare la Orient, care prevăd transformarea Dunării într-o centură de apărare a regatului, prin cucerirea cetăţilor de pe cele două maluri ale fluviului şi transformarea statelor creştine riverane în state-tampon. În acelaşi scop regele visează la reînvierea ţaratului bulgar, adăpostindu-i în Ungaria pe fiii foştilor ţari. Drumul comercial cu Orientul care ducea de-a lungul Dunării, peste Marea Neagră, Caucaz şi Marea Caspică, urmează să fie reactivat prin intermediul coloniilor genoveze, iar regele urmăreşte să-şi instituie controlul asupra drumurilor care leagă Transilvania cu Ţara Românească, îndeosebi cel dintre Braşov şi Brăila. Acţiunile politice regale din aceşti ani poartă amprenta „planurilor orientale”.

Prezenţa prelungită în Banat a comitelui de Timiş în cursul anului 1418 se datorează, în afara obişnuitelor sale obligaţii administrative şi schimbărilor majore petrecute în sud-estul european. La 31 ianuarie 1418 murise Mircea cel Bătrîn şi pe tronul muntean se urcă Mihai I; situaţia ţării era destul de

tulbure şi Pippo întrevede primejdii noi. Măsura acestui acut simţ politic ne este reliefată de scrisoarea adresată palatinului Ioan Gara, în care Filippo arată că noul domn nu are relaţii bune cu partidele boiereşti şi că situaţia se va agrava dacă Mihail nu se impune, el putînd să-şi piardă scaunul[37]. În eventualitatea, din ce în ce mai apropiată, a unor noi conflicte, Banatul trebuie să facă faţă situaţiilor mult mai complexe. Dacă în timpul vieţii lui Mircea cel Bătrîn, ţinuturile româneşti transalpine, Transilvania şi Banatul, au fost scutite de multe necazuri prin acţiunile sale antiotomane hotărîte, dispariţia lui rupe echilibrul instabil de pe Dunăre şi dezlănţuie forţele centrufuge interne, dar şi cel otomane, care se simţeau capabile să distrugă apărarea din zona Dunăreană. Din acest moment (anul 1418) Filippo Scolari, comite de Timiş, devine figura centrală a rezistenţei antiotomane de la Dunărea de Jos, deţinînd acest rol pînă în anul 1426.

În perioada de vară-toamnă a anului 1418, Pippo se aflase în cea mai mare parte la curtea regală de la Buda[38] unde întîmpină pe Sigismund, revenit din călătoriile sale. Proiectele regale faţă de problema orientală sînt analizate din nou şi în prezenţa comitelui, ca şi posibilităţile practice de ripostă antiveneţiană în Dalmaţia. Cu toată intervenţia din toamnă a armatei regale, situaţia rămîne neschimbată. Este posibil ca la aceste lupte să fi participat şi Pippo, dar sărăcia informaţiilor împiedică orice încercare de aprofundare respectivei chestiuni.

Spre iarnă, Pippo se reîntoarce în Banat, petrecîndu-şi lunile noiembrie şi decembrie la Timişoara şi apoi în Crişana la Oradea, unde abordase o serie de probleme familiare cu vărul său Andrea Scolari, episcopul romano-catolic de Oradea. De aici se adresează din nou cămăraşilor săi transilvăneni de la ocnele de sare, curmînd abuzurile săvîrşite şi luînd măsuri aspre împotriva vinovaţiilor[39].

NOTE CAPTIOLUL V

[1] Barabas Samu, *Teleki cs. oklt.*, I, p. 396–397.

[2] *Zichy cs. oklt.* vol. VI, Budapesta, 1903, p. 314.

[3] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 245 şi Stanoje Stanojevic, *Pipo Spano*, p. 10; *Zicky cs. oklt.*, VI, p. 314–315.

[4] Thallóczy Lajos-Aldássy Antal, *Codex diplomaticus partium regni Hungariae adnexarum*, vol. II: *A magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapesta, 1907, p. 58–59.

[5] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 567–568.

[6] Pentru acest fenomen colecţiile de documente Hurmuzaki, vol. I/2, II/1, şi II/2; Pesty, *Krassó*, III şi IV, Pesty, *Szörényi* III, Pesty, *Szörényi oláh kerületek*.

[7] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 331 publică un document regal din 1390 pentru Petru fiul lui Dees de Temesel, districtul Mehadia, cneaz nobil întărit în posesiuni cu următoarele condiţii: „tali modo et condicione mediante quod dum nos vel nostri succesores… temporum in processu versus plagam orientalem instaurando moverimus velmo/vere… ipsi/ et heredes ipsorum de dictis possessionibus *ad predictum exercitum cum una lancea… ut consuetudinis ceterorum nobilium keneziorum dictarum terr… profiscisci teneantur”.*

[8] Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 561. Ceremonia se desfăşoară pe 2 decembrie 1414 la Aachen, şi-l are printre participanţi şi pe Filippo Scolari.

[9] I. G. Sbierea, *Istoria Românilor*, vol. I, Cernăuţi, 1906, p. 602.

[10] C. I. Caradja, *Delegaţii din ţara noastră la conciliul din Constanţa (în Baden) în anul 1415*, în *A A R*, mem. secţ. ist., seria a III-a, tom, VII, Bucureşti, 1930; Dănuţ I. Mocanu, *Sinodul conciliarist de la Constanţa (1414–1418) şi participarea Bisericii Ortodoxe din Moldova şi Muntenia*, în *Studii Teologice*, Bucureşti, an 25/1973, p. 377–386;

[11] Participare amintită de C. I. Caradja, *op. cit.*, p. 15–16; Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 221 şi diferite tratate de istorie a Ungariei.

[12] Johann Cristian Engel, *op. cit.*, vol. II, p. 280 pune sosirea la începutul lunii ianuarie 1415, arătînd că Pippo a venit direct din Ungaria şi că nu l-a însoţit pe Sigismund la încoronarea din Aachen.

[13] *Ibidem*, Ulrich von Reichenthal, *Conciliumbuch zu Costenz*, Augsburg, 1483; C. I. Caradja, *op. cit.*, susţin că suita sa avea 60 călăreţi.

[14] Ulrich von Reichental, *op. cit.*, reluat astfel de C. I. Caradja, *op. cit.*; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 59 presupune existenţa unor diferenţe de păreri între rege şi comite asupra linei politice momentane, dar ele nu transpar din nici un izvor consultat.

[15] Demersurile făcute pe lîngă primăria şi arhivele din Constanţa (Kostenz) în anul 1978 ne-au confirmat acest fapt, odată cu dispariţia clădirii în decursul veacurilor. În mod obişnuit lucrările

conciliului s-au desfăşurat în biserica episcopală din Münster şi doar alegerea ca papă a lui Martin al V-lea s-a desfăşurat în clădirea, cunoscută din diverse lucrări, drept sediu al conciliului; aceasta era fost casă comercială a oraşului.

[16] Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 59 indică lunile martei-aprilie; nu putea fi aşa ceva din moment ce papa Ioan al XXIII-lea fuge la 20 martie. Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 181–182 şi Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 52 povestesc asemănător această participare. Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 199 indică ca dată 19 martie 1414; ni se pare evidentă greşeala de an, probabil datorită unei transcripţii tipografice.

[17] Jacopo Braciolini, *op. cit.*, p. 182 îl numeşte Albert de Habsburg; în mod eronat a fost confundat cu Friedrich de Habsburg.

[18] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 221.

[19] Antonio Bonfini, *op. cit.*, p. 423.

[20] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 246.

[21] Pesty, *op. cit.*, p. 514–515. Din Constanţa, Sigismund îi scrie la 8 iulie, ceea ce înseamnă că soluţionarea cererii regale s-a făcut în luna august, întrucît la 5 septembrie se amînă deja un proces pentru plecarea armatei regale spre Bosnia, cf. Szilagyi Sándor, *op. cit.*, III, p. 531.

[22] Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 205, îl aminteşte şi el pe „Niccolò Petergy, nativo di Macedonia", dar perpetuează greşelile istoriografilor de pîna acum. Pe măsură ce evenimentele descrise se petrec mai departe de Italia şi, uneori, de Europa Centrală, informaţiile oferite de Ugurgieri trebuie privite cu tot mai multă circumspecţie, sfîrşind uneori prin a fi infirmate; se observă lipsa unei bibliografii sud-est-europene în tratarea evenimentelor zonale.

[23] Fr. Wettel, *Geschichte des Banats in Altertum und Mitterlalter*, Timişoara, 1931, p. 154; Victor Motogna, *Banatul Românesc în prima jumătate a secolului al XV-lea*, în *R I S B C* , Timişoara, an XIII, mai-august 1944, p. 454–455; Nicolae Ilieşiu; *Monografia Banatului*, manuscris, Muzeul Banatului Timişoara, caiet V, p. 430; Turchányi Tihamer, *Krassó-Szörényi megye története az ösidöktöl a régi Krassó megye megszünéséig (1490)*, Lugoj, 1906, p. 334; Iuliu Vuia, *Districtus Valachorum Cercurile româneşti bănăţene*, Timişoara, 1929; p. 16; *Cronici turceşti*, p. 403, cronica lui Mehmed bin Mehmed, care confundă însă anii, punînd 1419.

[24] George Popovici, *Istoria Românilor Bănăţeni*, Lugoj, 1904, p. 174 şi *Timişoara 700*, Timişoara, 1969, p. 46; A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 425, care nu datează ca an incursiunea; Böhm Lénart, *Bánsÿg külön története*, Pesta, 1867, p. 142.

[25] Hans Sutrmberger, *Türckengefahr und österreischich Statslichkeit*, în *S d A*, X, 1967, p. 133, menţionează acest an pentru începuturile incursiunilor otomane asupra provinciei.

[26] Pentru a clarifica situaţia, am apelat la corpurile de documente al Banatului publicate de Pesty, *Krassó*, III; *Szörény*, III. Am urmărit fiecare document pentru anii în care Pippo a fost comite de Timiş. Surpriza s-a ivit în momentul în care l-am întîlnit pe Nicolae, fiul lui Petru, de Macedonia într-un act de la sf. sec. XIV la Pesty, *op. cit.*, p. 301–302; el apare apoi la 18.07.1399 la Pesty, *Krassó*, III, p. 233; 15.08.1403 la Ortvay, *op. cit.*, p. 331; 15.05.1404 la Pesty, *Krassó*, III, p. 246; 2.07.1406 la Ortvay, *op. cit.*, p. 380; 31.03.1408 p. 383; 1411 la p. 454. Din lecturarea acestor documente nu apare nici o menţiune că el ar fi fost vicecomite de Timiş, iar după anul 1411 dispare orice menţionare a sa.

[27] Acelaşi studiu ne-a permis cunoaşterea realului vicecomite de Timiş în persoana lui Petru, fiul lui Nicolae de Derechke, care cumulează şi funcţia de jude al nobililor din comitatul Timiş. Nu am întîlnit nici o menţiune care să permită vreo apropiere între Derechke şi Macedonia în sensul pomenirii aceleiaşi familii cu două nume, lucru ce se întîmplă la alte familii, după posesiunile stăpînite. Primul document în care Petru de Derechke figurează drept vicecomite datează din 17.06.1410 şi a fost publicat la Pesty, *op. cit.*, p. 428; urmează apoi: anul 1410 de 5 ori; anul 1411 odată; anul 1414 odată; anul 1415 de 3 ori – 6.02. la Pesty *op. cit.*, p. 503; 17.09. p. 516–517; – anul 1416 odată; anul 1417 de 2 ori; anul 1418 de 2 ori; anul 1421 odată. Considerăm suficiente pentru certificarea lui Petru, fiul lui Nicolae, de Derechke în funcţia de vicecomite de Timiş.

[28] A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 425–426; Francisco Griselini, *Istoria Banatului Timişan*, traducere de N. Bolocan, Bucureşti, 1926, p. 27; Milleker, *op. cit.*, p. 21. Datarea trebuie privită cu multă circumspecţie, întrucît evenimentele nu sînt prea bine cunoscute şi studiate, iar acest atac de noapte este pus şi în alte ocazii; şi în deceniul următor se vorbeşte despre asemenea lupte de noapte. Wenczel, *Ozorai*, p. 18 opinează că aceste acţiuni otomane din anul 1416 sînt cele mai puternice din acest început de secol, ele desfăşurîndu-se asupra Ţării Româneşti, Ungariei, Serbiei, Bosniei.

[29] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 419–420.

[30] *Idem*, p. 419.
[31] *Ibidem*.
[32] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 421, 422 şi 422–424.
[33] Theodor N. Trîpcea, *Despre unele cetăţi medievale din Banat, în Studii de Istorie a Banatului*, vol. I, Timişoara, 1969, p. 65.
[34] Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 852–854; la 13 decembrie o comisie alcătuită din palatinul Ioan Gara, judele curţii regale Petru Pereny, marele trezorier Ioan de Pelseuch şi comitele de Timiş Filippo Scolari, discută această problemă.
[35] Pesty, *op. cit.*, p. 543.
[36] Procesul celor 19 cnezi din districtul Bîrzava la cap. VIII.
[37] Publicat de Iványi Béla, *Müncheni levéltár magyar szempontbol*, în *Levéltári Közlemények*, Budapesta, XII, 1934, p. 67. În literatura de specialitate romî ndžin, *Acta Bosne potissima ecclesiastica cunnsertis*, Zagreb, 1892, p. 104–105. Mănăstirea urma să fie construită la reşedinţa sa de la Ozora.
[39] Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 202 infirmă categoric prezenţa lui Pippo în Dalmaţia în anul 1418, motivînd că era ocupat cu paza hotarelor sudice ale regatului.

## CAPITOLUL AL VI-LEA
## CAMPANIILE ANTIOTOMANE

La începutul anului 1419, Filippo Scolari, aflat în capitala de pe Dunărea mijlocie, concură la soluţionarea diverselor probleme ale comitatelor din nord-vestul regatului. Apărarea ţinuturilor bănăţene rămăsese în grija forţelor locale, sub conducerea castelanului de Jdioara, Mehadia, Orşova, Sebeş (Caransebeş), Sigismund Losonczi, cît şi a vicecomiţilor de Timiş şi Caraş. În luna mai la Vişegrad, Pippo mijloceşte o donaţie regală pentru unul dintre participanţii ce s-au remarcat în campaniile sale italiene din perioada 1411–1413, Nicolae de Frankapan[1]. La sfîrşitul aceleiaşi luni, curtea regală se deplasează în Slovacia, la Košice, unde regele şi consilierii săi, dar în special Pippo, se interesează de revitalizarea extracţiei de aur şi argint în condiţiile creşterii continue a nevoilor băneşti ale statului, datorită numeroaselor campanii militare[2]. În intervalul dintre sfîrşitul lunii mai şi începutul lunii iunie, are loc la Košice o întîlnire între Sigismund de Luxemburg şi Vladislav Jagello, consacrată aplanării unor noi conflicte. Şi acum, Scolari este unul dintre principalii sfetnici ai regelui, aducîndu-şi partea de contribuţie la reuşita tratativelor.

Dintre evenimentele internaţionale ale anului 1419, care vor avea o mare înrîurire asupra faptelor lui Filippo Scolari, se detaşează două: conflictul pentru coroana cehă, cunoscut în istoriografie sub numele de războaiele husite, şi precipitarea evenimentelor politice şi militare la Dunărea de Jos.

La 16 august 1419 moare fără urmaşi, Vaclav IV (Wenzel) al Cehiei, frate cu Sigismund de Luxemburg, fără urmaşi. Mai vechea dorinţă a regelui Ungariei, de a pune mîna şi pe coroana Cehiei, are antecedente în prevederea testamentară a lui Carol al IV-lea –, tatăl celor doi, potrivit căreia, la moartea a unuia dintre fraţi posesiunile trec automat fratelui rămas în viaţă. Această dorinţă se transformă la Sigismund într-o obsesie permanentă, deşi el fusese cel ce-i amăgise la Constanţa pe Hus şi pe Ieronim de Praga, pentru ca apoi să-i dea pe mîna călăilor. Reacţia puternică a populaţiei cehe, care nu uitase aceste „fapte regale”, îl îngrijorează pe Sigismund, determinîndu-l să se întoarcă imediat la Buda şi să înceapă o amplă acţiune diplomatică, menită să înlăture orice opoziţie faţă de încoronarea sa ca rege al Cehiei. Dar situaţia tulbure de pe frontul antiotoman îl împiedică pe rege să se dedice în exclusivitate acestei probleme, impunîndu-i participarea personală la luptele de pe Dunăre din toamna anului 1419, reflex al campaniei otomane asupra Ţării Româneşti din prima parte a anului – cînd Mihail I, atacat de forţe puternice, reuşise să le respingă peste Dunăre. Sultanul Mahomed I viza cucerirea Dobrogei şi a cetăţilor dunărene, inclusiv atacarea şi supunerea Ţării Româneşti, pentru a obliga să plătească Porţii tributul restant.

Problemă controversată şi incomplet elucidată, cronologia campaniilor sultanului asupra Ţării Româneşti – amintită şi în capitolul anterior, cu referire la datarea luptei sau luptelor împotriva lui Mircea cel Bătrîn – duce la plasarea lor într-un interval larg: 1413–1420[3]. În mod cert prima îl are în faţă pe Mircea, iar ultimele două pe Mihail I, în anii 1419 şi 1420. Vom schiţa cadrul general al acestor lupte în legătură cu prezenţa forţelor româneşti transcarpatine şi a comitelui de Timiş.

Participarea trupelor regale la luptele din 1419 se desfăşoară în două etape: august şi, respectiv, septembrie-noiembrie. Filippo Scolari revine la Timişoara cel mai tîrziu la sfîrşitul lunii iunie şi coboară aproape imediat cu trupele comitatelor bănăţene spre Orşova, Severinul aflîndu-se încă în stăpînirea Ţării Româneşti. Acţiunea avea ca obiectiv să-l sprijine pe Mihail I, care ştia că va fi ţinta unui nou atac otoman, în acelaşi timp avînd neînţelegeri şi cu fracţiunile boiereşti interne.

În luna august, cel mai probabil în primele două săptămîni ale acesteia, se desfăşuraseră lupte între trupele regale conduse de către comitele de Timiş şi forţele otomane pătrunse în nordul Dunării, în zona limitrofă Severinului[4]. Paşa de Vidin, Turachan, are astfel de înfruntat rezistenţa forţelor muntene şi a celor regale sosite în ajutorul primelor. Intervenţia comitelui indică gravitatea primejdiei şi imposibilitatea de ripostă fermă a trupelor muntene, din care doar o parte erau la Severin, celelalte forţe ale domnitorului avînd de respins atacuri turceşti în restul Ţării Româneşti. Foarte puţinele şi sumarele informaţii păstrate, denotă totuşi că luptele din cursul lunii august s-au desfăşurat în două etape. Prima o constituie invazia declanşată de paşa Turachan şi riposta aliată munteano-regală, care sfîrşeşte prin a respinge duşmanul. În cea de-a doua fază, turcii contraatacînd, reuşesc să obţină victoria, capturînd un mare număr de prizonieri[5]. Cu toate acestea, rezultatul final al confruntărilor militare din zona Severinului în acea lună august consemnează respingerea turcilor peste Dunăre şi păstrarea Severinului pentru Ţara Românească. Comitele de Timiş rămîne şi pe mai departe în zona Porţilor de Fier, urmărind cu atenţie situaţia din Ţara Românească şi aşteptînd sosirea anunţată a regelui Sigismund de Luxemburg.

Sultanul însuşi porneşte cu oastea de la Poartă spre Dunăre, ajungînd pe malul fluviului în septembrie. Îşi împarte trupele în două corpuri. Primul, înaintînd în Dobrogea cuceresc cetăţile Isaccea şi Ienisala, pe care le întăresc, intră apoi în Muntenia, pe la est, şi o devastează. Cel de-al doilea corp al armatei, în frunte cu padişahul Mahomed I, staţionează în faţa Giurgiului. De aici sultanul îl trimite pe marele vizir cu trupe de ieniceri şi achingii, în amonte, pe Dunăre, încercînd să fixeze trupele regale în zona Porţilor de Fier şi să împiedice astfel joncţiunea lor cu cele muntene. În septembrie, Mihail I intervine, împotriva turcilor otomani care au trecut Dunărea din Dobrogea în estul ţării, dar nu reuşeşte să obţină o victorie decisivă, aşa încît se vede nevoit să ceară ajutor lui Sigismund de Luxemburg.

Avînd de luptat în zona Severinului, trupele regale aflate sub comanda lui Filippo Scolari nu pot veni în ajutorul lui Mihail, care este obligat, spre sfîrşitul lui septembrie, sau în primele zile ale lunii următoare, să accepte plata tributului, în condiţii mai grele decît pînă acum. Lupte grele se desfăşoară în jurul cetăţii Severin şi în luna octombrie, perioadă în care regele se află în drum spre Dunăre. Ostilităţile se încheie cel tîrziu la sfîrşitul decadei a doua a lunii, întrucît la 26 octombrie, cînd regele ajunge, în sfîrşit, la Dunăre, nu se mai desfăşoară operaţiuni militare.

În legătură cu data sosirii regelui s-au emis diferite păreri, una dintre acestea susţinînd prezenţa sa la Dunăre şi apoi în sudul fluviului la începutul lunii octombrie, consemnînd o bătălie victorioasă undeva între Niş şi Nicopole[7]. Falsitatea ipotezei a fost însă rapid dovedită. Între 29 octombrie şi 5 noiembrie, regele se află în tabăra întărită de la Pozatha (Posada), între Orşova şi Severin[8]. Intenţiile sale vizează păstrarea zonei recent smulse turcilor, situată în jurul Severinului, care pînă în acest timp aparţinuse Munteniei. În concluzie, comitele de Timiş reuşeşte să păstreze controlul asupra zonei după respingerea noilor atacuri otomane, despre care nu ştim dacă au fost întreprinse de oastea „de poartă” sau de trupele de achingii ale lui Turachan. Sosirea regelui în zona de conflict duce la desfăşurarea ultimelor operaţii militare ale anului.

Participarea masivă a cnezilor şi nobililor români din Banat, ca şi a celor din Bihor şi Maramureş este mai presus de orice îndoială, chiar dacă documentele păstrate nu sînt pe măsura faptelor, amintind doar cîţiva dintre aceştia. Un Bogdan, fiul lui Nicolae, dăruit cu dreptul de cnez al mai multor posesiuni din districtul Comiatului este unul dintre mulţii cnezi participanţi la luptele din toamna lui 1419[9].

Trupele regale sînt prezente în continuare în zona Severinului, şi în luna noiembrie[10], cînd au de luptat împotriva unei noi incursiuni, în urma căreia este ocupată cetatea cu acelaşi nume. Momentul acestei ultime şi surprinzătoare acţiuni otomane trebuie situat în perioada sosirii regelui. Însăşi prezenţa acestuia în tabăra de la Pozatha, la est de Orşova, dar înainte de Severin, se explică prin faptul că aceasta se afla deja în mîna otomanilor. Ultimele lupte se desfăşoară în intervalul 5–12 noiembrie[11], iar baza de plecare a trupelor regale fusese tocmai această tabără de la Pozatha-Posada. Cel mai tîrziu la 10–12 ale lunii, luptele iau sfîrşit prin recucerirea cetăţii, care va fi reţinută pe seama regatului, profitînd de faptul că domnitorul muntean nu putea emite pretenţii asupra ei în acest moment dificil. Timp de două săptămîni, Sigismund rămîne în Severin, luînd diferite măsuri de refacere a cetăţii şi a fortificaţiilor mai mici din ţinut.

La 28 noiembrie regele se află deja pe drumul de întoarcere, la Caransebeş, iar la 3 sau 4 decembrie a ajuns la Timişoara[12]; la 24 ale lunii ajunge la Oradea. Cu acestea, participarea regelui la lupte – simbolică, în fapt – încetează. Marile sale planuri nu se îndeplinesc nici în acest an, întrucît acţiunile militare au fost de mică amploare şi se soldează doar cu luarea Severinului, fiind frustat, mai mult aliatul său Mihail i decît turcii; în felul acesta înţelegea Sigismund să-şi ajute la nevoie aliaţii.

Pentru acţiunile militare desfăşurate de către comitele de Timiş în acest an, se pot concluziona următoarele: a fost comandantul trupelor bănăţene în luptele din luna august; în intervalul septembrie-noiembrie luptă în aceeaşi zonă, beneficiind din 26 octombrie şi de sprijinul unor noi contingente regale, cu care ocupă cetatea Severinului. Nu este cunoscut nici un alt comandant al acestor trupe, ceea ce înseamnă că în fruntea lor s-a aflat pe tot parcursul anului 1419 comitele de Timiş. În acelaşi sens trebuie reconsiderată şi prezenţa românilor din Transilvania, Maramureş, Bihor şi Banat în cadrul trupelor regale, preponderenţa lor numerică şi faptele de arme, fiind răsplătite de rege cu acordarea unor numeroase donaţii.

Plecarea regelui din Severin a coincis cu începerea lucrărilor de construcţie a unei noi cetăţi, numită în izvoare Gewrin, Görény sau Gureni. În privinţa amplasării sale au existat şi încă persistă diferite păreri care o situează între Orşova şi Mehadia[13], între Orşova şi Severin[14] sau, în sfîrşit, undeva, într-o zonă limitrofă Porţilor de Fier, pe malul drept al Dunării[15]. Atestarea lui Sigismund de Luxemburg la 26 octombrie în „Neuhaus” (casă sau cetate nouă) indică, eventual, începerea construcţiei, întrucît în acest interval nu puteau fi efectuate lucrări de mare amploare.

În privinţa localizării sale exacte, cîteva considerente de ordin militar ne determină să susţinem amplasarea cetăţii Gewrin în zona Porţilor de Fier, între Orşova şi Severin. În primul rînd, cetatea a fost ridicată pentru apărarea zonei Severinului şi a culoarului de acces în Banat, Cerna-Timiş; apare logică aşezarea ei în imediata apropiere a celor două obiective, constituindu-se ca un element strategic dintr-o centură de fortificaţii din jurul cetăţii mari a Severinului. În această zonă fortificaţiile puteau fi ridicate în linişte, de către forţele româneşti locale şi meşterii italieni de la curtea comitelui de Timiş, şi la fel de bine putea fi apărată de contingentele cnezilor români bănăţeni, organizaţi în districte.

Rostul unei cetăţi puternice ridicate pe malul drept al Dunării, stăpînit în întregime de turci încă de la sfîrşitul secolului precedent, avînd Dunărea stavilă între fortăreaţă şi propriul teritoriu căreia oştenii trebuiau să-i asigure apărarea şi aprovizionarea, aflată în permanenţă la discreţia oricărui atac otoman căruia nu-i putea face faţă mai mult de două-trei luni, apare de-a dreptul nebulos. Dacă în cazul modului de a gîndi al lui Sigismund o asemenea hotărîre nu pare ilogică, în nici un caz Filippo Scolari nu putea accepta o asemenea eroare strategică; cunoştea de prea mulţi ani situaţia de la Dunăre, pentru a întreprinde acţiuni gratuite. Şi să nu uităm că în anul 1419 trupele regale nici măcar nu au trecut Dunărea, luptele desfăşurîndu-se în jurul Severinului; cum puteau oare ridica o cetate într-o zonă în care nici nu au pătruns?

Ca urmare, cetatea se edifică pe malul stîng al Dunării, în zona Porţilor de Fier, lucrările demarînd în noiembrie-decembrie 1419, concomitent cu acţiunile de refacere a cetăţii Severinului. La ambele acţiuni au participat forţele locale, iar concepţia aparţine şcolii italiene de arhitectură militară, reprezentată de numeroşi arhitecţi şi meşteri constructori aflaţi la curtea de la Timişoara a lui Filippo Scolari. După terminarea construcţiei, la o dată care nu se cunoaşte, cetatea era apărată de garnizoană regală şi beneficia de aportul militar al districtelor româneşti din împrejurimi. Un ecou tîrziu al activităţii comitelui de Timiş în zonă poate fi considerat şi amintirea acelui „castel florentin” sau „castelul florentinului” ridicat aproximativ în aceeaşi zonă[16].

Ostilităţile turco-creştine din anul 1419 nu se soldează cu semnarea vreunui tratat de pace, fapt confirmat de atacurile declanşate în anul 1420; singurul tratat cunoscut se referă la pacea dintre sultan şi Veneţia, semnat în decembrie 1419, înţelegere care viza eliberarea forţelor osmane pentru un atac decisiv în zona Dunării.

Acţiunile militare întreprinde de către Mihail I în iarna şi primăvara anului 1420 vizează recucerirea cetăţilor dunărene intrate în mîna turcilor în cursul anului trecut şi scuturarea obligaţiei tributului. Reuşita lor redă Ţării Româneşti vechile hotare, dar provoacă şi o nouă expediţie otomană în nordul fluviului. Operaţiunile militare decisive pentru soarta ţării se desfăşoară în lunile mai-iunie, odată cu trecerea zecilor de mii de oşteni din Rumelia şi Anatolia peste Dunăre şi recucerirea cetăţilor dobrogene Isaccea şi Ienisala, ca şi a Giurgiului şi Turnului. În urma înaintării trupelor duşmane, voievodul român se vede nevoit să se retragă în părţile vestice ale ţării, unde aşteaptă ajutorul regal. Turcii aduc un pretendent la scaunul muntean şi îl instalează la începutul lunii iulie. Dacă aceasta se

numea Dan al II-lea sau Radu Praznaglava, părerile istoricilor sînt împărţite[17], dar schimbarea domniei din luna iulie a fost o realitate.

În acelaşi interval de timp se situează şi luptele de la hotarele sudice ale Moldovei, în zona cetăţilor dunărene Chilia şi Cetatea Albă. Încercarea otomană de a pune stăpînire pe gurile Dunării este respinsă de Alexandru cel Bun, care se pare, cucereşte, şi Chilia, consolidînd astfel situaţia Moldovei. Era primul atac otoman asupra acestei ţării româneşti est-carpatice.

În cursul campaniei din vară trupele otomane se îndreaptă şi spre vestul Munteniei, locul de refugiu al lui Mihai I. În Banat, forţele armate sînt concentrate sub comanda lui Sigismund Losonczi şi Ştefan Rozgony[18]. Remarcăm deci lipsa lui Filippo Scolari şi apariţia lui Rozgony, în calitate de comite interimar de Timiş. Titularul, Pippo Spano, aflîndu-se departe de Banat, interimarul Rozgony exercită efectiv atribuţiile între anii 1420–1422; abia din 1427 va fi el titularul fruncţiei.

Luptele desfăşurate între trupele muntene şi bănăţene pe de o parte şi cele otomane aflate sub comanda lui Mahomed I, petrecute în a doua jumătate a lunii august şi prima decadă a lunii septembrie 1420[19] se soldează cu victoria otomană şi moartea celor doi capi de oştire creştini; în acelaşi timp, cade în stăpînirea turcească şi cetatea Severinului.

Cu aceasta, drumul armatei otomane spre Banat şi Transilvania era deschis, întrucît cetăţile din culoarul Cerna-Timiş devin o pradă uşoară pentru oştile sultanului. Devastarea Banatului se desfăşoară în cea de-a doua decadă a lunii septembrie 1420, cînd ofensiva turcească mătură în cale rezistenţa locală şi ajunge pînă la Caransebeş. Sînt devastate şi zone aflate lateral faţă de drumul principal, cum ar fi părţile Lugojului şi părţile estice ale Timişului[20]. Cu acest prilej este amintită o nouă luptă victorioasă a vicecomitelui de Timiş, Petru, fiul lui Nicolae de Derechke, desfăşurată şi de astă dată sub scutul nopţii[21]. Ştirea pare a fi veridică, întrucît jafurile corpurilor de achingii s-au întins în toate direcţiile, unele cete răzlenţindu-se la distanţe de mai multe zile de mers de grosul trupelor turceşti. Cel mai mult au avut de suferit comitatele Caraş şi Timiş.

La începutul ultimei decade a lunii septembrie, oastea sultanului părăseşte Caransebeşul, trecînd prin Poarta de Fier a Transilvaniei spre Haţeg. Sub cetatea Haţegului sînt întîmpinaţi de voievodul Transilvaniei, Nicolae Csaky, dar lupta desfăşurată pe 24 septembrie era cîştigată de sultan[22]. În ziua următoare sînt devastate oraşele Hunedoara şi Deva, iar la 26 septembrie, este jefuită Orăştia. Spre sfîrşitul lunii turcii, încărcaţi de pradă şi robi, se retrag pe drumul pe care au venit, străbătînd în sens invers Ţara Haţegului şi Banatul. Concluzia desprinsă din aceste evenimente militare, relevă necesitatea imperioasă a unei alianţe a forţelor muntene cu cele regale, lucru pe care Sigismund de Luxemburg nu s-a gîndit de loc să-l facă, lăsînd apărarea Dunării, exclusiv în grija lui Mihail i şi a contingentelor bănăţene; rezultatele s-au văzut imediat.

În ce anume a constat activitatea lui Filippo Scolari în acest an şi care dintre faptele sale se impun atenţiei? În primul trimestru al anului, Pippo este prezent în Banat, continuînd lucrările de construcţie a cetăţii Gewrin şi, probabil, Severin. Îşi continuă şi activitatea de administrator. La 1 martie, din Timişoara, el se adresează văduvei şi fiului lui Ştefan de Remetea în legătură cu o datorie bănească faţă de Toma de Sadan[23]. La 25 martie este amintit încă cu titlul de comite de Timiş fără să ştim dacă mai era prezent sau nu, în Banat. În acest interval al lunilor martie-mai trebuie situată plecarea sa spre curtea regală şi înlocuirea în funcţia de comite de Timiş.

Vara acestui an 1420 a fost folosită de către Pippo pentru pregătirea diplomatică şi militară a primelor „cruciade” antihusite. El este cel ce poartă o activă corespondenţă cu curţile europene, inclusiv cu papa, în încercarea de a lămuri motivele intervenţiei regale în Cehia şi de a obţine ajutorul principiilor creştini la campaniile militare proiectate. Prin el vor fi recrutate trupele „cruciadei” I-a antihusite, ca şi pentru celelalte două dintre anii 1421–1422. Nu participă însă la această primă cruciadă. La 20 august, din Buda, se adresează familiei lui Ştefan de Remetea într-un conflict al acesteia cu o ramură colaterală[24].

Tulburările declanşate în vara anului 1419 în Cehia s-au transformat în unul dintre cele mai grele şi mai îndelungate războaie purtate de către Sigismund de Luxemburg[25], angrenînd forţele regatului, şi în bună parte şi ale Europei centrale într-un flagel armat pustiitor. Era lăsată pe un plan secundar lupta antiotomană exact în momentul în care sultanii reîncep ofensiva dunăreană urmărind cucerirea şi consolidarea unor capete de pod în nordul fluviului, baze de pornire a unei ample ofensive spre inima Europei.

În august 1419 se desfăşoară dieta regatului ceh care stabileşte un program minimal de dreapta, pe care în toamnă delegaţii ei îl prezintă lui Sigismund căruia i se acceptă încoronarea doar cu promisiunea respectării acelui program. Regele urmăreşte să prelungească tratativele, pentru a cîştiga timpul necesar lichidării prin forţă a mişcării husite. Profitînd de situaţia confuză din Cehia, prin abile

manevre politice, învrăjbeşte nobilimea împotriva burgheziei oraşelor; asistăm acum la conflicte interne solidate cu cuceriri armate în dauna uneia sau alteia dintre tabere. În iarna anilor 1420–1421, duritatea comportării regale şi a simpatizanţilor lui Sigismund din rîndurile feudalilor creştea neîncetat; ei îi cad victime miilor de husiţi, îndeosebi în regiunile vestice ale ţării.

Apelurile alarmante ale lui Sigismund către curţile regale europene sfîrşesc prin a concentra la graniţele Cehiei forţe importante, ale principilor germani în special. Punctul culminant al acestor pregătiri îl reprezintă apelul papei la declanşarea cruciadelor antihusite, lansat de Martin al V-lea (1417–1431) la 17 martie 1420. În aceiaşi lună are loc plecarea lui Jan Zižka de Troenov (c. 1360–1424) la Tabor şi constituirea aripii radicale a mişcării husite, cea taborită.

În primăvara anului 1420 armata cruciadei I-a se îndreaptă lent spre Praga. Cu toate că oastea înainta fără grabă, erau prefăcute în scrum toate aşezările întîlnite în drum, populaţia fiind crunt masacrată. Asediul Pragăi începe în intervalul dintre lunile aprilie-mai, dar abia la sfîrşitul lunii iunie situaţia se apropie de deznodămînt. La 14 iulie cruciaţii declanşează asaltul general, dar trupele taborite ale lui Zižka, sosite în apărarea oraşului, îi înving pe colinele de la Vitkov, numite de acum înainte Zižkov. Pentru a salva aparenţele, Sigismund de Luxemburg este încoronat rege al Cehiei la 28 iulie 1420 în imediata apropiere a Pragăi, după care armatele sale încep retragerea. În timpul verii anului 1420, Zižka deţine toată partea sudică a ţării consolidînd astfel poziţia mişcării husite. Regele se retrage la Kutna Hora, oraş care devine în aceşti ani centrul antihusitismului. Cea de-a doua campanie regală asupra Pragăi se declanşează în luna octombrie iar pe 1 noiembrie trupele cruciate sînt din nou în faţa capitalei cehe. Rezistenţa orăşenilor şi sosirea în ajutor a taboriţilor zădărnicesc şi de data aceasta eforturile regale şi campania se încheie printr-un nou eşec; regele reîntorcîndu-se la Kutna Hora.

În tot acest timp Filippo Scolari rămîne la Buda, de unde încearcă să ofere acoperire materială şi morală acţiunilor regale. Dezastrele militare din anul 1420 îi vor sădi regelui ideea angrenării totale a lui Scolari în aceste conflicte.

În primăvara şi vara anului 1421, Zižka reuşeşte să ia sub control husit mai multe teritorii în nordul, vestul şi estul Cehiei. El măreşte astfel furia lui Sigismund de Luxemburg care asistă neputincios la aceste cuceriri. Dieta cehă, întrunită la 7 iunie la Časlav, împacă cele două tabere: taboriţii şi praghezii şi respectiv catolicii, în faţa primejdiei majore pentru ţară, reprezentată de perspectiva unei noi cruciade. Prin hotărîrile dietei sînt aleşi 20 de guvernatori şi este invalidată alegerea lui Sigismund ca rege ceh. În acelaşi interval de timp se desfăşoară intense pregătirii militare în Ungaria, prin grija regelui, dar mai ales a lui Pippo, şi a legatului papal, cardinalul Branda Castiglione. O primă armată regală invadează părţiel de apus ale Cehiei în august 1421.

Grosul trupelor lui Sigismund, plus detaşamente cruciate, înaintează prudent spre hotarele estice. Filippo Scolari este amintit ca participant la aceste pregătiri şi operaţiuni militare incipiente pe 27 august[26]; motivul acestei înaintări „de melc" este căsătoria ficei lui Sigismund, Elisabeta, cu arhiducele Albrecht al Austriei, unire matrimonială, înfăptuită în septembrie la Bratislava. Serbările prilejuite de acest eveniment se desfăşoară în luna septembrie şi, parţial, octombrie. Ele asigură creşterea numărului de soldaţi prin venirea unităţilor austriece. Comandantul armatei regale este Filippo Scolari, care avansează cu oastea, fără grabă, spre Slovacia şi apoi către Moravia. În acest răstimp trupele feudalilor germani, intrate pe la Cheb pe 24 august, sînt înfrînte în cîteva bătălii de Jan Zižka, care face cu acele prilejuri dovada calităţilor sale de abil comandant, cît şi a mobilităţii armatei cu care traversează în marş întreaga Cehie; de remarcat faptul că în vară Zižka a fost orbit de o săgeată la asediul cetăţii Rábi din sud-vestul ţării.

Efectivele trupelor regale care avansează spre sud-estul Cehiei sînt cifrate la cîteva zeci de mii de oameni[27]. Regele îmbină politica de forţă cu tratavivele diplomatice şi reuşeşte să-i convingă, în luna octombrie pe baronii moravi, să renunţe la înţelegerea cu husiţii, recunoscîndu-i alegerea ca rege.

Luna noiembrie marchează intrarea trupelor regale în Moravia, urmată de lupte de hărţuială la hotarul cu Cehia, fără ca regele să-i permită lui Pippo desfăşurarea forţelor armate pe teritoriul duşman. Pe 22 noiembrie trupele sale cuceresc micul orăşel Policka, măcelărind aproximativ 1.300 locuitori[28] după care se retrag din nou în Moravia. Prinsă într-un şir de încăierări minore, armata „cruciată" n-a izbutit să întreprindă acţiuni militare decisive împotriva trupelor duşmane; se pierduse astfel timpul favorabil şi i s-a îngăduit lui Zižka să-şi concentreze forţele, readucîndu-le în est, după victoriile reputate în vest în luna august.

Abia la începutul lunii decembrie, regele Sigismund se hotărăşte să intre în Cehia cu grosul trupelor. Itinerariul celei de-a doua cruciade antihusite a fost următorul: Bratislava-Brno-Jihlava-Nemecky Brod-Časlav-Kutna Hora şi retur.

În calitatea sa de comandant al cruciadei, Filippo Scolari cere regelui permisiunea de a face joncţiunea cu trupele, disparate, care mai acţionează în vestul Cehiei, dar aceste cereri, nu sînt acceptate de Sigismund. Urînd tot ceea ce este husit armata „cruciată" a regelui Sigismund jefuieşte, ucide, schingiuieşte tot ce întîlneşte în cale; ura îi întunecă judecata şi astfel pierde toate posibilităţile de obţinere a unor victorii. Profitînd de această imobilitate a trupelor cruciate, unul dintre conducătorii husiţi, tînărul Jan Hvezda, cucereşte la 14 noiembrie oraşul Malesov la sud de Kutna Hora. Între timp Zižka ajunge la Praga de unde se îndreaptă spre est în întîmpinarea duşmanilor. Taboriţii şi praghezii înaintează separat spre Kutna Hora, importantă aşezare strategică şi centru al regiunii miniere, pe care o ocupă în prima săptămînă a lunii decembrie 1421.

Exact în acelaşi timp trupele lui Sigismund se urnesc de la Jihlava înaintînd spre aceiaşi Kutna Hora, loc unde regele speră să-şi umple visteria golită de atîtea eforturi militare. Douăzeci de zile fac trupele sale între Jihlava şi Kutna Hora, trecînd prin Humpolec şi Ledec. Pe 20 decembrie ajung în apropierea oraşului, pe care Zižka se hotărăşte să-l părăsească spre a-l feri de distrugerile unui asediu; se retrage în cîmp deschis în apropierea sa.

Ziua de 21 decembrie 1421 se desfăşoară bătălia de la Kutna Hora, între trupele regale comandate de comitele de Timiş, Filippo Scolari, şi cele husite, comandate de Jan Zižka[29]. Este prima confruntarea dintre cei doi comandanţi. Din modul de desfăşurare a pregătirilor de luptă ale „cruciaţilor" se observă priceperea lui Pippo în alegerea locului şi amplasarea trupelor în dispozitiv. Armata este amplasată între două drumuri: la stînga cel spre Kolin, iar la dreapta spre Kourim, lîngă ultimul drum aflîndu-se şi satul Pritoky. Dimineaţa se scurge, în cele două tabere, cu ocuparea poziţiilor şi oficierea serviciului divin. Pippo îl lasă pe Zižka să atace primul, deşi raportul numeric îi este favorabil (30.000 la 12.000). Husiţii încearcă străpungerea flancului stîng, dar Scolari răspunde printr-un atac cu ambele flancuri. Intenţia vizibilă a lui Zižka de a forţa drumul Kolinului se materializează într-o breşă prin care husiţii, în formaţie compactă de care, se retrag desprinzîndu-se astfel de adversar. Atacurile pe flanc ale cavaleriei regale, conduse de către Pippo, nu reuşesc să spargă formaţia compactă husită şi lupta rămîne nedecisă, cu avantajul moral de partea lui Zižka, care îşi poate reface dispozitivul ceva mai departe de duşman.

În aceiaşi zi, trupele regale intră în Kutna Hora, care cade jertfă dorinţei de jaf a „cruciaţilor" cărora papalitatea le-a promis iertarea tuturor păcatelor în schimbul participării la aceste campanii. Taboriţii se retrag pînă la Kolin unde se regrupează şi, la 6 ianuarie 1422, reiau atacul asupra Kutnei Hora, oraş pe care armata cruciată îl părăseşte în flăcări, de teama „cumplitului Zižka". Mare parte a populaţiei paşnice a oraşului are de suferit în aceste două săptămîni de pe urma exceselor trupelor cruciate.

Fuga dezordonată a „cruciaţilor" din Kutna Hora durează două zile şi abia este oprită prin insistenţele comitelui Pippo. Acesta reuşeşte să adune fugarii lîngă Nemecky Brod într-un dispozitiv aproximativ de luptă. Husiţii continuă însă urmărirea şi la 8 ianuarie sînt în faţa zidurilor localităţii. Trupele regale nu aşteaptă lupta ci fug în continuare trecînd pe gheaţă rîul Sazava. Aceasta se rupe din cauza mulţimii fugarilor şi o mare parte a cruciaţilor îşi află moartea în apele rîului, fără să fi dat ochi cu duşmanul. Cei rămaşi pe malul drept al Sazavei sînt decimaţi de Zižka care cucereşte, la 10 ianuarie şi Nemecky Brod.

Cu aceste răsunătoare înfrîngeri la sfîrşit şi cea de-a doua cruciadă antihusită; începută cu multe surle şi trîmbiţe, ea se termină prin fuga de pe cîmpul de luptă. Bilanţul participării lui Filippo Scolari la cruciadă în calitatea de comandant al armatei regale era dezastruos. Asistăm în mod cert la singura expediţie în care comitele nu reuşeşte să obţină nici o victorie din cauza dezertării în masă. Vina acestei situaţii revine, în principal, regelui Sigismund de Luxemburg care adună o armată de aventurieri, se remarcă prin încetineală în deplasare şi prin pierderea tuturor momentelor favorabile declanşării acţiuni decisive. Recunoaşterea tardivă a calităţilor de tactician ale lui Scolari nu este suficientă pentru a-i salva armatele de la înfrîngeri. Cîtă diferenţă între armatele comandate pînă acum de Pippo, şi aceasta; cu primele obţine un şir de succese notabile, iar pe aceasta nu reuşeşte nici să o strîngă într-un dispozitiv organizat de luptă.

Abia întors în Ungaria, regele pregăteşte o nouă cruciadă. În primăvară se află la Viena, după care pleacă spre Germania unde, la 30 iulie, se deschid lucrările dietei imperiului. Aici promite feudalilor germani stăpînirea acelor părţi din Cehia pe care le vor cuceri fiecare dintre ei, în speranţa obţinerii unui sprijin eficient. De data aceasta, precaut, Sigismund îl numeşte comandant ale celei de-a treia cruciade pe prinţul Friedrich de Brandenburg. Pregătiri militare se desfăşoară în tot cursul verii şi la 22 septembrie 1422 începe cea de-a treia cruciadă antihusită. La ea participă doar trupe din Lusacia, Silezia şi Meissen, mai apoi din Bavaria. Ca urmare, prinţul de Brandenburg trebuie să se limiteze la

acţiuni locale în părţile nord-vestice ale Cehiei. Va sfîrşi ca şi ceilalţi, fiind înfrînt la Tachov de către Zižka. Mai mult chiar, taboriţii reuşesc să cucerească zeci de cetăţi, castele şi oraşe, consolidîndu-şi sensibil poziţia internă.

Activitatea diplomatică a Cehiei în vederea ieşirii din impas urmăreşte aducerea pe tron a unui prinţ străin, altul decît Sigismund. Ca urmare se adresează cereri regelui Vladislav al Poloniei şi, la refuzul acestuia legat de Sigismund prin tratat, ducelui Lituaniei, Vitold. În anul 1422 soseşte, în Cehia Sigismund Koributovicz în calitate de guvernator. În lunile următoare între Ungaria şi Polonia au loc tratative menite să contracareze iniţiativa ceho-lituană.

Filippo Scolari nu mai participă la aceste evenimente întrucît se întoarce la Dunăre, acolo unde instabilitatea politică şi atacurile otomane au complicat situaţia. Nu cunoaştem multe lucruri despre activitatea comitelui, aflat mereu în umbra regelui, dar eşecul campaniei antihusite l-a determinat probabil pe Pippo să ceară revenirea în locurile unde poate realiza acţiuni pe măsura necesităţilor şi a calităţilor proprii.

O scurtă privire asupra evenimentelor militare şi politice ale zonei între anii 1421–1422 este suficientă pentru a înţelege motivele revenirii lui Scolari în Banat. În anul 1421 turcii îl ajută pe Radu Praznaglava (1421, 1423, 1424–1426, 1427) să-şi reocupe tronul, înlăturîndu-l pe Dan al II-lea (1420–1431). Intervenţia militară se desfăşurase în luna martie, iar la începutul lunii aprilie detaşamente turceşti trec deja Carpaţii în Transilvania. Sînt prădate cu acest prilej localităţile Ţării Bîrsei de la Bran la zărneşti, trecînd prin Rîşnov şi Braşov şi continuînd cu Hărman, Sînpetru, Bod, Hăchiu, Ghimbav[30]. Cetatea Rîşnovului nu poate fi cucerită datorită zidurilor puternice. Atacul asupra Braşovului, lipsit încă de ziduri de apărare, se soldează cu jefuirea oraşului şi ducerea în robie a mai multor mii de locuitori, inclusiv a membrilor senatului orăşenesc; scapă doar cei ce se refugiază pe dealurile din jur. Aceasta este cea de-a treia incursiune otomană asupra Transilvaniei, prima fiind intreprinsă în 1395, iar a doua în 1420, şi a doua care devastează Ţara Bîrsei (după cea din anul 1395).

În anul 1422 sultanul Murad al II-lea (1421–1444. 1446–1451) începe cel de-al treilea asediu al Constantinopolului, timp în care la Dunăre sînt prezenţi doi dintre cei mai vestiţi comandanţi de achingii: Mehmed fiul lui Firuz bei şi Ali fiul lui Evrenos bei, numit şi Evrenosbeioglu Ali bei. Unul dintre ei intreprinde în acest an o nouă expediţie de pradă asupra Ţării Româneşti[31]. Incursiunile otomane dintre anii 1419–1422 în nordul Dunării şi luptele continue pentru tron dintre Dan al II-lea şi Radu Praznaglava au deteriorat situaţia internă a ţării, creind condiţii pentru servirea acesteia de către turci.

Anii 1423–1426 reprezintă perioada deplinei integrări a comitelui de Timiş în lupta antiotomană. El devine adevăratul urmaş al lui Mircea cel Bătrîn pe fronturile de luptă de la Dunăre. Pînă acum luptele antiotomane conduse de Pippo Spano s-au datorat fie respingerii unor incursiuni turceşti nord-dunărene, fie ajutorului acordat unor state vecine cum a fost Serbia şi, parţial, Bosnia, fie ca urmare a expediţiilor armatelor regale împotriva unor forţe creştine aliate cu turcii. Acestea au fost întrerupte de alte activităţi, care l-au purtat în diferite locuri ale Europei centrale şi răsăritene. De acum înainte lupta antiotomană va reprezenta principala, şi cu una sau două excepţii, singura preocupare majoră a comitelui de Spano.

Prezenţa lui Pippo în Banat trebuie datată încă la jumătatea anului 1422, probabil într-o acţiune de recunoaştere a capacităţii defensive a regiunii lucru obişnuit pentru un strateg de talia sa, ce absentase mai multă vreme din zonă. În anul 1421 trebuie situată şi schimbarea atitudinii lui Dan al II-lea faţă de turci. Venit în ţară cu ajutor otoman, Dan se refugiază la sfîrşitul acelui an la Constantinopol, unde asistă la asediul început de Murad al II-lea; cronicile bizantine remarcă vitejia domnitorului român în luptele din jurul oraşului[32]. În partea a doua a anului 1422 el reuşeşte să ocupe din nou tronul Ţării Româneşti cu ajutorul unui sprijinitor rămas necunoscut: nu se ţtie dacă a venit din partea lui Sigismund de Luxemburg, în urma vreunei întîlniri cu acesta sau ca urmare a altor forţe. În orice caz, Dan al II-lea a ocupat tronul cu ajutorul unor forţe creştine, fie că e vorba despre alianţe cu partide boiereşti interne muntene, regale, sau de altă natură, şi intervenţiile militare din anul 1423 stau mărturie a acestui fapt.

Prin incursiune are loc în februarie 1423 cînd otomani îl aduc cu ei pe Radu Praznaglava. Armata munteană sub comanda lui Dan al II-lea şi trupe regale comandate de către Filippo Scolari se aflau în stadiul unor pregătiri intense încă din primele zile ale lunii ianuarie, dată la care comitele era deja atestat ca prezent în Ţara Românească[33]. Intrarea duşmanilor pare a fi avut loc pe la Nicopole sau Vidin, iar înaintarea s-a făcut prin Oltenia spre capitală. În faţa lor apar Dan şi Pippo care îi interceptează şi la 26 februarie, se desfăşoară bătălia hotărîtoare a campaniei, într-un loc încă neidentificabil[34]. Cei doi aliaţi reuşesc să zdrobească complet duşmanul, care lasă pe cîmpul de luptă

36.000 morţi, după aprecierile subiective ale unor cronici contemporane săseşti[35] sau peste 20.000 după informaţii parvenite la Veneţia[36]. Din sumarele descrieri ale luptei reiese cu pregnanţă în evidenţă faptul că iniţiativa bătăliei aparţinuse permanent creştinilor care aleg locul şi momentul declanşării atacului, iar pe cîmpul de luptă, prin manevre energice reuşesc să-şi impună superioritatea. În ultimele zile ale lunii este curăţată Muntenia şi Oltenia de trupele duşmane şi este astfel consolidat tronul lui Dan al II-lea.

Situaţia momentană stabilă la Dunăre şi noile intenţii regale faţă de Polonia determină în primele zile ale lunii martie plecarea lui Pippo spre Buda. Pe 30 martie se desfăşoară la Kesmark o nouă întîlnire între regii Ungariei şi Poloniei, la care sînt discutate problemele aflate în litigiu între cele două părţi: politica de alianţe şi sprijinul militar acordat unor terţe părţi. Sigismund determină Polonia să renunţe la sprijinirea Lituaniei şi husiţilor cehi, în schimbul încetării sprijinului său acordat cavalerilor teutoni. Semnătura comitelui de Timiş figurează din nou pe actul care consfinţeşte o înţelegere internaţională. Cît anume din ansamblul acestor tratative îi revine comitelui, nu se poate cunoaşte din cauza aceleiaşi tăceri a izvoarelor. Scolari rămîne alături de rege în tot cursul primăverii şi începutul verii anului 1423, continuîndu-şi activitatea de consilier regal, concomitent cu cea de pregătire a noilor contingente militare necesare luptei antiotomane. Abia spre sfîrşitul lunii iulie sau începutul lui august, Pippo se reîntoarce în Banat[37].

Străduinţele lui Dan al II-lea de a-şi menţine tronul şi răsunetul victoriei din primăvară, ajung în timpul verii pînă la Veneţia, odată cu demersurile făcute la curtea papală şi la principii lombarzi de către nişte soli veniţi din Orient; putem doar presupune că este vorba despre soli munteni sau eventual, ai regelui Sigismund[38]. În timpul verii se desfăşoară pregătiri intense în tot regatul pentru strîngerea efectivelor militare necesare unei noi expediţii peste Carpaţi; natura unor însemnări lasă impresia că poate fi vorba şi despre existenţa de forţe armate în Muntenia în timpul primăverii şi verii, a căror efective se schimbă din timp în timp, rămînînd neschimbat numărul lor, ca rezervă a lui Dan al II-lea în cazul vreunui atac otoman prin surprindere.

Dintre evenimentele internaţionale ale anului 1423 pot fi remarcate ridicarea asediului Constantinopolului de către Murad al II-lea la 22 februarie şi încheierea unei păci cu Bizanţul; în timpul domniei sultanului tributul plătit de basileu s-a ridicat la 300.000 aspri la care trebuie să adăugăm şi pierderea aproape a tuturor posesiunilor bizantine la Marea Neagră. Pentru a nu fi ocupată de turci, cetatea Salonic se predă veneţienilor.

Cea de-a doua expediţie otomană care urmăreşte reinstalarea lui Radu Praznaglava pe tronul muntean se desfăşoară într-un interval cuprins între septembrie – 23 octombrie 1423, cel mai tîrziu[39]. Trupele muntene, avînd în ajutor şi contingente regale, aflate din nou sub conducerea comitelui de Timiş, sînt pregătite pentru noua confruntare care se desfăşoară, cel mai probabil, în cursul lunii octombrie. Lipsesc din nou orice detalii asupra campaniei, desfăşurată în prima sa parte într-o regiune de mijloc a Munteniei, victoria aparţinînd şi de această dată celor doi aliaţi[40]. În felul acesta sînt alungate toate trupele de achingii răspîndite deja după pradă prin ţară şi Dan al II-lea este consolidat în domnie pentru perioada iernii. Dan şi Pippo trec în sudul Dunării şi cuceresc cîteva dintre cetăţile care aparţinuseră Ţării Româneşti, printre acestea numărîndu-se şi Silistra[41].

Luptele din această zonă trebuiesc situate cu aproximaţie la mijlocul, sau în cea de-a doua decadă a lunii octombrie şi au durat cu certitudine o săptămînă. Între victoria de la începutul lunii şi campania sud-dunăreană se situează acţiunea de recucerire a cetăţilor muntene din stînga fluviului aflate sub stăpînire turcească: Giurgiu şi Turnu.

Dintre membrii corpului expediţionar regal participanţi la lupte, în afara masivelor contingente transilvano-bănăţene, trebuie remarcată şi prezenţa unor mari baroni ai regatului, aflaţi însă în subordinea comitelui de Timiş. Unul dintre ei este Albert de Nagymihaly, banul Croaţiei, participant la luptele dintre anii 1423–1424 cu un corp de 250 călăreţi[42], informaţia completează totodată importanţa care s-a acordat acestor expediţii antiotomane.

Filippo Scolari se reîntoarce la Timişoara, cel mai tîrziu în primele zile ale lunii noiembrie, fapt ce înseamnă că luptele de pe Dunăre s-au încheiat în jurul lui 23–25 octombrie. La 9 noiembrie el judecă deja un proces pentru daune aduse unor cumani din nord-vestul Banatului, zona Szentelt-ului[43]. Acceptînd datarea unui alt document, pe 11 noiembrie se pare că peste două zile Pippo se află deja la Buda unde regele îi reconfirmă donaţia pentru cîteva posesiuni, ca răsplată a faptelor de vitejie[44].

Interesantă este îndeplinirea concomitentă de către comitele de Timiş a mai multor funcţii, care par a se suprapune, dar care respectă vechile privilegii ale unor mici grupări etnice din cuprinsul regatului. În cazul de faţă asistăm la exercitarea, funcţiei de jude al cumanilor din Banat de către Pippo timp de aproape un sfert de secol; este o perioadă deosebit de lungă pentru un singur personaj

menţinut în post, care reflectă calităţile organizatorice ale comitelui. Urmaşe ale comunităţilor de cumani stabilite în zona Tisei[45], micile enclave cumane din Banat au dispărut, chiar spre sfîrşitul veacului, fiind asimilate de populaţia în mijlocul cărora au trăit, în cazul de faţă românii.

Filippo Scolari este prezent în continuare la Timişoara şi în primele luni ale anului 1424, antrenat de aceleaşi pregătiri militare şi de rezolvarea problemelor curente ale comitatelor din subordine. Pe 17 martie solicită văduvei lui Ştefan de Remetea restituirea unei vechi datorii şi pe 22 martie soluţionează neînţelegerile dintre nobilii condivisionali din Iersig[46], în acest ultim caz dispunînd alcătuirea unei comisii de judecată şi plata reciprocă a daunelor.

Din acest timp există mărturii care amintesc despre încălcări de posesiuni din partea lui Pippo şi Matteo Scolari[47]; sînt mărturii obişnuite pentru modul în care marii feudali înţeleg uneori să-şi rezolve problemele funciare. Nici Pippo nu face excepţie de la această regulă, deşi astfel de fapte sînt relativ puţine în activitatea sa.

Cel mai probabil în luna aprilie comitele pleacă spre Buda, unde regele Sigismund pregăteşte cîteva noi acţiuni diplomatice de amploare, la care participarea lui Scolari era necesară. De aici, Pippo se adresează, la 27 mai, castelanului său din Zaad, Stanislau de Recaş – unul dintre vechii participanţii la conflictele militare ale deceniului trecut –, atrăgîndu-i atenţia asupra faptului că negustorii saşi din Sibiu nu plătesc vamă în interiorul regatului şi ca atare nu pot fi obligaţi să plătească vamă nici la acest vad de trecere peste Mureş[48].

Deşi documentul nu mărturiseşte, măsura de impunere a unor restricţii pentru negustorii transilvăneni a fost luată de multă vreme de însuşi Pippo, care căuta astfel să-i sprijine pe negustorii localnici şi pe cei italieni şi să ridice viaţa economică a comitatelor bănăţene. Sub presiunea reclamaţiilor, Sigismund este nevoit să-i ceară comitelui anularea restricţiilor, acesta fiind silit să le accepte.

Acceptarea lui Filippo Scolari ca persoană căreia i se încredinţează elucidarea unor chestiuni de partaj ale casei regale, confirmă talentul său de mediator, dar şi cumpănitele-i sfaturi, precum şi încrederea deosebită, deplină de care se bucură din partea lui Sigismund de Luxemburg. Filippo nu l-a trădat niciodată, constituind în acest sens, un exemplu de corectitudine şi fidelitate. Aşa s-a întîmplat şi cu ocazia discuţiilor care au avut loc în anul 1424 asupra proprietăţii reginelor Elisabeta – fiica lui Sigismund şi soţia lui Albrecht de Habsburg – şi Barbara, soţia lui Sigismund; alături de alţi magnaţi şi apropiaţi ai regelui, Pippo participă la dezbaterile care vizau mărirea dotei moştenitoarei tronului ungar[49]. Chestiuni legate de cumanii din Banat revin în atenţia comitelui de Timiş în acelaşi interval după cum o mărturiseşte un act din 9 iunie[50], iar la 21 iunie are loc cel mai mare schimb de posesiuni efectuat prin intermediul lui Pippo, cel cu familia Kanizsai[51].

Competenţa comitelui în rezolvarea cu promptitudine a unor chestiuni de drept internaţional a fost apreciată mult de rege; drept urmare îl numeşte, în aceiaşi lună estivală, pe Pippo în rîndul sfetnicilor săi desemnaţi ca pe căi diplomatice să aplaneze conflictul dintre Erich al VII-lea de Pomerania, regele Danemarcei, Norvegiei şi Suediei (1412–1439) şi ducii de Holstein[52]. Prin această acţiune participarea sa – mai mult sporadică şi în general nesemnificativă – la problemele specifice imperiului romano-german se lărgeşte, fapt ce duce şi la atestarea sa în izvoarele literare germane[53].

Şi tot din aceiaşi lună, din 29 iunie, datează şi cererea regală adresată comitelui pentru aplanarea conflictului dintre orăşenii din Caransebeş şi nobilii de Mîtnic şi Măcicaş cu privire la folosinţa unor păduri din jurul oraşului[54].

În vară se fac pregătiri intense la curtea regală pentru primirea împăratului bizantin, Ioan al VIII-lea Paleolog (1423–1448) care soseşte la Buda, unde rămîne aproximativ două luni. Acesta se afla la sfîrşitul unei lungi călătorii prin Europa apuseană şi centrală, în încercarea de a-i trezi interesul faţă de gravitatea pericolului otoman. Promisiunile acordate basileului au fost condiţionate de lichidarea schismei religioase, prin acceptarea unirii catolicismului cu ortodoxismul, fapt încuviinţat de suveran. Tratativele sale cu regele Sigismund se desfăşuraseră în intervalul lunilor iulie-august 1424, la Buda şi Tata[55]. La ele participă şi comitele de Timiş, continuîndu-şi astfel preocupările diplomatice anterioare, consacrate găsirii unei soluţii viabile pentru stăvilirea ofensivei otomane pe Dunăre şi apoi alungarea turcilor otomani din Europa. Înţelegerile survenite între cei doi suverani vor rămîne pur teoretice întrucît nici unul dintre cele două state nu are puterea de a acţiona eficient împotriva duşmanului comun, iar de acţiunile grandioase, plănuite nici nu putea fi vorba. Spre sfîrşitul verii şi începutul toamnei, Ioan Paleolog părăseşte curtea regală, traversează Ţările Române şi se îmbarcă la Chilia cu destinaţia Constantinopol.

Efortul militar întreprins în acest an de către rege se limitează doar la acordarea unui ajutor militar lui Dan al II-lea. Otomanii înăbuşă răscoala de eliberare naţională a albanezilor şi intreprind

apoi obişnuitele „akin”-uri asupra ţinuturilor creştine, rămînînd fără ripostă armată din partea lui Sigismund.

În prima parte a anului 1424 Dan al II-lea fusese bătut de către oastea lui Radu Praznaglava, ajutat din nou de turci; şi se refugiază în Transilvania[56], riposta regală întîrzie din cauza problemelor amintite mai sus, dar la începutul toamnei pregătirile armatei regale sînt terminate.

Concentrarea trupelor se face în august, cel mai sigur, în părţile sud-estice ale Banatului, în apropierea Dunării. Sosirea comitelui de Timiş în luna septembrie duce la declanşarea acţiunii armate, şi contingentele sale înaintează prin Banatul Severinului şi Oltenia, respingînd trupele lui Radu şi pe cele otomane. Aceste expediţii se desfăşoară aproape după acelaşi tipic: forţele se concentrează în Banat, intră în Ţara Românească prin Severin, străbat Oltenia, unde poartă cîteodată lupte, şi dau bătălia decisivă pentru soarta domniei lui Dan al II-lea undeva în centrul Munteniei. După victorie ţara este curăţată de duşmani şi, uneori, trupele trec chiar Dunărea. Campania din septembrie 1424 are aceiaşi desfăşurare şi, pe la începutul lunii octombrie, se termină printr-o nouă trecere a Dunării şi cucerirea Vidinului[57].

Spre mijlocul lunii octombrie trupele sînt deja reîntoarse la baze, iar comitele de Timiş era ocupat cu amplele lucrări de refacere, extindere şi întărire a fortificaţiilor din zona Porţilor de Fier, inclusiv Severinul. Amploarea cea mai mare o au lucrările la această ultimă cetate, avariată în urma necurmatelor lupte.

Referitor la aceste lucrări de refacere, se apreciază că au fost cele mai importante din întreaga istorie a cetăţii, după construcţia ei de către cavalerii ioaniţi în secolul al XIII-lea, şi i-au permis fortăreţei severinene să reziste încă exact un secol ofensivei otomane[58]. În afară de Severin, mai sînt refăcute în intervalul toamnă şi iarnă cetatea din insula Saan[59] şi probabil Orşova. Armata regală este prezentă în zonă atît în luna octombrie cît şi în noiembrie, prelungindu-şi staţionarea pînă spre sfîrşitul lucrărilor, ceea ce înseamnă aproape primăvara anului următor[60]. Din aceste motive, opinăm că majoritatea trupelor era formată din contingente ale nobilimii şi cnezilor bănăţeni, obligaţi să susţină atît efortul constructiv, cît şi pe cel militar.

Izvoarele care amintesc repetatele retrageri peste munţi ale lui Dan al II-lea specifică doar că este vorba despre Transilvania. Opinăm că majoritatea acestor treceri trebuiesc căutate, nu atît în Transilvania din interiorul arcului carpatin, ci în zonele vestice ale acestuia şi anume în Banat. Nici un alt comandant militar transilvănean al acestor ani nu s-a aflat în fruntea unei armate de ajutor şi nici nu a reuşit să-i ofere lui Dan sprijinul substanţial căutat; trecerea domnului muntean peste munţi în Transilvania trebuie să fi avut loc exclusiv doar în momentele în care înfrîngerea suferită se situase în teren pe undeva mai aproape de Ardeal decît de zona Severinului şi Banatului.

Demersurile de ajutor de pînă acum au fost intreprinse, în principal, de către comitele de Timiş, care era şi comandantul armatelor regale trimise în ajutorul voievodului Ţării Româneşti. Punctul lor de plecare fusese oraşul Timişoara şi locul obligatoriu de trecere Orşova-Severin. Este normal ca domnul fugar să caute scăparea în partea în care ştia că va fi adăpostit şi sprijinit cu trupe[61]. Cu ajutorul lui Filippo Scolari şi a oştilor sale, în mare parte bănăţene, Dan al II-lea reuşise în fiecare acţiune militară dintre anii 1423–1426 să-şi reocupe tronul uzurpat de către filotomanul, Radu Praznaglava.

Pippo urmăreşte mersul lucrărilor de reconstrucţie atît la faţa locului, în ţinutul mehedinţean, cît şi de la Timişoara, unde se întoarce pe la sfîrşitul lunii noiembrie, rezolvînd între timp cîteva dintre problemele curente: unele se referă din nou la cumani[62], iar altele la vicecomitele său de Caraş. Ultimul săvîrşesc diferite abuzuri: răpeşte iobagilor din Apachya 9 boi şi 2 florini, schimbă animalele şi sechestrează iobagii, sau pradă diferite posesiuni[63]. Pentru acelaşi sfîrşit de an există informaţii asupra unui pretins schimb de solii care ar duce la încheierea unui tratat de pace între Sigismund şi turci[64].

Comitele de Timiş o perioadă ceva mai lungă odihnei şi reglemnetări în posesiile de ordin familiar, cum sînt de exemplu bogatele donaţii făcute bisericii Sf. Margareta din Ozora[65] sau pregătirea pentru întîlnirea cu proaspătul arhiepiscop de Kalocsa, Giovanni Buondelmonti[66]; locul preferat de odihnă şi întîlniri este în continuare Lipova. Această şedere completează informaţiile despre o nouă cură în localitate chiar în iarna dintre anii 1424–1425. De fapt este antepenultima dintre numeroasele sosiri ale lui Pippo aici şi are ca efect o oarecare îmbunătăţire a sănătăţii sale, grav şubrezită. În primăvara, şi o parte a verii, anului 1425 comitele călătoreşte spre Ozora, unde se îngrijeşte de bunul mers al posesiunilor, de situaţia şi viitorul soţiei şi rudelor sale italiene. Începe să se gîndească cu mai multă intensitate la sfîrşitul vieţii sale. Mărturie impresionantă a conştiinţei de

sine şi a destinului uman este preambulul donaţiei sale din 25 iulie 1425, făcută bisericii Sf. Maria din Székesfehérvár[67], care poate fi considerat adevăratul testament moral al lui Filippo Scolari.

Noile conflicte din Ţara Românească îl silesc pe Pippo să se reîntoarcă la Timişoara, unde se aflase în luna august, pregătind noua campanie. Tot în acest scop participă şi la lucrările unora dintre congregaţiile nobiliare comitatense[68]. Din nou, forţele bănăţene sînt concentrate în zona Porţilor de Fier, de unde pornesc într-o altă expediţie în favoarea lui Dan al II-lea. De data aceasta atacul se va desfăşura din două părţi, din vest şi din nord, întrucît forţele transilvane acţionează separat sub conducerea voievodului Csaki, care trece în zona montană a Munteniei, reuşind să alunge garnizoanele muntene credincioase lui Radu şi trupele de ajutor ale otomanilor.

Comitele de Timiş acţionează în aceiaşi zonă limitrofă Dunării, în părţile vestice ale Ţării Româneşti. Acţiunea lor combinată reuşeşte să zdrobească rapid forţele duşmane eliberînd ţara de turci. Desfăşurarea acestor evenimente poate fi situată în cea de-a doua jumătate a lunii septembrie şi, cel mult, în prima săptămînă din luna octombrie. După acest interval, joncţiunea celor două armate, undeva în zona colinară a Munteniei, duce la concentrarea unor importante forţe militare care coboară spre Dunăre, jucînd un rol deosebit de important în planurile politice ale regelui Sigismund de Luxemburg.

Acesta urmăreşte să reînvie ţaratul de Vidin, prin amplasarea în cetate şi în ţinutul din jur a unuia dintre fiii foştilor ţari bulgari. Acesta era Frujin, adăpostit de ani de zile în Banat, loc unde regele îi dăruise numeroase posesiuni. Comitele de Timiş ştie de multă vreme de existenţa acestuia iar, ideea de a-l folosi într-un moment favorabil, poate avea la origine şi participarea sa. Însuşi plasarea acestui pretendent bulgar în Banat, în imediata apropiere a Bulgariei şi încredinţarea sa în grija lui Pippo arată clar intenţiile regale. Să nu uităm că acest stat tampon ar fi preluat, în accepţiunea autorilor săi, o mare parte din atribuţiile militare ale zonelor sudice ale regatului, în speţă Banatul. Apoi s-ar fi stabilizat oarecum şi situaţia politică a Ţării Româneşti.

La mijlocul lunii octombrie se desfăşoară aceste bătălii în sudul fluviului, în jurul cetăţilor Nicopole şi Vidin, lupte încununate de succes, fără a şti dacă au fost sau nu ocupate cetăţile Vidin şi Rahova[69]. Indiferent de rezultatul acestor lupte şi asedii, încercarea nu are sorţi de izbîndă datorită lipsei de sprijin din partea masei bulgarilor, ale căror răscoale din aceşti ani – nesprijinite din afară – au fost înecate în sînge; mai apoi, lipsa unui sprijin eficient din partea forţelor regale protectoare duce la abandonarea ideii. Aşezat în marginea teritoriului duşman, pe malul drept al Dunării Vidinul – sau oricare altă cetate – nu are şanse de a fi apărat mai mult decît un sezon de către creştini, iar eforturile militare pentru recucerirea sau apărarea sa erau inutile., Lucru era evident atît pentru Pippo, cît şi pentru Dan al II-lea şi Nicolae Csaki; ca urmare aceştia se retrag peste Dunăre imediat după terminarea operaţiunilor militare.

Cheia succeselor din acea toamnă, ca şi a celor din ultimii ani, trebuie căutată în faptul că majoritatea armatei era alcătuită din ţărănime, cnezi şi mica nobilime, atît în Muntenia cît şi în ţinuturile româneşti transcarpatine, Transilvania şi Banat. Pentru prima dată apar acum în armata munteană mercenarii[70] lucru explicabil datorită procesului de fărîmiţare internă a forţelor muntene şi necesitatea completării lor cu oşteni plătiţi.

O ultimă menţiune despre activitatea militară a comitelui în acest sfîrşit de an 1425, mai precis din luna octombrie, îl prezintă luptînd în Serbia împotriva turcilor care invadaseră din nou ţara[71]. Nu sînt cunoscute nici datele de început şi nici cele de sfîrşit ale acestei campanii sud-dunărene, aproximaţia putînd împinge data de desfăşurare a acestor lupte pînă în prima săptămînă a lunii noiembrie. A fost vorba despre ultimele atacuri ale anului, autorii lor fiind beii dunăreni. Reîntors din campanie, Pippo se odihneşte cîteva săptămîni în Banat, după care călătoreşte spre Ozora, unde rămîne toată iarna şi primăvara anului 1426.

Starea gravă a sănătăţii comitelui îngrijorează atît familia cît şi pe Sigismund. Odihna prelungită nu ameliorează prea mult efectele grave ale gutei, iar deplasările deveniseră deosebit de grele, întrucît Pippo trebuie transportat în trăsură. De abia pentru acest început de an există mărturii asupra gravităţii bolii comitelui, deşi maladia era mai veche. În acest fel trebuie să reconsiderăm participarea comitelui de Timiş cel puţin la campaniile anului 1425, prin menţionarea aproape sigură a deplasării sale în trăsură. Cu toată boala, Pippo – aflat în continuare la Ozora, îşi desfăşoară activitatea în mod aproape obişnuit. Pe 20 aprilie regele îi cere să rezolve nemulţumirea călugărilor mănăstirii Sfînta Ana din Oradea, întrucît defunctul episcop Andrea Scolari a luat pentru sine veniturile morilor de pe apele care treceau pe lîngă mănăstire, deşi aceasta era proprietara[72]. În calitatea sa de unic moştenitor, i se cerea lui Pippo să repare abuzul; nu se cunoaşte vreun act care să păstreze în textul său măsurile luate de comite.

Creşterea populaţiei oraşului Ozora, aflat în stăpînirea lui Scolari încă din anul 1398, impune – în anul 1426 – reevaluarea raporturilor stăpîn-oraş; să nu uităm că aici locuiesc şi „oaspeţi”, fapt important pentru evoluţia urbană a locului, ca de altfel pentru toate centrele urbane ale regatului. Ca urmare a situaţiei noi, la 21 aprilie Pippo hotărăşte să mărească atribuţiile administrative şi juridice ale Ozorei prin alegerea de către locuitori a judecătorilor care vor exercita atribuţiile juridice, cu excepţia crimei şi pedepsirii cazurilor de tîlhării, ambele rezervate de drept seniorului feudal[73]. În schimbul noii libertăţi elective, oraşul plăteşte anual comitelui 50 de florini în monedă nouă, la două date: 25 la Sîngeorge şi 25 la Sînmihai. Avem în faţă cazul obişnuit al ridicării unui oraş şi beneficiem de actul păstrat al evenimentului. Nu putem spune acelaşi lucru despre oraşele şi tîrgurile bănăţene aflate aproape de tot atîta vreme ca şi Ozora sub jurisdicţia comitelui de Timiş, datorită numeroaselor învolburări ale istoriei asupra acestui ţinut românesc. Un exemplu este concludent: oraşul Timişoara, centru economic deosebit de important, cu legături comerciale solide în sud-estul şi chiar centrul Europei, nu beneficiază – pentru întreaga perioadă a istoriei sale medievale decît de un mănunchi de documente – şi acestea nesemnificative[74] din punct de vedere al conţinutului.

În situaţia în care sănătatea şubredă nu-i permite lui Pippo să se deplaseze prea uşor, iar complexele tratative de pace cu Veneţia aflate în curs de desfăşurare la Buda şi Tata, îl solicită, iar comitele joacă un rol esenţial[75], o scurtă călătorie spre comitatele bănăţene poate suscită multe comentarii. La 22 aprilie Pippo este la Ozora, unde emite actul referitor la privilegiile oraşului, iar peste 5 zile, deci la 27 aprilie 1426, el se află la Szeged, luînd apărarea unui vechi slujitor de-al său[76]. Ce anume l-a determinat să-şi întrerupă odihna şi tratativele şi cu greutatea, de acum cunoscută, a deplasării să străbată din nou regatul? Răspunsul trebuie căutat desigur în agravarea situaţiei de la Dunăre prin noile intervenţii otomane de primăvară. Deşi fatul e neatestat de izvoare, Pippo a ajuns cu certitudine pînă la Timişoara unde a acţionat în vederea întăririi frontierelor bănăţene şi pregătirea armatei pentru respingerea oricărui atac.

Campania otomană declanşată şi condusă personal de către sultanul Murad al II-lea, în primăvara acestui an avusese ca scop devastarea Serbiei şi Bosniei[77], timp în care beii dunăreni participă la o nouă incursiune destinată să-l readucă pe tronul din Tîrgovişte pe Radu Praznaglava. O primă luptă avusese deja loc în Ţara Românească, probabil încă la sfîrşitul iernii, dar victoria i-a aparţinut lui Dan al II-lea. Sosirea lui Pippo în Banat, la sfîrşitul lunii aprilie, este o consecinţă a acestor lupte. Pippo nu rămîne aici mai mult de o săptămînă, reîntorcîndu-se spre centrul regatului unde se desfăşurau tratativele de pace amintite. Considerăm că aprecierile lui Jacoppo Bracciolini, referitoare la o călătorie a comitelui spre linia Dunării unde se afla armata sa la iernat, au ca obiect tocmai această etapă a începutului unor noi lupte cu turcii. Adevărat ar putea fi şi scopul arătat: îmbărbătarea oştenilor în rîndul cărora se zvonise că Filippo ar fi murit. Sosirea lui Scolari în tabără certifică realitatea.

Nu sînt cunoscute nici un fel de ajutoare regale pentru Dan al II-lea în această primăvară, deşi se prea poate ca ele să fi fost expediate, şi ne gîndim în primul rînd la călătoria mai sus amintită a comitelui de Timiş spre, şi în Banat, cînd ar fi putut trimite contingente locale să-l sprijine pe domnul muntean. În urma unei noi lupte, foarte sîngeroase, soldate cu mari pierderi umane de ambele părţi, desfăşurată pe la sfîrşitul lunii mai Dan al II-lea este învins[78] şi silit din nou să caute adăpost peste munţi. Posibil ca acest loc de exil a fost din nou Banatul, unde trupele prietenului său Scolari erau pregătite pentru ripostă.

Discuţiile finale asupra tratatului de pace ungaro-veneţian se desfăşuraseră pe parcursul primelor două săptămîni ale lunii mai şi sînt întrerupte doar din cauza a două evenimente extrem de importante. Primul se referă la ştirea falsă care ajunge la Tata în jurul lui 10 mai potrivit căreia Dan al II-lea ar fi fost ucis. Ca urmare, în zilele de 10 şi 11 mai, tratativele sînt întrerupte, Filippo Scolari pune la punct pregătirile militare concentrînd aproape 20.000 oameni[79], iar Sigismund îşi amînă, proiectata călătorie spre Germania. Reluate pe 12 mai discuţiile vor fi încheiate curînd după aceea.

Cel de-al doilea eveniment se referă la sosirea la Tata a despotului Ştefan Lazarević, în data de 10 mai[80].

Plecat din Serbia la sfîrşitul lunii aprilie, din cauza masivităţii atacului condus de sultan, căruia forţele sale nu-i puteau rezista, despotul asistă aici la ultimele discuţii cu solii florentini. În jurul datei de 15 mai încep discuţiile dintre Sigismund, Pippo şi Lazarević, referitoare la sprijinul militar datorat de rege vasalului său. Suita despotului la aceste discuţii se cifra la aproape 200 persoane[81]. Gravitatea acţiunilor otomane asupra Serbiei îl determină pe despot să solicite ajutor regal imediat, în caz contrar va fi nevoit să treacă de partea turcilor, spre a-şi feri ţara de distrugere. În urma discuţiilor de la Tata, regele se obligă să-i acorde ajutorul militar cerut, iar despotul reînoieşte tratatul cu regatul

Ungariei; în plus faţă de precedentele tratate, se prevede şi predarea a 17 cetăţi dunărene Ungariei. Printre acestea figurează Golubac-ul şi Belgradul, ultimul fiind, de la această dată şi pînă la cucerirea sa de către turci în anul 1524, apărat de forţele regatului.

Un episod interesant, menit să ilustreze posibilitatea colaborării militare antiotomane ungaro-polone, dar mai ales incapacitatea lui Sigismund de Luxemburg de a urmări coerent un plan de acţiune, îl reprezintă proiectata acţiune militară comună a forţelor poloneze şi ungare din primăvara-vara anului 1426. Încă în toamna anului 1425, Sigismund de Luxemburg îl trimite ca sol în Polonia pe Stefan Berzeviczy pentru obţinerea unor contingente polono-moldave în vederea unei intervenţii militare comune împotriva turcilor. În conformitate cu înţelegerea survenită, polonii trimit un corp de 5.000 călăreţi comandaţi de starostele Rusiei roşii Janusz Kobilenski; lor li se adaugă şi un corp de oaste moldovenească. Punctul de întîlnire cu forţele lui Sigismund era Brăila, loc unde polonii şi moldovenii aşteaptă nu mai punţin de două luni sosirea aliaţilor. După contextul general, aceste luni au fost iunie-iulie 1426[82]. Lipsa oricăror ştiri despre intenţiile lui Sigismund îi determină pe poloni să se retragă, iar planul ofensiv să eşueze înainte de a fi început; era unul dintre cele mai nimerite prilejuri de cooperare a forţelor militare ale celor mai puternice state ale Europei centrale şi sud-estice: Ungaria şi Polonia împotriva turcilor otomani. După plecarea polonilor, Alexandru cel Bun preia pe seama Moldovei din cursul inferior al Dunării un teritoriu cuprins între vărsarea Siretului şi Marea Neagră, inclsuvi cetăţile Chilia şi Cetatea Albă, atunci parte componentă a Ţării Româneşti[83].

Activitatea comitelui de Timiş în aceste luni se mărgineşte la lucrurile deja cunoscute, lipsind orice acţiune militară în zona Dunării. Pentru perioada tratativelor de la Tata cu despotul sîrb, Mellini aduce o variantă interesantă[84]. Potrivit ei, Sigismund de Luxemburg a ţinut neapărat să cunoască şi părerea lui Pippo deşi acesta se afla bolnav la Ozora. Suveranul s-a deplasat pînă acolo cu toată curtea, discută cu comitele principalele prevederi ale înţelegerii cu sîrbii şi îl roagă să preia comanda armatei regale care trebuie să se îndrepte împotriva turcilor. La răspunsul lui Scolari că este bătrîn, bolnav şi nu mai poate conduce o armată, regele îl convinge demonstrîndu-l faptul că sosirea sa în părţile dunărene va constitui un imbold pentru ostaşi şi o surpriză pentru turci care-l ştiu mort, sau că ar fi pe moarte; avantajul psihologic va fi hotărîtor pentru soarta campaniei. Convins de spusele regelui, Pippo a acceptat să pornească spre cîmpurile de luptă[85].

Afirmaţiile trebuiesc parţial corectate întrucît Mellini a confundat unele fapte. Astfel, la data tratativelor cu Lazarević, Scolari se afla deja de 2 săptămîni la Tata, unde contribuie decisiv la înţelegerea realizată cu solii florentini, referitoare la tratatul de pace cu Veneţia, deci regele nu avea sens să meargă la Ozora din moment ce comitele era deja în preajma suveranului. Mai precizăm că acţiunea militară descrisă nu se petrecuse în luna mai şi nici Pippo nu ajunse în cîteva zile la Dunăre: aceste fapte s-au petrecut abia peste o lună şi ceva, în intervalul iunie-iulie şi nu în Serbia, unde primejdia trecuse deocamdată, ci în Muntenia. Afirmaţia rămîne corectă în esenţă, prin modul în care încearcă să explice rolul decisiv al lui Scolari în evenimentele militare ale acelui an.

Armatele regale efectuaseră campania în două etape: prima aproximativ în intervalul iunie-iulie, iar următoarea în septembrie, ambele intervenţii avînd ca locuri de desfăşurare Ţara Românească, Bulgaria şi Serbia. În prima campanie, forţele de care dispunea comitele de Timiş se cifrează la aproximativ la 25.000 oameni, din care 15.000 călăreţi şi 10.000 pedestraşi[86]. Plecat din centrul regatului, comitele parcurge itinerariul Buda-Szeged-Timişoara. Persistă încă dubii asupra teritoriului în care au dat luptele întrucît izvoarele sînt, o dată mai mult, lapidare, narînd doar despre „lupte cu turcii” în zona Dunării de Jos. În mod cert confruntările armate se desfăşuraseră aici, dar nu în Serbia sau Banat, ci în Ţara Românească. Armata condusă de Scolari s-a întîlnit în părţile sudice bănăţene cu Dan al II-lea şi împreună coboară spre Severin, intră în Oltenia, înving din nou trupele otomane care-l sprijină pe Radu Praznaglava. Acesta din urmă este silit să se retragă. După asigurarea domniei lui Dan, trupele regale s-au întors la bazele de plecare. Bătălia decisivă şi sfîrşitul campaniei pot fi situate pe la mijlocul lunii iulie[87]. Motivele care au făcut ca această armată să nu se îndrepte în continuare spre Brăila nu ne sînt cunoscute. Este posibil ca la data terminării campaniei polonezii să fi fost deja plecaţi, după cum se poate ca Pippo să nu mai fi putut conduce armata într-o nouă campanie de o amploare deosebită, cum se anunţă cea preconizată în alianţă cu polonii şi moldovenii; posibil că la acea dată nu era încă consolidată suficient domnia lui Dan şi nici eliberată în întregime Muntenia.

Spre sfîrşitul lunii august Banatul asistă la un eveniment politic de amploare: desfăşurarea lucrărilor dietei regatului la Lipova, organism care îşi încheie sesiunea în primele zile ale lunii septembrie. Comitele de Timiş participă la aceste dezbateri şi opinăm că el se afla de mai multă vreme aici, probabil într-o nouă cură. O întrebare persistă şi asupra motivelor care l-au determinat pe Sigismund să aleagă tocmai Lipova pentru desfăşurarea lucrărilor dietei. Să fi fost doar apropierea

acestei localităţi bogate în ape minerale de zona primejduită sau a fost hotărîtoare prezenţa lui Pippo aici şi imposibilitatea sa de a mai efectua călători lungi? Avînd nevoie de sfatul comitelului, regele ar fi putut face un asemenea gest, dar răspunsul exact al acestei alegeri nu se poate cunoaşte în stadiul de astăzi al cercetărilor.

Cea mai importantă hotărîre adoptată de această dietă se referă la încheierea tratatului formal de alianţă dintre Sigismund de Luxemburg şi Dan al II-lea[88]. O solie munteană condusă de marele logofăt ajunge la Lipova şi prezintă regelui cererea domnului muntean de a i se asigura o gardă personală de 600 oameni, a căror plată să fie suportată de rege. În urma sfaturilor lui Pippo, regele îi acordă domnului 1.000 oameni, dintre care 100 călăreţi şi 900 pedestraşi. Plata acestora era următoarea: 1 perper românesc pe zi pentru 1 călăreţ sau 3 pedestraşi, prima rată fiindu-i achitată logofătului, iar pentru celelalte aspecte ce decurgeau din tratat regele le scrie imediat braşovenilor.

Iată dovada justeu înţelegeri a situaţiei interne a Ţării Româneşti şi a necesităţii unui nucleu de oaste credincioasă domnului, ca sprijin în clipele grele. Cu atît mai mult iese în evidenţă sfatul dat regelui de către comite. Şi în acelaşi timp, nimic nu poate fi mai semnificativ pentru natura relaţiilor de prietenie dintre cei doi: Dan şi Pippo, decît această sporire a gărzii primului, datorată exclusiv sfaturilor celui de-al doilea.

Hotărîrilor dietei de la Lipova cuprind şi un alt aspect pe larg discutat, uneori în controversă, de istoriografia mai veche sau mai nouă, şi anume calitatea şi cantitatea participării popoarelor şi claselor sociale din cuprinsul regatului feudal al Ungariei la lupta antiotomană în secolele XIV–XVI. Păreri diverse au fost exprimate, în funcţie de interese sau convingeri. Referitor strict la amplitudinea şi întinderea în timp a participării la aceste lupte a populaţiei româneşti transcarpatine, considerăm ca deosebit de semnificativă şi tranşantă cererea nobilimii regatului adresată regelui Sigismund de Luxemburg la dieta de la Lipova[89].

În această hotărîre, nobilimea îi ceruse regelui să nu mai fie trimisă să lupte împotriva turcilor, întrucît această sarcină revenea românilor care se situaseră în prima linie încă de la începuturile atacurilor otomane[90]. Dorinţa nobilimii, indiferent de naţionalitatea acesteia, de a-şi păstra privilegiile şi dezinteresul ei făţiş faţă de gravitatea primejdiei otomane se manifestă în condiţii cel puţin asemănătoare în tot cursul secolului al XV-lea şi chiar la începutul veacului următor. Perioadele de anarhie internă vor slăbi considerabil puterea regatului şi-l vor duce la pieire. Participarea largă a maselor populare româneşti, maghiare, slave, din cuprinsul regatului la luptele antiotomane rămîne o permanenţă pentru tot acest timp şi îndepărtarea lor de tron şi nobilime după războiul ţărănesc din 1514, explică prăbuşirea regatului.

Imediat după încheierea lucrărilor dietei, comitele de Timiş pleacă într-o nouă campanie în sudul Dunării, în încercarea de a stabili totuşi acel stat tampon pe care încercase să-l realizeze anul trecut. Pe itinerariul: Lipova-Timişoara-Caransebeş-Orşova, se deplasează trupele recent recrutate de Pippo. Dintr-un scurt popas în ultima localitate, pe 8 septembrie, datează penultimul document emis de către comitele de Timiş[91].

Asupra drumului urmat în continuare de armata sa există mai multe păreri: cea a istoricilor mai vechi indică o campanie sud-dunăreană în Serbia[92] în timp ce istoricii sîrbi susţin dimpotrivă desfăşurarea acestor lupte în jurul Vidinului[93]. Din scopurile iniţiale şi modul de desfăşurare a campaniei, se întrevede clar desfăşurarea ei pe pămîntul Bulgariei.

Dintre participanţii sînt remarcaţi dintre apropiaţii regelui Ioan Marothi, Ladislau Blagai şi Ştefan Berzeviczy, iar dintre străini inedita prezenţă a lui Don Pedro, fiul regelui Ioan I al Portugaliei, sosit în Orient în fruntea a 800 călăreţi, într-o acţiune de recunoaştere[94]. Li se alătură Dan al II-lea cu forţele armate muntene, numărul total al efectivelor ridicîndu-se la aproximativ 25.000–30.000 oameni.

Cu aceste forţe comitele trece Dunărea, cel mai probabil pe la Severin-Cladova şi înaintează spre Vidin, în încercarea de a-l instala domn pe Frujin. Luptele sînt îndîrjite întrucît cetatea era reşedinţa unor vestiţi bei de achingii, dar victoria finală aparţine trupelor creştine. S-a avansat chiar ideea desfăşurării a două lupte în preajma Vidinului[95], în prima victoria aparţinîndu-i lui Scolari, iar în cea de-a doua rezultatul fiind incert. În nici un caz în urma acestora nu a putut fi instalat acel „cneaz bulgar” amintit într-o cronică contemporană, dar în decursul primei lupte mor aproximativ 15.000 luptători inclusiv cei 800 „cruciaţi” ai lui don Pedro[96].

Interesant acest episod al prezenţei portugheze pe meleagurile dunărene, într-o încercare timidă de a cunoaşte realităţile orientului european şi de a participa la cîteva lupte cu turcii. Necunoscători ai realităţilor vremii, cavalerii portughezi au căzut încă în prima luptă, dovedind o dată mai mult – dar la o scară redusă – eşecul cruciadei de la Nicopole şi al tacticii de luptă apusene în faţa

inovaţiilor aduse de otomani. Prinţul Pedro va mai rămîne cîtva timp în aceste ţinuturi împrietenindu-se cu domnul muntean. În ceea ce-l priveşte pe Pippo, prezenţa lui don Pedro a fost doar un accident, întrucît nu a adus nimic notabil în schimbarea raportului de forţe din zonă, dovedind o dată în plus diferenţa dintre amatorism şi profesionalitate, dintre o călătorie de plăcere şi o viaţă închinată unei idei lupta antiotomană.

Cîteva cuvinte despre deja amintita campanie care avea ca punct final cetatea sîrbească dunăreană Golubac. În realitate este vorba despre contopirea în aceste izvoare a celor două campanii din vara-toamna anului 1426 într-una singură şi care are drept loc de desfăşurare malul drept al Dunării. Descrisă foarte frumos, această acţiune merită să fie amintită. Plecat de la Tata, Pippo face zece zile pînă la Dunăre – cu trăsura –, unde trupele sale se aflau în tabără. Bucuroşi de sosirea comandantului pe care-l crezuseră pe moarte, ostaşii trec fluviul atacîndu-i pe duşmanii surprinşi de această apariţie. Solia turcească sosită, după primele victorii ale comitelui de Timiş, să ceară armistiţiu sau pace, mărturiseşte că au pornit la luptă doar fiindcă au auzit că Scolari a murit; este evidentă intenţia penegirică a autorului acelor rînduri[97]. La cererea duşmanului, comitele răspunde printr-o nouă serie de atacuri în urma cărora reuşeşte să obţină victoria, după care se reîntoarce în stînga fluviului.

Este uşor sesizabilă şi confuzia făcută de izvoare asupra desfăşurării reale a campaniilor din anul 1426 ca şi preluarea acestor afirmaţii de la un autor la altul; ţinînd seama şi de distanţa geografică la care se aflau autorii la data scrierii operelor, confuzia dintre Golubac şi Vidin, cetăţi apropiate totuşi una de alta este explicabilă. Aceste lupte pot fi atribuite şi refuzului garnizoanei unor cetăţi dunărene sîrbeşti de a se preda regelui Sigismund; exemplul clasic este Golubac-ul care refuză acest lucru şi în anul următor, preferă să se predea mai bine turcilor decît Ungariei. În plus, lipsa unor mărturii sigure asupra drumului urmat de trupele comitelui de Timiş la reîntoarcerea din campania bulgară din septembrie-octombrie 1426, lasă cîmp liber posibilităţii ca ele să fi urcat în amonte pe Dunăre, pe malul ei drept, în care caz ar fi trecut şi pe sub zidurile cetăţii Golubac în drumul spre vadurile de la Horom şi Cuvin, singurele locuri de trecere a Dunării în zonă.

Unul dintre aspectele, oarecum surprinzătoare, referitor la relaţiile dintre comitele de Timiş şi despotul sîrb Ştefan Lazarević îl constituie aprecieri de genul aceleia care afirmă că acestea exprimau legături de prietenie[98]. Nu ştim realmente dacă s-a ajuns între cele două personaje la o prietenie, dar repetatele acţiuni de ajutorare a despotului şi numeroasele tratative diplomatice al căror mediator şi, nu de puţine ori, autor principal a fost tocmai Filippo Scolari, extinse pe durata a două decenii (1406–1426), au stabilit relaţii amicale strînse între cei doi comandanţi creştini de oşti.

Comitele de Timiş se reîntoarce din campanie, după toate probabilităţile, în luna octombrie. Starea agravată a sănătăţii sale, boala evoluînd rapid datorită eforturilor mari depuse şi în acest an, îl determină pe Scolari să părăsească Timişoara. A poposit la Oradea, oraş în care, în afara băilor termale, se mai aflau şi cîţiva medici italieni veniţi la curtea lui Andrea Scolari. Unul dintre aceţtia era Ieronimo di Sancto Miniato[99] care îl îngrijeşte şi acum pe Filippo, în speranţa unei îmbunătăţiri a sănătăţii comitelui. Scolari rămîne în cetatea de pe Crişul Repede cîteva săptămîni după care, simţindu-se din ce în ce mai rău, pleacă spre Lipova. Popasul la Oradea trebuie situat în luna noiembrie, iar plecarea din acest oraş s-a petrecut în a doua jumătate a acestei luni. La 20 noiembrie Pippo se găsea la Şiria, de unde a emis ultimul său document, un act referitor la situaţia locuitorilor districtului românesc al Căpîlnei[100].

Luna decembrie Filippo Scolari şi-o petrece imoblizat la pat, în Lipova, sub îngrijirea doctorilor săi italieni. Dar nimic nu mai reuşeşte să-l ajute şi la 27 decembrie 1426, Filippo Scolari se stinge din viaţă. Sicriul cu corpul neînsufleţit a fost dus spre a fi înmormîntat în capela funerară construită de defunct la Szekesfehervár. Pe piatra mormîntului său scrie: „Sepluchrum egregii et magnifici Filippi de Scolaribus de Florencia, Comitis Themesiensis et Ozore, qui obiit A.D. MCCCCXXVI, die XXVII mensis decembris”[101].

NOTE CAPTIOLUL VI

[1] Thallóczy Lajos – Barabás Samu, *A Frangepán család oklevéltára*, vol. I, Budapesta, 1910, p. 184–186; diploma regală din 5 mai 1419 emisă prin „relacio Piponis”, aflat împreună cu regele la Visegrad.

[2] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 221; la 30 mai din Košice este emis documentul prin aceiaşi „relacio Piponis”.

[3] Păreri sintetizate de Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 1–5 şi Anca Ghiaţă, *op. cit.*, p. 87–89.

[4] Ştefan Katona, *Historia critica regum Hungariae*, tom XII, Buda, 1790, p. 327.

[5] Pe 2 septembrie sosesc la Veneţia ştiri despre aceste lupte din august, cf. Nicolae Iorga, *Sutdii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. III, Bucureşti, 1901, p. IX.

[6] Anca Ghiaţă, *op. cit.*, p. 90 spune că oastea marelui vizir a ajuns în Serbia unde s-au desfăşurat mai apoi lupte; Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 67 contrazice această opinie arătînd şi falsitatea acelei „victorii" repurtate de rege undeva între Niş şi Nicopole pe 4 octombrie 1419; la data respectivă regele se afla încă la Oradea.

[7] Fejer Georg, *op. cit.*, X/VI, p. 954; regele se afla la „Neuhaus" în Bulgaria, lîngă Porţile de Fier. Pentru localizarea acestuia vezi Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 66, nota 61; la p. 67 este discutată şi lupta şi localizarea.

[8] La prima dată se adresează braşovenilor, cf. Franz Zimmermann, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. IV Braşov, 1937, p. 12; pentru cea de-a doua vezi Wertner Mór, *A Nicopoli hadjárat 1396-ben, în Hadtörténelmi Közlemények*, Budapesta, 1925, p. 229.

[9] Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 56, document emis la 25 iulie 1420, care se referă la luptele de sub cetatea Severinului din toamna lui 1419.

[10] Géresi Kálmán, *A Nagy Károlyi grof Károlyi család oklevéltára*, vol. I., .Budapesta, 1895.

[11] Ioan Mihalyi de Apşa, *Máramarosi Diplomák a XIV. és XV. Századból*, Sighetul Marmaţiei, 1900, p. 242–244; la 12 şi 15 noiembrie regele se aflĂ în Severin, donînd lui Tatul, fiul lui Mihail, din Jalova, Maramureş, cîteva posesiuni.

[12] Pesty, *Szörényi*, III, p. 20; la 3 decembrie regele emite de aici actul de întărire a drepturilor cneziale ale lui Valentin, fiul lui Teodor de Ieud, cf. Ioan Mihalyi, *op. cit.*, p. 245–246.

[13] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 164; Iuliu Vuia, *Districtus Walachorum*, Timişoara, 1929, p. 17.

[14] Wertner Mör, *A Nikapolyi*, p. 229, spune că Gevrin este Orşova Nouă din insula Ada-Kaleh; Theodor N. Trîpcea, *Cîteva cetăţi din Banatul de Severin*, în *S R i*, Bucureşti, nr. 1, 1971, p. 173 citează două variante: potrivit uneia, Gevrinul ar fi fost în partea estică a insulei Ada-Kaleh; potrivit celeilalte, Gevrinul ar fi fost pe malul drept al Dunării în Bulgaria.

[15] Din cuprinsul diplomei regale, din 26 octombrie 1419, reiese că „Geben uff unserm newen Hausz, in del Bulgarei, bei dem Eiserntor" adică această „casă nouă" era o cetate, situată în zona Porţilor de Fier, dar în Bulgaria. Constantin Jirecek, *Geschichte der Serben*, II/2, Gotha, 1918, p. 155 o identifică cu Novigrad, adică Cladova.

[16] Discuţia la capitolul VIII.

[17] Pentru Dan al II-lea se pronunţă Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, Bucureşti, 1938, p. 10; Milleker, *op. cit.*, p. 22. Pentru Radu Praznaglava sînt J. C. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, I, Halle, 1804, p. 165; Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 18–19.

[18] Pesty, *Szörényi*, p. 20; Fejer Georg, *op. cit.*, X/VIII, Buda, 1843, p. 601, aflat la Caransebeş la 25 iunie, Ştefan Rozgony „comes Temesiensis", îl scuteşte pe Ladislau, fiul lui Danciu, canonic de Cenad de participarea la luptele antiotomane.

[19] Datarea a fost propusă de noi, în concordanţă cu evoluţia ulterioară a evenimentelor militare şi cu luptele din septembrie din Haţeg şi de pe valea mijlocie a Mureşului.

[20] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 113; Victor Motogna, *Banatul Românesc…*, p. 455, vorbeşte foarte confuz despre luptele din acest an, neputînd fi luat ca termen de referinţă.

[21] Szentkláray Jenö, *Temesvármegye története*, în vol. Borovszky Sámu *Temesvármegye és Temesvár*, Budapesta, f.a., p. 292; Victor Motogna, *op. cit.*, p. 455; Nicolae Ilieşiu, *op. cit.*, caiet V, p. 430; toţi vorbesc însă despre acelaşi Nicolae fiul lui Petru.

[22] Gustav Gündisch, *Siebenbürgen in der türckenabwehr*, 1395–1526, în *R R H*, Bucureşti, nr. 3, 1974, p. 419; J.C. Eder, *Observationes criticae et pragmaticae ad historiae Transilvaniae*, Sibiu, 1803, p. 64 fixează data luptei pe 25 septembrie; Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 76 readuce lupta pe 24 septembrie.

[23] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 64–65.

[24] Pesty-Ortvay, *op. cit.*, p. 563–564.

[25] Din bibliografia acestor lupte vezi Aenea Silvio Piccolomini, *De Bohemorum et ex his imperatorum aliquot origine ac gestis*, Frankfurt, 1587; Bohuslav Balbin, *Epitomae historicae rerum Bohemicarum*, Praga, 1677; Fr. Palacky, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussten-Kriegs*, vol. I–II, Praga, 1872; P. Pezold, *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten*, vol. I–III, Müchen, 1872–1877; Fr. Heymann *John Zižka and the Hussite Revolution*, New-York, 1969;

[26] *Zichy cs. oklt.*, VIII, p. 36.

[27] Mihail P. Dan, *Sub flamura Taborului*, Bucureşti, 1964, p. 153 indică 80.000; Szilagyi Sándor, *op. cit.*, III, p. 542; 60.000; John Heymann, *op. cit.*, p. 287; 40.000; Antonio Bonfini, *op. cit.*,

p. 417 doar 15.000 călăreţi, fără a da celelalte efective. În nici un caz acestea nu depăşeau 40.000 oameni, inclusiv contingentele austriece şi cruciate.

[28] John Heymann, *op. cit.*, p. 288.

[29] *Idem*, p. 291–299, inclusiv o schemă a bătăliei.

[30] J. C. Eder, *op. cit.*, p. 65 indică data de 2 aprilie; Gustav Gündisch *op. cit.*, p. 420 indică 3 aprilie şi dă în continuare lista localităţilor prădate.

[31] Orudj bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman*, în *Cronici turceşti*, I, p. 57; Mehmed Neşri, *Tarih-i al-i Osman*, în *Cronici turceţti*, I, p. 118.

[32] Dan Pleşia – Ştefan Andreescu, *Un épisode innconu des campagnes du voïevode Dan II prince de Valachie*, în *R R H*, Bucureşti, tome XIII, nr. 3, 1974, p. 545–559.

[33] *Zichy cs. oklt*, VIII, p. 40.

[34] Nicolae Iorga, *Biruinţa din 1423 a lui Dan Vodă contra turcilor* în *Revista istorică*, nr. 4–6, aprilie-iunie, Bucureşti, 1936, p. 112.

[35] *Ibidem*.

[36] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. VIII, Bucureşti, 1894, p. 3.

[37] Pesty, *op. cit.*, p. 575; într-un document emis la „sexta kalendas augusti”, Pippo este atestat în continuare lîngă rege, care eliberează acum o reconfirmare de posesiuni pentru nobilii bănăţeni din Ozyag.

[38] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, VIII, p. 3, dov. nr. VI.

[39] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 114, îl aminteşte ca domn la această dată.

[40] Szilagyi Sándor, *op. cit.*, III, p. 561; la 25 octombrie Ragusa ştia despre victorie, iar efectivele otomane erau estimate la 15.000.

[41] Nicolae Iorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV-e siècle*, vol. I, Paris, 1899, p. 347, 349–350; vol. II, Paris, 1900, p. 218.

[42] Pesty, *Krassó*, III, p. 310–312.

[43] Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 88.

[44] *Ibidem*, document emis la 22 noiembrie pentru reînoirea donaţiei posesiunii „Kethye”.

[45] În Banat au existat doar mici enclave în zona Tisei inferioare şi a confluenţei Mureşului şi Arancăi cu Tisa; în Ungaria de azi zone precum Cumania Mare şi Mică (Nagykúnság şi Kiskúnság) păstrează, în regiunile Tisei superioare şi mijlocii, urmele cumanilor.

[46] Ortvay, *op. cit.*, p. 580–581; Pesty, *Krassó*, III, p. 301–303.

[47] *Zichy cs. oklt*. VIII, p. 154.

[48] Ortvay, *op. cit.*, p. 580–581, Zaad, cetate şi tîrg pe dealul Măgura de lîngă Valea Mare, Lipova, important vad de trecere peste Mureş, cf. Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. II, Bucureşti, 1968, p. 427.

[49] Wenczel Gusztáv, *Okmányi adalék Borbala és Erzsebet magyar királynék birtokóról*, în *T T*, Budapesta, XII, 1862, p. 21–85; documentul a fost emis la 25 mai 1424.

[50] Ştefan Katona, *op. cit.*, p. 433.

[51] Pesty, *op. cit.*, p. 583–586; Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 426–428; detalii la cap. VIII.

[52] Lukcsics Jöséf, *Uski János veszprémi püspök, Zsigmond királyi diplomatája*, în *Századok*, Budapesta, XLII, 1908, fasc. II, p. 11. Participarea lui Pippo la aceste discuţii tratată şi în revista *Corvina*, serie nouă, an II, Budapesta, 1940, fasc. 1.

[53] Semnificativă în acest sens cronica germană contemporană a lui Herman Corner, citată de Eccard, *Corpus Historiae medii aevi*, vol. I, col. 1179, reluată şi de Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 61.

[54] Pesty, *Szörényi*, III, p. 21–22.

[55] Johann C. Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs*, vol. II, p. 312, după care întîlnirea se desfăşoară la Tata între 17–30 august.

[56] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 114, care menţionează ajutorul regal acordat lui Dan al II-lea, fără a specifica numele comandantului.

[57] George Lăzărescu-Nicolae Stoicescu, *Italia şi Ţările Române pînă la 1600*, Bucureşti, 1972, p. 64. Mulţi dintre familiarii comitelui de Timiş, care au participat la luptele antiotomane din aceşti ani, sînt exemplificaţi în *Zichy cs. oklt.*, vol. VIII, p. 16, 88–89, 178–179, 187–188, 197, 272.

[58] Gheorghe Săsărman, Sanda Voiculescu, Gheorghe David, *Şapte cetăţi sub soarele gloriei*, Bucureşti, 1978, p. 23–24.

[59] Pesty-Ortvay, *op. cit.*, p. 588–589; este vorba despre insula Ada-Kaleh, după însăşi mărturia regelui Sigismund de Luxemburg din 21 noiembrie către Hermann de Cilli.

[60] În afara documentelor deja citate, există şi alte mărturii asupra acestui efort militar; la 15 octombrie vicecomitele de Timiş arată că toate forţele militare ale comitatelor bănăţene sînt plecate împotriva turcilor, cf. Ortvay, *op. cit.*, p. 587–588; o zi mai apoi, la 16 octombrie, din Tata, Sigismund de Luxemburg absolvă de participarea la luptele antihusite pe nobilii de Nema şi Erdeg, aflaţi în prezent cu armata regală sub zidurile Severinului, cf. Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 531–532. Pe 4 noiembrie se adevereşte că 3 familii de-ai lui Pippo se îndreaptă spre Orşova, unde este concentrată armata regală, cf. *Zichy cs. oklt.*, VIII, p. 197–199.

[61] Sînt apropae necunoscute raporturile dintre Banat şi Ţara Românească sau Moldova în aceste secole. Sumare ştiri fragmentare păstrate au fost relevate în studiul lui i. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuţii istorice bănăţene*, Timişoara, 1980, p. 13–51.

[62] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 530; la 7 noiembrie Pippo este deja la Timişoara, unde soluţionează un proces local.

[63] Pesty, *Krassó*, p. 307, 308, 308–309.

[64] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 176; J. C. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, I, p. 166.

[65] Aldassy Antal, *Regesták a vatikáni levéltárból*, în *T T*, Budapesta, 1895, p. 285; documentul papal din „III nonas Ianuarii" se referă la o donaţie a lui Pippo din anul 1424.

[66] Domenico Meliini, *op. cit.*, p. 53; la 23 februarie 1425 Simone Buondelmonti scrie că Pippo s-a întîlnit la Lipova cu fratele său Giovanni Buondelmonti.

[67] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 430–434.

[68] Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 59–62; la 4 septembrie Pippo se află la Mehadia, deci în imediata apropiere a Porţilor de Fier.

[69] Gelchich J., – Thallóczy L., *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapesta, 1887, p. 309, la sf. lunii, octombrie se ştie la Ragusa că victoria era completă; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 118 se îndoieşte însă de intrarea trupelor celor doi aliaţi în Vidin şi Rahova, după cum se credea pînă la el.

[70] Ştefan Pascu, *Istoria Medie a României*, vol. I, Bucureşti, 1967, p. 177.

[71] Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 53; la 2 noiembrie Simone Buondelmonti îi scrie fratelui său Lorenzo arătînd că în această vreme, Pippo se află în Serbia unde luptă împotriva turcilor. Aceste lupte se desfăşoară, după opinia noastră, în ultima decadă a lunii octombrie.

[72] Pesty, *op. cit.*, p. 593–594.

[73] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 616–618.

[74] Puţinele documente sînt cuprinse în corpusurile de documente bănăţene deja citate.

[75] Tratativele detaliate la cap. VII.

[76] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 618.

[77] Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 16 susţine sfîrşitul lunii aprilie şi începutul lunii mai pentru evenimentele din Serbia; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 21 indică drept perioadă a luptelor din Bosnia sfîrşitul lunii mai şi începutul lunii iunie; datele lor se completează reciproc.

[78] Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, IV, p. 21 remarcă că lupta s-a desfăşurat pe 30 mai şi publică drept mărturie scrisoarea lui Sigismund de Luxemburg către Henri de Beaufort datată pe 12 iunie.

[79] Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 80–81; în sprijinul afirmaţiei vine şi conventul din Pecs care confirmă la 1 mai faptul că doi dintre familiari lui Pippo-Marcu şi Ştefan – sînt în armata care pleacă în Ţara Românească, cf. *Zichy cs. oklt.*, VIII, p. 273; Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 540 publică un document regal din 30 iunie în care Sigismund de Luxemburg aminteşte că armata se îndreaptă acum spre Muntenia.

[80] Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 80.

[81] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 182.

[82] Emil Diaconescu – Dumitru Matei, *Alexandru cel Bun*, Bucureşti, 1979, p. 119, dau sosirea polonilor pe 26 iunie.

[83] Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*, Bucureşti, 1900, p. 85.

[84] Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 60–62.

[85] *Ibidem*.

[86] *Idem*, p. 53, scrisoare a lui Simone Buondelmonti din 3.08.1426.

[87] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 540, la 30 iunie scrisoarea regală vorbeşte despre trupe care se îndreptau spre Ţara Românească; la rîndul său Giovanni Buondelmonti scrie şi el la 11 iulie despre oşteni care se îndreptau spre armata condusă de Pippo pentru a lupta împotriva turcilor, în timp

ce la 3 august Simone Buondelmonti ştia deja de victoria obţinută împotriva duşmanilor. Intervalul optim este aşadar 11–30 iulie.

[88] Nicolae Iorga, *Istoria Românilor,* IV, p. 18–19; pentru rolul lui Pippo în această acţiune vezi *Documenta Romaniae Historica, seria D,* vol. I, *Relaţii între Ţările Române,* Bucureşti, 1973, p. 243–244, care publică decretul regal emis la Lipova pe 5 septembrie; pentru aceiaşi acţiune vezi şi Szendrei János, *Zsigmond király levele Lippán 1426, szept. 5 éröl,* în *Hadtörténelmi Közlemények*, Budapesta, I, 1868, p. 164.

[89] Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 538–539.

[90] *Ibidem*.

[91] Wenczel Gusztav, *Okmánytár,* p. 434–437; este vorba despre o nouă donaţie făcută bisericii Sf. Maria din Székesfehérvár, fapt care arată starea gravă a sănătăţii sale.

[92] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 183; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 52; Wenczel Gusztáv, *Ozorai,* p. 61.

[93] Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 13; Cedomir Miatovic, *Despot Djuradj Brankovic,* cf. Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 13.

[94] Există două tipuri de menţiuni asupra participării lui Don Pedro la aceste evenimente: una care îl raportează la Pippo; Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 183; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 62; Wenczel Gusztav, *Ozorai,* p. 61; Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 11; cea de-a doua direcţie îl prezintă alături de Dan al II-lea: Nicolae Iorga, *Un prinţ portughez cruciat în Ţara Românească a secolului al XV-lea.* în A A R, m.s. ist., secţia a III-a, Bucureşti, tom V, 1926, republicat apoi în *Latinitas*, Bucureşti, 1927, p. 64–74 sub titlul *Un principe portugues, cruzado om pais rumeno, no seculo XV*; Cristian Popişteanu *Imagine din cronica româno-portugheză*, în *Magazin Istoric*, Bucureşti an XII, nr. 4 (133), aprilie, 1978, p. 33.

[95] Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 14.

[96] Nicolae Iorga, *Notes et extraits*, I, p. 435 citează o cronică veneţiană în care data de 14 octombrie reprezintă sosirea ştirii. Cronica germană a lui Herman Corner, citată mai înainte, menţionează şi ea această luptă, plasînd-o greşit în 1427, dar specifică greutatea cu care Pippo a obţinut victoria. Cifra de 40.000 duşmani ucişi trebuie bineînţeles redusă drastic spre a se apropia de efectivele reale ale forţelor armate în acea vreme.

[97] Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 61.

[98] Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 13, nota 79.

[99] *Ibidem*, spune că ajunge mai tîrziu în Serbia unde moare în anul 1433. Ieronimo a ajuns în Ungaria, însoţindu-l pe Matteo Scolari, şi mai mult ca sigur i-a îngrijit pe toţi cei 3 Scolari care mor în acest an 1426: Matteo, Andrea şi Filippo.

[100] Ortvay, *op. cit.*, p. 601–602.

[101] „Mormîntul strălucitului şi magnificului Filippo Scolari din Florenţa, comite de Timiş şi de Ozora, care a murit în anul domnului 1426, ziua 27, luna decembrie".

## CAPITOLUL AL VII-LEA
## LEGĂTURILE ITALIENE, MECENATUL CULTURAL

Pe cît de antrenat a fost Filippo Scolari în activităţi politice şi militare de mare anvergură pentru acel timp, tot pe atît de bogată în evenimente i-a fost şi latura vieţii sale legată de o multitudine de raporturi familiale, de legături de amiciţie şi de interes comercial cu persoane din ţara-i de baştină, Italia, precum şi interesul său faţă de fenomenul cultural din mediul geografic în al cărui perimetru şi-a petrecut vijelioasa-i existenţă. Aceste trei principale aspecte: raporturile cu rudele; relaţiile multiple cu diverşi italieni de vază; mecenatul cultural întregesc în studiul nostru personalitatea aceluia care dintr-o anumită viziune istorică a fost prezentat unilateral, evidenţiindu-i doar aportul pe plan militar, care fireşte, a fost precumpănitar însă nu pe deplin edificator în privinţa definirii bărbatului de stat, Pippo Spano.

Soţia, cu care a rămas pînă la finele zilelor, Barbara de Ozora, aşa cum se cunoaşte n-a fost de sorginte italică ci aparţinea nobilimii regatului ungar. Domeniul de la care familia ei îşi trăgea numele, Ozora, era pe atunci o modestă aşezare urbană amplasată lîngă o cetate, aşa cum erau încă altele în comitatul Tolna, situat între Dunăre şi lacul Balaton. De oraşul medieval al Ozorei mai aparţineau, la data căsătoriei Barbarei cu Pippo încă 5 sau poate 7 sate. În urma morţii timpurii a tatălui Barbarei (1397 sau în primele luni ale anului următor), între acesta şi fratele său Nicolae s-au produs

neînţelegeri în privinţa părţilor de moştenire, acţiune judiciară care se stinge prin achitarea de către cei doi soţi a unei despăgubiri băneşti.

Din căsătoria lui Pippo cu Barbara s-au născut 4 băieţi, al căror nume nu a fost păstrat de izvoare întrucît toţi au murit la o vîrstă fragedă. Nu ştim nici care a fost cauza deceselor şi nici la ce vîrste au murit fiecare dintre băieţii. Presupunem că s-au născut succesiv în perioada anilor 1399–1410, moartea lor, petrecîndu-se tot în acest interval. După acest şir de nenorociri, Pippo îşi pierde orice speranţă de a mai avea urmaşi şi se înconjoară cu rude pe care le aduce din Florenţa; numărul acestora creşte abia după 1410, tocmai ca semn al acestei situaţii.

Uneori este amintită şi o fică, Barbara, dar biograful, Wenczel Gusztav, spulberă afirmaţia demonstrînd convingător că această Barbara de Ozora, amintită şi ca soţie a lui Imre Török de Eying nu a fost în realitate fiica lui Scolari ci a acelui Nicolae de Ozora, fratele Barbarei, soţia lui Pippo; ca urmare este nepoata lui Scolari. Mai mult chiar, Wenczel lămureşte şi problema căsătoriei acestei nepoate Barbara cu Luca de Derechke, în timp ce soţia lui Imre Török fusese o oarecare Kristina de Pakos[1].

La data căsătoriei, Barbara, soţia lui Pippo, nu avea nici 20 de ani, întrucît în anul 1426 Rinaldo degli Albizii o descrie ca pe o femeie încă frumoasă şi destul de tînără. Îi supravieţuieţte încă mult timp soţului, fiind atestată în documentele anilor 1427, 1428, 1430, 1432 1434, 1437 şi 1438[2], dată de la care nu mai există menţiuni documentare despre ea. Înainte de moarte Pippo se îngrijeşte de viitorul soţiei sale, lăsîndu-i numeroase posesiuni şi punînd-o sub protecţia regelui Sigismund.

Toţi ceilalţi membri ai familiei comitelui au fost italieni şi succinta prezentare ce urmează doreşte să releve atît conjunctura în care au ajuns ei lîngă Pippo, cît mai ales rolul jucat de aceştia în cadrul regatului, atît în timpul vieţii protectorului lor, cît şi după aceea.

Tatăl celor doi Scolari, aşa cum am mai arătat, Stefano, vine după fiii săi în Ungaria şi rămîne aici pînă la moarte, adică într-un interval cuprins între sfîrşitul anului 1406 şi mijlocul lui 1407; pare posibilă sosirea sa după anul 1400. Va fi înmormîntat la Buda. Nu se cunoaşte nimic despre mama sa Antonia, dar lipsa oricăror atestări lîngă fiu duce cu gîndul la faptul că moartea ei s-a produs la Florenţa, la o dată necunoscută. S-ar putea ca Stefano să fi venit lîngă fiii săi abia în urma dispoziţiei din viaţa soţiei.

Matteo Scolari ajunge lîngă fratele său Filippo, odată cu începutul secolului XV şi-l însoţeşte în multe dintre intreprinderile sale, fiindu-i de un real ajutor. Cea mai înaltă demnitate pînă la care ajunge Matteo este cea de oştean al curţii regelui (*aulae regiae milites*); exercitarea acestor atribuţii este întreruptă de perioade mai scurte sau mai lungi, în care Matteo s-a reîntors la Florenţa, spre a se căsători, revine şi pleacă din nou. Se reîntoarce cu diferite probleme comerciale, îndeosebi în ultimul său deceniu de viaţă, aducînd diferiţi negustori sau artişti, atraşi de perspectiva unor cîştiguri uşoare şi rapide. Îşi ajută astfel fratele şi vărul – Andrea – aducîndu-le oamenii de care aveau nevoie pentru a-şi împodobi edificiile construite. Reîntors din Florenţa spre sfîrşitul anului 1425, cu acel medic Ieronim di Sancto Miniato, Matteo Scolari se opreşte la Oradea. Popasul în acest oraş se pare că a fost determinat de starea foarte gravă a sănătăţii, Matteo decedînd la 17 ianuarie 1426. Îşi întocmise în timpul vieţii 3 testamente, în ultimul – întocmit chiar la Oradea – lăsîndul-l drept singur executor testamentar şi moştenitor pe fratele său Filippo; faptul ne îndreptăţeşte să credem că nu a avut nici el băieţi, ci doar fete. În concordanţă cu precederile testamentare, Pippo urma să construiască o mănăstire lîngă Florenţa. Din testamentul lui Filippo cunoaştem faptul că fiicelor lui Matteo comitele le lasă moştenire 2.000 galbeni, pe care acestea nu ajung să îi primească din cauza opoziţiei regelui Sigismund. Prin moartea celor doi fraţi această ramură a familiei se stinge. Aflat mereu în umbra fratelui, Matteo ni se înfăţişează drept un om cu trăsături comune de caracter şi o inteligenţă medie; s-a ridicat în special prin meritele fratelui său Filippo care l-a slujit totuşi cu credinţă.

Una dintre cumnatele lui Filippo Scolari – donna Piera degli Infangenti – soţia lui Matteo – are 3 fete şi beneficiază din plin de grija şi bunăvoinţa sa în căsătorirea tuturor fetelor: Caterina, Giuliana şi Francesca. Toate se mărită cu nobili florentini înstăriţi, tratativele pentru căsătoria Francescăi desfăşurîndu-se în anul 1426. Solul florentin Rinaldo degli Albizzi mijloceşte, din însărcinarea directă a lui Pippo, căsătoria acesteia cu Giovanni Guadagni, comitele dorindu-şi „ginerii” (soţii nepoatelor în fapt) lîngă sine. Numeroasele donaţii făcute acestor fete şi aducerea a doi dintre aceşti tineri lîngă sine reprezintă concretizarea dorinţelor acestui bătrîn fără copii. Cel de-al treilea rămîne la Florenţa pentru a conduce afacerile numeroasei familii.

În primele două decenii ale secolului al XV-lea se remarcă cu precădere activitatea unei ramuri mai mari a familiei Scolari, reprezentată de Rainero (sau Rinieri) di Lippi şi fiii săi: Filippo, Giovanni şi Lorenzo. Probabil veri primari cu Stefano sau nepoţi ai acestuia. Ei au fost mereu în

preajma comitelui şi au beneficiat din plin de bunăvoinţa sa. Mai ales după anul 1410, Pippo apelează des la sprijinul lor şi moştenitorii săi vor fi tocmai aceţti trei fraţi. Sînt atestaţi ca ocupînd funcţii importante în administraţie şi finanţe. Lorenzo Scolari fiind urmaşul lui Filippo în funcţia de comite al cămării sării regale între anii 1427–1428. Fraţii vor cere şi obţine de la rege, la 31 decembrie 1427, recunoaşterea drepturilor de moştenitori şi executori testamentari ai comitelului şi tot ei sînt cei ce fac demersurile necesare pentru construirea acelui oratoriu al familiei Scolari la Florenţa. Tot ei sînt executori ai legatelor testamentare ale lui Matteo şi Andrea Scolari.

În aceşti ani mai este menţionat şi un alt văr al lui Pippo, Andrea di Filippo di Renzo degli Scolari, cunoscut pe scurt sub numele de Andrea Scolari, episcop de Zagreb pînă în 1409 şi apoi de Oradea pînă la 1416. Menţionarea în documente, a încă doi Scolari din generaţia lui Stefano duce cu gîndul la probabilitatea ca aceştia să fi fost fraţi sau veri primari cu tatăl lui Filippo. Întrucît urmaşii acestor Lippi şi Filippo sînt atestaţi ca fiind veri cu Pippo, fără precizarea de „veri primari" considerăm varianta din urmă ca cea mai verosimilă. Prea multe lucruri asupra acestor ramuri ale familiei Scolari, numeroasă totuşi, nu se cunosc. Doar un studiu aprofundat în arhivele florentine va putea evidenţia genealogia corectă a familiilor Buondelmonti-Scolari.

Funcţia de episcop de Zagreb, deţinută de către Andrea Scolari, în primul deceniu al secolului al XV-lea, a fost obţinută datorită sprijinului vărului său Pippo, iar mutarea sa – după 1409 – la Oradea urmează, logic „numirii" lui Pippo în funcţia de comite de Timiş; apropierea Zagrebului de Ozora, prima reşedinţă a lui Pippo, şi a Oradei de Timişoara, corespunde pe deplin dorinţei celor doi de a fi cît mai aproape teritorial unul de celălalt. Şi dacă pentru primii ani lipsesc mărturii asupra întrevederilor dintre ei, deşi acestea erau destul de dese, cu timpul apar şi scurte consemnări ale acestor „colocvii interfamiliare".

Fin, inteligent, cult, Andrea Scolari se va înconjura la Oradea cu un larg cerc de umanişti şi artişti italieni, florentini în cea mai mare majoritate, propagînd activ noua orientare artistică – umanismul şi renaşterea – în Transilvania, concurîndu-l în iniţiative chiar pe Pippo. Andrea moare la Oradea la 24 ianuarie 1426 şi va fi înmormîntat în catedrala romano-catolică de aici. Cu prilejul săpăturilor efectuate la fundaţiile acesteia la sfîrşitul secolului al XIX-lea s-a descoperit lespedea sa funerară, cu dimensiunile de 2,13 x 0,89 m, reprezentîndu-l în ţinută episcopală; este singurul lucru rămas posterităţii ca mărturie a intensei sale activităţii artistice[3]. Moştenitorul său este acelaşi comite de Timiş, care ridică şi dedică memoriei defunctului său văr o biserică.

În documentele de la începutul secolului al XV-lea apare un anume Leonardo fiul lui Kacha de Altovito, probabil văr sau nepot printr-o descendenţă feminină. El va deveni coproprietar la cîteva dintre posesiunile familiei Scolari, dar dispare rapid, fără a se cunoaşte dacă a murit sau s-a reîntors la Florenţa; în anul 1424 se ştie că era decedat. În acelaşi timp fiul său Giovanni apare la curtea comitelui de Timiş, protectorul familiei.

Dintre toate familiile înrudite cu Scolari se detaşează cu pregnanţă familia Buondelmonti. Biografii italieni sînt unanim de acord cu faptul că aceasta a jucat un rol deosebit de important în istoria Florenţei din secolele XII–XIV. Decadenţa Buondelmonti-lor apare spre sfîrşitul secolului XIII, ca urmare a luptelor interne şi a exilului prelungit.

Dintre membrii familiei Buondelmonti care întreţin legături strînse cu Pippo, se detaşează Andrea şi cei cinci fii ai săi: Giovanni, Michele, Lorenzo, Nicolo, şi Simone. Andrea Buondelmonti şi Stefano Scolari sînt aproximativ de aceiaşi generaţie, iar copiii lor vor acţiona împreună în Europa centrală şi sud-estică în diferite domenii ale vieţii politice, militare, ecclesiastice şi culturale. Dintre ceilalţi Buondelmonti, trebuie amintit călătorul şi scriitorul Cristoforo Buondelmonti, autorul unor valoroase descrieri de călătorie în Grecia şi Turcia[4].

Cea mai semnificativă ascensiune pe lîngă Pippo o avusese fratele cel mare, Giovanni, care între anii 1419–1424 era abate de Pécs, iar între 1424 şi 1447 arhiepiscop de Kalocsa. Meritul lui Pippo nu constă doar în demersurile făcute pe lîngă rege sau papă pentru vărul său, ci şi în relevarea realelor merite ale acestuia, fapt care l-a determinat pe papa Martin al V-lea să-l numească în importanta funcţie de arhiepiscop de Kalocsa. Aruncînd o simplă privire asupra hărţii observăm că această localitate este aşezată pe Dunărea care străbate pusta ungară, aproape la jumătate distanţă de Ozora şi de Timişoara. Poziţia predominantă a comitelui de Timiş în părţile sudice ale regatului este perfect vizibilă. Totodată Giovanni era cel de-al doilea episcop provenit din familie, pe care-l sprijină şi pe care se va sprijini Pippo în cîteva dintre acţiunile sale.

Lorenzo, cel de-al treilea dintre fraţii Buondelmonti, ajunge în serviciul comitelui de Timiş şi datorită grijii părinteşti a înaltului său protector Pippo îi facilitase căsătoria în anul 1414, cu Francesca, fiica cunoscutului diplomat şi om politic florentin Filippo del Bene. Colaborarea cu Lorenzo este

marcată de lungi perioade de întrerupere, timp în care soţul Francescăi se întoarce la Florenţa, dar amiciţia a continuat pînă la moartea lui Pippo.

Din puţinele mărturii arhivistice care au străbătut veacurile se pot trage totuşi cîteva concluzii asupra motivelor şi naturii colaborărilor dintre Pippo şi concetăţenii săi florentini, inclusiv majoritatea rudelor: sosirea în regat se datoreşte unor interese economice, în primul rînd, iar timpul petrecut aici variază de la cîteva luni pe an pînă la ani întregi, uneori consecutivi, alteori alternativi. În perioadele de şedere la Florenţa, aceştia popularizează şansele de cîştig la curtea regală sau pe lîngă Pippo, atrăgînd astfel mereu oameni noi spre aceste zone. Fac excepţie doar cei ce se stabilesc în diferite regiuni ale regatului, unde acţionează din dispoziţia comitelui de Timiş, sau obţin funcţii importante în apartul de stat şi pe lîngă rege. La moartea lui Pippo, o parte a celor ce l-au slujit vor trece nemijlocit în slujba regelui Sigismund de Luxemburg, o mică parte în serviciul altor magnaţi iar restul se vor întoarce în Italia.

Din unele scrisori ale fraţilor Buondelmonti aflăm unele amănunte interesante care au scăpat celorlalte izvoare, cum ar fi de exemplu participarea lui Filippo Scolari la campaniile antiotomane din anii 1425–1426, dar şi unele detalii pur familiare. Una dintre acele misive se referă la trimiterea lui Simone la Oradea în toamna lui 1425; aici, acesta asistă la moartea lui Matteo şi Andrea Scolari. Niccolo îşi informează fraţii asupra afacerilor familiei şi în cursul anului 1427, deci la un an de la moartea protectorului lor. Iată-i aşadar pe aceşti fraţi, concomitent sau pe rînd, în preajma lui Pippo slujindu-l în diverse moduri.

Cel de-al treilea episcop dat de către Scolari este Giovanni Milanesi de Prato, născut ca şi Pippo într-una din micile localităţi satelit ale Florenţei. El va juca un rol de primă mînă în evenimentele anului 1426, alături de protectorul său. Ales episcop de Oradea, la moartea lui Andrea Scolari, Milanesi îl însoţeşte permanent pe Pippo în primele luni ale anului 1426 – din relatări se pare că era pe lîngă el încă din anii trecuţi, slujindu-l probabil ca duhovnic personal, dar participă activ şi la tratativele cu solii florentini din aprilie-mai 1426 şi apoi la cele cu despotul sîrb din mai 1426. Atît el cît şi fratele său Simone erau de mai multă vreme în serviciul comitelui, care le răsplătise credinţa; se despart de Pippo odată cu plecarea acestuia în expediţia din vară; sosirea comitelui la Oradea, în noiembrie 1426, marchează ultima întîlnire dintre ei. Moartea protectorului va însemna slăbirea poziţiilor deţinute la curtea lui Sigismund de cei doi Milanesi.

Un alt membru al familiei menţionat documentar este Lorenzo di messer Gherardo, fără a avea specificat şi numele de familie, lucru care lasă dubii asupra identităţii sale, cu atît mai mult cu cît nici tatăl său – Gherardo nu este amintit printre Buondelmonti şi Scolari cunoscuţi. Indiferent de această omisiune, acest Lorenzo stă mult timp la curtea lui Pippo, îi cunoaşte bine acţiunile. Fie el, fie Lorenzo Buondelmonti va furniza informaţii preţioase cronicarului anonim, care va scrie astfel prima cronică asupra faptelor lui Pippo Spano.

Aceştia au fost membrii familiei şi rudele apropiate ale comitelui de Timiş, pe care i-a adus lîngă sine, i-a propulsat în diferite afaceri bancare, comerciale sau chiar politice, militare şi ecclesiastice. Poziţia influentă a comitelui şi calităţile fiecăruia le-au deschis calea afirmării pe cuprinsul regatului în acest prim sfert de secol XV.

Al doilea aspect ale legăturilor italiene ale lui Filippo Scolari se referă la relaţiile întreţinute cu diferite state, sau oraşe-state din Italia, în primul rînd cu Florenţa natală. Începuturile acestora trebuie căutate atît în situaţiie, politice de conjunctură care reclamă intervenţia diplomatului sau oşteanului cît şi în contacte bilaterale, de interes mai redus. Atestările documentare cunoscute cuprind perioada anilor 1405–1426.

Rapida ascensiune a tînărului concitadin la curtea regală de la Buda a atras atenţia Signoriei florentine asupra posibilităţii de a folosi poziţia acestuia pentru extinderea monopolului comercial florentin din regat. Numirea lui Pippo în funcţia de comite al cămării sării şi comite de Timiş marchează şi debutul relaţiilor sale cunoscute cu Signoria florentină. La 5 iulie 1405 aceasta se adresează „magnificului bărbat” şi „prea iubitului cetăţean al Florenţei”, mulţumindu-i pentru protecţia oferită concetăţenilor săi şi rugîndu-l să o exercite şi pe mai departe. În anul 1408 îi este recomandat cavalerul Francesco Capponi care vine în regat în calitate de prior laic; arhivele primăriei florentine vor putea bineînţeles detalia aceste raporturi bilaterale.

Misiunea diplomatică din cursul anului 1410 îl aduce la curtea papală de la Bologna, oferindu-i şi prilejul acelei singulare călătorii în oraşul natal. Fructuoasă pe plan politic, prin discuţiile purtate cu conducătorii florentini asupra călătoriei lui Sigismund de Luxemburg spre Roma, asupra sprijinului şi alianţei dintre ei, pe plan artistic prin atragerea unor maeştri de seamă la curtea sa, vizita la Florenţa

are şi adînci semnificaţii afective. Locuind în palatul familiei, revăzîndu-şi rudele şi prietenii, Filippo Scolari pune punct unei prime etape din viaţă.

Noua misiune la curtea papală din iarna lui 1411 şi cele două campanii împotriva Veneţiei, dintre 1411–1413, dovedesc măsura talentului său militar dar şi dorinţa de a-i depăşi pe celebri condotieri ai timpului: Braccio di Montone, Francesco Sforza, il Carmagnola, etc.; în acelaşi timp confirmă excepţionala sa contribuţie diplomatică. Întîlnirea de la Bolzano marchează sfîrşitul acestei prime perioade de participare efectivă a comiteului de Timiş la problemele specific italiene. Abia în 1426 vom mai putea asista la asemenea acţiuni determinante pentru evoluţia raporturilor interitaliene.

O scrisoare a guelfilor florentini, din 1411, adresată lui Pippo cu rugămintea de a discuta în numele lor cu Sigismund de Luxemburg poziţia partidului respectiv şi eventual, unele favoruri pentru acesta, reprezintă dovada concludentă a poziţiei sociale la care ajunge în aceşti ani Pippo.

Legăturile comitelui de Timiş cu papalitatea se constituie într-un element oarecum inedit datorită atît diversităţii planurilor de contact cît şi schimbărilor de poziţie intervenite în aceste raporturi. Începutul este făcut în anul 1410, prin amintita misiune diplomatică şi este continuat în 1411 prin cea de-a doua călătorie la curia papală. Acţiunea energică de sprijinire a papei din anul 1413 încheie aceste raporturi bilaterale pozitive. Prezenţa lui Pippo la Constanţa înseamnă răsturnarea acestor bune raporturi şi preluarea atribuţiilor de paznic al lui Ioan al XXIII-lea. Următorul pontif, Martin al V-lea, ascultă şi rezolvă favorabil cererile comitelui de Timiş referitoare la numirea în funcţiile de episcop şi arhiepiscop a celor doi prelaţi italieni aflaţi lîngă Pippo. Comitele beneficiază şi de cîteva suplici papale, ca urmare a intensei sale activităţi de protector, constructor şi donator al mai multor aşezăminte religioase: mănăstiri, biserici, capele, etc.

Un scurt intermezzo italic poate fi considerată participarea lui Filippo Scolari la conflictul din anul 1418 cu Veneţia, pentru stăpînirea litoralul dalmatin, atît prin participarea la cîteva lupte, cît mai ales prin eforturile diplomatice depuse pentru stingerea lui. Din păcate pacea atît de mult dorită acum nu poate fi încheiată, iar veneţienii cuceresc întreg ţărmul Dalmaţiei.

La începutul deceniului al II-lea al secolului comitele de Timiş devenise principalul, şi preferatul, consilier al regelui Sigismund de Luxemburg în problemele italiene. Aproape toate tangenţele regalităţii cu Italia trec prin mîna lui Scolari şi rezolvarea, într-un mod sau altul, depinde în ultimă instanţă de sfatul comitelui.

Tratativele de pace cu Veneţia, desfăşurate în primăvara anului 1426 la Tata, relevă pe deplin rolul de placă turnată al politicii regale pe care-l deţine Filippo Scolari. Preambulul acestor tratative se desăşurase încă în anul 1422, cînd o delegaţie condusă de către Philippo del Bene, rudă prin alianţă cu Pippo şi intrat în serviciul regelui prin intermediul aceluiaşi comite, pleacă spre Italia unde discută în primul rînd cu Signoria din Florenţa medierea păcii dintre Ungaria şi Veneţia. Ani de zile veneţienii ceruseră pace, dar pretenţiile exagerate ale lui Sigismund au împiedicat orice tratative; mai apoi, regele doresc pacea, însă veneţienii se împotrivesc, iar florentinii nu reuşesc să urnească din loc discuţiile preliminare.

În jurul anului 1422 Florenţa se află într-o situaţie delicată, ameninţată fiind direct de planurile expansioniste ale ligii, lombarde controlate de Filippo Maria Visconti, ducele Milanului, ca şi de cele ale regatului de Neapole, aflat în luptă cu statul papal al cărui firesc aliat era Florenţa; moartea regelui Ladislau de Neapole rezolvă unele probleme, dar lasă deschisă calea tratativelor. Soli florentini ajung la rege, iar acesta solicită sfatul lui Scolari. În urma acestor discuţii, Sigismund promite papalităţii şi Florenţei trimiterea unei armate de 20.000 oameni în Italia sub comanda comitelui de Timiş în luna mai a anului 1425. Misiunea acestuia era de a-l separa complet pe Visconti, în nord, şi de a asigura pacea generală în peninsulă. Din mai multe motive, cele principale fiind campaniile antihusite şi luptele antiotomane în care este angrenat din plin Pippo, ajutorul regal pentru Italia nu soseşte, iar Florenţa a fost silită să încheie singură un acord cu ducele Milanului. În perioada următoare stabileşte un acord asemănător şi cu Veneţia, Florenţei îi revine misiunea de a media mult discutat pace dintre Veneţia şi Ungaria.

Solia florentină compusă din Rinaldo degli Albizzi, cunoscut om de stat şi diplomat, şi respectiv Nello di Giuliano Martini, doctor în drept, pleacă spre curtea regală din Buda în februarie 1426. Dar, prima întîlnire cu monarhul are loc în data de 16 martie, la Viena şi în cursul ei Sigismund acceptă medierea, dar pretinde ca discuţiile să fie purtate în numele său doar de către Filippo Scolari. Acest fapt determină deplasarea solilor de la Viena la Buda, în căutarea lui Pippo, bolnav la aceea vreme şi aflat încă la Ozora. Cererea expresă a regelui – care cunoştea situaţia gravă a sănătăţii comitelui şi totuşi insistă pentru desfăşurarea acestor tratative decisive numai în prezenţa lui – sintetizează mai bine ca orice alt lucru preţuirea suveranului faţă de Scolari.

Aceiaşi măgulitoare apreciere este redată într-o scrisoare a celor doi soli, care mărturisesc că prin participarea comitelui, discuţiile – care în mod obişnuit durează mai mult de o săptămînă – se reduc la 2–3 zile. Scrisoarea citată a fost trimisă lui Pippo pe 27 martie, dată la care solii ajung la Buda. La 31 martie, cu ocazia Paştilor, Filippo le trimite daruri deosebit de bogate. Ele le sînt înmînate de către Giovanni Milanesi do Prato, odată cu explicaţiile asupra bolii lui Pippo şi stabilirea unui calendar prealabil pentru discuţii.

Luna aprilie este consacrată, de ambele părţi, pentru temeinica pregătire a tratativelor. La 1 mai 1426 cei doi soli se întîlnesc din nou la Esztergom cu Sigismund de Luxemburg. Acesta acceptă mediaţia florentină în problema păcii cu Veneţia şi se obligă să mijlocească o împăcare definitivă între Florenţa şi Milano. Referitor la raporturile florentino-veneţiene, regele se asigură de neutralitatea primilor în cazul unui nou conflict armat cu Veneţia. În încheiere se menţionează în mod expres clauza purtării tratativelor de pace doar în prezenţa lui Filippo Scolari.

Deşi se deplasează cu mare greutate, Pippo părăseşte Ozora şi ajunge la Tata pe 9 mai, începînd imediat convorbirile cu solii florentini. Părerile celor două părţi fiind diferite, se ajunge la ideea semnării unui armistiţiu care să fie urmat de un tratat de pace; condiţia pusă de rege era ca Veneţia să-l ajute cu galere în Bosfor şi Dardanale pentru blocarea locurilor de trecere din Rumelia în Anatolia, în situaţia în care trupele sale ar intreprinde un atac masiv în Peninsula Balcanică. Acest ajutor veneţian nu putea fi solicitat mai mult decît odată pe an. Întrerupte 2 zile, pe 10 şi 11 mai, din cauza ştirilor din Ţara Românească şi de sosirea despotului sîrb, convorbirile sînt încheiate pe 12 mai, cu prilejul audienţei finale acordate de rege florentinilor. Purtătorul regal de cuvînt era acelaşi Filippo Scolari, ajutat şi acum de Giovanni Milanesi do Prato, care prezintă o listă cu propunerile lui Sigismund. Lista urmează a fi înaintate de către florentini senatului veneţian iar acceptarea sau refuzul acestuia vor fi trimise regelui.

Înainte de a pleca spre Italia, cei doi soli petrec cîteva zile pe posesiunile comitelui din jurul Ozorei. Reţinut în continuare la Tata din pricina tratativelor cu Ştefan Lazarević, Pippo delegă ca însoţitori ai solilor pe cîţiva dintre familiarii săi. La 14 mai solii ajung la Szekesfehervár unde vizitează capela funerară a lui Pippo, admirînd atît construcţia propriu-zisă cît şi frumuseţea decoraţiilor interioare; de remarcat că această construcţie era terminată doar de cîteva săptămîni. Pe 15 mai ajung la Ozora unde sînt întîmpinaţi de frumoasa soţie a lui Pippo, Barbara, care face oficiile de gazdă. Înoptează în castelul reconstruit şi înfrumuseţat de Filippo, apoi trec pe la cîteva biserici şi alte edificiii civile şi militare, reconstruite sau ridicate din temelii de acelaşi comite. La plecare, primesc daruri splendide din partea sa. Călătoria lor prin posesiunile acestuia continuă pînă la 24 mai, după care cei doi se îndreaptă spre Veneţia.

Prezentînd în faţa senatului rodul discuţiilor purtate, primesc acordul acestuia pentru încheierea celor convenite şi, la 10 iunie, scriu cîte o scrisoare regelui şi comitelui. Ultimul este anunţat în plus şi despre continuarea discuţiilor asupra politicii statelor italiene la Florenţa. O nouă scrisoare a celor doi soli îi este adresată comitelui la 2 iulie, solicitîndu-se noi instrucţiuni asupra poziţiei regale referitoare la Italia. Aducătorul scrisorii va rămîne în continuare pe lîngă Pippo; acesta este Simone Milanesi do Prato, fratele episcopului de Oradea, care-l pune la curent cu rezultatele discuţiilor desfăşurate în iunie la Florenţa.

Se pare că această scrisoare îl află pe Pippo în tabără, mai aproape de Dunăre decît de Buda, în febra ultimelor retuşuri, militare întrucît la 24 iulie Giovanni Milanesi confirmă florentinilor primirea scrisorii. Adaugă că Pippo îşi termină ultimele pregătiri militare în vederea unei expediţii în Serbia şi Ţara Românească; de remarcat faptul că Scolari deţine funcţia de comandant al acestor trupe regale.

Din dispoziţiile comitelui, episcopul scrie florentinilor să urgenteze tratativele purtate pentru căsătoria ultimei nepoate a acestuia. O nouă misivă a lui Rinaldo degli Albizzi către Pippo, din 10 noiembrie, este încredinţată unui negustor, baldinaccio Infaganti, care va face în faţa comitelui un amplu expozeu asupra noilor tendinţe din politica italiană. Asemănarea de nume a mesagerului cu acea cumnată – Piera della Infagenti – face posibilă o apropiere de rudenie între acesta şi Pippo, în sensul aducerii unei noi rubedenii, ultima în fapt, pe lîngă sine. Nu ştim dacă întîlnirea acestuia cu cel ce urma să-i fie protector s-a desfăşurat pe drumul de la Oradea spre Lipova sau în această din urmă localitate, dar veştile au ajuns cu certitudine la destinatar. Moartea lui Pippo, la 27 decembrie pune capăt acestor raporturi cu Italia.

În afara preocupărilor diplomatice, Rinaldo degli Albizzi s-a dovedit şi un atent observator al realităţilor ţinuturilor prin care a trecut. Cu prilejul călătoriei prin regatul Ungariei a scris o relatare foarte interesantă[5]. Cu acest prilej aminteşte popoarele şi limbile vorbite în regat: ungurii, germanii, slavii, românii, grecii, tătarii, cumanii, armenii şi ţiganii („egiptenii”).

Despre români Rinaldo degli Albizzi spune textul: „*Valachi habent quasi lingua Romanam”*; este una dintre cele mai timpurii mărturii italiene – în afara bulelor papale din secolul al XIV-lea, despre originea latină a limbii şi poporului român. Mărturia vine din partea lui Albizzi, conducător de frunte al Florenţei, diplomat de renume, sosit în regat cu o solie importantă. Dar, acesta nu a putut vedea ţinuturile româneşti. Lipsa legăturilor sale anterioare cu Ungaria şi cu românii din cuprinsul ei, ca şi scurta perioadă de timp petrecută numai în perimetrul Viena-Buda-Esztergom-Tata-Ozora nu-i putea permite asemenea informaţii şi acest expozeu realist al situaţiei etnice din regat.

Cine să fi fost cel ce, conştient sau din pur hazard, l-a informat sistematic pe florentin asupra acestor realităţi? E greu de admis că acesta să nu ar fi fost Filippo Scolari, comitele de Timiş, partenerul în tratativele desfăşurate în această primăvară. Argumentele care pledează pentru o astfel de afirmaţie sînt suficiente: timp de un sfert de secol Pippo a fost o prezenţă continuă în ţinuturile româneşti, Banat, Transilvania, şi mai apoi Ţara Românească, în calitate de administrator, judecător, conducător de oşti, etc.

Cunscător al limbii române, Filippo Scolari a putut constata nemijlocit asemănarea limbii române cu cea italiană şi latină, ambele fiind limbi vorbite de Pippo. Adoptarea sa de către români sub acelaşi nume ca şi italienii – Pippo Spano – întăreşte aceste similitudini şi apropieri. În discuţiile purtate cu Rinaldo degli Albizzi, Pippo i-a făcut cunoscute aceste realităţi, iar florentinul le-a lăsat posterităţii. Dacă ţinem seama de faptul că Poggio Bracciolini şi-a elaborat lucrările abia spre mijlocul secolului, mărturia lui Rinaldo degli Albizzi este anterioară şi cu atît mai preţioasă, cu cît principala sa sursă de informare a fost comitele de Timiş.

Legăturile lui Filippo Scolari cu florentinii şi italienii veniţi la curtea regală au îmbrăcat aspecte diferite, dar majoritatea celor sosiţi aici au ajuns să deţină posturi importante în aparatul de stat. Niccolò Lamberteschi devine comandant al flotilei dunărene imediat dupa anul 1426 şi participă la lupta de la Golubac (1428) împreună cu fratele său Giovanni. Un Gaspar di Cole era comisar regal în aceiaşi armată. Li se alătură Francesco Rucellai, Gianazzo Cavalcanti, di Vanni, deja amintitul Philippo del Bene, Leonardo di Nofri, etc. Deşi decedat, Pippo continuă să rămînă o vreme principalul sprijin moral al florentinilor din regatul Ungariei, garantul probităţii şi cinstei lor.

Dezastrul militar suferit de Sigismund de Luxemburg la Golubac în luna mai 1428 pune capăt situaţiei favorizante a florentinilor din regat. Cei doi Lamberteschi sînt acuzaţi de trădare, bunurile confiscate iar Niccolo arestat, la fel ca şi Gaspare di Cole. Nepoţii lui Pippo, Filippo şi Lorenzo Scolari, au fost destituiţi din toate funcţiile deţinute, inclusiv din cea de comite ai cămării sării regale. Rucellai este şi el întemniţat, iar Giovanni Buondelmonti îşi găseşte refugiul doar la Kalocsa. Lovitura fusese catastrofală pentru preponderenţa florentină în Ungaria şi era opera celorlalţi italieni de aici, geloşi pentru succesul şi prestigiul deţinut de familia Scolarilor. Deşi majoritatea acestor acuzaţii nu sînt întemeiate, raporturile economice şi comerciale sînt din ce în ce mai firave. Lipsiţi de personalitatea lui Filippo Scolari, florentinii au fost eliminaţi în cîţiva ani din cercul favoriţilor regali.

Cel de-al treilea aspect al legăturilor italiene ale comitelui de Timiş se referă la activitatea sa de promovare a ideilor umanismului şi renaşterii italiene în afara hotarelor Italiei. A fost primul care a deschis căile Alpilor acestui curent, iar prima zonă de influenţă a constituit-o Europa centrală, şi ţinuturile regatului Ungariei în special. În acelaşi timp Filippo Scolari fusese întîiul promotor al acestor idei în ţinuturile româneşti transcarpatine, Banatul, Bihorul şi Transilvania, fiind ajutat de vărul său Andrea Scolari, episcopul de Oradea. De reţinut faptul, extrem de important, că ideile renaşterii şi umanismului se dezvoltă în aceste zone centrale şi sud-estice ale continentului şi nu în apusul acestuia. Din păcate luptele antiotomane şi avansarea turcilor spre centrul Europei stopează această acţiune şi, în plus, distruge toate aceste realizări (arhitectonice, picturale, sculpturale, parţial cele literare, etc.). Din această cauză cerceătorul de astăzi este obligat să reconstituie din mărturii indirecte şi slabe urme materiale ceea ce a însemnat umanismul şi renaşterea italiană în părţile centrale ale continentului nostru şi în zonele sud-estice (Ţările Române şi parţial nord-vestul slav al Balcanilor).

Datorită faptului că activitatea de mecenat cultural desfăşurată de Filippo Scolari pe teritoriul propriu-zis al Ungariei a fost dezbătută de mai mulţi istorici maghiari şi străini[6], ne vom rezuma la urmărirea unor aspecte semnificative ale acestei mijlociri în ţinuturile româneşti.

O privire de ansamblu impune defalcarea pe trei mari planuri a acestei opere de mecenat a comitelui de Timiş: constructor, protector al artiştilor, prieten şi cunoscut al umaniştilor şi învăţaţilor italieni ajunşi în regat. În această ordine vom putea nuanţa unele dintre lucruri, care scapă unei tratări în ansamblu.

În această activitate Filippo Scolari a fost ajutat, suplinit şi completat de cei trei prelaţi ai casei: Andrea Scolari, Giovanni Milanesi do Prato – episcopi de Oradea – şi Giovanni Buondelmonti arhiepiscop de Kalocsa. Între Pippo şi aceştia se desfăşurase uneori o adevărată competiţie: pentru atragerea celor mai buni şi mai mulţi artişti care să lucreze pentru ei; pentru ridicarea celor mai frumoase edificii, pentru adăpostirea celor mai mari umanişti. Această întrecere va stimula decisiv pătrunderea noului curent pe teritoriul regatului, cu precădere în zonele aflate sub jurisdicţia comitelui de Timiş şi a rudelor sale. Mai apoi, curtea regală va beneficia şi ea de această emulaţie artistică, atrăgînd diverşi artişti.

Unul dintre indicii oarecum subsidiari, dar extrem de interesanţi, ai acestei activităţi este oferit de studiul afluenţei studenţilor din regatul Ungariei la universităţile străine, în primele decenii ale secolului. Referindu-se strict la Banat[7], un număr de 27 tineri au plecat la studii numai în intervalul anilor 1404–1426, perioadă ce se poate compara doar cu anii de guvernare a lui Iancu de Hunedoara. Cel mai prolific este intervalul 1411–1426, tineretul provenind din toate zonele Banatului. Trebuie amintită aici şi activitatea desfăşurată de episcopul de Cenad, Marczali Dozsa, atît pe planul învăţămîntului cît şi pe cel al construcţiilor. Deşi nu au rămas izvoare documentare despre natura şi intensitatea legăturilor dintre el şi Pippo, acestea au fost totuşi prolifice, cu atît mai mult cu cît Scolari a fost ani de-a rîndul şi comite de Cenad. Astfel se completează imaginea focarelor culturale ale Banatului în acel interval de timp şi a sportului uneia sau alteia dintre zonele acestuia la emulaţia culturală stîrnită şi întreţinută de către Filippo Scolari.

Activitatea de constructor a comitelui de Timiş trbuie raportată strict la vremea sa, timp în care majoritatea clădirilor laice se rezumau la cetăţi, castele, palate nobiliare, iar a celor ecclesiastice la capele, biserici, mănăstiri. Artiştii renaşterii diminuează distanţele dintre aceste două mari categorii arhitecturale, laicizînd arta şi aducînd-o la înţelesul omului de rînd.

Numărul capelelor construite de către Pippo se ridică, după spusele cronicarului anonim, la 180[8], cifră în care trebuie cuprinse atît cele ridicate din temelii cît şi a celor renovate; credem că tot aici intră şi bisericile ridicate din sumele acordate de către comite. Locurile de amplasare a acestor capele, modeste aşezăminte religioase sînt specificate, după acelaşi cronicar, ca fiind în general în afara localităţilor, îndeosebi în zonele mărginaşe, de graniţă cu turcii. Aceasta înseamnă, că cel puţin jumătate dintre ele erau situate în zona Dunării, în Banat. În afara capelelor propriu-zise care aveau ca scop şi implantarea catolicismului în regiunile locuite de o populaţie ortodoxă, cum era cea românească, cea slavă din Serbia, etc., se remarcă construcţiile mai mari, biserici şi mănăstiri, ridicate de regulă în perimetrul oraşelor, cetăţilor şi posesiunilor stăpînite de către Filippo Scolari. Edificiile sînt împodobite cu multe decoraţii interioare, picturi şi sculpturi, fiind înzestrate cu numeroase şi îndestulătoare anii din aprtea ctitorului. De remarcat că toate acele construcţii au fost ridicate din fondurile proprii ale lui Pippo, la fel ca şi unele dintre construcţiile laice făurite de el. Banatul – ca centru al activităţii lui Scolari – a beneficiat din plin atît de construcţiile amintite mai sus cît şi de cea a meşterilor, artiştilor şi învăţaţilor italieni de la curtea comitelui din Timişoara. Din păcate numeroasele conflicte militare desfăşurate în evul mediu peste teritoriul bănăţean au distrus orice urmă materială a acestei prezenţe şi încercările noastre se bazează exclusiv pe mărturii indirecte, fie ele arhivistic documentare sau literare.

Primul loc în preocupările constructive ale lui Filippo Scolari îl ocupă cetatea Timişorii, despre care ştim că i-a fost donată de către rege odată cu titlul de comite. La sosite, Pippo află cetatea într-o stare deplorabilă. Stricăciunile fortificaţiei se datorau atît nepăsării celor ce o avuseseră în grijă, cît şi primelor atacuri turceşti care, devastînd Banatul, ajung pînă sub zidurile ei. Castelul angevin, ridicat între anii 1307–1315, cetatea ridicată şi ea din piatră tot în acelaşi interval, şi oraşul necesitau renovări masive. Refacerea zidurilor de apărare ale cetăţii are în vedere ridicarea nivelului unor laturi mai expuse atacurilor duşmane şi completarea altora prin întărituri de pămînt cu palănci din lemn[9]. Castelul – actual sediu al Muzeului Banatului – se bucură de o atenţie specială din partea noului comite, fiindu-i reşedinţă pînă la moarte. Este întărit, îi sînt refăcute interioarele şi beneficiază din plin de imaginaţia creatoare a meşterilor şi artiştilor italieni ajunşi aici. În cîţiva ani se transformă în egalul somptuosului castel de la Ozora, despre care cronici contemporane spun că rivaliza cu celebrul castel de la Visegrad, reşedinţa regelui Sigismund de Luxemburg. Ridicarea sau refacerea unor edificii publice din oraş (biserici, capele, pieţe, fîntîni, etc.) a contribuit hotărîtor la înviorarea aspectului Timişoarei şi a vieţii sale comerciale; în ultimă instanţă a crescut şi importanţa sa în ansamblul marilor centre care formau linia bănăţeană a fortificaţiilor ce stăvileai expansiunea otomană.

Refacerea centurii de cetăţi dunărene din zona sudică a Banatului reprezintă cea mai importantă lucrare militară înfăptuită de către Filippo Scolari şi una dintre măsurile decisive pentru

stoparea atacurilor turcilor la Dunărea Mijlocie şi de Jos. De la Cuvin şi pînă la Severin, fortificaţiile existente la 1404 sînt inspectat sistematic, la intervale de timp scurte, de către comite şi beneficiază de refaceri periodice, d e zidurile şubrezite de asalturile ultimilor ani – şi 1424 – cînd are, în fapt, loc construirea totală a întăriturilor – reprezintă cea mai importantă lucrare arhitecturală de natură militară, atît pentru Pippo cît şi pentru forţele româneşti locale din cadrul districtelor de aici. Ridicată în secolul al XIII-lea pe vremea cavalerilor ioaniţi, situată pe primul, dintre cele trei drumuri de penetraţie otomană în Banat, apărînd culoarul Cerna-Timiş, cetatea Severinului avea nevoie de o refacere completă. Din intensitatea efortului depus de meşterii italieni ai comitelui şi de forţele districtelor româneşti se poate aprecia fără nici o exagerare – că este vorba despre reconstrucţia în totalitate a fortificaţiilor. Cu mici adausuri ulterioare, de pe vremea lui Iancu, Severinul rezistă atacurilor turceţti încă exact un secol, sfîrşind prin a fi cucerit abia în anul 1524.

În paralel se lucrează la întărirea cetăţii Orşova şi apoi a Mehadiei, muncind uneori chiar noaptea, la lumina făcliilor. În frecvente cazuri unele operaţiuni de refacere a zidurilor au fost finanţate de către Pippo, fără a se putea aprecia cu exactitate sumele cheltuite. Ridicarea cetăţii Gureni din perimetrul Porţilor de Fier, în anul 1419, reprezentase o avanpremieră a eforturilor constructive din anul 1424. La lucrări participă aceleaşi forţe: meşteri şi arhitecţi italieni, şi ţărani şi cnezi bănăţeni, primii asigurînd proiectul şi concepţia, iar ceilalţi forţa de muncă şi, apoi, contingentele armate ale garnizoanelor.

Unul dintre cele mai interesante lucruri îl reprezintă aşa numitul „castel florentin”, situat pe malul Dunării, într-un perimetru care a suscitat şi suscită încă comentarii[10]. Zona certă în care a fost amplasat este cea a Porţilor de Fier, aproximativ Orşova-Severin-Vidin: este de fapt prima zonă de contact şi incursiuni otomane asupra Banatului. Cetatea sau castelul numit florentin datează, după unele izvoare încă din epoca romană[11], în timp ce alţii istorici o leagă exclusiv de prezenţa florentinului Scolari la Dunăre[12]. Cetatea exista şi în secolul al XVI-lea, iar călătorul italian, contele Marsigli o aflâ în ruine la sfîrşitul secolului următor.

Dacă zona de amplasare – în sensul mai larg arătat mai sus – poate fi remarcată la toate izvoarele citate, trebuie să evidenţiem lărgimea excesivă a punctelor în care a fost ea localizată. Oricum între Orşova şi Vidin este o distanţă considerabilă, cu numeroase posibilităţi de amplasare a unei asemenea fortificaţii de tărie medie. Credem că limitarea zonei de amplasare în jurul Severinului, pe un perimetru de 20–30 km este suficient de precisă şi în consens cu situaţia militară a zonei în momentul amintit.

Părerile istoricilor diferă însă atunci cînd este vorba despre malul pe care a fost ridicată fortificaţia, ca fiind amintită în general pe malul drept al Dunării[13], indicîndu-se şi caracterul de avanpost creştin în ţinuturile otomane.

Pe harta anexată lucrării lui I. Dumitriu Snagov figurează în sudul Dunării o cetate. „Flarantoria” în amonte de Vidin, aproximativ între Golubac şi Severin. Dacă admitem faptul că harta este contemporană textului lui Santini şi acesta a fost elaborat înainte de cruciada de la Nicopole atunci această Flarantoria, numită de autor castelul florentin a fost ridicată înainte de acest timp, de un personaj neatestat de nici un izvor.

Sîntem nevoiţi să ne depărtăm de afirmaţiile autorului datorită însăşi apariţiei pe harta citată a cetăţi despre care se ştie cu certitudine că nu existau la data presupusă a elaborării acestui document cartografic: Bolasabon, identificată de I. D. Snagov cu Sf. Lazăr, adică Sf. Ladislau, astăzi Pescari, lîngă Moldova Nouă, şi care a fost ridicată abia în anul 1428, după înfrîngerea catastrofală suferită de Sigismund de Luxemburg la Golubac; cetatea Sf. Ladislau situată faţă-n faţă cu Golubac-ul trebuia să supravegheze mişcările trupelor duşmane de aici. Cea de-a doua cetate numită „Gerwin”, desemnează după opinia noastră, tocmai acea căutată şi disputată cetate „Gewrin”, Göreny sau Gureni; cetatea este marcată pe harta citată în aval de Golubac, aproximativ în faţa Orşovei, dar pe malul drept al Dunării. Se ştie că această fortificaţie a fost ridicată abia în anul 1419 într-un perimetru circumscri Porţilor de Fier: Orşova-Severin, la nordul fluviului.

Existenţa acelui „Flarantoria” în aval de Gewrin, dar situat tot pe malul drept al Dunării, este de natură să adîncească confuzia. Dacă acceptăm punctul de vedere al autorului citat conform cărui încadrarea în timp a hărţii s-a făcut luînd în considerare steagul creştin sau musulman desenat de deasupra cetăţilor, datarea este exactă; dacă luăm în considerare identificarea aceluiaşi autor, pentru cele trei cetăţi menţionate mai sus, argumentarea nu se mai poate susţine fiind o certitudine construirea lor la cîteva decenii după data presupusă a elaborării hărţii. Un studiu special consacrat analizării hărţii pe baza cunoaşterii exacte a istoricului tuturor acestor cetăţi şi a situaţiei politico-militare din zonă se

impune pentru a elucida aest aspect de datare a prezenţei reale a lui Paolo Santini de Duccio în Banat şi a „mapei” care îi însoţeşte însemnările.

Referitor strict la cele trei cetăţi menţionate de noi, opinăm că prezenţa lor (în identificarea actuală) pe harta lui Santini pledează pentru o elaborare ulterioară a acesteia, mai precis după cel de-al treilea deceniu al secolului XV.

Această fortificaţie (cetate sau castel) cu valoarea militară medie a fost ridicată de către florentinul Scolari, comitele de Timiş, mai probabil în anii următori lui 1422, prin intermediul meşterilor italieni şi a forţelor româneşti din zonă. Nu putem fi însă de acord cu motivaţia ridicării ei pe malul drept al Dunării din cîteva considerente, credem întemeiate.

În primul rînd, edificarea unei asemenea fortificaţii presupune alegerea, cu foarte mare grijă şi pricepere a locului de amplasare, teren, care trebuie să aibă, în afara poziţiei sale strategice indubitabile, şi posibilitatea apărării nu numai prin garnizoana propriu-zisă ci şi prin căile de acces sigure pentru sosirea ajutoarelor. Din analiza conflictelor turco-creştine de la Dunăre pînă spre mijlocul secolului al XV-lea rezultă că, atît turcii cît şi forţele creştine, în cadrul incursiunilor ofensive în teritoriul inamic, asediază şi cuceresc o serie de cetăţi pe care le părăsesc odată cu retragerea peste Dunăre, din cauza imposibilităţii apărării forturilor în cazul unor împrejurări mai îndelungate.

În acest context, un strateg de talia lui Pippo este de neconceput să construiască o fortificaţie pe malul dunărean drept, şi să o apere timp de ani de zile, în situaţia reală avea de respins de cîteva ori pe an incursiunile otomane în nordul fluviului? Nici măcar campaniile sale ofensive dintre 1424–1426, soldate cu cucerirea unor importante cetăţi otomane: Vidin, Rahova, Silistra, etc., nu reuşiseră să fixeze la sud de Dunăre forţele otomane. Cetăţile din sudul fluviului nici măcar nu li s-au stabilit garnizoane; sau dacă acestea deveneau o pradă uşoară pentru turci la nici o săptămînă după retragerea grosului forţelor creştine la miazănoapte de fluviu.

Alternativa logică a eventualei rezolvări a unei astfel de situaţii militare impunea ridicarea cît mai multor puncte de rezistenţă pe malul stîng, amplasate pe direcţia principală a atacurilor duşmane şi asigurarea lor cu forţe umane suficiente. Acest lucru a şi fost făcut de către comitele de Timiş, mărturie stînd eforturile sale constructive, îndeosebi după anul 1419.

În concluzie acest castel, sau cetate, florentin numit aşa după ctitorul său, care a fost Filippo Scolari – nu se cunoaşte nici o altă prezenţă florentină marcantă la Dunărea de Jos, nici înainte şi nici după Pippo – trebuie situat în zona limitrofă cetăţii Severin, fortul servind ca un punct de legătură în cadrul centurii defensive a Dunării de Jos apusene. Cercetări de teren sistematice în zona citată, în perimetrul rămas neacoperit de apele fluviului după ridicarea barajului şi hidrocentralei, vor putea specifica cu precizie zona amplasării şi importanţa reală a construcţiei. Deşi ispititoare, ideea unei apropieri între „castelul florentin” şi cetatea Görény, nu stă în picioare din lipsa unor cercetări documentare şi arheologice temeinice în zonă.

Dintre oraşele bănăţene care s-au bucurat de aprecierea deosebită a comitelui, Lipova merită o privire aparte. Aşezată pe valea Mureşului inferior, la o distanţă relativ mică de Timişoara, beneficiară a unei clime blînde şi a unor cunoscute izvoare cu apă minerală, Lipova a fost locul preferat pentru refacere şi odihnă al comitelui. Aici şi-a petrecut săptămîni şi luni de odihnă, după acţiunile mai mari, de aici a plecat în cîteva campanii. Dacă fortificaţia nu necesită îngrijiri deosebite, fiind în afara rutei obişnuite a atacurilor duşmane, oraşul a beneficiat în schimb de multe avantaje datorită prezenţei lui Pippo. Acesta a ridicat cîteva edificii publice, marcante printre care şi un spital, care funcţiona pe lîngă mănăstirea de aici[14].

Donaţii bogate au permis mănăstirii şi spitalului să ofere adăpost multor bolnavi. Nu trebuie uitat nici faptul că la Lipova se afla şi una dintre importantele cămări ale sării, iar Pippo – în popasurile sale aici – putea să controleze şi traficul cu sare pe Mureş.

Oradea a cunoscut prefaceri similare celorlalte localităţi, în timpul cît a funcţionat aici ca înalţi prelaţi Andrea Scolari şi mai apoi Giovanni Milanesi do Prato, atît prin chemarea unor artişti din Italia[15], cît şi prin construcţiile ridicate. Se remarcă bogăţia şi activitatea bibliotecii capitlului din Oradea şi prezenţa relativ masivă a studenţilor din zonă, trimişi să studieze la universităţile din străinătate, inclusiv Italia[16].

Ozora s-a bucurat de un regim preferenţial din partea lui Pippo în ceea ce priveşte activitatea constructivă, fiind prima sa reşedinţă şi apoi locuinţa preferată a soţiei sale Barbara. În anii imediat următori intrării în posesia acesteia, Pippo începe ample lucrări de recunostrucţie şi mărire a castelului şi cetăţii Ozorei, transformîndu-l într-un veritabil rival al castelului regal din Visegrad. Construieţte cîteva biserici în oraş şi împrejurimi, dintre ele păstrîndu-se mărturii despre biserica Sf. Margareta şi capela Sf. Ana, pentru care va fi suplicat de către papă[17]. Informaţii mai puţin credibile vorbesc despre

forarea unui tunel printr-un „munte” spre a aduce apă din lacul Balaton pînă la Ozora[18]; chiar dacă afirmaţiile sînt exagerate ele exprimă amploarea investiţiilor făcute de către Pippo.

Poziţia predominantă a comitelui de Timiş la curtea regală, şi numeroasele donaţii făcute bisericii Sf. Maria din Szekesfehervár, îi permit lui Filippo Scolari să obţină aprobarea pentru a-şi construi capela funerară lîngă această biserică, locul de încoronare şi înmormîntar a regilor Ungariei. Edificarea acesteia poate fi urmărită dintr-o relatare a ctitorului[19] care, după un foarte interesant expozeu asupra condiţiei umane, demn de un om al renaşterii, descrie principalele momente ale construcţiei. Locul capelei se află în partea de vest a bisericii, aproape de casa parohială; la început au fost refăcute zidurile vechi, dărîmate în cea mai mare parte, după care s-a înălţat noua construcţie, acoperită pînă la vîrf cu plumb. Capela avea hramul sfinţilor apostoli Filip (patronul ctitorului) şi Iacob, precum şi a sfîntului Ladislau. Tot prin acest act, Pippo organizează ceremonialul pomenirii sale şi a familiei după moarte, concomitent cu demararea lucrărilor de pictare a interiorului capelei. Donaţiile bogate asigură bunăstarea materială a preoţilor şi călugărilor de aici.

Pictarea capelei a constituit, se pare, prima sau una dintre primele lucrări executate în regat de către pictorul Masolino de Panicale. Lucrarea fusese încheiată în iarna lui 1425–1426, întrucît în primăvară solii florentini o află deja terminată. La începutul anului 1427 a fost înmormîntat aici ctitorul, Filippo Scolari; nu ştim dacă şi soţia sa Barbara a fost sau nu înmormîntată tot aici, întrucît nu s-a păstrat nici o menţiune despre data morţii şi locul înmormîntării acesteia. Mormîntul lui Pippo a fost distrus de turci în anul 1543, odată cu cucerirea Székesfehérvárului.

Dintr-un act referitor la donaţiile comitelui către biserica Sf. Maria din Székesfehérvár din anul 1425[20] aflăm cîteva lucruri despre clădirile deţinute de acesta la Buda; este singura menţiune de acest fel şi destul de sumară. Aceste clădiri au fost obţinute fie prin donaţie fie, mai sigur, prin cumpărare încă din primii ani ai sosirii lui Pippo la curtea regală şi i-au servit în mod sigur ca reşedinţă înainte de a se căsători. Aici trăgea mai apoi, cînd necesităţile îl chemau în capitală. Şi tot aici au fost găzduiţi, în mod sigur, mulţi dintre compatrioţii săi sosiţi în regat cu diferite afaceri. Cunoaştem aşezarea aproximativă a edificiilor comitelui care se situa, pe o linie dreaptă ce unea piaţa principală sau „piaţa italienilor” cu piaţa Sf. Nicolae. Însuşi numele de piaţa italienilor indică cu precizie situarea lor în perimetrul coloniei italiene din Buda, loc în care tînărul Filippo a ajuns odată cu Lucca della Pechia. Nu cunoaştem nici cîte construcţii erau, nici cum arătau, sau dacă erau aşezate pe una sau mai multe străzi. Nu există informaţii nici despre aranjamentul interior, dar putem bănui că era tipic italian. Oasele lui Filippo au fost şi locurile de popas ale artiştilor sosiţi din Florenţa şi este logic să ne punem întrebarea dacă nu cumva n-au beneficiat şi acestea de măiestria locatarilor.

Un document papal din anul 1421 arată dorinţa lui Pippo Spano de a construi un lăcaş de rugăciune pentru ordinul călugărilor minoriţi din Bosnia[21]; desigur este vorba despre zelul său în propagarea catolicismului în zonele ortodoxe slave. Laudele repetate ale papalităţii dovedesc însă intensitatea efortului constructiv al comitelui de Timiş, strădanie întin
, care să perpetueze faptele strălucite săvîrşite de această familie şi bunăstarea la care a ajuns, i-a preocupat pe fiecare dintre cei trei Scolari cunoscuţi de noi: Pippo, Matteo şi Andrea. Ultimii doi lasă prin testament lui Pippo sarcina ridicării cîte unei mănăstiri în împrejurimile oraşului natal pentru comemorarea amintirii lor. Din cauza imposibilităţii de a construi concomitent două mănăstiri, Filippo cere, şi obţine, din partea papei Martin al V-lea dispensa pentru zidirea uneia singure, în Florenţa. Sume de bani date de Pippo fratelui său Matteo, cu prilejul deselor călătorii ale acestuia în oraşul natal, existau încă dinainte, dar fondurile au fost risipite de Matteo în afaceri lipsite de rentabilitate. Alte subvenţii trimise de către Pippo rudelor, pentru ridicarea mănăstirii. Moartea sa lasă în suspensie, atît construcţia planificată cît şi sumele de bani. Cei trei fraţi Scolari, nepoţii lui Pippo, în calitatea lor de moştenitori şi executori testamentari, depun toate străduinţele pentru îndeplinirea promisiunii făcute. Li se alătură şi călugării mănăstirii Calimala, prin consulul lor „fra” Ambrogio Traversari. După ani de tergiversări, între moştenitori şi Signorie se ajunge la o înţelegere prin care se stipulează execuţia proiectului clădirii de către celebrul arhitect florentin Filippo Bruneleschi.

Acesta gîndeşte şi proiectează o clădire unică la acea vreme în Italia şi în Europa. Are forma unui octogon, în care sînt cuprinse 8 capele distincte, reunite sub acelaşi acoperiş. Fiecare capelă are nişe semicirculare; este pentru prima dată în arhitectură cînd se folosesc astfel de elemente arhitectonice. Interiorul fiecăreia dintre cele 8 capele urma să fie împodobit cu cele mai semnificative creaţii artistice ale Florenţei. Impresia de ansamblu, care se întrevede chiar din proiect, este admirabilă şi reflectă geniul artistic al arhitectului.

Lucrările de construcţie încep şi avansează rapid, dar desele războaie ale Florenţei cu oraşele din jur secătuiesc fondurile oraşului. Acesta intră în unele fonduri particulare, depozitate la primărie.

O asemenea soartă o au şi banii lăsaţi moştenire de Scolari, din pricina războiului cu oraşul Lucca. Lucrările încetează din lipsă de bani iar clădirea, neterminată este lăsată pradă timpului. Chiar şi la mijlocul secolului al XX-lea se mai vedeau ruinele sale, numite de localnici „il castellaccio" (micul castel). În jurul anilor 1570–1600 clădirea era deja o ruină, iar secolele următoare continuă opera de distrugere. Începutul veacului XX aduce primele semnale de alarmă şi tendinţe de conservare a urmelor monumentului. Abia în anul 1937 situaţia monumentului s-a îmbunătăţit, prin refacerea sa după planurile iniţiale[23].

Legăturile lui Pippo cu arhiepiscopul de Kalocza, Giovanni Buondelmonti, ca şi activitatea acestuia, au contribuit la răspîndirea noului curent artistic aceste părţi ale Dunării din pusta Ungariei, situate pe malul stîng al fluviului[24].

În acest fel putem urmări răspîndirea în zonă a multor idei ale renaşterii pe un perimetru cuprins între lacul Balaton-Dunărea de mijloc-Tisa-Dunărea de Jos şi pînă la Crişuri. Locurile acestea corespund în mare comitatelor care s-au aflat sub jurisdicţia comitelui de Timiş, în care acesta a şi deţinut posesiuni, sau a celor în care şi-au desfăşurat activitatea episcopii casei Scolari.

Raporturile stabilite între Filippo şi artiştii florentini în special, şi cei italieni în general sînt deosebit de complexe. Unii vin, lucrează şi pleacă, alţii lucrează iniţial pentru Pippo, Andrea sau Giovanni Scolari, trecînd apoi în slujba regelui sau a altor magnaţi ai regatului.

Din păcate ele pot fi cu greu detaliate din ansamblul activităţii desfăşurate de comite, din lipsa unor izvoare de primă mînă, ca şi din cauza vechii mentalităţii existente şi predominante încă la acea vreme în regat, care le consideră minore în raport cu sectorul politic şi militar. Vom fi siliţi să acordăm sau nu credit, unor mărturii indirecte, secundare şi nu întotdeauna temeinic documentate. Vor exista multe goluri care nu pot fi rezolvate mulţumitor în momentul de faţă cu toată strădania istoricului. Istoricul de artă are misiunea de a aduce mult aşteptatele îndreptări.

Tomasso di Cristoforo Fini, cunoscut mai ales sub pseudonomul de Masolino da Panicale, era unul dintre pictorii remarcabili ai timpului. Născut la Florenţa în anul 1383 sau 1384, Masolino a lucrat iniţial în atelierul lui Lorenzo Ghiberti. Abia în 1423 se înscrie în breasla farmaciştilor din Florenţa[25]. Începe pictarea capelei Brancacci, împreună cu fostul său elev Masaccio di San Giovanni (1402–1429). În anul 1425 pleacă în Ungaria la chemarea lui Filippo Scolari, pictîndu-i capela funerară de la Szekesfehervár. La începutul anului 1426 Masolino vizitează şi, probabil, execută cîteva lucrări în zona Ozora-Buda după care, mărturii indirecte indică plecarea sa spre ţinuturile româneşti, Banat şi Bihor, unde acţionau membrii familiei Scolari. Nu se poate specifica nici o lucrare executată de Masolino în aceste părţi, deşi s-a încercat să i se atribuie unele sau altele dintre acestea.

Pentru prezenţa lui Masolino la Timişoara s-a avansat ipoteza unor lucrări în capela castelului cît şi în oraş, atît în frescă cît şi pictură în ulei[26]. Nici una dintre aceste presupuse, lucrări posibile în fond, nu are „acoperire" documentară, sau reală. Dacă condiţiile vitrege ale Banatului pledează pentru distrugerea masivă a valorilor culturale create aici în perioada evului mediu, penuria de mărturii arhivstice împiedică, pînă acum, orice detaliere sau certificare. Asemenea încercări există şi pentru prezenţa lui la Oradea, la curtea episcopală a lui Giovanii Milanesi do Prato. Ele trebuie puse în legătură directă cu moartea protectorului său de pînă acum, Pippo. În anul 1427 Masolino se afla încă în regat, după cum mărturiseşte însăşi tatăl său[27], aşteptînd plata celor 360 guldeni datoraţi de moştenitorii lui Scolari. Suma mare indică cu certitudine executarea mai multor lucrări.

În aceşti ani Masolino îl cunoaşte pe cardinalul Branda Vastiglione din anul 1410 legat papal în Ungaria. Intră în serviciul acestuia în, sau imediat după anul 1427 dată la care părăseşte regatul şi se întoarce în Italia[28]. Lucrează apoi cîţiva ani la Roma după care începe pictarea baptisteriului şi bisericii din localitatea lombardă Castiglione d'Olona; lucrarea va fi terminată în anul 1435. În operele sale de după 1427 se observă influenţe noi, rezultat al contactului său cu popoarele din regatul Ungariei, atît în colorit cît şi în modul de tratare al scenelor. În două dintre scenele pictate de Masolino de Panicale la Castiglione d'Olona apare şi figura lui Filippo Scolari.

Prima dintre aceste scene se numeşte „Ospăţul lui Herodes" şi are ca sursă de inspiraţie merele bogate oferite de către Pippo oaspeţilor săi, la care a participat şi artistul[29]. Comitele apare aici ca un bărbat matur, îmbrăcat după moda florentină. Subiect asemănător are şi cea de-a doua pictură intitulată „Il Bancheto di Filippo Scolari", în care acesta apare însoţit de către Iancu de Hunedoara. Această apariţie poate părea surprinzătoare doar la prima vedere, întrucît artistul l-a cunoscut pe tînărul oştean la curtea protectorului comun. Între anii 1431–1433, cînd Iancu a fost în Lombardia, cunoştinţa lor s-a reînoit şi este posibil să fi rememorat anumite întîmplări comune despre Pippo. Noua calitate a oşteanului regal, Iancu, şi legăturile acestuia cu vechiul protector l-au determinat desigur pe Masolino să-i înfăţişeze împreună. Cele două fresce din Castiglione d'Olona reprezintă cu certitudine cel mai

vechi portret cunoscut, al lui Pippo care a ajuns pînă la noi şi întîiul portret al viitorului mare comandant de oşti, Iancu de Hunedoara. Ambele lucrări se datoresc unuia dintre cei mai cunoscuţi artişti ai quatrocento-ului renascentist italian.

Cel mai cunoscut portret al comitelui de Timiş i se datoreşte lui Andrea del Castagno, figură reprezentativă a picturii italiene[30]. Născut în jurul anilor 1390, Andrea este descoperit din întîmplare de familia Medici; se remarcă de la început prin forţa şi culoarea operei. În deceniul al IV-lea al secolului al XV-lea, el pictează în villa Legnaia de lîngă Florenţa, iniţial proprietate a familiei Carducci, trecută mai apoi în proprietatea cunoscutului Pandolfo Pandolfini din Florenţa, o galerie de figuri celebre din istoria Florenţei. Printre cei imortalizaţi aici se numără Dante, Petrarca, Farinatta degli Uberti, Niccolò Acciaaiuuoli, Filippo Scolari; ultimul fiind considerat înca de pe atunci una dintre gloriile oraşului şi situat printre primii şase florentini ai tuturor timpurilor. Pippo apare în această frescă îmbrăcat în armură, ţinînd cu ambele mîini o sabie uşor încovoiată. Capul este descoperit, buclele părului încadrîndu-i faţa cu trăsături energice dar plăcute. Se degajează o impresie de forţă şi mulţumire sufletească. Este cea mai reuşită reprezentare a lui Pippo şi ea a străbătut veacurile devenind punctul de referinţă pentru înfăţişarea sa; este posibil ca Andrea del Castagno să se fi servit de anumite portrete mai vechi care se mai puteau afla la urmaşii săi din Florenţa. Decupate în timp din locul iniţial, frescele lui Castagno au ajuns astăzi la Florenţa, în Galleria Uttizzi.

Un alt portret de-al lui Pippo, înfăţişîndu-l ca pe un om celebru, se afla în secolul XVI la muzeul Paolo Giovio din Como, fiind copiat din ordinul lui Cosimo di Medici de un Cristoforo dell'Altissimo[31].

Intenţia arhiducelui Ferdinand de Austria, ajuns împărat romano-german şi rege al Ungariei la mijlocul secolului al XVII-lea, de a strînge în castelul Ambras din Tirol portretele celor mai reprezentative figuri ale secolelor XV–XVI, are ca urmare pictarea a două noi portrete ale lui Filippo Scolari[32] Amîndouă îl prezintă din profil şi înfăţişează aceiaşi faţă cunoscută, cu diferenţe mai mici şi nesemnificative. Unul dintre portrete îl înfăţişează cu un calpag roşu pe cap, cu ciucuri de aur şi pene de egretă. Are barba rotunjită iar haina sa roşie este tipică pentru moda curţii regale a lui Sigismund de Luxemburg. Se pare că această prezentare seamănă mult cu cea lăsată de Masolino. Cel de-al doilea portret îl arată îmbrăcat după moda florentină, cu tichie şi haină cu guler de blană. Alături de cea pictată de Andrea del Castagno, această imagine reprezintă a doua sursă de bază pentru înfăţişarea comitelui de Timiş.

La căsătoria aceluiaşi Ferdinand de Austria cu Cristina de Lorena, în anul 1589, pictorul Andrea Bosconi înfăţişează privitorilor un tablou de mari dimensiuni cu faptele şi luptele lui Filippo Scolari[33]. Iată-l deci un personaj „la modă", la 161 de ani de la moarte.

În secolul XV, unul dintre elevii cunoscutului Andrea del Sarto, pe nume Jacone, ilustrează viaţa şi faptele lui Pippo printr-o suită de imagini în clar-obscur pe pereţii palatului Buondelmonti din Florenţa, la cererea acestei familii.

O altă scenă pusă în legătură cu faptele lui Filippo Scolari se păstrează la aceiaşi Galerie Ufizzi, dar imaginea de bătălie care se vrea o luptă a comitelui cu turcii este imaginară; autorul a rămas necunoscut.

Persoana lui Pippo apare cu regularitate pe cărţile de joc ale secolului al XVI-lea, ca o recunoaştere a meritelor sale, simbolizînd omul norocos. După unul dintre portrete Allegrini a tras, în secolul XVIII, o stampă, care se afla în posesia familiei Minerbetti-Boni din Florenţa[34].

Un alt artist florentin care a lucrat pentru comitele de Timiş a fost ebenistul şi arhitectul Mannetto Ammanati[35] prieten cu Bruneleschi şi Donatelo. Plecat la curtea lui Pippo după anii 1410, Mannetto rămîne mulţi ani în serviciul său, după care trece în cel al regelui. Solii florentini îl află în anul 1426 alături de Pippo[36], ceea ce poate explica multe aspecte ale colaborării dintre cei doi. Cînd şi unde a ridicat Mannetto, poreclit de prieteni „il Grasso", construcţiile comandate de Pippo nu se ştie. Îl putem considera ca realizator al majorităţii construcţiilor ridicate de acesta, indiferent dacă ele sînt laice, ecclesiastice sau militare. Amplele lucrări de la Ozora, Timişoara, Severin, şi de la a celorlalte cetăţi dunărene, îşi pot afla astfel în persoana sa pe unul dintre principalii realizatori.

În afara celor amintiţi, pe la curtea comitelui au trecut şi lucrat un Pellegrino delle Tarsie, căruia nu i se poate atribui cu certitudine nici o lucrare, ca şi Giovanni d'Aquilla, cel ce a jucat un rol important în medierea contactelor Florenţei cu regatul Ungariei[37].

Doi medicii italieni atestaţi în anul 1426 la Oradea, Ieronimo din Sancto Miniato „artium et medicinae doctor" şi Sandro Antonio „Alexander Antonii de Florencie medicus"[38], au fost în aceşti ultimi ani curanţi ai bolnavului comite. Nu ştim dacă ei activau pe lîngă episcopul de Oradea sau îl însoţeau permanent pe Pippo, dar ei l-au îngrijit cu certitudine pe Pippo în ultimele 6 luni de viaţă.

Unul dintre lucrurile care scapă în mod obişnuit atenţiei generale, se referă la aşa-zisele arte minore, printre care se numără şu muzica. Jucînd un rol secundar, de acompaniament şi uneori de dans, la toate curţile feudale, muzicnaţii sînt în genere ignoraţii de izvoare. Din cele cunoscute referitor la splendoarea construcţiilor ridicate de Filippo Scolari, la banchetele strălucite pe care le-a dat, la activitatea sa de protector a artiştilor, ca şi la descendenţa sa florentină – despre epoca şi moravurile ei povestirile lui Boccaccio ne-ua lăsat descrieri exacte – prezenţa unor muzicanţi, inclusiv a unor muzicieni de clasă, la curtea comitelui de Timiş este o certitudine.

Prezenţa unor învăţaţi italieni la curtea regală, mai apoi şi la unele reşedinţe episcopale, trebuie şi poate fi pusă în directă legătură cu „activitatea culturală" a comitelui de Timiş. Remarcăm aici pe cardinalul Branda Castiglione, invitatul lui Pippo în multe ocazii între anii 1410–1426. Pier Paolo Vergerio activează între anii 1417–1445 la Buda şi apoi Oradea, în calitatea sa de umanist cunoscător şi traducător al mai multor opere clasice ale antichităţii greco-romane[39]. În mod cert l-a unit o cun e3ţaţi de seamă din Italia, prin intermediul aceluiaşi Filippo Scolari. Unul viza aducerea lui Giovanni di Ravenna, dar situaţia familiară l-a împiedicat pe acesta să vină pînă la urmă.

Un alt proiect urmărea aducerea la curte a celebrului umanist Gian Francesco Poggio Bracciolini (1380–1459)[40]. Cunoştinţa dintre comitele de Timiş şi Poggio, s-a legat la Constanţa în timpul conciliului, perioadă în care ultimul era secretarul papei Ioan al XXIII-le, şi a continuat pînă la moartea comitelui. Discuţiile dintre ei au atins sfere de interes reciproc, cu tangenţe atît în lumea artistică cît şi relaţii personale de amiciţie.

Rodul informaţiilor oferite de Filippo Scolari umanistului s-au concretizat într-una dintre scrierile acestuia. Disceptationes conviviales[41], redactată în anul 1451 şi publicată la Strasburg în 1513 şi la Basel în 1538. Poggio Bracciolini a fost primul umanist italian care afirmă şi demonstrează latinitatea limbii române, faţă de Rinaldo degli Albizzi, care doar o afirmă; lucrarea aceasta este cea mai veche scriere care susţine originea latină a limbii române cu exemple lexicale, cuvintele româneşti fiind sugerate prin cele latine similare: oculum, digitum, manum, panem, etc. Aceste cunoştinţe ale lui Poggio asupra limbii şi poporului român sînt, în parte, urmarea întîlnirilor şi discuţiilor cu Filippo Scolari, care poate fi considerat şi unul dintre primii informatori ai umanistului asupra realităţilor etnice şi lingvistive de la Dunăre.

Spunem că Pippo este unul dintre primii, poate chiar primul informator, al lui Poggio, întrucît Iancu de Hunedoara poate fi considerat pe bună dreptate, următorul. Cunoştinţa dintre Iancu şi Poggio se produce tot între anii 1431–1433[42] şi ea întăreşte convingerile învăţatului asupra structurii gramaticale a limbii române. Astfel un italian stabilit în Banat şi cunoscător al limbii române, Pippo, şi un român, Iancu de Hunedoara, pot fi consideraţi doi – şi poate cei mai însemnaţi – sfătuitori şi informatori ai celui mai vechi autor italian care susţine cu argumente lexicale originea latină a limbii române[43].

Aceste contacte cu reprezentanţi de frunte ai noului curent artistic din Italia şi răspîndirea lui, pentru prima dată în Europa, în părţile centrale şi sud-estice, ale acesteia inclusiv pe pămînturile româneşti, vine să demonstreze odată în plus multilateralitatea şi teminicia legăturiloe lui Filippo Scolari cu băştinaşii de sorginte latină.

NOTE CAPITOLUL VII

[1] Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 58; întrucît majoritatea covîrşitoare a informaţiilor despre familia Scolari au fost deja publicate în lucrările lui Wenczel, Mellini şi Canestrini, citate deja, nu am mai considerat necesară prezenţa unui stufos aparat critic.

[2] Wenczel Guszatv, *Okmánytár*, p. 618–627.

[3] Balogh Jolán, *Andrea Scolari, váradi püspök mecenási tevékenysége* în *Archeologiai Értesitö*, Budapesta, an XL, 1923–1926, p. 173–188; Csengö – Csoma J., *Mittelalterliche Grabdenkmäller aus Ungarn*, în *Ungarische Revue*, Budapesta, 1891, p. 172–180, inclusiv reproducerea pietrei sale funerare din catedrala de la Oradea.

[4] Jacobs Emil, *Cristoforo Buondelmonti*, în *Beiträge zur Bücherkunde und Philologie*. August Wilmanus zum 25 März 1902 gewidmet, leipzig, 1903, p. 313–340. Dintre lucrările sale *Descriptio insulae Candiae*, a apărut în 1417, iar *Liber insularum Archipelagi maris Aegaei* în 1420, fiind reeditată în secolul al XIX-lea.

[5] P. Guasti, *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi*, vol. I–II, Florenţa, 1867–1873.

[6] Din bogata bibliografie pentru începuturile umanismului în regatul feudal al Ungariei, imposibil de redat în acest cadru ne-am oprit doar la cîteva titluri: Kardos Tibor, *Gli inizi dell'umanesimo in Ungheria*, Pécs, 1936; *Idem, A magyarországi humaniszmus kóra*, Budapesta, 1955; Balogh Jolán, *A renaissance épitészet Magyarországon.* în *Magyar müvészet*, Budapesta, 1933; Hotányi Mátyás – Klaniczyai Tibor, *Italia ed Ungheria. Dieci secoli di rapporti letterari*, Budapesta, 1967;

[7] Costin Feneşan, *Studenţi din Banat la universităţile străine pînă la 1552,* în *Revista de Istorie*, Bucureşti, tom 29, nr. 12/1976, p. 1945 – 1966.

[8] *La vita di messer Philippo Scolari*, p. 161.

[9] Leone A. Maggiorotti, Banfi Floris, *Le fortezze de Temisvar e di Lippa in Transilvania*, Roma, f.a., extras din fasciola IV „Atti dell'Instituto d'Architettura Militare, Roma, Museo del Genio, castel Sant'Angelo, p. 131–140; Ioan Haţegan, *Das mittelalterliche Schloss von Temeswar und die von Filippo Scolari im Banat gebauten oder renovierten Schösser,* in Castrum ?????, vol. II, Budabesta, 1990, p. 268-275.

[10] Aurel Decei, *Două documente turceşti privitoare la expediţiile sultanilor Baiazid I şi Murad al II-lea în Ţările Române*, în *Relaţii romano-orietale*, Bucureşti 1978, p. 218–219.

[11] C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. i, Bucureşti, 1946, p. 321.

[12] Aurel Decei, *Două documente…* p. 219.

[13] Pentru această ipoteză pledează Ion Dumitriu Snagov, *Ţările Române în secolul al XIV-lea. Codex Latinus Parisinus*, Bucureşti, 1979. Autorul publică alături de însemnări şi harta atribuită lui Paolo Santini de Duccio, pe care o atribuie – ca şi textul, aceluiaşi autor, iar data redactării manuscrisului între anii 1394–1396, în Banat. Pînă la apariţia acestei lucrări s-a acceptat în unanimitate părerea lui Maggiorotti şi Banfi, *Le fortezze*, potrivită căreia Paolo Santini a activat în Banat între anii 1444–1447, reconstruind cetatea Timişorii la ordinele lui Iancu de Hunedoara.

[14] J. Bracciolini, *op. cit.*, p. 179 şi D. Mellini, *op. cit.*, p. 70.

[15] Cercetări mai noi intreprinse de Alexandru Avram, publicate doar parţial în Alexandru Avram, Ioan Godea, *Monumente istorice din Ţara Crişurilor*, Bucureşti, 1975, încearcă să readucă în circuitul ştiinţific realităţile orăşene de la începutul secolului al XV-lea.

[16] Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, Bucureşti, 1977, p. 40–41. Cercetează problema bibliotecilor publice şi a studenţilor bihoreni, ca şi rolul lui Andrea Scolari în îndrumarea celor două acţiuni.

[17] Lukosics Pál, *Diplomata pontificum sec. XV,* vol. i, Budapesta, 1931, p. 98 publică un document papal din 28 mai 1418, care atestă construirea unui nou edificiu; la pag. 62–64 reproduce două suplici papale din acelaşi an avîndu-i ca beneficiar pe Pippo Spano. Aldassy Antal *Regesták*…, p. 285; publică o nouă suplică papală pentru Pippo Spano din 3 februarie 1423, care i-a fost acordată ca urmare a lucrărilor de renovare a bisericii Sf. Margareta. Vezi şi nota 2 de la cap. 12 cu ultimele cercetări maghiare asupra Ozorei.

[18] Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 178; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 70.

[19] Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 430–434; la pag. 434–437 sînt publicate donaţiile făcute de Pippo, consemnate în documentul emis la Orşova, la 15 august 1426.

[20] *Ibidem*. Genthon István, *Magyarország müemlékei*, Budapesta, 1951, p. 27 afirmă că locuinţa lui Pippo din Buda se afla pe actuala stradă Uri, la nr. 19.

[21] Lukcsics Pál, *op. cit.*, p. 119, documentul din 15 decembrie 1421.

[22] Bibliografia consacrată monumentului la Banfi Floris, *Pippo Spano e l'Oratorio degli Scolari agli Angeli*, în *Illustrazione Toscana*, Firenze, an IX, 1931, p. 9 şi *Idem, Filippo Scolari Temesi Föispán s az Oratorio degli Scolari Firenzében*, extras din *Erdélyi Múzeum*, Cluj.

[23] Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, fotografia XII.

[24] Erdujhelyi Menyhert, *A Kalocsai érsekség a renaissance-korban*, Zenta, 1899.

[25] Vaisz Ignaz, *Ungarn und die italiensiche Malerei,* în *Ungarische Revue*, Budapesta, 1881, p. 777.

[26] Viorel Ţigu, *Prezente ale şcolii florentine la Timişoara*, în *Orizont*, Timişoara, an XXIX, nr. 40 (551) din 5 octombrie 1978, p. 7.

[27] Vaisz Ignaz, *op. cit.*, p. 777.

[28] Horvath Arrigo, *Sigismondo re d'Ungherie e l'Italia*, în *Corvina*, seria nouă, an I, nr. 2, Budapesta, 1938, p. 135.

[29] Vaisz Ignaz, *op. cit.*, p. 786. Fotocopia acestei lucrări ne-a parvenit prin amabilitatea regretatului cercetător Tibor Klaniczay directorului Institutului de Studii asupra Renaşterii din

Budapesta, căruia îi mulţumim postum pentru gestul D-sale. Din cîte cunoaştem este pentru prima dată cînd această imagine este reprodusă într-o lucrare editată în limba română.

[30] Georges Martin Richter, *Andrea del Castagno*, University of Chicago Press, 1943. Fotocopia ne-a parvenit prin amabilitatea Galeriei Ufizzi din Florenţa, cu a cărei permisiune o şi publicăm alăturînd mulţumirile noastre acestei instituţii.

[31] Eber László, *Ozorai Pipó és az olasz müvészet*, Timişoara, 1904, p. 45.

[32] *Ibidem*.

[33] *Idem*, p. 46.

[34] Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 1.

[35] J. Luca-Dubreton, *op. cit.*, p. 226–227.

[36] Huszti Dionisio, *Mercanti italiani in Ungheria nel medio evo,* în *Corvina*, serie nouă, an III, nr, Budapesta, 1940, p. 28.

[37] Horvath Arrigo, *op. cit.*, p. 135.

[38] *Ibidem*.

[39] Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 1; Huszti Jozsef, *Pier paolo Vergerio és a magyar humanizmus kezdete*, în *Filologiai Közlemények*, an I, Budapesta, 1955, fasc. 1–2, p. 528.

[40] Walser E., *Poggius Florentinus. Leben und Werke*, Leipzig, 1914.

[41] Numită Disceptationes conviviales sau după tiltul întreg: Pogii Florentini oratoris Clarissimi ac secretarii apostolici, Historia convivales disceptativae Orationes invectivae, Epsitolae. Descriptiones Quaedam facetiarum liber, venundatur Parrhisiis a Ioane Parvo sub signo libri aurei, scrisă la 1541 şi publicată la Strassbourg în 1513 şi Basel în 1548. Iată textul citat: „Apud superiores Sarmates colonia este ab traiano ut aiunt derelicta, quse nunc etiam inter tantam barbariem multa retinet latina vocabula, ab Italis, qui eo profecti sînt, notată. Oculum dicunt, digitum manum, panem, multaque alia quibus apparet ab Latinis, qui coloni ibidem relicti fuernut, manasse eamque coloniam fuisse latino sermone usam.

[42] Csapodi Csaba, *Hunyadi János és Poggio Bracciolini*, în *Filologiai Közlemények*, an XI, Budapesta, 1965, fasc. 1–2, p. 155, 158. În afara acestei întîlniri cei doi am schimbat şi cîteva scrisori, cele mai cunoscute fiind cele adresate de Poggio lui Iancu în anii 1448 şi 1453.

[43] Ioan Haţegan, *Filippo Scolari şi Iancu de Hunedaora, promotori ai latinităţii românilor în conştiinţa europeană a secolului al XV-lea, în Acta Musei Napocensiv*, XVIII, 1981, Cluj-Napoca, p. 163–170.

## CAPITOLUL AL VIII-LEA
## ROMÂNII ŞI FILIPPO SCOLARI

Chiar la o foarte sumară încercare de reconstituire a itinerariilor parcurse de către Filippo Scolari, precum şi a locurilor în care a vieţuit şi activat ca militar de carieră şi om politic puternic implicat în conflictele vremii sale, rezultă că acest condotier italian şi-a petrecut mare parte a timpului în ţinuturile româneşti, a antrenat românii în principalele companii conduse de el, şi nu în ultimul rînd, s-a implicat în apărarea pămînturilor româneşti.

În decursul deceniilor trecute studiile, atîtea cîte sînt privind legăturile lui Filippo Scolari cu românii s-au limitat la înregistrarea acelor relaţii exclusiv în lumina funcţiei sale de comite fiind trecute sub tăcere o multitudine de aspecte ce extind acele legături în afara ariei teritoriale a comitatelor bănăţene, în speţă asupra Bihorului, Maramureşului, Transilvaniei intracarpatice, precum şi asupra Ţării Româneşti de la miazăzi de Carpaţi. Aşadar, din succinta enumerare a ţinuturilor româneşti care se situează pe o arie geografică deosebit de cuprinzătoare, însumînd cu excepţia Moldovei aproape întregul areal sud-est european populat de români, rezultă că Pippo Spano nu s-a limitat doar la stricte legături "de serviciu", acelea de la comite la supus, ci s-a angrenat aproape în toate compartimentele vieţii societăţii feudale româneşti din acel început de veac XV. Implicat nemijlocit în luptele pentru păstrarea tronului de la Tîrgovişte în mîinile unor domnitori potrivnici Porţii otomane, ca Mircea cel Bătrîn, fiul acestuia Mihail şi Dan al II-lea, fiul cetăţii florentine a străbătut în dese rînduri Ţara Românească, ajungînd pînă la hotarele Dobrogei şi foarte aproape de graniţa de sud a Moldovei.

Prin natura lucrurilor, Pippo Spano avînd reşedinţa în Banat, cele mai intense şi îndelungate legături le-a întreţinut cu românii din cadrul mai larg al voievodatului Transilvaniei, dar şi din Crişana

şi Maramureş şi în mod special din Banat, relaţii ale căror începuturi au debutat odată cu primul deceniu al secolului al XV-lea.

Prezentarea vieţii şi faptelor comitelui de Timiş în istoriografia românească, aşa cum am mai subliniat, nu a fost pe măsura anvergurii faptelor sale de arme în slujba creştinităţii şi românilor, a importanţei prezenţei sale pe meleagurile româneşti; numărul studiilor care i-au fost dedicate fiind, după opinia noastră, extrem de redus. Amintit doar tangenţial în diferite lucrări de sinteză, Filippo Scolari fiind făcut cunoscut mai ales ca militar şi „mecena", toate celelalte preocupări ale sale rămînînd necunoscute atît specialiştilor cît şi categoriei iubitorilor istoriei noastre medievale.[1] O privire de ansamblu asupra acestor legături şi contacte româneşti ale lui Filippo Scolari denotă însă multilateralitatea şi importanţa lor deosebită pentru Ţările Române.

Calitatea sa de comite în Timiş, Arad, Cenad, Caraş şi Cuvin l-au determinat să îşi petreacă majoritatea timpului în Banat, între anii 1404—1426 fiind cvaziprezent în zonă; este deci firesc ca şi cantitatea şi calitatea contactelor sale cu populaţia românească de aici să depăşească net pe cea din alte ţinuturi. Îndelungata-o activitate desfăşurată de Pippo în aria bănăţeană a atins absolut toate domeniile vieţii social-economice şi s-a concretizat în multiple forme specifice de acţiune. Dintre acestea le analizăm pe cele mai semnificative şi nu vom reveni, sau detalia, asupra evenimentelor descrise în celelalte capitole decît în măsura înţelegerii aspectelor care au scăpat pînă acum atenţiei generale.

Prin amploare şi întindere, în timp şi spaţiu, se detaşează raporturile întreţinute cu familiile de cnezi şi nobili români bănăţeni, la care se adaugă însă şi unele prezenţe insolite sau singulare. La începutul secolului al XV-lea, procesul de diferenţiere socială în rîndul cnezilor români era încă latent; donaţiile regale, ca urmare a participării din ce în ce mai numeroase la campaniile antiotomane în special, îl stimulează într-o anumită măsură pe la sfîrşitul secolului al XIV-lea, dar acest fenomen va cunoaşte aspecte şi evoluţii semnificative abia în secolul următor. Dreptul străvechi al cnezului asupra satului era recunoscut încă de către angevini, şi n-a fost ştirbit nici de Sigismund de Luxemburg. În afara acestei recunoaşteri, de facto, a dreptului ancestral de posesiune, regele întăreşte în posesiuni fie cu titlul de cnez fie cu titlul de nobil, pe cei ce acceptaseră să stea la baza oştirii sale. Răsplata suveranului intervinea de obicei după o suită de servicii credincioase eşalonate în ani. Pentru românii bănăţeni prilejul unor astfel de servicii fusese generat de campaniile antiotomane ce se succedau de la un an la altul.

Se ridicaseră astfel familii întregi de cnezi care pentru merite militare sînt recunoscute şi asimilate nobilimii regatului. Alături de aceştia coexistase şi pătura, destul de numeroasă a cnezilor regali sau săteşti, stăpîni ai posesiunilor în virtutea vechiului drept consuetudinar românesc. În timp se vor petrece diferenţieri şi în respectiva categorie socială, o parte fiind asimilată nobilimii, iar cealaltă ţărănimii.

Accentuarea procesului menţionat în primele decenii ale secolului al XV-lea, se datoreşte în bună parte şi iniţiativelor comitelui Pippo, care mobilizase masivele contingente româneşti, în cadrul rezistenţei antiotomane. Dar, forma „clasică" a acestui gen de orientări va fi atinsă în vremea luptelor împotriva turcilor conduse de către Ianuc de Hunedoara (? — 1456).

O formă superioară raporturilor instituţiei comitatense cu individul sau familia o constituieseră legăturile cu districtele româneşti din Banat. Prezente mereu la acţiunile militare, dar şi la viaţa economică şi socială, districtele româneşti sînt realităţi sociale pregnante ale vremii, chiar dacă raporturile lor cu comitele de Timiş nu sînt în documente întotdeauna îndeajuns de explicite[2].

Prin importanţă şi continuitate în ani se detaşează relaţiile prieteneşti existente între Filippo Scolari şi familia Huniazilor[3]. Ele se întind pe întreaga perioadă a prezenţei florentinului Pippo în Banat (1404—1426) şi cuprind raporturi diverse cu două generaţii, Voicu şi Iancu.

Voicu, înnobilat de către Sigismund de Luxemburg în 1409) în calitate de oştean regal, participă la numeroasele lupte desfăşurate în intervalul de la întretăierea celor două veacuri, atît pe frontul antiotoman cît şi în conflictele intercreştine Bosnia şi Moravia. Îl va fi cunoscut în aceşti primi ani ai secolului, mai precis în primul deceniu, şi pe conducătorul militar din Banat, zonă spre care gravita şi interesul oşteanului Voicu, împreună cu Haţegul şi Hunedoara. Sub comanda lui Pippo, hunedoreanul Voicu a luptat atît în bătălii din Banat sau din Serbia dunăreană, cît şi în cele din Bosnia (dintre anii 1405—1408). Prin diploma regală din 18 octombrie (1409) Sigismund de Luxemburg răsplăteşte meritele oşteanului său Voicu donîndu-i domeniul Hunedoara. Alături de Voicu figurează fiul său Ioan, fraţii Mogoş şi Radu şi un unchi Radu. Prin donaţie, familia sa dobîndise rangul nobiliar de mijloc, aşa cum se mai acordase cu preponderenţă şi altor români din Hunedoara şi Haţeg.

Comitele de Timiş nu a fost deloc străin de donaţie şi faptul respectiv este dovedit de către documentul regal din 10 februarie 1410[4] prin care suveranul, la solicitarea lui Pippo, transcrie donaţia din 18 octombrie 1408 şi confirmarea acesteia făcută de către capitolul din Alba Iulia (la 31 octombrie 1409). La rîndul său Voicu nu poate fi străin de campania sud-dunăreană din iarna lui 1408—1409, condusă de către Scolari, după cum a participat şi la următoarele lupte din zonă; din nefericire documentaţia nu ne permite însă să detaliem nici una dintre acestea.

La începutul deceniului al III-lea, lîngă Pippo apare fiul cel mare al lui Voicu, Iancu. Ştirile despre începuturile militare ale lui Inacu de Hunedoara şi raporturile sale cu Filippo Scolari sînt sumare şi neclare[5]. Pentru a putea determina corect perioada în care s-au desfăşurat aceste raporturi trebuie să avem în vedere, în primul rînd, vîrsta probabilă a tînărului Iancu. Existenţa a două păreri despre data naşterii sale, respectiv 1387 după afirmaţiile unora dintre istorici mai vechi, şi 1407 după cele ale istoricilor mai recenţi, complică suficiet de mult lucrurile.

Istoriografia veche atunci cînd se referă la anul naşterii lui iancu se bazează pe un detaliu dintr-o scrisoare a acestuia trimisă papei în 1448, text în care arată că la data respectivă ar avea mai mult de 60 de ani[6], petrecuţi cea mai mare parte în lupte. Considerăm că adevărata dată a naşterii lui Iancu de Hunedoara, nu ar trebui să fie căutată într-un anume an, lucru cu neputinţă de dovedit în stadiul actual al cercetărilor, ci în stabilirea unei perioade aproximative de cîţiva ani, interval destul de mic, dar suficient pentru a nu cădea în extremităţi. Această aproximare a deceniului naşterii lui Iancu trebuie făcută, după opinia noastră, luînd în considerare în primul rînd anii de tinereţe şi faptele de arme săvîrşite atunci. Întrucît prezenţa sa pe lîngă comitele de Timiş s-a produs tocmai în aceşti primi ani ai tinereţii sale, raportarea acestei cunoştinţe la vîrsta lui Iancu poate oferi indicii pentru o cronologie a vieţii marelui strateg transilvănean.

Ştiind că raporturile lor directe încep în jurul anilor 1420 şi faptul că Iancu era tînăr, acceptarea datei de naştere 1387 ar însemna că apropierea s-a produs la, sau imediat, după vîrsta de 30 de ani[7] lucru destul de greu de crezut întrucît la trei decenii de viaţă Iancu avea o bogată experienţă militară —, iar izvoarele mărturisesc că Pippo i-a fost mentor atît în lupta corp la corp cît şi în tactica militară. Acceptînd varianta anului 1407, prezenţa lui Iancu pe lîngă comitele de Timiş ar trebui situată abia după 1424—1425 la o vîrstă fragedă în jur de 17 ani, mult prea scăzută pentru amploarea legăturilor militar-politice avute. Ca urmare a acestor detalii semnificative, perioada naşterii lui Iancu trebuie căutată în jurul anilor 1400, în tot cazul anterior anului 1407.

Cunoştinţei tînărului Iancu cu Pippo, s-a produs, probabil, pe la începutul deceniului al II-lea, cînd poate, povestirile lui Voicu l-au adus în faţa ochilor copilului pe acel viteaz florentin; mai apoi o posibilă călătorie a lui Voicu, însoţit de fiul său l-ar fi putut pune pe tînărul în situaţia de a fi remarcat de către Pippo Spano. Sînt lucruri nesemnificative în ansamblul legăturilor lor, care îşi află începuturile în primii ani ai deceniului al III-lea, mai precis, odată cu întoarcerea lui Scolari din campaniile antihusite, în anul 1423. Aflat la o vîrstă în jur de 20 de ani, Iancu nu era nici vîrstnic, încît să deţină deja diferite funcţii[8] dar nici prea tînăr spre a nu fi consemnat de izvoarele literare ale vremii.

Prezenţa lui Pippo în Banat şi implicit în Timişoara în anii 1423—1426 marchează decisiv tinereţea lui Iancu de Hunedoara, devenit unul dintre acei tineri nobili care îşi însuşea meseria armelor pe lîngă un mare comandant. În afară de tehnica luptei individuale, Iancu învaţase de la experimentatul condotier şi procedee de luptă specific italiene, aplicate de comite cu succes în campaniile sale antiotomane. Alcătuirea şi folosirea unor trupe de cavalerie uşoară în locul cavaleriei catafracte (cavaleri în zale extrem de grele şi greoaie) pentru protecţia flancurilor, mobilitatea dispozitivului de atac prin manevrarea rapidă a unităţilor dispuse în cîmpul de bătaie în funcţie de particularităţile terenului, reprezintă cîteva dintre perceptele tacticii de luptă ale condotierilor pe care Pippo i le-a dezvăluit lui Iancu. Cei doi ani petrecuţi mai apoi în Italia au consolidat şi aprofundat aceste prime lecţii[9].

Participarea lui Iancu de Hunedoara la expediţiile antiotomane conduse de către Filippo Scolari în ultimii săi ani reprezintă aproape o certitudine, dacă nu pentru toate, măcar pentru o bună parte dintre ele, deşi nu este atestat ca atare de nici un izvor[10]. În acest context trebuie admisă participarea sa la unele dintre campaniile ofensive din Ţara Românească, Bulgaria şi Serbia pentru ajutorarea lui Dan al II-lea, recucerirea malului drept al Dunării sau sprijinirea despotului sîrb Ştefan Lazarević. I se relevă încă de pe acum importanţa luptei comune a popoarelor din aria Balcanică ameninţate de otomani.

Istoricii, îndeosebi cei italieni[11], exprimă cu claritate ideea că Iancu a fost continuatorul firesc al eforturilor militare depuse de către Filippo Scolari pentru oprirea ofensivei otomane la Dunăre. Contribuţia decisivă adusă de Iancu la acest efort al ţărilor din sud-estul Europei a fost întotdeauna recunoscută. Nu acelaşi lucru se petrece cînd este vorba despre sublinierea rolului jucat de Pippo în formarea viitorului comandant de oşti, cum de altfel nu s-a subliniat suficient nici contribuţia lui Iancu la păstrarea şi difuzarea unor informaţii interesante referitoare la viaţa şi activitatea lui Pippo, sau asupra originii poporului şi limbii române.

Raporturile bilaterale dintre cei doi oşteni încetaseră încă înainte de moartea lui Pippo, la o dată ce nu poate fi aproximată, în cifre — opinăm că poate fi vorba despre intervalul anilor 1425—1426 — ca urmare a trecerii lui Iancu în serviciul despotului sîrb Ştefan Lazarević; faptul că şi acesta moare la scurt timp după Scolari — nici un an de zile — indică trecerea tînărului în serviciul său cel mai tîrziu în perioada acordului de la Tata (mai 1426) în urma căruia despotul primise noi posesiuni în Banat, ca urmare a cedării cetăţilor sîrbeşti dunărene regatului Ungariei. Iancu va rămîne o vreme pe unele dintre aceste posesiuni bănăţene.

Cu prilejul călătoriei prin Italia, între 1431—1433, Iancu îl cunoscuse pe Poggio Bracciolini[12], declarat, istoric oficial al Florenţei. Relatîndu-i mai multe lucruri despre cunoştinţa sa cu Pippo, îl determină să-şi dorească elaborarea unei biografii a dispărutului comite de Timiş; împrejurările vieţii îl împiedică pe Poggio să şi ducă la îndeplinire planurile, dar fiul său Jacopo va prelua datele deja culese de la tatăl său şi va scrie biografia lui Filippo Scolari. Cel de-al doilea aspect al raporturilor Iancu-Poggio, prin filiera Scolari se referă la amintita informare a lui Poggio asupra originii şi latinităţii limbii şi poporului român; rostite de un român, cuvintele româneşti îi întăresc umanistului convingerile sale; principalii informatori ai săi rămîn deci Pippo şi Iancu.

Unul dintre elementele indirecte care vin să certifice prezenţa tînărului Iancu la curtea de la Timişoara, poate şi în alte locuri, a comitelui Scolari este mărturia lui Masolino de Panicale imortalizată în acel „Il bancheto di Filippo Scolari", scenă picturală din baptisteriul bisericii din vastiglione d'Olona. Cunoscîndu-l pe Iancu fie la Timişoara, fie la Ozora sau Buda, Masolino îl reîntîlneşte între 1431—1433. Rememorînd lucruri comune artistul, cu puterea de pătrundere specifică artei, îi alătură într-o frescă pe cei doi; lucrarea fusese terminată în anul 1435[13].

Influenţele exercitate de comitele de Timiţ asupra tînărului Iancu depăţesc însă sfera militară, socială, artistică, atingînd şi unele domenii ale credinţei. Ne gîndim în primul rînd la cultul lui Iancu pentru Madona florentină de la Santa Maria Annunziata[14], manifestat pe tot parcursul vieţii sale. Dacă venerarea acesteia de către florentini este un lucru cunoscut, apariţia acestui cult la un personaj din afara Italiei poate fi explicată doar prin înrîurirea exercitată asupră-i de către un florentin; acesta a fost tocmai Filippo Scolari. Vizitînd Florenţa, cu prilejul călătoriei prin Italia, Iancu a mers şi la această biserică, depunînd bogate ofrande la picioarele statuii venerate. Mai mult chiar, marele comandant de oşti va trimite aici o parte din capturile de război, armament şi steaguri, obţinute în urma victoriilor sale antiotomane; unele dintre acestea se mai păstrau aici pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea[15].

Aceste raporturi cu italia, începute prin cunoştinţa cu Pippo, adîncite între 1431—1433 se vor menţine pînă la sfîrşitul vieţii lui Iancu de Hunedoara. Întristarea pricinuită unora dintre statele italiene de moartea lui, în anul 1456, se va materializa, în cazul Florenţei de exemplu, printr-o frumoasă evocare a lui Donato Acciaiuoli, compusă spre sfîrşitul aceluiaşi an[16].

Semnificative prin valoare relaţiile lui Pippo cu Huniazii vor fi depăşite, cantitativ cel puţin, de cele stabilite între comitele de Timiş şi numeroşii cnezi români bănăţeni bihoreni, maramureşeni, hunedoreni, etc. În aceste regiuni de graniţă ale regatului, persistenţa formelor specific româneşti se explică prin efortul militar considerabil al populaţiei de sorginte daco-romană. Concentrarea puterii administrative a comitatelor bănăţene şi, parţial, bihorene, ca şi subordonarea din punct de vedere militar a regiunilor amintite aceluiaşi Filippo Scolari a contribuit decisiv la prezenţa românească masivă în armatele ridicate şi conduse de către acesta, relevînd şi aportul ei excepţional la apărarea Dunării de Jos împotriva expansiunii otomane. Documentele timpului păstrează doar o modestă parte a acestor raporturi bilaterale care permit schiţarea unei priviri de ansamblu asupra fenomenului. [17]

Cum este şi firesc, o pondere mare în cadrul legăturilor o aveau raporturile militare. Sînt amintiţi, fie nominal, fie colectiv — după localitatea nobilul, sau cnezul sub comanda căruia luptă — fie individual, mulţi dintre participanţii la campaniile sale. Interesant este cazul celor ce, deşi participanţi direcţi la expediţii armate conduse de Pippo, apar atestaţi în documente abia în vremea luptelor conduse de Iancu. Aria geografică largă a conflictelor militare la care a participat comitele de

Timiş şi oştenii săi români nu împiedică însă piesele de arhivă să păstreze o serie de informaţii de detaliu. Demn de reţinut este faptul că aceste participări se circumscriu participării comune la lupta antiotomană a popoarelor din cuprinsul regatului: români, maghiari, sîrbi, slovaci, cumani, etc., dar şi din afara lui. Întrucît cadrul şi desfăşurarea operaţiunilor militare au fost descrise deja, ne vom limita la exemplificarea celor mai semnificative participări româneşti sub comanda lui Pippo.

Ca urmare a faptelor de arme săvîrşite de către magistrul Petru de Dees în ultimii ani, comitele de Timiş îi donează, la 6 octombrie 1413, posesiunea regală Orbagy din districtul Mehadia[18]. Acordată la reîntoarcerea lui Pippo în Banat, după campaniile veneţiene, donaţia confirmă şi participarea magistrului Petru la aceste lupte. Şi nu întîmplător documentul este emis în zona sudică a Banatului, unde Pippo se afla într-una dintre obişnuitele sale inspecţii. Asistăm acum şi la un fenomen juridic de excepţie în practica timpului: comitele donează el însuşi unui cnez o posesiune regală, fără a solicita acordul suveranului. Se încălca cu bună ştiinţă cutumele juridice feudale asupra naturii raporturilor suveran-vasal; fiind în fapt suzeranul cnezului, comitele poate emite donaţia ca atare. Acordul prealabil al regelui Sigismund la acţiunile comitelui de Timiş este şi el un fapt dovedit cu multe ocazii şi nu are urmări negative pentru acesta.

Magistrul Petru beneficiază de donaţie în virtutea vechiului drept cnezial, în aceleaşi forme în care îşi stăpînesc posesiunile şi ceilalţi cnezi din districtul Mehadiei. Aceste drepturi străvechi cneziale prevăd, printre altele: posibilitatea colonizării ţăranilor liberi, scutirea de dări pe timp de 7 ani a celor ce-şi vor construi locuinţe şi pe 3 ani a celorlalţi. Fiii lui Petru de Dees vor beneficia în anul 1425 — dată la care Pippo se aflǎ la Mehadia cu prilejul lucrărilor congregaţiei nobiliare comitatense[19] de bunăvoinţa comitelui, primind două posesiuni în acelaşi district. Este un exemplu concret al acestei legături directe cu două generaţii, tată şi fii, ambele participante la acţiunile armate conduse de către comite.

Dintre participanţii la conflictele militare conduse de Pippo în primul deceniu al secolului al XV-lea documentele păstrează numele unui Dionisie, fiul lui Ciuca, căruia, la 1406, i se reconfirmă dreptul de posesiune al Mihălenţului (sau Lopataka) din districtul Comiat[20]. Asemenea lui este şi Nicolae fiul lui Toma voievodul din Waydafalva, care primeşte la 21 martie 1410 mai multe posesiuni, inclusiv Giarmata Mică, în comitatul Timiş[21].

Pentru aceiaşi participare la luptele amintite deja, regele donează celor doi castelani de Sibenik, Nicolae fiul lui Ştefan zis Garazda de Keresthur şi Ladislau fiul lui Nicolae de Zylagh, ambii din Banat, mai multe posesiuni în comitatul Torontal; documentul este emis la 29 decembrie 1408 din Buda[22], unde se sărbătorea victoria din Bosnia şi înfiinţarea ordinului dragonului.

Sînt înşirate meritele celor doi şi prezenţa lor efectivă pe lîngă Pippo încă din cursul anului 1403, anul conflictelor dalmatine. În concluzie, cei doi Nicolae participă la luptele împotriva turcilor, bosniecilor şi italienilor în intervalul anilor 1403—1408; fapta care generează donaţia regală a fost însă cucerirea şi menţinerea cetăţii Sibenik din Bosnia — din mîna rebelilor — de către cei doi, castelani numiţi aici.

Aproximativ în aceiaşi perioadă şi pentru merite probabil similare, Martin de Apacha primeşte în anul 1409 răsplata credinţei sale, iar cîţiva ani mai tîrziu comitele de Timiş intervine pentru a li se face dreptate iobagilor de aici în conflictul lor cu vicecomitele de Caraş[23].

Asistăm însă şi la prezenţe efective, ale unor bănăţeni la campaniile comitelui prin participarea lor la aceste evenimente, în calitate de familiari ai unor nobili sau demnitari din zonă. De multe ori, în asemenea cazuri, nu putem cunoaşte numele persoanelor ci doar numărul lor şi numele nobilului ai căror familiari erau. Acelaşi lucru şi pentru cazurile în care cnezul sătesc conduce membrii comunităţii respective, sau doar bărbaţii familiei sale; în acest caz aprecierile finale şi răsplata regală se acordă în primul rînd conducătorului şi doar uneori şi altor participanţi, nominalizaţi sau nu. Astfel de exemple pot fi un Andrei, fiul lui Nicolae, de Orozapati şi Ioan, fiul lui Ladislau de Sama, participanţi la luptele din ianuarie-februarie 1409 din Serbia, ambii în calitate de familiari ai lui Ştefan de Remetea; comitele amînă procesele în curs pînă după sărbătoarea Sfîntului Gheorghe, ca urmare a prezenţei lor în rîndurile trupelor sale[24].

În majoritatea cazurilor în care documentele vorbesc despre participarea cutărui nobil sau cnez la luptă trebuie să considerăm nu prezenţa unui singur om ci a mai multora, de la cîţiva pînă la cîteva zeci, întrucît fiecare cneaz sau nobil comanda acest mic detaşament alcătuit din bărbaţii valizi care locuiesc în posesiunile stăpînite de ei. Participarea colectivă la luptă sub numele, sau comanda, unuia dintre ei (nobil, cnez sau unul dintre cnezi atunci cînd avem de-a face cu cnezi condivizionali era o

realitate obişnuită a vremii, drept pentru care ea nu mai este menţionată decît arareori de documente. Tocmai în fruntea unor astfel de detaşamente alcătuite din iobagi, oameni liberi şi membri ai propriei familii, uneori din aceiaşi generaţie alteori din 2—3 generaţii, trebuie să-i considerăm pe acei amintiţi luptători, nu de puţine ori beneficiari ai donaţiilor regale. Stăpînirea în devălmăşie a posesiunilor, după vechiul drept juridic românesc, certifică şi participarea comună la eforturile militare ale Banatului.

O astfel de participare este amintită, la 1424, de către vicecomitele Timişului pentru mai mulţi locuitori din Secaş[25], la acţiunile militare ale lui Pippo din Ţara Românească.

Din certa participare bănăţeană la primele cruciade antihusite dintre 1421—1422, apare Stanislav, fiul lui Nicolae de Recaş, alături de Pippo[26].

Raporturi complexe s-au stabilit în decursul anilor între comitele de Timiş şi membrii familiei nobililor din Gherteniş (Ghyerthyanus sau Gertyanos) de pe rîul Bîrzava. Cei trei fraţi: Iacob, Nicolae şi Andrei fii lui Chep, apar frecvent în documentele vremii ca firi independente şi hotărîte. La 1404 ei solicită noului comite permisiunea de a-şi construi o fortificaţie din pămînt şi lemn pe posesiunea amintită, spre a se apăra de incursiunile turceşti. Întrucît dispoziţii regale severe interzis nobililor să posede asemenea fortificaţii, Pippo intervine de mai multe ori pe lîngă Sigismund pentru cei trei fraţi şi, la 7 martie 1406 aduce la cunoştinţa castelanilor de Şemlac dispensa regală[27]. Nobilii de aici participă la luptele din Bosnia şi, pentru meritele dovedite, Jacob şi Nicolae devin în anul 1407 vicecomiţi de Caraş şi castelani de Semlac. Prezenţa continuă în trupele bănăţene comandate mereu de Pippo şi în deceniul al II-lea al veacului contribuie la sporirea posesiunilor familiei. În acelaşi timp apar şi se menţin neînţelegeri şi dispute, inclusiv abuzuri, cu nobilii din Remetea, Pogăniş şi Duboz[28]. Pentru participarea la luptele cu veneţienii cei trei fraţi au fost scutiţi, la 28 aprilie 1413, de plata birsagiului (gloabelor) de pe toate posesiunile şi bunurile deţinute[29]. Ei vor lupta şi în continuare alături de Scolari, atît în zona Dunării cît şi în Bosnia în anii 1414 şi 1415, în ultima campanie Iacob şi Nicolae fiind daţi dispăruţi. Revine doar Nicolae, care dispare la rîndu-i curînd din cuprinsul documentelor; rămîne doar Andrei, ca frate mai tînăr, să continue tradiţia familiei. Grija permanentă a comitelui faţă de familia lui Iacob se manifestă pînă la moarte; văduva şi fii lui sînt sub protecţia comitelui mulţi ani de zile[30].

La 4 iunie 1411 comitele de Timiş, Caraş, etc., judecă procesul dintre Fărcaş, Ştefan şi Ladilasu de Mîtnic cu cîţiva dintre verii lor pentru posesiunea Varu din districtul Caransebeş, ajuns în faţa sa din pricina neînţelegerilor asupra drepturilor de posesiune[31]. Judecata comitelui atribuie celor trei fraţi posesiunea în cauză iar regele Sigismund, aflat în acele zile la Timişoara, confirmă peste 4 zile — la rugămintea lui Pippo — soluţia acestuia, cerînd ca fraţii de Mîtnic să fie introduşi în posesiunea respectivă. la acea dată familia Mîtnicenilor era deja vestită în Banat pentru faptele de arme săvîrşite în decursul a 2—3 generaţii. Ei au fost înobilaţi în ultimul sfert al veacului al XIV-lea de acelaşi Sigismund de Luxemburg. Cîţiva membrii ai acestei familii se vor ridica, spre mijlocul veacului XV, militari care ajung pînă la înalte demnităţi, ca bani de Severin sau ban de Jajce[32]. Tot ei vor apare în faţa comitelui Pippo implicaţi într-un alt litigiu, în anul 1424, ca urmare a reclamaţiei orăşenilor din Caransebeş pentru folosinţa pădurilor din jurul oraşului[33]. În proces au fost atrase şi rudele lor, nobilii de Măcicaş, aceştia din urmă remarcaţi în numeroasele bătălii cu oştile sultanului. Amintită doar succint prin aceste două documente, cunoştinţa şi legătura dintre comite şi nobilii de Mîtnic şi Măcicaş, s-a adîncit şi perpetuat în timp prin participarea comună la lupta antiotomană[34].

Nespecificate în amănunt, raporturile dintre comitele de Timiş şi oraşul Caransebeş (inclusiv cetatea) rămîn oarecum neclare, deşi rolul strategic al acestui centru urban în cadrul culoarului Cerna-Timiş şi respectiv Caransebeş-Haţeg îi era bine cunoscut lui Pippo. Desele vizite în oraş, datorate doar în parte întîmplări şi mai mult preocupării constante a acestuia pentru siguranţa zonei, ca şi rolul Caransebeşului de centru al vieţii economice şi politice a districtelor româneşti din sudul şi estul Banatului, denotă importanţa deosebită a acestui tîrg românesc în viaţa zonei în decursul întregului ev mediu.

Confirmarea unor posesiuni mai vechi cu titlul de donaţie nouă constituise un element juridic obişnuit în procedura vremii, utilizat de rege sau comiţii pentru a răsplăti vitejia şi fidelitatea slujitorilor lor. Îl foloseşte şi Scolari de cîteva ori, unul dintre prilejuri fiind oferit de Ştefan fiul lui Ştefan de Gîrlişte, la 16 iunie 1410[35]; nu ştim însă exact cărui fapt i se datoreşte acordarea acestei favori, dar se cunoaşte faptul că Gîrliştenii se situează printre familiile de seamă ale Banatului.

Mai dificile se dovedesc intervenţiile comitelui atunci cînd e vorba despre aplanarea diverselor conflicte dintre terţe părţi, familii ori ramuri, sau vecini, întrucît judecata intervine după acte de abuz, jaf şi pagube reciproce. În calitate de comite a nu mai puţin de 5 comitate bănăţene, Filippo Scolari avea de soluţionat multe dintre procesele de acest gen, ridicate iniţial în faţa forului de judecată local al comitatului; considerată ca nerezolvată satisfăcător de către una din părţi, ea se adresează instanţei superioare: comitele. Astfel de împăcări mijloceşte Pippo cu prilejul mai tuturor congregaţiilor nobiliare comitatense. În Caraş o astfel de împăcare este cea dintre nobili de Duboz şi Gherteniş[36], deşi neînţelegerile lor vor continua să alimenteze încă multă vreme diverse procese. La 2 ianuarie 1417, din Lipova, în calitate de comite de Arad, Pippo judecă procesul dintre Ioan literatul şi Damian, fii lui Anton de Themerdekeghaz, Dominic fiul lui Mihail de Kwche, Ioan Balistras de Satchinez împreună cu toţi cumnaţii şi consîngenii lor pe o parte împotriva lui Ioan fiul lui Nicolae de Tileagd şi Mihail fiul lui Paul de Kerekeghaz, dobîndirea pentru posesiunea Şimand[37].

La 1424 comitele de Timiş judecă procesul dintre Maius cel Mic din Orozapati şi văduva lui Jacob Chep de Gherteniş, avînd ca obiect o serie de acuzaţii pentru răpiri de animale şi solicitări de despăgubiri băneşti[38]. În primă instanţă cauza fusese dezbătută de juzii nobililor din Caraş dar, verdictul era considerat nemulţumitor şi ambele părţi, apelează la judecata comitelui de Timiş. Pentru aceleaşi probleme cneazul Brank se adresează, în ianuarie 1416, comitelui care nu întîrzie să-i soluţioneze pricina[39]. Cu aceleaşi plîngeri i se adresează, la 19 iulie 1405, cnezii din Beregsău care îl acuză pe vicecomitele de Bečej (din comitatul Torontal), de răpirea cîtorva zeci de boi şi cai şi a mai multor iobagi, inclusiv sume de bani; dreptatea lor fiind evidentă Pippo o consemnează în încheiere[40]. Remarcăm participarea acestor cnezi de Beregsău la luptele lui Iancu de Hunedoara[41]. fără a avea menţiuni despre prezenţa acestora şi la bătălii conduse de Pippo; logic ar fi să admitem participarea unora dintre ei şi la evenimentele militare anterioare lui Iancu Huniade conduse de către Scolari.

Răpirea unui cal în valoare de 50 florini aur deşi reprezintă o pricină măruntă, avea să fie şi ea soluţionată de către comite, în august 1405, cu prilejul participării sale la una dintre acele numeroase congregaţii locale; păgubaşul era un mic cneaz din districtul Dubozului, Ioan Slavul[42], pentru care paguba se pare că reprezintă destul de mult.

Alte pricini care apar destul de des în dezbaterile congregaţiilor comitatense se referă la aşa numitul sfert filial, datorat de moştenitorii direcţi sau indirecţii fiicelor la moartea titularului posesiunii. În urma unei astfel de solicitări din 3 iulie 1416 comitele intervine pentru respectarea justiţiei[43].

Unul dintre procesele cele mai bine cunoscute în Banatul secolului XV îl reprezintă cel dintre cnezii districtului Bîrzava pentru stăpînirea mai multor posesiuni de lîngă rîul Mailateştilor[45]. Spre edificarea cititorului îi enumerăm pe aceşti aproape 20 de cnezi, aşa cum apar ei la proces: fraţi, veri, nepoţi, unchi şi aşa cum stăpînesc în devălmăşie posesiunile: Mihail, Gruban şi Luca fii lui Dya, Ladislau şi Andro fiii lui Filip, Branc şi Dan fiii lui Ivan, Ştefan fiul lui Laţcu, Myka, Ioan şi George fraţii săi, Roman şi Ivan fiii lui Zarna, Ştefan şi Gruban fiii lui Doma, Mihail fiul lui Ivan pe o parte şi Filip, Petru şi Dragomir Mailat (Dragamer Mailth) fiii lui Iuga, care îşi dispută cnezatele posesiunilor aşezate lîngă rîul Mailathmaycho. Desfăşurat în primă instanţă în Caraş, procesul se încheie printr-o înţelegere care nu este respectată de nici una din părţi şi se ajunge astfel, în final la judecata comitelui de Timiş. Acesta ordonă formarea unei comisii alcătuite din cnezi şi nobili din ţinut care să se deplaseze şi să delimiteze în prezenţa împricinaţilor posesiunile aflate în litigiu. Beneficiem astfel de un proces „clasic” funciar, cu 19 copărtaşi, pîrîţi şi reclamanţi, cu o mulţime de forme juridice. Accentuarea diferenţierii sociale va duce în secolele următoare la dispariţia acestui tip de proces.

Un alt aspect al justiţiei aplicate de către Filippo Scolari, cumulard printre altele şi al funcţiei de comite de Zarand, se referă la aspra pedepsire a vinovaţilor de culpe grave, pedepsele aplicate de el mergînd chiar pînă la moarte. Boalya voievodul de Crişcior din districtul Crişului Alb, este condamnat la moarte de rege în anul 1404 pentru actele sale notorii de infidelitate şi lezmajestate; posesiunile îi sînt confiscate şi date altora. Fiul său Ladislau activează ani de-a rîndul pe lîngă Filippo Scolari, participînd la mai multe lupte, dintre care sînt menţionate textual cele din Bosnia; îl însoţeşte mai apoi pe comite în călătoria acestuia în Germania şi Elveţia. Luînd în considerare meritele lui Ladislau, precum şi credinţa dovedită de acesta faţă de rege în atîtea prilejuri, la 9 septembrie 1415 comitele de Timiş, Zarand, etc., îi retrocedează posesiunile părinteşti[45].

În comitatul Timiş, Ioan fiul lui Farcaş, cneaz în localitatea Secaş de pe Pogănîş, este judecat şi condamnat la moarte de către Scolari într-o judecată ţinută la Timişoara. Posesiunile sale revin nobilului Filip Koroghy care le donează la rîndu-i lui Andrei judele din Chery[46].

Receptivitatea lui Pippo la apelurile adresate s-a manifestat pînă în ultimele sale zile, deşi era grav bolnav. Cu toate acestea, la 20 noiembrie 1426, poposind la Şiria în drumul de la Oradea la Lipova, Pippo se adresează oficialului său din Căpîlna, district românesc din zona Mureşului inferior, cerîndu-i să înceteze actele samavolnice şi să respecte drepturile voievozilor, cnezilor şi a celorlalţi locuitori ai respectivului district[47]. Plîngerea i-a fost adusă la cunoştinţă de către o delegaţie a voievozilor şi cnezilor districtului. Răspunsul comitelui este prompt şi el îi cere slujitorului său să se conformeze dreptăţii, în caz contrar va fi schimbat. Două sînt lucrurile care impun cazul atenţiei: atestarea ca atare a districtului Căpîlna cu formele sale specifice de conducere şi respectiv procedura juridică specific românească, desprinsă din acel atît de citat „jus valachicum" (dreptul românesc).

Prezenţa cnezilor români din Dolha Maramureşului la luptele desfăşurate în Dalmaţia în anul 1403, în cadrul trupelor regale comandate de către Filippo Scolari este de natură să surprindă întrucît la acea dată Pippo era doar comite al cămării sării şi legăturile cu populaţia românească erau încă destul de firave. Întîlnirea se datoreşte faptului că Scolari fusese comandantul armatei regale, iar cnezii îşi îndeplinesc îndatoririle lor faţă de suveran; pentru fidelitatea dovedită, aceştia primesc răsplata prin intermediul comandantului lor la încheierea campaniei[48]. Astfel de raporturi întîlnim în mai toate cazurile în care Filippo Scolari a fost comandant al armatei regale şi în care românii au o largă participare. Se poate afirma că sub comanda sa au luptat, în mai bine de 10 campanii, totalitatea forţelor militare ale românilor transilvăneni.

Existenţa calităţii de „aulae regie miles" oştean al curţii regelui contribuie la apariţia, în timp, a unei largi pături sociale alcătuită din aceşti mici nobili, cnezi, etc., a căror credinţă era răsplătită prin numeroase donaţii. Cu unii dintre aceştia — Voicu de exemplu — ne-am întîlnit deja, luptînd alături de comitele de Timiş. Alţii nu sînt amintiţi în raporturi directe cu acesta, deşi participă activ la campaniile conduse de Pippo; omisiunea documentară a legăturii directe nu poate împiedica legarea unora dintre acţiunile lor de cele ale comitelui de Timiş. Este cazul concret al magistrilor: Stanciul fiul lui Barb şi Drăgan fiul lui Manciul, români din districtul Comiatului participanţi activi la luptele din Cehia din anul 1422[49].

Asistăm şi la fenomenele de transmitere a funcţiei „de oştean regal", din tată în fiu; funcţia minoră în fapt este o excelentă şcoală pentru tineri şi dintre ei vor răsări acei comandanţi de oşti care vor apăra linia dunăreană aproape un secol; cel mai ilustru dintre aceştia a fost, fără îndoială, Iancu de Hunedoara.

Se cuvin menţionate şi legăturile, oarecum diferite, dintre Filippo Scolari şi nobilii din Remetea, în special cu Ştefan de Remetea. Descendent al cunoscutului Benedict Himfy, Ştefan se căsătoreşte cu o româncă Ana, sora lui Dumitru fiul lui Dan de Duboz cu care are patru fii. Posesiunea cea mai cunoscută a familiei este Remetea, loc de la care îşi ia şi numele. Alături de ceilalţi bănăţeni, Ştefan de Remetea participă la numeroasele lupte desfăşurate în acest început de secol. Îl cunoaşte astfel şi pe Filippo Scolari, sub a cărui comanda s-a aflat de multe ori. Prietenia care se leagă între ei durează şi după ce Pippo devine comite de Timiş, manifestîndu-se însă mai puţin în plan public, cît mai ales familiar, documentele confirmînd această realitate.

Datorită poziţiei influenţe a lui Ştefan în Caraş, Pippo îi încredinţează cîteva acţiuni de mediere între părţile aflate în conflict de urmărire a modului de aplicare a diferitelor hotărîri şi pedepse sau de catalizator al unor instanţe juridice[50]. În cel de-al doilea deceniu al secolului al XV-lea, Ştefan de Remetea intră în serviciul despotului Ştefan Lazarević, acţionînd în special în posesiunile deţinute de acesta în Banat. O analiză atentă a perioadei şi a faptelor intreprinse de Pippo, Lazarević şi Ştefan de Remetea indică faptul, surprinzător la prima vedere, că Scolari s-a folosit de prietenul său pentru a media diferite înţelegeri cu domnitorul sîrb, pentru ameliorarea raporturilor de bună vecinătate dintre ei. În acest mod ar putea fi explicate, în parte, şi unele dintre acele atît de surprinzătoare şi eficiente acorduri încheiate dintre Ungaria şi Serbia. Fireşte că nu toate acţiunile la care a fost implicat Ştefan de Remetea au fost de asemenea natură, dar rămîne posibil faptul ca atare, neluat în seamă pînă acum la analiza activităţii generale a lui Filippo Scolari. La moartea lui Ştefan, văduva şi cei patru fii intraseră sub protecţia lui Scolari.

Raporturile stabilite între Filippo Scolari şi ţinuturile transilvane îşi au începuturile odată cu promovarea sa pe scara socială. Primele tangenţe pot fi aproximate încă pentru ultimul deceniu al secolului al XIV-lea cînd Pippo, în virtutea funcţiei de comite al minelor şi vistiernic regal, se

interesează de evoluţia surselor de venituri regale de aici. Ele vor deveni regulate odată cu numirea lui în funcţia de comite al cămării sării regale. Monopolul regal al sării se dovedise de o importanţă deosebită pentru soarta veniturilor regelui şi în astfel de funcţii Sigismund numeşte doar oameni profund devotaţi. Pe cuprinsul regatului sarea se extrăgea din salinele transilvănene de pe Mureş, Tîrnave şi Someşuri. Transportul se face pe Mureş şi Someş, iar depozitarea la cele cîteva cămări ale sării existente pe trasee; cele mai însemnate erau cele de la Turda, Dej, Sibiu, Cojocna, fiind administrate de cămăraşi subordonaţie comitelui Pippo. Îndeplinindu-şi atribuţiile în acest domeniu timp de un sfert de veac, Pippo a cunoscut ca nimeni altul situaţia extracţiei, transportului şi distribuţiei sării, dar şi a lucrărilor de la ocne. În perioade cînd cămara sării a fost sub îngrijirea sa, situaţia tăietorilor de sare s-a îmbunătăţit, fapt ce a determinat o creştere simiţitoare a producţiei. Pentru un control eficient al producţiei şi circulaţiei sării Pippo a numit personal cămăraşii şi vicecămăraşii, supraveghindu-le personal activitatea şi luînd măsuri de limitare a abuzurilor acestora. Unul dintre ei este şi acel amintit Biancolino[51] (poate Biancoleone sau Brancaleone, în ultima supoziţie am avea de-a face cu o rudă mai îndepărtată a familiei Scolari, adusă de Pippo din Italia), vicecămăraş de Lipova, devenit, în timp, cetăţean al oraşului. Cinstea şi priceperea recunoscută în afaceri a florentinilor asigură, alături de forţele locale, administrarea în bune condiţii a acestei surse de venituri. Cele două drumuri ale sării transilvane erau situate de-a lungul Mureşului şi Someşului, ducînd spre Panonia şi pe Tisa şi Dunăre spre Balcani. Este posibil ca o parte a sării din Apuseni să fi ajuns şi în aria central-europeană, dar pentru aceea zonă furnizorul principal erau salinele din Wielicka (Polonia). Pentru calitatea activităţii sale în această funcţie, recunoştinţa regală se manifestă chiar şi după moartea lui Pippo[52].

Documentele atestă şi cîteva deplasări ale comitelui în Transilvania, făcute în intervalul anilor 1404—1426, datorită unor chestiuni de ordin administrativ, dar îl consemnează pe Pippo şi ca participant la adunări ale dietelor transilvane. Scrisorile sale adresate cămăraşilor sării din Turda, Dej sau Satu Mare sugerează aceiaşi grijă pentru bunul mers al activităţii salinelor. A dat în respectivele scrisori o serie de instrucţiuni de detaliu care se cereau a fi urmate. Dintre toate aceste cămări, cea mai des supusă controlului comitelui, a fost fără îndoială, cea de la Lipova, datorită deselor popasuri aici, vizite care erau determinate de căutarea sănătăţii la izvoarele cu ape minerale lipovene.

În afara raporturilor economice, Filippo Scolari întreţine şi legături de ordin militar cu Transilvania. Aceste din urmă relaţii cunosc aspecte interesante întrucît se diferenţiază net uneori de regulile funcţiei sale şi al voievozilor transilvani. Cazul concret indică participarea contingentelor militare ardelene la luptele desfăşurate în Ţara Românească, Bulgaria, Serbia, Bosnia, Dalmaţia, Veneţia, sub comanda voievodului, a ambilor voievozi sau a vicevoievozilor, care erau subordonaţi comitelui de Timiş, Pippo deţinînd funcţia de comandant al armatelor regale. Iată deci că se „încalcă” reguli stricte şi rigide de ierarhie militară, feudală subordonînd un voievod al Transilvaniei sau un alt mare demnitar al curţii regale, unui comite al unui ţinut; excepţia de la regulă se datoreşte excelentelor calităţi de strateg ale lui Filippo Scolari. În momentele cînd funcţia de comite de Timiş era deţinută de personaje mediocre, acestea acţionau în caz de război, docil, sub ordinele voievozilor transilvani. Scolari şi după el Iancu Huniade, confirmă recunoaşterea tatentului militar în asemenea modalităţi de comandă, punînd în inferioritate o serie de ranguri feudale superioare.

Îndeplinind timp de cîţiva ani funcţia de trezorier şi mai apoi aceea de mare trezorier (între anii 1407—1408) Pippo dovedeşte capacitatea, rară totuşi, de a realiza concomitent lucruri bune în domenii diverse de activitate. Timp de două decenii, pîrghia economică a veniturilor regale: extracţia metalelor preţioase, sarea, gestionarea trezoreriei regale, a fost în mîna lui Scolari, cu rezultate pozitive. Mai vechile preocupări financiare, continuate pînă la sfîrşitul vieţii sale îl aduc în contact şi cu exploatările de metale neferoase şi nobile din Munţii Apuseni; sărăcia izvoarelor împiedică orice încercare a aprofundare a acestor aspecte legate de minerit.

Deşi mai rare şi la intervale mai mari de timp, legăturile comitelui de Timiş cu Ţara Românească sînt atestate în aproape toate perioadele majore ale activităţii sale. Pînă la 1418 raporturile s-au mărginit la acţiuni diplomatice comune, greul luptei antiotomane revenindu-i exclusiv lui Mircea cel Bătrîn. Acţiunile intreprinse de Scolari urmăresc stabilirea unor raporturi de colaborare politică şi militară între Ţara Românească şi Ungaria, pentru contracararea acţiunilor otomane; exemplul semnificativ este pregătirea, desfăşurarea şi urmările întîlnirii de la Severin din decembrie 1406 dintre Sigismund şi Mircea. Faptul că Scolari figurează drept ban de Severin în perioada lunilor decembrie — 1408 — februarie 1409 este doar o acţiune lipsită de consistenţă practică, menită să-i sporească prestigiul.

Dispariţia din scena militar-politică sud-est europeană a lui Mircea cel Bătrîn îi creează comitelui de Timiş probleme deosebite, mai ales în situaţia în care urmaşul marelui voievod Mihail I întîmpinase dificultăţi interne şi externe considerabile. Informat continuu asupra realităţilor din capitala tîrgovişteană, comitele de Timiş a putut intui şi acţiona potrivit situaţiei reale, salvînd nordul Dunării de unel dintre incursiunile de jaf turceşti. Acea apreciere din anul 1418 asupra realităţilor din Ţara Românească şi a instabilităţii lui Mihail I, relevă o cunoaştere aprofundată a situaţiei, dar şi un spirit de observaţie deosebit. Prin dispariţia rapidă a domnului muntean s-a confirmat perspicacitatea comitelui de Timiş. În lipsa urmaşului lui Mircea, comitele de Timiş s-a angajat ferm în rezistenţa antiotomană. Campania din 1419 din zona Severinului marchează începutul acestor acţiuni armate luate pe cont propriu, dar conflictul boemic a făcut să întîrzie cu cîţiva ani marile sale campanii în ţara dintre Carpaţii Meridionali şi Dunărea de Jos.

Intervenţiile muntene vor dovedi necesitatea unirii forţelor regale şi ale Ţării Româneşti în lupta comună, dar în acelaşi timp îi vor face cunoscută lui Pippo ţara şi oamenii, şi-i vor adînci cunoştinţele despre românii de pe ambele versante ale Carpaţilor.

Referitor la teritoriului Ţării Româneşti străbătut de Filippo Scolari, informaţiile sînt foarte vagi. E necesar, în încercarea de a stabili chiar trasee incerte, să pornim de la faptul că între anii 1423—1426 comitele intreprinde cam două expediţii pe an pentru ajutorarea lui Dan al II-lea. Baza de plecare a trupelor regale era, bineînţeles, Timişoara. Itinerariul cert al acestor campanii este Timişoara-Caransebeş-Severin-Craiova apoi valea inferioară a Jiului şi Oltului — cursul mijlociu al Argeşului şi probabil al Dîmboviţei şi Ialomiţei; spunem probabil, pentru ultimele rîuri, enumerate, întrucît nu sînt cunoscute locurile de desfăşurare a luptelor purtate de el aici şi aceasta lasă loc pentru interpretări care pot împinge aria geografică pînă către locul Bucureştiul de mai tîrziu.

Oltenia a fost unul dintre principalele teatre de operaţiuni în aceşti ani, Banatul de Severin fiind străbătut şi anterior de trupele sale. Putem sintetiza deci zonarea luptelor lui Filippo în Ţara Românească în trei mari regiuni: Oltenia, Muntenia dinspre Argeş, Dîmboviţa şi valea Dunării, ultima pe o suprafaţă cuprinsă între Severin şi părţile vestice ale Dobrogei. Punctul estic al Dunării atins de Scolari în campaniile sale muntene se pare că a fost, din relatările confuze ale izvoarelor, cetatea Silistrei, de pe malul drept al fluviului, aflată însă sub stăpînire otomană. Nu se cunoaşte nici o atestare a faptului că Pippo ar fi atins sau străbătut şi unele zone doborgene sau moldovene; explicaţia constă în faptul că Dobrogea intră sub dominaţie otomană după campaniile din 1419—1420, iar Moldova nu intrase încă în sfera directă de interese a turcilor. Singura posibilitate teoretică ca Filippo Scolari să fi ajuns pe pămîntul Moldovei era campania lui Sigismund de Luxemburg împotriva acesteia în februarie 1395. Dacă tînărul floretin, intrat de curînd în slujba regelui l-a însoţit în Transilvania, atunci el a făcut parte şi din armata care încerca să impună acestei ţări un domn favorabil lui Sigismund; campania eşuează însă, iar lipsa oricui izvor lasă ipoteza în suspensie.

Această prezentare a principalelor momente şi acţiuni intreprinse de către Filippo Scolari în, din, şi pentru ţinuturile româneşti în primul sfert de veac XV, mărturiseşte implicarea completă a comitelui de Timiş în viaţa politică a acestora, în acord cu scopul primordial al acţiunilor intreprinse: consolidarea economică, socială, politică şi militară a ţinuturilor şi realizarea unităţii de acţiune a popoarelor de la Dunărea mijlocie şi de jos pentru oprirea ofensivei otomane la porţile continentului.

## NOTE CAPITOLUL VIII

1 Au apărut pînă acum doar cîteva articole şi studii care au ca subiect activitatea sa: Adolf Armbruster, *Un aliat italian al domnilor români — Pippo Spano,* în *M I*, an XI, nr. 2/119/. Bucureşti, 1977, p. 42—44; Ioan Haţegan, *Pippo Spano şi lupta antiotomană în Banat în primele decenii ale secolului al XV-lea,* în *Studii şi comunicări de etnografie şi istorie locală*, vol. II, 1977, Caransebeş, p. 389—402; idem, *Banatul şi începuturile luptei antiotomane (1389—1426), Rolul lui Filippo Scolari,* în *R I*, tom 31, nr. 6, Bucureşti, 1978, p. 1025—1839.

2 Menţiunile sumare, prezentate în capitolele precedente, se referă totuşi la două mari aspecte: prezenţele comitelui în districtele româneşti cu diferite prilejuri, sau a reprezentanţilor acestora pe lîngă sine şi respectiv prezenţa masivă a contingentelor militare ale acestora la campaniile conduse de către comitele de Timiş.

Continuatoare ale vechilor forme de viaţă şi organizare românească, voievodate şi cnezate, aceste formaţiuni amintite de documentele medievale cu termenul latin de „districtus”, se dezvoltă îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În Banat numărul lor depăşeşte cifra de 30, opt

dintre acestea obţinînd şi însemnate privilegii, corespunzătoare autonomiei interne: Caransebeş, Lugoj, Comiat, Bîrzava, Ilidia, Caraşova, Almăj şi Mehadia.

3 Cunoscut în cîteva aspecte şi tratat ca în literatura istorică maghiară şi română; acestea nu cuprind însă toate aspectele acestor legături. Marea majoritate a biografilor lui Iancu expediază subiectul în cîteva rînduri în care stipulează doar prezenţa la curtea lui Pippo şi eventuala participare militară comună a celor doi. Excepţii pot fi consideraţii Mihail R. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*, Iancu de Hunedoara, Bucureşti, 1974 şi Elekes Lajos în *Mátyás király emlékkönyv születésének 500 éve, Budapest,* 1940, vol. I.

4 *Mátyás király emlékkönyv*, I, p. 21.

5 Excepţie pot fi considerate cele două studii ale lui Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, şi *Hunyadi János itáliai tártozkodása*.

6 Hurmuzaki, I/2, p. 752.

7 Banfi Florio, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 7, citează în sensul acestei exagerări a vîrstei lui Iancu lucrarea lui Czimer Károly, *A magyar királyok udvari katonái a XI-XV században,* p. 44; acesta îl consideră pe Iancu participant şi la luptele cu Veneţia dintre anii 1411—1412.

8 În cîteva lucrări referitoare la Iancu apar şi numele cîtorva (nu întotdeauna aceiaşi) demnitari la curtea cărora a servit Iancu de Hunedoara. Printre primii figurează şi despotul sîrb Stefan Lazarević; în imediata sa apropiere. fie înainte fie după, figurează şi Filippo Scolari. Faptul că ambii sînt situaţi în fruntea listelor, indică tinereţea lui Iancu şi începutul urcării treptelor sociale.

9 Pentru arta militară a lui Iancu, una dintre cele mai bune lucrări din întreaga bibliografie Mihail P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane Iancu de Hunedoara*; autorul sintetizează cu claritate împrumuturile primite de Iancu de la comitele de Timiş, florentinul Scolari.

10 Nici unul dintre izvoarele consultate nu indică vreo luptă anume sau an în care Iancu să fi participat sub comanda lui Pippo; dar cine se gîndea să enumere printre cei viteji în lupte pe paji, scutieri sau pe alţi tineri care îşi făceau astfel ucenicia armelor?

11 Afirmaţia este întîlnită la următorii: J. Bracciolini, *op. cit.*, p. 179; D. Mellini, *op. cit.*, p. 63; A. Caprioli, *op. cit.*, p. 49; Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 71; Elekes Lajos, *Hunyadi*, Budapesta, 1952, p. 89; Camil Mureşan, *Iancu de Hunedoara*, Bucureşti, 1968, p. 46.

12 Csapodi Csaba, *Hunyadi János és Poggio Bracciolini;* Thomas de Tonellis, *Pogii Epistolae*, Florenţa, 1859, vol. II, reproduce şi scrisorile adresate de Poggio lui Iancu.

13 Banfi Florio, *Il Bancheto di Filippo Scolari*, în *Illustrazione Toscana*, an X, 1932, nr. 2.

14 Idem, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 7.

15 *Ibidem*.

16 Tommasso Tonelli (Thomas de Tonellis latinizat), *Vita di Donato Acciaioli descritta da Antognio Segni*, Firenze, 1841, p. 42, şi Banfi Florio, *Filippo Scolari és Hunyadi János,* p. 8.

17 Wenczel Gusztav, *Okmánytár,* Pesty, *Krassó*; *Szörényi, Szörényi kerületek*, Georg Fejer, *op. cit.*, X/1—3, Pesta, 1844.

18 Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 240—241.

19 Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 59—62.

20 *Idem*, p. 54.

21 Ortvay, *op. cit.*, p. 422; Waydafalva înseamnă de fapt satul voievodului sau pe scurt Voivozi. La data emiterii documentului se pare că Toma era încă în viaţă, dar nu ştim dacă mai stăpînea sau nu posesiunile cu vechiul drept de voievod. În nici un caz fiul său nu mai avea acest drept, ceea ce îndreptăţeşte ideea că a fost pierdut între timp.

22 *Idem*, p. 398—403.

23 Pesty, *Krassó*, II, p. 11 face şi un scurt istoric al familiei, Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 226 transcrie un act al comitelui din 2 februarie 1409 pentru fapte din 1408 şi ianuarie 1409.

24 Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 216; documentul se referă la amînarea proceselor şi a fost emis la 30 ianuarie 1409 la Cuvin, localitatea unde Pippo supraveghea situaţia din Serbia; nu se ştie dacă la termenul respectiv campania era încheiată sau doar întreruptă.

25 Ortvay, *op. cit.*, p. 587—588; vicecomite era Emeric de Baronya care îi succedase lui Petru de Derechke.

26 *Idem*, p. 574—576; La 9 martie 1422 capitolul din Cenad cofirmă faptul că Stanislav se afla în Cehia alături de Pippo. La 27 mai 1424 acesta era deja castelan de Zaad în slujba aceluiaşi Pippo, cf. p. 581—582.

27 Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p.18; un scurt istoric al familiei la Pesty, *Krassó*, II/1, p.186—191.

28 Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 465—466. La 23 august 1409 comitele de Timiş confirmă actul de împăcare dintre cele două familii: Duboz şi Gherteniş.

29 Pesty-Ortvay, *op. cit.*, p. 420; documentul este emis din Udine de către Sigismund de Luxemburg, prin intermediul lui Filippo Scolari.

30 Pesty, *Krassó*, III, p. 282 care reproduce actul prin care Pippo interizce mutarea iobagilor acelor nobili care au căzut în luptele din Bosnia. Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 420, 429 şi 618, publică trei documente în care, la 9 septembrie 1417, 17 iunie 1424 şi 27 aprilie 1426, comitele de Timiş intervine în favoarea văduvei lui Iacob.

31 Pesty, *Szörényi*, III, p. 17 dă judecata comitelui, iar la p. 18 acordul regelui, din 8 iunie 1411.

32 Traian Popa, *Familia Mîtnic*, în *Banatul de altădată. Studii istorice*, vol. I, Timişoara, 1944, p. 526—538. Vezi participarea unui Bogdan de Mîtnic la luptele de sub Severin la 1419 şi 1420 la Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, IV, p. 10.

33 Eudoxiu Hurmuzakim *op. cit.*, I/2, p. 530—531.

34 *Ibidem*, nota 38.

35 Ortvay, *op. cit.*, p. 456.

36 Pesty, *Krassó*, III, p. 265—266.

37 Ortvay, *op. cit.*, p. 528—529.

38 *Idem*, p. 582—583; document din 17 iunie 1424.

39 *Idem*, p. 518.

40 Pesty, *Krassó*, III, p. 249—250.

41 Mihail P. Dan, *Un stegar*, p. 69.

42 Ortvay, *op. cit.*, p. 357, document din 1 septembrie 1405.

43 Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 419; document emis din Lipova de către Pippo în favoarea Margaretei, soţia lui Vasile, fiul lui Ioan de Lăpuşnic şi fiica lui Ladislau, fiul lui Nexe (Neacşu ?), de Bel.

44 Pesty, *Krassó*, III, p. 284—287; document emis la Timişoara în 7 martie 1418.

45 Kemény József, *Magyar hazánkban létezö oláhok hajdani vajdaságaikról*, în *Uj Magyar Muzeum*, vol. II, Cluj, 1854, p. 125—126.

46 Ortvay, *op. cit.*, p. 513—514. Actul de donaţie al lui Philipp de Korogh este emis la 13 mai 1415, dar se referă la o judecată anterioară a comitelui de Timiş; la acea dată Pippo era încă la Constanţa.

47 *Idem*, p. 601—602.

48 Ioan Mihaly de Apşa, *op. cit.*, 1900, p. 127; la 5 februarie 1404 cînd se emite acest document, prin intermediul lui Pippo, acesta era doar comite al cămării sării regale.

49 Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 57—58.

50 Pentru misiunile îndeplinite de el a se vedea Pesty, *Krassó*, III şi Ortvay, *op. cit.*, perioada cuprinsă între anii 1404—1420, unde sînt publicate cîteva documente revelatoare pentru istoria acestei familii şi raporturile ei cu Pippo.

51 Un anume Brancaleone este amintit la Florenţa în anul 1280 ca unul dintre membrii familiei Buondelmonti. Sf. Cinestrini, *op. cit.*, p. 186. Să fie oare acest Biancolino (Biancaleone sau Brancaleone) un urmaş al aestuia sau este doar o coincidenţă de nume?

52 Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 622—623; document emis de Sigismund de Luxemburg în anul 1428 în care aminteşte şi laudă strădaniile depuse atîta timp de către Pippo pentru exploatarea, transportul şi comercializarea sării.

## CAPITOLUL AL IX-LEA
## FILIPPO SCOLARI ÎN CONŞTIINŢA EUROPEAN~

Un ipotetic bilanţ al tumultoasei existenţe a florentinului care şi-a legat destinul de poporul român în mijlocul căruia şi-a petrecut majoritatea timpului, în calitatea de comite de Timiş, nu va putea ocoli sau omite întrebările prin ce anume a reuşit acest oştean cu o reputaţie de excepţie să rămînă în conştiinţa locuitorilor ţărilor pe care le-a străbătut? Căror scopuri şi-a închinat viaţa şi ce a reuşit să lase în urma sa? Care i-au fost reuşitele şi minusurile? Acestora, treptat, le-a dat răspuns timpul, iar cele peste şase veacuri care au trecut de la naşterea sa mărturisesc mai bine decît orice persistenţa personalităţii sale în memoria colectivă europeană.

Filippo Scolari era în primul rînd un produs al secolului, a Italiei şi al oraşului său natal, Florenţa, fiind născut şi crescut în ambianţa sfîrşitului de secol XIV. Comparativ cu alţi mulţi contemporani, specializaţi în arta războiului, Scolari s-a detaşat de simplul condotier, prin polivalenţa activităţilor desfăşurate, dovedind aceleaşi reale aptitudini şi realizări majore în politică, diplomaţie, armată, economie, finanţe, administraţie şi cultură. Toate aceste domenii se întrepătrund într-atît încît nu se pot face diferenţieri nete între ele la Filippo Scolari, şi nici nu este facil a stabili o preponderenţă a vreunuia. Pippo Spano a rămas atît în conştiinţa păturii nobiliare cît, mai ales, a celor de jos, a popoarelor în mijlocul cărora a trăit şi acţionat în lupte cu sprijinul efectiv al acestora. Dacă învăţaţii Europei l-au menţionat în scrierile lor, popoarele i-au perpetuat numele şi faptele de arme în cîntecele şi legendele lor.

Se pot distinge două perioade majore ale prezenţei sale în conştiinţa europeană. Prima dintre ele cuprinde secolele XV—XVI, iar cealaltă secolele XIX—XX. Dacă meritele sale au stîrnit în mod direct şi nemijlocit interesul contemporanilor şi urmaşilor imediaţi, ceea ce a avut ca urmare şi a apariţiei primelor biografii, menţionarea în cuprinsul diferitelor cronici, etapa următoare (secolele XIX—XX) îl reclamă, îl cunoaşte şi-l revendică tocmai ca urmare a acţiunii de redeşteptare naţională. În afara hotarelor italiene, după încetarea sa din viaţă, popularitatea comitelui de Timiş începe să scadă pe măsură ce se producea în sud-estul european, instalarea definitivă a turcilor otomani, care de pe noile baze porneau spre centrul continentului; aservirea Ţărilor Române, transformarea în paşalîc a regatului Ungariei şi atacurile insistente ale turcilor asupra Austriei, marchează sfîrşitul acelei prime etape. Chiar şi lucrările lui Domenico Mellini, la cumpăna dintre veacurile XVI—XVII, scrise tocmai pentru a-l face cunoscut italienilor pe florentin, evidenţiază acest fapt.

Revenirea în istoriografie a viteazului apărător al creştinilor de la Dunărea mijlocie şi inferioare, adică punctul de plecare a celei de-a doua etape de cunoaştere complexei personalităţi a lui Filippo Scolari poate fi considerat anul 1843, odată cu începerea publicării diverselor materiale arhivistice în „Archivio Storico Italiano”; consemnarea sa în diverse lucrări anterioare fiind sporadică nu contrazice această afirmaţie. Activitatea istoricului Gusztav Wenczel, întinsă pe mai bine de un sfert de secol (1859—1884), îl readuce pe Pippo în atenţia popoarelor Europei sud-estice şi a Balcanilor. Diferitele lucrări despre „spanul” bănăţean prin adopţiune apărute la intervale şi ţări diferite, nu depăşesc nici pînă astăzi cele două realizări citate, dar au meritul de a fi familiarizat cititorii cu cadrul general al activităţii sale.

În filele acestui capitol final îi vom urmări evoluţia şi contribuţiile în funcţie de domeniile de activitate datorită cărora a intrat în contact cu istoria diverselor popoare. Prin amploare şi diversitate se detaşează raporturile şi ingerinţele în istoria popoarelor italian[1], maghiar[2] şi român[3], urmate mai apoi de sîrbi[4], bosnieci, bulgari, cehi[5],slovaci, poloni, germani[6], etc.

Pe plan militar, imaginea lui Filippo Scolari a persistat în timp prin numărul şi valoarea victoriilor sale antiotomane. Sosit la Dunărea mijlocie şi de Jos în perioada crizei interne otomane, Pippo a beneficiat de cîţiva ani de linişte, interval în care şi-a pregătit o oaste considerabilă, reuşind apoi să obţină un şir întreg de victorii în urma cărora a consolidat linia „Dunării creştine”, deşi în ciuda înfrîngerilor succesive suferite, ofensiva turcilor spre şi peste Dunăre a fost reluată. I se pot atribui cîteva merite deosebite pe acest front: amprenta strategico-tactică personală a celor aproape 20 de bătălii; strădania de unire a forţelor creştine riverane Dunării în lupta împotriva turcilor otomani; pregătirea unor viitori comandanţi de oşti de certă valoare, dintre care s-a detaşat Iancu de Hunedoara; adaptarea tacticii de luptă celor mai noi percepte ale vremii sale — arta militară a condotierilor italieni — măsură prin care sparge tiparul învechit al procedeelor de atac şi apărare întreprinse cu masive şi greoaie formaţii de luptă.

Arta militară a lui Filippo Scolari poate fi urmărită mai puţin din relatări directe, cît mai ales ea poate să fie dedusă din sumare date şi referiri la metodele aplicate ulterior în acelaşi spaţiu

geografic de „învăţăcelul său”, Iancu de Hunedoara. Deşi acesta reuşeşte să-şi depăşească maestrul”, lui Pippo îi rămîne meritul de a fi întîiul care a adus în zona dunăreană noi percepte tactice. În cîteva cuvinte contribuţia sa poate fi rezumată la: alcătuirea armatei din trupe de categorii diverse inclusiv cavalerie uşoară, pedestrime şi formaţii auxiliare; manevrabilitatea mare a acestora; apariţia primelor detaşamente de mercenari, ca element de stabilitate şi permanentizare a noilor cunoştinţe militare; lărgirea componenţei sociale prin participarea masivă a micii nobilimi, cnezilor, ţărănimii. Ultima categorie socială i-a asigurat un element care lipseşte din componenţa armatei feudale în genere: ataşamentul luptătorilor la acţiunile antiotomane datorită cointeresării şi participării lor directe; în acelaşi sens pozitiv trebuie să fie amintită stabilitatea şi componenţa militară a trupelor conduse de comitele de Timiş, formaţii recrutate în cea mai mare parte din populaţia românească a Banatului.

Campaniile sale desfăşurate în Banat, Serbia, Muntenia, Bulgaria sau Bosnia au beneficiat de acest complex grupaj de categorii de luptătorii favorabil în bătălii cu oşti „clasice” feudale şi ecoul în timp le dovedeşte utilitatea. În cadrul prezenţei sale militare din Balcani, doar Bosnia cunoaşte două planuri de acţiune diferite. Primul se referă la participarea, într-o primă etapă, în calitate de comandant al armatelor regale, luptînd pentru instaurarea supremaţiei lui Sigismund asupra ţării; cea următoare, de la mijlocul deceniului II, este subordonată în principal respingerii campaniilor otomane de aici şi asigurarea alianţei Bosniei cu tabăra creştină. Lipsa de adeziune a populaţiei bosniace la aceste încercări de subordonare politică şi militară explică şi majoritatea înfrîngerilor suferite de armatele regale în aceată ţară sud-dunăreană şi consolidarea puterii otomane.

Revenind la desfăşurarea propriu-zisă a bătăliilor purtate în aria dintre Carpaţi şi Dunăre, trebuie subliniată predilecţia lui Scolari pentru utilizarea cavaleriei uşoare. Izvoarele avansează cifre în jur de 10—15.000 luptători pentru aceste trupe, provenite din rîndurile populaţiei locale. Sînt cunoscute şi metodele pregătirii acestora: în timpul iernii se făcea concentrarea în zona sudică a Banatului, în preajma Dunării, astfel încît primăvara armata putea face faţă cu succes atît unor incursiuni turceşti la nordul fluviului, cît şi unor campanii proprii sud dunărene, sau est carpatine.

Dintre calităţile comandantului de armate Filippo Scolari sînt reţinute: autoritatea completă asupra trupei atît în cantonamente cît şi în campanii; excepţiile s-au consumat cu prilejul încheierii primei campanii împotriva Veneţiei 1411—1412 şi cu prilejul celei de-a doua cruciade antihusite, cauzele fiind diferite: în prima situaţie, prada bogată obţinută de oşteni îi făcea să fie preocupată dar de ducerea la casele lor a bogăţiilor acumulate, neriscînd să îşi piardă viaţa tocmai cînd au intrat în posesia unor importante valori materiale, iar în cea de-a doua armată „cruciată” alcătuită din trupe de jaf nu face faţă rezistenţei dîrze a populaţiei cehe. Din sumare consemnări se poate deduce că Pippo nu permitea excese ale trupelor pe seama populaţiei din zona de operaţiuni, după cum cere aceloraşi soldaţi prudenţă, modestie şi utilitate maximă în lupte, combătînd temeritatea gratuită şi insolenţa.

Trebuie remarcată şi prezenţa multor italieni în cadrul acţiunilor sale militare. Alături de fratele său Matteo, de veri şi nepoţi, cifraţi la cîteva zeci, sosesc cîteva sute de luptători din Italia, care în răstimpuri de pace ocupă funcţii diverse pe lîngă comite. Cei mai mulţi constituie partea activă, a oştirii remarcată în diversele campanii şi promovaţi în ierarhia militară pînă la funcţii înalte, cum au fost acei Lamberteschi şi di Colle. O altă categorie o reprezintă meşterii constructori, inclusiv arhitecţi militari, veniţi în număr mare la curtea sa şi folosiţi atît pentru ridicarea unor construcţii civile sau ecclesiastice, cît mai ales pentru reconstrucţia cetăţilor nord-dunărene din zona Banatului; majoritatea acestora sînt refăcute acum în sistemul bastionar italian, expresia avansată a conceptelor strategice ale vremii sale.

În sfîrşit, un ultim, dar nu mai puţin important, aspect al rolului său militar îl reprezintă participarea, cu rang de unic comandant al armatelor regale, la diverse campanii în Europa Centrală împotriva Veneţiei, Cehiei, Moraviei, etc., războaie care l-au făcut cunoscut şi apusului, conferindu-i acea dimensiune europeană a reputatului conducător de oşti. În acelaşi context trebuiesc situate şi planurile sale cu privire la noi campanii în Italia, rămase în stadiu de proiect. Dacă pentru împrumuturile din tehnica şi tactica condotierilor italieni există mărturii convingătoare, pentru eventualele învăţăminte de ordin militar trase de către Filippo în urma primelor cruciade antihusite nu se ştie nimic. Pentru Iancu de Hunedoara există însă date certe asupra preluării unor metode husite de luptă; şi Pippo a luptat împotriva aceloraşi husiţi şi este cert că a învăţat ceva din dîrza rezistenţă care i s-a opus în Cehia. Comparînd şirul şi amploarea victoriilor sale de după 1422 cu cele de dinainte de acel an se observă diferenţa calitativă dintre ele; măcar o mică parte poate fi din succesul său pe cîmpul de luptă atribuită şi experienţei acumulate în decursul multelor bătălii.

Aprecierile diverşilor autori asupra calităţilor de renumit comandant de oşti şi prestaţiilor sale militare de mare efect, sînt semnificative. Primul să biograf îl compară, evident ca o figură de stil, cu

celebrul general bizantin Belizarie, (c. 504—565) iar Polidori îl apreciază ca fiind cea mai mare glorie militară din istoria florentină. Cît priveşte istoricii maghiari aceştia îl consideră ca valoare, al doilea comandant militar al lui Sigismund de Luxemburg, după voievodul transilvan Ştibor. Exprimate la intervale de secole, caracteristicile reflectă cu fidelitate evoluţia gîndirii istorice de la un veac la altul, dar rămîn laudative în genere obiective.

Pentru Ţara Românească, prezenţa militară a lui Pippo Spano în Banat a însemnat o completare şi continuare remarcabilă a acţiunilor antiotomane intreprinse de Mircea cel Bătrîn. După dispariţia marelui domnitor, la 31 ianuarie 1418, atît Mihail I cît şi Dan al II-lea s-au putut menţine pe tronul basarabilor cu ajutorul românesc din Banat. Pippo Spano a fost realmente factorul de stabilitate care a permis menţinerea acelui statu quo politico-militar, la nordul Dunării de Jos pînă la apariţia marilor conducători de oşti de la mijlocul secolului al XV-lea, care s-au opsu cu fermitate asalturilor repetate ale oştilor Înaltei Porţi otomane.

În strînsă legătură cu domeniul militar se situează activitatea politică şi diplomatică desfăşurată de acelaşi comite, extinsă pe durata a mai bine de două decenii. Primordiale au fost acţiunile sale din regiunea Dunării de Jos, în care comitele de Timiş a mijlocit încheierea unor importante acorduri şi alianţe antiotomane între Ungaria, Ţara Românească şi Serbia. Între anii 1406—1426 Pippo era catalizatorul tuturor încercărilor şi reuşitelor de apropiere dintre domnii Munteniei şi regele Sigismund de Luxemburg.

Totodată şi cele patru înţelegeri dintre Ungaria şi Serbia din anii 1404, 1408, 1411 şi 1426 au fost mijlocite direct de Pippo, la care se adaugă, şi apropierea politicii Serbiei de aceea a Ţării Româneşti.

Felurite raporturi diplomatice cu centrul şi apusul continentului, l-au pus pe Filippo Scolari în legătură directă cu scaunul papal şi tronul imperial, în perioada anilor 1410—1426. Mai mult chiar, el a devenit principalul consilier al lui Sigismund de Luxemburg pentru probleme italiene, dar şi pentru restul ţărilor din apus.

Printre domeniile sale de activitate care se bucură de o mai mică audienţă, deşi realizările obţinute de comite au fost remarcabile, se numără cel economico-financiar şi administrativ. Să nu uităm că Filippo Scolari debutează pe scena istoriei reliefîndu-se ca om de finanţe, în primul său deceniu de activitate în regat serviciile i-au fost exclusiv de această natură, şi doar mai tîrziu au continuat şi completat celelalte realizări. Calităţile native şi cunoaşterea perfectă a mecanismului financiar îl fac pe Pippo să ajungă a fi deţinătorul principalelor pîrghii economice ale curţii regale, inclusiv ale regatului: comite al cămării sării, al minelor de aur şi argint, vistiernic şi mare vistiernic. Stabilitatea pe durate lungi de timp în aceste funcţii certifică realizările notabile obţinute, justificînd nu fără temei, aprecierile repetate ale lui Sigismund de Luxemburg.

În îndeplinirea atribuţiilor sale Filippo Scolari a intrat în legătură cu aproape toate ţinuturile şi popoarele regatului cunoscînd, poate ca nimeni altul, organizarea social-economică şi modul lor specific de acţiune. În vremuri de război ordinea cronologică a acestor raporturi este completată de cea a importanţei faptelor săvîrşite iar avantajele bilaterale rezultate completează imaginea şi dimensiunea reală a comitelui.

Ca administrator, Pippo fusese în primul rînd prezent în teritoriile româneşti, ca şi în aria de tangenţă cu acestea. Indiferent de zonă, Pippo dovedeşte aceleaşi calităţi: cunoaşte perfect situaţia generală şi pune în aplicare decizii energice şi juste. O menţiune specială se cuvine pentru activitatea sa în Banat, zonă confruntată foarte frecvent cu primejdia otomană şi în care comitele a luat un complex de măsuri militare, economice şi sociale care i-au asigurat ţinutului bănăţean dezvoltarea aproape nestînjenită.

Prin varietatea preocupărilor sale culturale se certifică integrarea lui în rîndul personalităţilor de seamă ale epocii, fiind un om al renaşterii. Iar aprecierea care circula în oraşul său natal, Florenţa, la adresa acţiunilor globale ale lui Filippo Scolari: „tu ai mai multă încredere în spusele tale decît aveau ungurii într-ale lui Pippo” certifică calităţile acestui personaj de excepţie.

Filippo Scolari rămîne o prezenţă vie, interesantă şi complexă a Europei centrale şi sud-estice la întretăierea secolelor XIV şi XV.

NOTE CAPITOLUL IX

[1] Bibliografia italiană a fost detaliată la cap. II notele 1,2,3,5,7,12; cap. III nota 12; cap IV notele 4,21,28; cap. VI notele 5 şi 9; cap. VIII nota 12. În afara titlurilor menţionate în aceste note, din bibliografia referitoare la Filippo Scolari menţionăm: dintre contemporanii săi pe Ugolino Verini, *De laudibus Philippo Hispani Florentini*, în Abel Jenö, *Olaszországi XV. századi költök Mátyást dicsöitö*

*müvei*, Budapesta, 1890, p. 349—350. şi Philippo Villani, *Liber de Civitatis Florentiae Famosis Civibus*, ediţia G.C. Galleotti, Florenţa, 1847. Dintre urmaşi menţionăm selectiv pe Aliprando Caprioli, *Ritratti di cento capitani illustri colli loro fatti in guera brevemente acritti intagliati di…*, Roma, 1596; *Ritratti et Elogii di Capitani Illustri, alle spese di Pompilio Totti Librara*, Roma, 1635; Jacoppo Gaddi, *Elogiographus, scilicet Elogia omnigeno*, Florenţa, 1637; Fernando L. del Migliore, *Firenze Illustrata*, Florenţa, 1684; Marco Lastri, *Serie di ritratti d'uomini illustri Toscani con gli elogi istorici*, vol. I—II, Florenţa, 1768; *Idem, Elogi degli uomini illustri Toscani*,vol. I—II, Lucca, 1771; Marco Bandini, *Specimen litteraturae Florentiae saec. XV*, vol. I—II, Florenţa, 1751; Vespasiano da Bistici, *Vitae CIII Virorum Illustrium qui saeculo XV existerunt*, ediţie Mai Angelo, Roma, 1839; ultima ediţie cu titlul *Vita di uomini illustri del seculo XC*, a fost îngrijită de P. d'Ancona şi E. Aeschlimann, Milano, 1951, Figura lui Filippo Scolari este menţionată şi în *Enciclopedia Italiană*, vol. 31, Roma, 1936, p. 192. Ultima lucrare care se ocupă de Pippo Spano este cea scrisă de Curzio Ugurgieri della Berardenga, *Avventurieri alla conquista di feudi e corone*, Florenţa, 1963, pag. 117—245.

2 Din bibliografia maghiară, titlurile folosite sînt detaliate în cap. II notele 4 şi 22; cap. III notele 12, 45, 65; cap. VII notele 17,20,23,26,29,31,34,37; cap. VIII notele 3,7,13. Dintre toţi aceştia studiile fundamentale au fost date de Wenczel Gusztáv şi Bánfi Flóris. În afara celor două lucrări menţionate ale lui Wenczel Gusztáv mai adăugăm aici *Ozorai Pipó, magyar törtémelmi jellemrajz Zsigmond királyi korából*, publicată iniţial în *Magyar Akadémiai Értesitö*, Budapesta, 1859 şi republicată cu acelaşi titlu în volum la Pesta, 1863; *Ezernégyszázhuszonhárom-ezernégyszázhuszonhét (1423—1427). Okmányi függelék Ozorai Pipó jellemrajzához, în Magyar Akadémiai Ertesitö*, Pesta, 1859, care stă la baza culegerii de documente publicată în Történelmi Tár, Budapesta, 1884. Figura lui Scolari (Ozorai Pipó) este prezentă în foarte multe lucrări de istorie publicate în ultimul secol şi jumătate în Ungaria, imposibil de detaliat în paginile de faţă. O contribuţia deosebită aduce lucrarea *Ozorai Pipo Emlékezete*, apărută la Szekszárd în anul 1987 prin studiile excelente ale lui Engel Páll (p. 53-88) Feld István – Koppány Tibor (p. 89-96) şi Nagy Emese (p. 97-106). Lor li se adaugă numeroasele studii asupra săpăturilor arheologice de la cetatea Ozora, coordonate de Feld István.

3 Bibliografia română a fost detaliată în cap. III nota 5; cap. IV notele 16 şi 36; cap. V notele 10,23,24,37; cap. VI notele 5,27,34,41,57,70,94; cap. VII notele 10,21; cap. VIII notele 3 şi 9.

4 Singura lucrare cunoscută nouă din bibliografia sîrbă care îl are ca subiect pe Filippo Scolari este cea scrisă de Stanoje Stanojevic, *Pipo Spano, prilog srpskog istorij pocetkom XV veka*, publicată în *prosvetnîi Glasnik slujbeni-list ministarstva prosvete i trkvenih poslova kralevine Srbije*, Belgrad, an XXII, 1901, nr.1, p. 594—600, şi republicată în acelaşi an ca extras. Pentru persistenţa numelui lui Filippo Scolari în tradiţia populară sîrbă, bosniacă etc. sub forma „Filip Madarin" a se vedea Tomislav Maretic, *Naša narodna epika*, Zagreb, 1909, p. 129—130; C. Ciojkovic, *Pivannia crnogorska i herţegovacka*, Leipzig, 1837, p. 91; Vuk Karadic, *Srpske narodne pesme*, vol. II, Viena, p. 59 şi 80. Aceiaşi discuţie, în maghiară, la Szegedi Rezsö*, A Dél szláv népköltészet „Filip Madarin"-ja*, în *„Etnographia"*, serie nouă, Budapesta, 1914, p. 292—298; figura sa este amintită şi în *Enciklopedija Jugoslavije*, vol. 6, Zagreb, 1965, p. 502.

5 Bibliografia cehă, referitoare exclusiv la războaiele husite detaliată la cap. VI, nota 25.

6 Bibliografia germană care foloseşte numele lui Filippo Scolari în proporţii însemnate a fost detaliată la cap. II, nota 11 cap. III notele 1 şi 41; cap. IV notele 2 şi 28; cap. V nota 13; cap. VI nota 25 şi cap. VII nota 35.

LISTA ABREVIERILOR

A A R= Analele Academiei Române, Bucureşti.

A I I A= Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca.

A S I= Archivio Storico Italiano, tomo IV-o, parte 1, Firenze, 1843.

Cronici turceşti = Mihai Guboglu, Mustafa Mehmed, Cronici turceşti privind Ţările Române, Extrase, vol. I, Bucureşti 1966.

E T T K= Értekezések a Történelmi Tudományok köréböl, Budapesta.

Milleker= Milleker Bodog (Felix), A törökök elsö betörései Dél-Magyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében. Keve és Krassó vármegyék megszünése 1393—1439, în Történelmi és Régészeti Ertesitö, XXIX, fasc. III—IV, Timişoara, 1913, p. 3—43.

Ortvay= Ortvay Tivadar, Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez, col. I, Bratislava, 1896.

Pesty, Krassó= Pesty Frigyes, Krassó vármegye története, vol. I—IV, Budapesta, 1881—1884.

Pesty, Szörényi= Pesty Frigyes, A Szörényi Bánság és a Szörényi vármegye története, vol. I—IV, Budapesta, 1877—78.

Pesty, Szörényi kerületek= Pesty Frigyes, A Szörényi vármegye hajdani oláh kerületek, Budapesta, 1876.

R I S B C= Revista Institutului Social Banat Crişana, Timişoara.

R R H= Revue Roumanine d'Histoire, Bucureşti.

S d A= Südost deutsches Archiv, München.

S R I= Studii. Revistă de Istorie, Bucureşti.

T T= Történelmi Tár, Budapesta.

LISTA HĂRŢILOR (**nu au fost incluse pe Internet**)

întocmite de Ioan Haţegan



LISTA FOTOGRAFIILOR (**nu au fost incluse pe Internet**)

25. *Dan al II-lea şi don Pedro de Portugalia*, după Magazin Istoric, Bucureşti, an XII, nr. 4 (133), aprilie, 1978.

26. *Sigiliul lui Filippo Scolari*, după Wenczel Gusztav, Ozorai Pipó, Pesta, 1863, p. 62.

27. *Stema lui Filippo Scolari*, încastrată într-un zid al palatului familial din Florenţa, după Curzio Ugurgieri della Berardenga, op. cit., pl. IX.

28. *Planul Oratoriului familiei Scolari făcut de Filippo Bruneleschi*, după Banfi Flóris, Filippo Scolari Temesi föispán az Oratorio degli Scolari Firenzeben, extras din „Erdeélyi Müzeum", Cluj, XXXVII, 1932, fasc. 4—6, p. 6.

29. *Rotonda Santa Maria degli Angioli (oratoriul fam. Scolari).*reconstruită în 1937, după Curzio Ugurgieri, op. cit., pl. XII.

30. *Harta celor opt districte româneşti privilegiate din Banat,* după Almanahul Banatului, Timişoara, 1930.

31. *Diploma de confirmare a privilegiilor Huniazilor din 12.02.1410, emisă prin intermediul lui Filippo Scolari*, după Mátyás királyi Emlékkönyv, I, p. 29.

32. *Iancu de Hunedoara*, după C.C. Giurescu, op. cit., vol. II.

33. *Ospăţul lui Herodes*, frescă de Masolino da Panicale; cele trei personaje din faţa mesei, în picioare de la dreapta la stînga: Filippo Scolari, Sigismund de Luxemburg şi Branda Castiglione. Fotocopie de la Institutul de Studii asupra Renaşterii, Budapesta.